

Σ 17,1
Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja
Ljubljana, Aškerčeva 12

SOCIALNO-GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZSELJEVANJA HALOZ
IN SLOVENSКИH GORIC

Naročnik: Raziskovalna skupnost občine Ptuj

Nosilec:

Drago Kladnik

Drago Kladnik

Direktor:

mag. Dušan Fatur

D. Fatur

Nosilec naloge: Drago Kladnik

Avtorji teksta: Dušan Fatur

Drago Kladnik

Ivo Piry

Peter Repolusk

Metka Špes

Tatjana Zakotnik

Avtorja kart: Božena Antonić

Lili Vuković

K A Z A L O

Vsebina

	Stran
1. UVOD	1
1.1. Opredelitev problematike	1
1.2. Izhodišča naloge	3
1.3. Cilji raziskave	4
1.4. Metodologija dela	7
1.4.1. Gospodinjstva	11
1.4.2. Prebivalstvo	18
1.4.3. Zaposlenost	19
1.4.4. Zemljiška struktura	20
2. ANALIZA DOSEDANJIH RAZVOJNIH TOKOV V OBČINI...	22
2.1. Struktura kmetijskega prostora	22
2.1.1. Lastništvo nad zemljo	22
2.1.2. Velikost posesti	24
2.1.3. Zakup, najemništvo, druge spremembe lastništva	27
2.1.4. Družbeni sektor	28
2.1.5. Struktura in razporeditev kmetijskih površin..	29
2.1.6. Ocena potencialov delovne sile v kmetijstvu...	36
2.2. Analiza kazalcev družbeno-ekonomskega razvoja	39
2.2.1. Problematika kmetijske produkcije	39
2.2.2. Gospodarstvo po panogah glede na dohodek, zaposlene, tehnično opremljenost, usmerjenost in obseg proizvodnje, produktivnost.....	55
2.2.3. Kadrovska struktura	58
2.3. Analiza socialno-demografskih kazalcev.....	60
2.3.1. Gibanje števila prebivalcev	60
2.3.2. Elementi demografskega razvoja po posameznikih	63
2.3.2.1. Naravno in mehansko gibanje prebivalstva.....	63
2.3.2.2. Spolna in starostna struktura prebivalstva....	69

2.3.3.	Analiza socialno-demografskih kazalcev po gospodinjstvih	70
2.3.3.1.	Migracijska obeležja	72
2.3.4.	Aktivnost prebivalstva s posebnim ozirom na kmečko prebivalstvo	75
2.3.5.	Dnevna migracija delovne sile	80
2.3.6.	Zdomstvo	84
2.3.7.	Odseljevanje	86
2.3.8.	Zaposlovanje izven kmetijstva	88
2.3.8.1.	Problem nasledstva v kmetovanju	89
2.3.9.	Sezonski delavci	91
2.3.10.	Brezposelnost	92
2.4.	Analiza ustreznosti obsega in razporeditve terciarnih in kvartarnih panog	95
2.4.1.	Vzgoja in izobraževanje	95
2.4.2.	Zdravstvo in socialno skrbstvo	100
2.4.3.	Trgovina	102
2.4.4.	Promet in komunikacije	103
2.4.5.	Gostinstvo in turizem	106
2.4.6.	Uslužnostne dejavnosti	108
2.4.7.	Komunalna opremljenost	109
2.4.8.	Centralnost naselij	111
2.5.	Stavbni fond	113
2.5.1.	Stanovanja	113
2.5.2.	Gospodarska poslopja	116
2.5.3.	Infrastrukturna opremljenost gospodinjstev	117
2.6.	Samoupravna organiziranost kmetijstva.....	118
2.6.1.	Spreminjanje družbenoekonomskih odnosov...	118
2.6.2.	Delovanje in vloga kmetijskih zadrug.....	120
2.6.2.1.	Kooperacija	
2.6.3.	Proizvodna usmerjenost zadrug in njihovih kooperantov	126
2.6.4.	Vloga in organizacija pospeševalne službe.	129

2.6.5.	Socialno varstvo kmetov	131
2.6.6.	Status kmeta	135
2.6.7.	Problemi polkmečke strukture	136
2.6.8.	Zaščitene kmetije	140
2.6.9.	Sistemi odkupa in odkupna mreža	143
3.	MOŽNOST IN OMEJITVE V RAZVOJU KMETIJSTVA.....	146
3.1.	Primernost tal za kmetijsko proizvodnjo glede na.....	146
3.1.1.	Reliefne pogoje	146
3.1.2.	Talne pogoje	148
3.1.3.	Klimatske pogoje	150
3.2.	Opredelitev termalnega pasu	152
3.3.	Možnosti za proizvodnjo specialnih kultur...	153
4.	OPREDELITEV PROBLEMOV, KI OVIRAJO SKLADEN GOSPODARSKI IN DRUŽBENI RAZVOJ TER VPLIVAJO NA RAZSELJEVANJE HALOZ IN SLOVENSКИH GORIC	159
4.1.	Deficitarni poklici	159
4.2.	Nemožnost izrabe tehničnih in ostalih zmogljivosti	160
4.2.1.	Zemljiško posestna razdrobljenost	161
4.2.2.	Sekundarna počitniška bivališča	164
4.2.2.1.	Kmečki turizem	166
4.3.	Socialno ekonomski problemi kmečkih družin..	168
4.3.1.	Odhajanje mladih	168
4.3.2.	Ostarevanje in pomanjkanje kmečke delovne sile	169
4.4.	Problemi izkoriščenosti prirodnega poten- ciala	170
4.4.1.	Stopnja intenzivnosti obdelave	170
4.4.2.	Ekstenzifikacija kmetijske proizvodnje.....	173

5.	CILJI IN USMERITVE RAZVOJA KMETIJSTVA	176
5.1.	Podružbljanje zemljišč	176
5.2.	Kmetijstvo v gričevnatih in hribovitih območjih	177
5.3.	Izvajanje prostorsko ureditvenih operacij.....	178
5.4.	Možnosti lociranja manjših proizvodnih obratov.	180
5.5.	Ureditev kmetijske infrastrukture	182
6.	STRATEGIJA USMERJANJA RAZVOJA Z ZASNOVO POSELITVE	184
6.1.	Ocena razvoja zaposlenosti	184
6.2.	Demografska projekcija s trendom razvoja sta- rostne sestave kmečkega prebivalstva	185
6.3.	Razporeditev prebivalstva	189
6.4.	Razvojni koncept	192
6.4.1.	Omrežje naselij	192
6.4.2.	Proizvodne in neproizvodne dejavnosti.....	201
6.4.3.	Razvoj agrarnih območij	205
6.4.4.	Možnosti razvoja kmetijstva	209
6.4.5.	Predivdeni pospeševalni ukrepi v kmetijstvu...	218
6.4.5.1.	Uresničevanje samoupravnih socialističnih družbenoekonomskih odnosov v kmetijskem zadružništvu	227
6.4.6.	Urejanje vasi	230
6.4.7.	Zavarovano območje	232
6.4.8.	Ukrepi za varovanje in izboljšanje kvalitete okolja	236
	SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE IN VIROV.....	242
	SEZNAM TABEL MED TEKSTOM	248
	SEZNAM TABEL V PRILOGI	255
	SEZNAM KART V PRILOGI	265

1. U V O D

1.1. Opredelevitev problematike

Gospodarski razvoj ptujske občine je v povojnem obdobju in še posebno v zadnjem desetletju privedel do zaostrovanja nasprotij med tradicionalno agrarnimi območji v gričevnatem delu občine in ravnino Dravsko-Ptujskega polja, na kateri so se močno uveljavili procesi deagrarnizacije, urbanizacije in tudi industrializacije. Pri tem je potrebno povedati, da slednja procesa nista dohajala intenzitete deagrarnizacije, kar je privedlo do precejšnjih problemov v regionalni strukturi, še zlasti zato, ker so tendence preslajanja kmečkega prebivalstva močno prisotne tudi v manj razvitih predelih občine. Posledici omenjenega neskladja sta predvsem močna dnevna migracija delovne sile iz agrarnih območij v urbane centre ter omejena možnost za zaposlovanje v coni, ki še omogoča dnevno pretakanje delovne sile, kar vpliva na eni strani na prikrito agrarno prenaseljenost, na drugi strani pa na odseljevanje prebivalstva, pri čemer je še posebno izrazito zaposlovanje na začasnem delu v tujini.

Preslajanje in preseljevanje prebivalstva v mejah občine ter v širšem regionalnem okviru ni potekalo v skladu s potrebami planiranja kmetijstva, zato so se v okviru primarnega sektorja pojavili demografski in prostorski problemi, izraženi v negativnih demografskih procesih in v precejšnjih izgubah kmetijsko najboljših tal v prid stihijske zazidave. Kljub razmeroma obsežnemu širjenju infrastrukturnega omrežja, razraščanje le-tega na plodne površine ne moremo v celoti označiti kot negativno. Še več, dovodna kanala za HC Zlatoličje in HC Formin ponujata izjemne možnosti za intenzifikacijo pridelovanja poljščin (namakanje), seveda pa ne gre prezreti vpliva na nadaljno drobitev kmetijskih zemljišč, gledano z vidika današnje zemljiško-posesstne strukture.

Gledano dolgoročno pa zna biti ekstenzifikacija izrabe kmetijskih površin v gričevnatem svetu kot posledica neugodnih socioekonomskih procesov, še mnogo bolj boleče, zlasti če upoštevamo dinamiko in obseg opuščanja obdelave. Čeprav je tovrstno izgubo možno z rekultivacijo preprečiti, dosedanja praksa ne pozna takšnih ukrepov.

Gospodarski razvoj, povezan z naraščajočo vlogo industrije v ravninskem delu občine, je z vidika regionalnega procesa na mikroregionalnem nivoju privedel do notranje diferenciacije občine v tri različne predele:

- območje Haloz s trajno negativnimi razvojnimi procesi,
- območje Slovenskih goric v fazi relativnega zaostajanja z izrazitimi razvojnimi problemi v zadnjem desetletju,
- ravnine Dravsko-Ptujskega polja z značilnostmi razvitega območja.

Razlike med navedenimi območji so rezultat posameznemu območju pripadajoče regionalne strukture, ki vključuje tako prirodne kot družbeno-ekonomske elemente. Splet obojih lahko povzroča zaostajanje v razvoju, pri čemer pa velja, da so vselej odločilnejši družbenoekonomski dejavniki, oziroma, da se le-ti niso optimalno prilagajali prirodnim razmeram, ki seveda zahtevajo zaradi svoje pestrosti različne zasnove razvoja. Pri tem imamo v mislih predvsem različno proizvodno usmerjenost ter različen način poselitve in iz njega izhajajoče potrebe po infrastrukturnem omrežju, delovnih mestih, socialnem varstvu, ipd.

1. 2. Izhodišča naloge

Relativno visok delež kmečkega prebivalstva v občini odpira vprašanja njegove odvisnosti in navezanosti na kmetijsko proizvodnjo ter obstoječo zemljiško posestno strukturo. Poznavanje primernosti zemljiško posestne strukture za obstoječe socialnoekonomske značilnosti posameznih tipov gospodinjstev (z ozirom na starostno in poklicno strukturo) je pomemben element pri načrtovanju razvoja območij, ki zaostajajo v razvoju.

Posebno pozornost smo posvetili značilnostim razvoja prebivalstva v teh območjih, njegovi spolni in starostni sestavi, izobrazbeni in kvalifikacijski usposobljenosti kot tudi zaposlitveni strukturi. Pri tem pa je bila vseskozi v ospredju primerjalna analiza, katero smo funkcijsko ovrednotili, pri čemer smo iskali zveze med demografskimi elementi in faktorji njihovega razvoja. Tako smo proučili tudi prometno povezanost in drugo infrastrukturno omrežje, časovno oddaljenost od zaposlitvenih centrov, stopnjo agrarnosti, proizvodno usmerjenost kmetijstva, socialno problematiko in funkcijo obstoječega omrežja centralnih krajev. Na drugi strani smo v ospredje zanimanja postavili proučevanje vplivov demografskega in socioekonomskega razvoja na prostorski regionalni razvoj, torej na stopnjo izkoriščenosti prirodnega potenciala, v odnosu do potencialnih možnosti koriščenja. Zaradi izjemnega pomena v prostorskem načrtovanju je bilo največ pozornosti posvečenih razvoju kmetijstva in njegovim slabostim, izpostavili pa smo zlasti območja prepletanja različnih interesov v prostorskem razvoju, pri čemer prihaja na eni strani do konfliktnih situacij med interesi družbenega in zasebnega kmetijstva, na drugi strani pa med interesi kmetijstva ter urbanizacije in infrastrukture.

Celovit vpogled v problematiko razvojnih motenj v manj razvitih predelih ptujske občine seveda ni mogoč brez upoštevanja sedanjih oblik dejavnosti človeka v prostoru. Opredelitev pomena in funkcije dela, bivanja, izobraževanja in izrabe prostega časa,

je posredno prisotna v demografskih karakteristikah, podrobnejše pa smo jo analizirali z ozirom na razporeditev in strukturo posameznih dejavnosti v prostoru.

Čeprav je bilo v ospredju zanimanja vseskozi območje z izrazito negativnimi razvojnimi tendencami v Halozah in Slovenskih goricah, smo opredeljevali dejavnike, ki povzročajo neskladja, na nivoju celotne občine. Kot temeljna vodila za izdelavo elaborata bi lahko izdvojili predvsem:

- reliefno pestrost proučevanega območja ,
- vpliv zgodovinskih družbenoekonomskih odnosov na današnji regionalni proces,
- težnje po zagotovitvi čim večjih količin hrane glede na optimalne prirodne pogoje,
- zagotoviti naselitveno kontinuiteto v vseh območjih, ki so danes populacijsko ogrožena,
- ohraniti kulturno pokrajino v skladu z interesi kmetijstva, rekreacije in narodne obrambe,
- opredeliti optimalne možnosti za posege v prostor v prihodnosti.

Menimo, da le skrbno proučena problematika z natančno definiranimi vzroki in posledicami, ki so privedli do današnjih razvojnih neskladij, lahko da realen odgovor za načrtovanje razvoja v prihodnosti. Zato je bil potreben tudi kritičen pretres celotnega kompleksa dosedanjih mnogoštevilnih analiz, ki so bile doslej večkrat žal zgolj same sebi namen.

1. 3. Cilji raziskave

Naš namen je nedvomno v prvi vrsti opozoriti na neskladja v regionalnem razvoju posameznih območij in ugotoviti vzroke, ki so privedli do takšnega stanja ter opredeliti njihovo današnjo vlogo. Vseskozi smo se trudili z različnimi raziskovalnimi

postopki podkrepiti sicer pavšalne ugotovitve, tako da je stopnja razvojne diferenciacije^V vseh proučevanih tematikah kar se da precizno nakazana. Le na takšen način si predstavljamo spoznati problematiko do te stopnje, da je možno dajati konkretne rešitve za odpravljanje razvojnih neskladij.

Posebno pozornost smo namenili kompleksnemu pristopu razreševanja nerazvitosti, zato smo se posvetili obravnavi tako demografskih, socialnih kot ekonomskih problemov na enem mestu. Dotaknili smo se tudi tehnologije, vendar se konkretnih raziskav na tem področju nismo lotili. Trudili smo se uskladiti prizadevanja različnih služb na občinskem, regionalnem in republiškem nivoju, ki imajo v svojih programih tudi uveljavljanje skladnejšega regionalnega razvoja, bodisi posredno ali neposredno, vendar je njihovo delovanje pretežno parcialno in medsebojno nepovezano. Tako mnogokrat posamezne ustanove zbirajo najrazličnejše podatke, vendar se dlje od samega prikaza številčnih vrednosti ne spuščajo. Tako ostaja vzročna komponenta prevečkrat nedorečena, podatki pa sami sebi namen. Od tod izhaja naše prizadevanje za zbiranjem in usklajenim tolmačenjem najrazličnejše tematike regionalnega razvoja.

Pri opredeljevanju natančno določenih ciljev raziskave smo se večkrat znašli v zagati, na kakšen način in kako poglobljeno predočiti sistem ukrepov, ki bi prinesel željene rezultate. Dilema izhaja namreč iz razvojnega stanja, ko so na eni strani nedvoumno izražene potrebe po temeljitih spremembah v samem pristopu k reševanju neskladij, ter po mnogih konkretnih akcijah, na drugi strani pa ostaja izpeljava optimalnih ukrepov vprašljiva, bodisi zaradi zaostrenega ekonomskega položaja, bodisi zaradi družbeno neustreznih sistemskih rešitev, pri čemer velja poudariti, da je oblika reševanja problemov s strani družbenopolitičnih in upravnih ustanov primerno zasnovana, a žal zaradi nedoslednosti in psihofizičnih zavor pri prizadetih

subjektih slabo uresničevana. Odločili smo se za program optimalnih ukrepov, pri čemer pa je potrebno posamezne rešitve še konkretno obdelati oziroma s podrobnim finančnim vrednotenjem določiti obseg in dinamiko njihovega izvajanja.

Zavedamo se, da določeni predlogi presegajo kompetence občinskih upravnih organov in zahtevajo popravke zakonskih določil v republiškem in zveznem merilu, zato jih velja razumeti le kot pobude za spremembe v obstoječi politiki. Predlogi za spremembe in dopolnitve pa naj pridejo tako iz znanstvenih vrst kot od prizadetih, v tem primeru občinskih krogov.

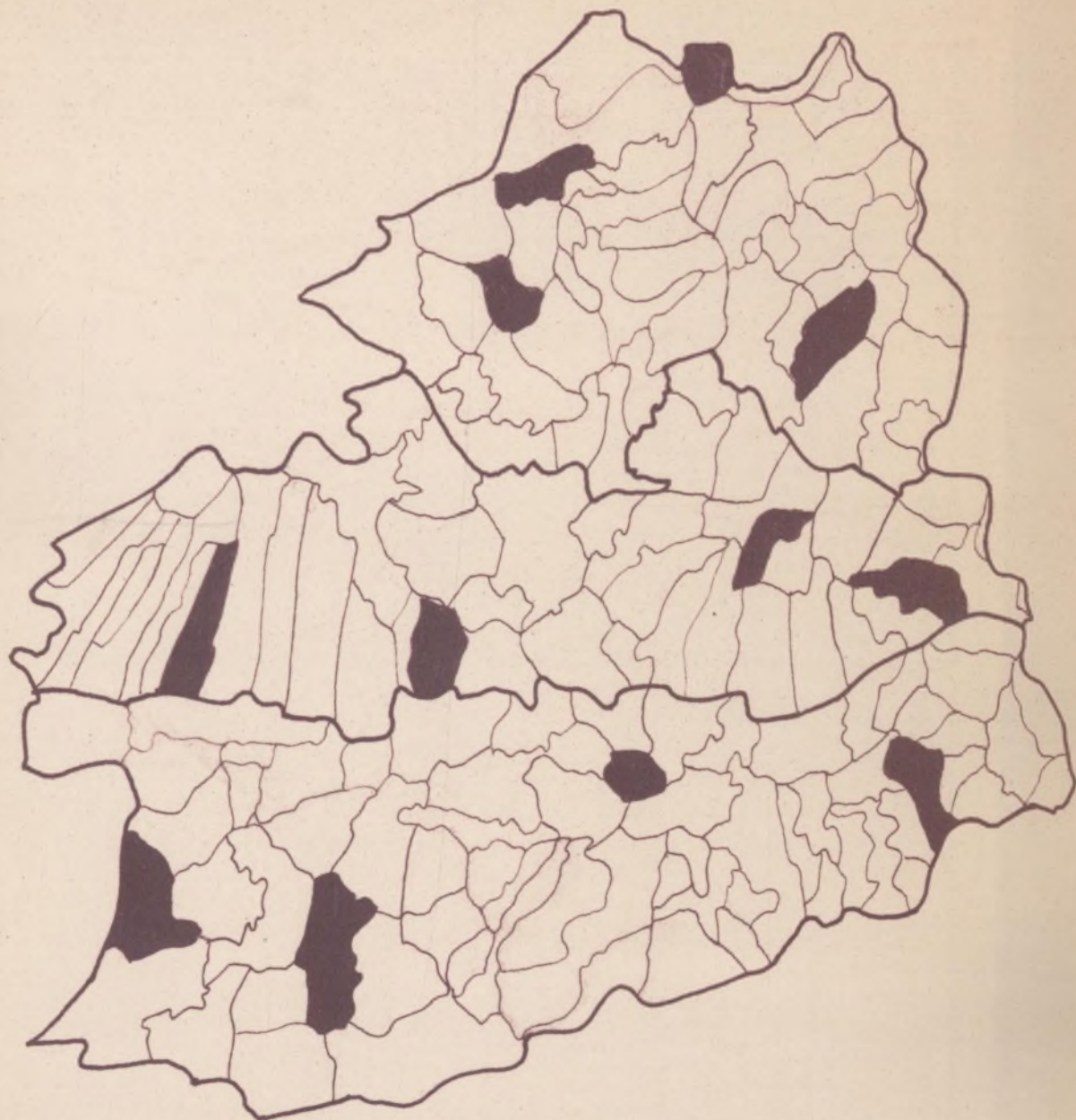
Družbeni plan občine Ptuj za obdobje 1981 - 1985 kaže precejšnja prizadevanja za zmanjšanje razlik v razvitosti med ravninskimi in gričevnatimi predeli občine. Vendar menimo, da takšna postopna in parcialna politika ne bo dala zadovoljivih rezultatov, še posebno, če predvidevamo, da se predvideni dogovorjeni ukrepi ne bodo v celoti realizirali, kot kaže dosedanja družbena praksa. Nепristranski opazovalec se ne more znebiti vtisa, da se še vedno pretirano stremi za pospešenim razvojem občinskega središča, kar je seveda glede na njegovo centralno vlogo in nenazadnje glede na njegov vpliv na zaledje, do neke mere razumljivo.

Glede na dejstvo, da je naš namen opozoriti na potrebne izboljšave, ki bodo zaustavile razseljevanje manj razvitih območij občine oziroma ohranile optimalno število kmečkega prebivalstva, ki bo lahko zadovoljivo skrbelo za ohranitev kulturne pokrajine, ugotovljene slabosti posebej izpostavljam in predlagamo rešitve za skladnejši regionalni razvoj. Zavedamo pa se, da živimo v času družbenoekonomske stagnacije in da bo uresničevanje zastavljenega programa glede na omejena sredstva izredno težavno. Vendar brez izboljšave razmer, zgolj z ugotavljanjem neskladij v razvoju in njihovih vzrokov, željenih rezultatov ne bomo dosegli.

TEMA: SOCIALNOGEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZSELJEVANJA HALOZ IN SLOVENSКИH GORIC

PREGLEDNA KARTA IZBRANIH SONDNIH OBMOČIJ

MERILO 1:200 000

Tab. 1

NEKATERE ZNAČILNOSTI OBMOČIJ, OBDELANIH Z ANKETIRANJEM V PRIMERJAVI S CELO OBČINO(VSI PODATKI IZ 1981)

Naravno- pokrajinska enota	Število gospodinj- stev		Število anketiranih gospodinj.		Število prebivalcev		Število anketiranih prebivalcev		Površina v ha		Število parcel		Število posestnih goso- listov		Arit.	Povpr.
															gosto- ta	vel. par. ar.
Haloze	203	27,0	181	89,2	817	25,9	699	85,6	1715	37,8	4452	34,0	534	25,8	47,6	38,5
Dravsko- ptujsko p.	326	43,4	291	89,3	1370	43,5	1238	90,4	1560	34,4	4371	33,4	846	40,8	87,8	35,7
Slovenske gorice	222	29,6	204	91,9	965	30,6	753	78,0	1261	27,8	4275	32,6	691	33,4	76,5	29,5
Območje obde- lano z anketiranjem	751	4,0	676	90,0	3152	4,4	2690	85,3	4536	7,0	13098	6,4	2071	5,5	69,5	34,6
Občina Ptuj	18752	100,0	-		71240	100,0	-		64528	100,0	204899	100,0	37550	100	110,4	31,5

1.4.2. Prebivalstvo

Pri računalniški analizi posameznih prebivalcev smo obdelali naslednje parametre:

- 2 katastrska občina
- 3 naravnopokrajinska enota
- 4 spol
- 5 starost - upoštevana pri starostnih piramidah
- 6 starostna grupa
- 10 izobrazba
- 11 socialni status
- 12 kraj zaposlitve, šolanja
- 13 odhajanje na delo, v šolo (način odhajanja na delo oziroma v šolo)
- 14 čas (koliko časa porabijo za pot na delo oziroma v šolo)
- 15 delo na kmetiji
- 16 način dela na kmetiji
- 17 zdravstveno stanje (samo za starejše od 50 let)
- 18 do kdaj ste bili zdravi (samo za starejše od 50 let)
- 19 najpogostejše bolezni (samo za starejše od 50 let)
- 20 obiskovanje zdravnikov (samo za starejše od 50 let)
- 21 število družinskih članov (v zvezi s proučevanjem zdravja)
- 22 poklicna grupa (v zvezi s proučevanjem zdravja)
- 23 velikost posesti (v zvezi s proučevanjem zdravja)
- 24 število parcel (v zvezi s proučevanjem zdravja)
- 25 nad 1 km oddaljene parcele (v zvezi s proučevanjem zdravja)
- 26 število GNŽ 1981 (v zvezi s proučevanjem zdravja)
- 27 kmetijska mehanizacija (v zvezi s proučevanjem zdravja)

Posamezni parametri so obdelani takole:

- 3 - 4
- 10 - 3 v povezavi s 6 in 4
- 11 - 3 v povezavi s 6 in 4
- 13 - 3
- 14 - 3
- 15 - 2,3,3 vpovezavi s 4,3 v povezavi s 6 in 4,3 v povezavi s 4 in 6

- 16 - 2,3, 3 v povezavi s 4, 3 v povezavi s 6 in 4,3 v povezavi s 4 in 6
- 17 - 3, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 3 v povezavi s 5
- 18 - 3, 3 v povezavi s 5
- 19 - 3,5,4 v povezavi s 5
- 20 - 3, 3 v povezavi s 5

1.4.3. Zaposlenost

Zaposlenost prebivalstva je obdelana na nivoju celotne občine, pri čemer smo uporabili podatke popisa zaposlenih iz leta 1976, katere nam je posredoval Zavod SR Slovenije za statistiko. Upoštevati smo naslednje parametre in jih analizirali na naslednji način:

- 2 - občina sedeža TOZD
- 3 - naselje sedeža TOZD
- 4 - dejavnost TOZD-a
- 5 - občina sedeža enote TOZD
- 6 - naselje sedeža enote TOZD
- 7 - KS sedeža TOZD
- 8 - spol delavca
- 9 - dejavnost enote TOZD-a
- 10 - starostna kategorija
- 11 - občina bivanja delavca
- 12 - naselje bivanja delavca
- 13 - KS bivanja delavca
- 14 - poklic delavca
- 15 - končana šola
- 16 - dosežena izobrazba
- 17 - vrsta dejavnosti - proizvodno oziroma neproizvodno delo

a) na nivoju občine Ptuj

- 8 - 10 v povezavi s 9
- 8 - 10 v povezavi s 14
- 8 - 10 v povezavi s 17
- 17 - 8
- 17 - 10

- b) naselja, kjer je sedež DE:
6 - 9, 14, 15, 16, 17
- c) krajevne skupnosti zaposlitve:
8 - 7
- d) samo prebivalci občine Ptuj, ki so zaposleni v matični občini:
6 - 14, 15, 16, 17
7 - 14, 15, 16, 17
8 - 6, 7, 12, 13; lo v povezavi s 7; lo v povezavi z 12;
lo v povezavi s 13
10 - 6, 7, 12, 13
12 - 14, 15, 16, 17
13 - 14, 15, 16, 17
- e) po naravnopokrajinskih enotah:
6 - 8, 9, 10, 14, 16, 17
8 - 6, v povezavi z 10
- f) Dnevni migranti in zaposleni v kraju bivanja - samo za občino Ptuj:
8 - 10, 15; lo v povezavi s 13; lo v povezavi s 7
16 - 14 v zvezi s 17

1.4.4. Zemljiška struktura

Ker tovrstnih podatkov v uradnih publikacijah ni na razpolago, smo se odločili za podrobno analizo stanja v treh katastrskih občinah: Ljubstavi, Prvencih in Drstelji. Za vsako parcelo smo določili in obdelali naslednje parametre:

- 2 naravnopokrajinska enota
- 3 kraj bivanja lastnika
- 4 poklicna struktura
- 5 starostna struktura

- 6 delovne moči
 - 7 mehanizacija
 - 8 oddaljenost parcele
 - 9 boniteta - proizvodna vrednost tal
 - 10 relativna velikost parcele
 - 11 število lastnikov parcel
 - 12 število različnih zemljiških kategorij na isti parceli
 - 13 velikost parcele
 - 14 zemljiška kategorija po katastru
 - 15 dejanska zemljiška kategorija
-
- 14,15 - 3,4,5,6,7,8,9,10,11 (povsod glede na 2)
povsod povprečna velikost parcele glede na 14
 - 8 - 14,15 glede na 4; 14, 15 glede na 5; 14,15, glede na 6;
14,15 glede na 7; 14,15 glede na 9; 14,15 glede na 10;
povsod tudi povprečna velikost parcele glede na 14
 - 12 - 13 glede na 2
 - 13 - 2,3,4,5,6,7,8,9,10,11; povprečne velikosti parcel glede na
2,3,4,5,6,7,8,9,10,11

Kot je iz navedenega razvidno, je povsod v ospredju zanimanja primerjava med dejansko in katastrsko registrirano izrabo tal.

2. ANALIZA DOSEDANJIH RAZVOJNIH TOKOV V OBČINI

(s poudarkom na vrednotenju posameznih elementov proučevanja)

2.1. Struktura kmetijskega prostora

2.1.1. Lastništvo zemlje

Enega izmed najpomembnejših elementov zemljiške strukture predstavlja zemljiška lastnina. Prav gotovo ga lahko štejemo med pomembne produkcijske faktorje, ki v veliki meri vpliva na enega največjih problemov kmetijstva pri nas - na zemljiško razdrobljenost. Privatnolastniški odnos zavira procese združevanja zemlje in šele ukrepi v zvezi z ščitenjem kmetij so začeli preprečevalno delovati na nadaljno drobitev posesti.

Zaradi razmeroma visoke vrednosti zemljišč je kmetijska zemlja pogosto podvržena različnim špekulacijam: precej je v lasti nekmečkega prebivalstva in ljudi, ki so prostorsko dislocirani. Nakup zemlje s strani zainteresiranih proizvajalcev je izredno otežkočen, saj je prisoten pluralizem interesov. Na drugi strani pa predstavlja nakup kmetijskih zemljišč popolnoma neproizvodno naložbo, ki še dodatno negativno vpliva na nizko konkurenčnost našega kmetijstva. Zato predvideva naša zakonodaja postopno podružbljanje zemlje, vendar je zaskrbljujoča načrtovana počasna dinamika tovrstnih procesov, kar zaradi obstoječih neskladij ne more prinesiti željenih uspehov v primarnem sektorju gospodarstva.

Lastništvo nad zemljo je zelo zamudno proučevati, saj je potrebna obsežna analiza katastrskih podatkov, kombinirana z anketiranjem na terenu. Zato smo podrobno proučili le razmere v K.O.Ljubstava, Prvenci in Drstilja.

Analiza rezultatov popisa prebivalstva iz leta 1981 (tabela št.2) kaže, da je v lasti gospodinjestev s kmečkimi gospodarstvi

(le ta po številu približno odgovarjajo vsoti čistih kmečkih in mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev) v celotni občini 97,6% vse zemlje in 98,9% obdelovalne zemlje. Največ zemlje je v posesti nekmetov na Dravskem (4,4%) in Ptujskem (4,1%) polju, najmanj pa v Halozah (1%). Podatki kažejo, da je v lasti nekmetov precej več gozdov in pašnikov kot obdelovalne zemlje. Tako je v Halozah od vse posesti v lastni nekmetov samo 21,2% obdelovalnih površin, na Dravskem polju 20,1%, v Slovenskih goricah pa več - 44,3%. Odgovarjajoči deleži so pri gospodinjstvih s kmečkimi gospodarstvi precej višji in se gibljejo med 51,1% v Halozah in 70,6% na Dravskem polju. Iz tabele št.2 je razvidno tudi, da nekmečka gospodinjstva precej slabo koristijo zemljo. Le 60,8% zemlje v lasti koristijo sama, obdelujejo pa le 40,5% obdelovalne zemlje. Še posebno nizke so tovrstne vrednosti v Halozah in Slovenskih goricah, precej boljši pa je položaj na Ptujskem polju. Gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi obdelujejo vso zemljo v lasti, v vseh štirih naravnopokrajinskih enotah pa se kaže tudi želja po večjih obdelovalnih površinah, saj je korišćeno več zemlje od tiste v lasti. Zemljo imajo v najemu v sosednjih obćinah.

Med anketiranimi gospodinjstvi jih 90,8% poseduje zemljo (tabela I), najveć v Halozah (93,9%) in najmanj (89,3%) na Dravsko-Ptujskem polju.

Lastniki zemlje imajo v domaćih katastrskih obćinah približno polovico zemlje (tabela II), še najveć v K.O.Prvenci. V vseh treh proućenih katastrskih obćinah je približno 13% zemlje v lasti prebivalcev iz sosednjih katastrskih obćin. Medtem ko posedujejo razmeroma malo zemlje lastniki iz oddaljenejših predelov Halož in Slovenskih goric, pa je povsod okrog 5% zemlje v lasti prebivalcev iz Dravsko-Ptujškega polja, več kot 2% pa je je tudi v lasti prebivalcev izven obćine Ptuj, iz Podravske makroregije. Čeprav smo registrirali le malo zemlje lastnikov

živečih v tujini, lahko trdimo, da je takšnih zemljišč v celi občini več. Druge podobne raziskave kažejo, da jih je v notranjosti Slovenije približno 1%. Za dobro desetino zemljišč nismo mogli zaradi neujemanj podatkov identificirati lastnikov, vendar gre pretežno za zemljo v okviru domače K.O. Ostalo je družbena last. Največje površine so v lasti kmetijskega kombinata Ptuj.

Klasifikacija lastništva glede na poklicno strukturo kaže na dejstvo, da je največ zemlje v lasti različnih tipov mešanih gospodinjstev (tabela št.3). V lasti nekmetov je največ zemlje v Halozah (11,9%) in najmanj na ravnini (6,5%), v lasti čistih kmetov pa največ v Slovenskih goricah (34,2%) in najmanj (18,3%) v Halozah.

2.1.2. Velikost posesti

Poleg zemljiške razdrobljenosti predstavlja enega ključnih problemov majhna velikost posesti. Čeprav je za ravninski svet že od leta 1953 v veljavi lo ha maksimum obdelovalne zemlje in za hriboviti svet 20 ha, je stanje v občini Ptuj daleč od tega, da bi se približala omejitvenim vrednostim oziroma daleč od optimalne velikosti kmetije in to tudi, če upoštevamo zemljišča v obdelavi.

Potreben maksimum je v tesni zvezi s proizvodno usmeritvijo kmetijstva, kjer se odražata proizvodna sposobnost tal in potrebna delovna obremenitev za enoto proizvoda. Povsem dobro se da živeti od površine 2 ha intenzivne zelenjadarske proizvodnje, od približno 5 ha zemlje, usmerjene v sadjarstvo in vinogradništvo, pri pridelovanju poljščin ali pri kombinaciji poljščine - živinoreja pa je že vprašljiva, če zadostuje 5 ha velik obdelovalni kompleks. Ugotovitve nedvoumno kažejo, da so kmetije v občini Ptuj pretežno daleč od optimalnih obdelovalnih velikosti, zato bo potrebno pospešeno izvajati procese združevanja. Prilagajanje

Tab. 3.

STRUKTURA LASTNIŠTVA ZEMLJE GLEDE NA POKLICNO STRUKTURO GOSPODINJSTEV - LASTNIKOV 1981 (v arih)

Lastnik	Haloze		Dravsko-Ptujsko p.		Slovenske gorice		Skupaj	
Kmečko	2068	18,3	4648	31,0	4431	34,2	11147	28,4
Mešano-PK	1637	14,5	4072	27,1	1810	14,0	7519	19,2
Mešano-EN	3861	34,2	4530	30,2	2302	17,8	10693	27,2
Mešano-PN	2387	21,1	789	5,2	3202	24,7	6378	16,2
Nekmečko	1345	11,9	977	6,5	1199	9,3	3521	9,0
Skupaj	11298	100,0	15016	100,0	12944	100,0	39258	100,0

Vir: Podatki Geodetske uprave SO Ptuj

Rezultati terenskega dela v K.O.Ljubstava, Prvenci in Drstelja

velikosti pa bi moralo biti tesno povezano tudi s prirodnimi potenciali.

Pri tem pa se skriva naslednja nevarnost: Če bi želeli slediti vsem zahtevam po večanju zemljišč do optimalne velikosti proizvodne enote, bi prišli v takšen položaj, da bi ne imeli dovolj možnosti za zaposlovanje ljudi, ki bi morali odstopiti zemljo. Takšna koncentracija in centralizacija bi postala podobna kapitalističnemu načinu nasilnega spreminjanja agrarne strukture.

Po popisu iz leta 1981 je povprečna površina vse zemlje v lasti gospodinjestev s kmečkimi gospodarstvi v občini 3,85 ha, od tega 2,33 ha obdelovalne zemlje (tabela št.14). Največje povprečne kmetije so v Halozah (4,73 ha), vendar na račun gozda, saj je obdelovalne zemlje celo manj kot v Slovenskih goricah in na Dravskem polju. Najslabši, že kar kritičen je položaj na Ptujskem polju, kjer je povprečno le 1,68 ha obdelovalne zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom. Regionalno različnost dobro ponazarja karta. Povprečna površina obdelovalne zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom (v ha), iz katere je razvidno, da so najmanjša posestva razen na celotnem Ptujskem polju tudi v zaledju Ptujca, na Dravskem polju in v Slovenskih goricah ter še posebno v vzhodnih Halozah (viničarstvo).

Povprečna velikost posesti pa je še boljše opredeljena ob upoštevanju aktivne kmečke delovne sile. Upoštevali smo le zasebne kmete, zaposlene na lastnem gospodarstvu. Potrebno je vedeti, da je stopnja agrarnosti zaradi različne intenzivnosti deagrarizacije iz kraja v kraj različna, kar se odraža v številu aktivnih kmetov na gospodinjstvo, ki bo obravnavano pozneje. Povprečno pride na zasebnega aktivnega kmeta skoraj 3 ha obdelovalne zemlje, najmanj v Halozah (2,64 ha) in Slovenskih goricah (2,68 ha), več na Ptujskem polju (3,01 ha) in največ na Dravskem polju (4,30 ha). Če upoštevamo, da je po izračunih o potrebnih delovnih obremenitvah (Štern, Gosar, Koman, 1981) potrebno za obdelavo 1 ha

povprečno 531 delovnih ur, in da velik del zemlje obdelajo polkmetje, ki tu niso všteti, je na dlani, da obstaja velik razkorak med razpoložljivo delovno silo in proizvodnimi potenciali. Karta Površina obdelovalne zemlje na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca (v ha) kaže najboljše razmere na Dravskem polju (deloma zaradi polkmetov) v zaledju Ptuja in v Pesniški dolini. V vinorodnih vzhodnih Halozah in Slovenskih goricah vzhodno od Pesnice pa razmere vzbujajo skrb. Kmečke delovne sile je preveč in bo potrebno razmišljati o nadaljni deagrarizaciji oziroma o uvajanju delovno intenzivnih kultur.

Ker s podatki o velikostnih kategorijah posesti za leto 1981 ne razpolagamo, ne moremo dati točnega odgovora o dinamiki procesa zmanjšanja velikosti posesti. Primerjava stanja za leti 1961 in 1971 pokaže, da se je leta 1971 povečal delež prebivalstva v razredu od 1 - 3 ha s 23,2% na 23,8%, v razredu od 3 - 5 ha pa s 17,7% na 18,3%, v razredih od 5 - 10 ha in nad 10 ha pa sta se deleža zmanjšala s 25,0% na 24,8% oziroma s 14,0% na 13,3%. (Božič, Lajovic 1978). Čeprav gre na videz za nepomembne spremembe, ne more biti dvoma o nadaljnem slabšanju razmer.

Anketirana populacija (tabela št.6) kaže največji delež gospodinjestev z manj kot 1 ha zemlje na ravnini, najmanj pa v Slovenskih goricah. V Slovenskih goricah prevladujejo posesti med 2 in 5 ha, medtem ko je na ravnini in še posebno v Halozah več gospodinjestev s posestvom večjim od 3 ha. Nad 10 ha zemlje ima v Halozah 15,5% gospodinjestev, na Dravsko-Ptujskem polju 8,6% in v Slovenskih goricah le 5,4%.

Nočno se po naravnopokrajinskih enotah razlikuje delež obdelovalne zemlje (tabela III). V Halozah je kar 7,9% in v Slovenskih goricah 2,7% gospodinjestev z manj kot 20% obdelovalne zemlje, medtem ko je v razredu od 20-39% nadaljnih 33,3% oziroma 8,1% gospodinjestev. Le 3,1% gospodinjestev z ravnine sodi v kategorijo med 20 in 39%, zato pa ima nad 80% obdelovalne zemlje kar 40,8% gospodinjestev, v Slovenskih goricah 20,0% in v Halozah 12,1%.

***** C R O S S T A B U L A T I O N O F *****
 P37 SPREMENBA LASTNISTVA ZEMLJE BY P2 NARAVNO POKRAJINSKA ENOTA
 ***** PAGE 1 OF 1

	P2							ROW TOTAL
	COUNT	I						
	ROW PCT	IHALOZE	D P PL	SL	GOP			
	COL PCT	I						
TOT PCT	1	I	2	I	3	I		
P37	-----I-----I-----I-----I							
DAROVA	1	10	I	16	I	16	I	42
		23.8	I	38.1	I	38.1	I	6.9
		6.1	I	6.2	I	8.6	I	
		1.6	I	2.6	I	2.6	I	
	-----I-----I-----I-----I							
PROSOR	2	2	I	5	I	2	I	9
		22.2	I	55.6	I	22.2	I	1.5
		1.2	I	1.9	I	1.1	I	
		.3	I	.8	I	.3	I	
	-----I-----I-----I-----I							
PROTUJ	3	13	I	28	I	32	I	73
		17.8	I	38.4	I	43.8	I	12.0
		7.9	I	10.8	I	17.3	I	
		2.1	I	4.6	I	5.2	I	
	-----I-----I-----I-----I							
DANAJE	4	1	I	5	I	5	I	11
		9.1	I	45.5	I	45.5	I	1.8
		.6	I	1.9	I	2.7	I	
		.2	I	.8	I	.8	I	
	-----I-----I-----I-----I							
VZNAJE	5	1	I	10	I	0	I	11
		9.1	I	90.9	I	0	I	1.8
		.6	I	3.8	I	0	I	
		.2	I	1.6	I	0	I	
	-----I-----I-----I-----I							
NAKUP	6	19	I	59	I	20	I	98
		19.4	I	60.2	I	20.4	I	16.1
		11.5	I	22.7	I	10.8	I	
		3.1	I	9.7	I	3.3	I	
	-----I-----I-----I-----I							
NI SPR	7	119	I	137	I	109	I	365
		32.6	I	37.5	I	29.9	I	59.8
		72.1	I	52.7	I	58.9	I	
		19.5	I	22.5	I	17.9	I	
	-----I-----I-----I-----I							
BR ODG	8	0	I	0	I	1	I	1
		0	I	0	I	100.0	I	.2
		0	I	0	I	.5	I	
		0	I	0	I	.2	I	
	-----I-----I-----I-----I							
COLUMN		165		260		185		610
TOTAL		27.0		42.6		30.3		100.0

RAW CHI SQUARE = 42.77704 WITH 14 DEGREES OF FREEDOM. SIGNIFICANCE = .0001
 CRAMER'S V = .18725
 CONTINGENCY COEFFICIENT = .25599
 LAMBDA (ASYMMETRIC) = 0 WITH P37 DEPENDENT. = .01429 WITH P2 DEPENDENT.
 LAMBDA (SYMMETRIC) = .00840
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (ASYMMETRIC) = .02930 WITH P37 DEPENDENT. = .03413 WITH P2 DEPENDENT.
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (SYMMETRIC) = .03153
 KENDALL'S TAU B = -.09212 SIGNIFICANCE = .0050
 KENDALL'S TAU C = -.08623 SIGNIFICANCE = .0050
 GAMMA = -.14791
 SOMERS'S D (ASYMMETRIC) = -.08801 WITH P37 DEPENDENT. = -.09642 WITH P2 DEPENDENT.

2.1.3. Zakup, najemništvo, druge spremembe lastništva:

Spremembe lastništva zemljišč lahko z ozirom na vpliv na zemljiško strukturo razdelimo na tiste, ki povzročajo slabšanje in tiste, ki povzročajo izboljšanje. Med prve lahko štejemo najem, nakup oziroma dolgoletni zakup, med drugo pa darovanje sorodnikom, prodaja tujim ljudem, ipd. Ugotovimo lahko, da je spreminjanje lastništva zemlje v občini Ptuj razmeroma neintenzivno, saj je v zadnjih desetih letih bilo v različne oblike lastninsko-najemniških sprememb vključenih le 40% gospodinjstev (tabela št.6).

Najbolj razširjene oblike so prodaja tujim ljudem (12,0%), nakup zemlje (16,1%) in darovanje (6,9%), ostale oblike so manj pogoste. Preseneča slaba zastopanost najemništva, kar priča, da vsakdo vztraja "na svoji zemlji".

Dinamika spreminjanja lastniško-najemniških odnosov je najbolj prisotna na ravnini, kjer je bilo vključenih 47,3% gospodinjstev, najmanj pa jih je sodelovalo v Halozah (27,9%). Prodaja tujim ljudem je najbolj razširjena v Slovenskih goricah, nakup zemlje na Dravsko-Ptujskem polju, kjer je prav tako najbolj zastopano najemništvo.

Zanimivo in žalostno je, da kljub prepotrebnim spremembam v zemljiški strukturi ljudje pretežno ne kažejo interesov za spreminjanje lastništva zemlje v prihodnosti (tabela št.7). Le 24,4% gospodinjstev načrtuje spremembe, in zanimivo - največ v Halozah. Najbolj pasivni so v Slovenskih goricah. Največji interes se kaže za nakup in prodajo zemlje, pri čemer sta nakup in prodaja v Halozah na videz usklajena (vendar bi kmetije rade prodajale zemljo, ki je za kmetovanje manj primerna in kupovale takšno, kjer je možna uporaba mehanizacije), v Slovenskih goricah in še posebno na ravnini pa prevladujejo interesi nakupa pred interesi prodaje.

Po navajanjih anketiranih gospodinjestev, naj bi bilo zanimanje za nakup njihove zemlje izraženo pri 4,3% populacije, največ v Slovenskih goricah (tabela IV). Največji interes za nakup kažejo kmetje in meščani, ki po poreklu niso domačini. Le-ti so zainteresirani za gradnjo vikendov, kar je še posebno prisotno v Halozah (tabela V).

V zvezi z zakonskimi določili se nam zdi potrebno poudariti, da bi se morala dosledno spoštovati prednostna pravica do nakupa zemljišč, kar je podlaga za usmerjanje zemljišč v družbeno lastnino. Promet zemljišč je potrebno usmerjati tako, da se z njimi povečujejo in zaokrožujejo kompleksne oziroma večje celote, ki bodo omogočile večjo produktivnost dela, večjo proizvodnjo in večji dohodek delavcev v kmetijstvu in združenih kmetov.

2.1.4. Družbeni sektor:

Podružbljanje zemlje je doseglo v občini Ptuj razmeroma skromen obseg. Le slaba četrтина (23,8%) ozemlja je v družbeni lasti, največ na Dravskem polju (33,2%) in najmanj (20,1% ter 20,3%) v Slovenskih goricah ter Halozah (tabela št.5). Struktura lastništva družbene posesti je zelo različna, saj jo sestavljajo površine KK Ptuj, Gozdnega gospodarstva in občine. Združena zemlja kmetov v okviru zadrug v sistemu družbenega sektorja ni upoštevana.

V družbenem sektorju je 39,0% obdelovalne zemlje, v zasebnem pa 56,8%, kar je posledica večjega deleža nerodovitnih površin (23,4% proti 1,8%) v družbeni lasti, dočim sta deleža gozdov in pašnikov v obeh sektorjih podobna (37,5% in 41,3%).

V družbenem sektorju je 18,0% njiv, 23,9% travnikov, 22,7% sadovnjakov, 24,2% vinogradov, 12,3% pašnikov, 25,3% gozdov, 62,5% ribnikov in močvirij, 19,1% stavbišč, 71,1% zemljišč za druge namene in skoraj vse poti ter vode.

Med obdelovalnimi zemljišči je v Halozah v družbenem sektorju relativno največ vinogradov (30,7% od vseh vinogradov), v Slovenskih goricah in na Dravskem polju je največ travnikov in na Ptujskem polju presenetljivo sadovnjakov, vendar so površine majhne. Daleč največ njiv je v družbeni lasti na Dravskem polju (23,0%), najmanj pa v Halozah (7,1%). Ker so na ravnini gozdovi pretežno novovalnega značaja, ne preseneča, da je tako na Dravskem kot na Ptujskem polju večji delež gozdov v družbeni lasti kot v gričevnatem svetu občine.

Karta Delež družbene posesti (stanje 31.12.1980) kaže, da je podružbljeno največ zemlje na Dravskem polju, skrajnem vzhodnem delu Haloz (okrog Zavrča, kjer so plantaže vinogradov in sadovnjakov), v Pesniški dolini (meliorirano območje) ter v vinorodnih Halozah v okolici Podlehnik (Bolečka vas, Ljubstava, Dežno, Stogovci). Najmanj zemljišč v lasti družbenega sektorja je v obmejnem območju vzhodnih Haloz, v osrednjih zahodnih Halozah (Kočice, Sitež) ter v Slovenskih goricah vzhodno od Pesnice, kjer so pretežno samo nerodovitna zemljišča (poti, vode), kar je lepo razvidno na karti zemljiške kategorije v družbenem sektorju po katastru (stanje 31.12.1980).

2.1.5. Struktura in razporeditev kmetijskih površin

Izraba tal je plod stoletne borbe človeka z naravo in njegovega optimalnega prilagajanja naravnim pogojem glede na razpoložljivo agrotehniko. Zato je razumljiva regionalna različnost v razprostranjenosti posameznih kultur. Še posebno izrazite so razlike med gričevnatim območjem občine in ravninskimi predeli. Pri proučevanju današnjega stanja pa je še posebno pomembno upoštevati, da so se razmere v agrotehniko v zadnjem času bistveno spremenile. Uveljavljanju moderne agrotehniko je sledilo prilagajanje maksimalne obdelave v optimalno, pri čemer je prišlo

do opuščanja oziroma ekstenzifikacije marginalnih, to je za kmetijstvo manj primernih površin. Proces modernizacije kmetijstva je spremljala vrsta procesov, značilnih za sodoben družbeni razvoj: deagrarizacija, industrializacija in urbanizacija, ki so s samosvojim vrednotenjem prostora vplivala na spremembe v izrabi tal. Hkrati s temi procesi je prišlo tudi do poizkusov optimalne rajonizacije kmetijske proizvodnje v odvisnosti od naravnih danosti in usposabljanja pogojno rodovitnih tal, primer-
nih za uporabo moderne agrotehnike za sodobno kmetijsko proiz-
vodnjo. Sklop vseh navedenih dogajanj pogojuje današnjo izrabo
tal in pojasnjuje dinamiko v spreminjanju posameznih zemljiških
kategorij.

V tabeli št.8 smo prikazali strukturo zemljiških kategorij po **osnovnih** naravnopokrajinskih enotah v štirih različnih časovnih razdobjih: 1953, 1961, 1971 in 1979. Haloze smo razdelili na vzhodni in zahodni del, meja pa teče po hitri cesti Maribor-Zagreb. Če se orientiramo samo na leto 1979, vidimo, obstajajo med posameznimi območji precejšnje razlike. Največ njiv (preko 40%) je na Dravskem in Ptujskem polju, najmanj pa v Halozah (zahodne 9,6% in vzhodne 12,4%). Travniki so v vseh območjih veliko bolj enakomerno zastopani, (med 17,7% in 27%), večje pa so razlike pri sadovnjakih in še posebno pri vinogradih. Največ sadovnjakov (preko 4,0%) je v Slovenskih goricah in vzhodnih Halozah, medtem ko je daleč največ vinogradov v vzhodnih Halozah (8,1%), v vzhodnih Halozah pa jih je le še slaba 2%. Nekoliko več (2,4%) je vinogradov v Slovenskih goricah. Zato je razumljivo, da je v vzhodnih Halozah dobra polovica vseh vinogradov v občini, v Slovenskih goricah pa je slaba polovica vseh sadovnja-
kov, ki so v tem predelu tudi najkvalitetnejši in najbolj sodobni (tabela VI). V vzhodnih Halozah je tudi največ pašnikov (17,0%), daleč najmanj (4,9%) pa jih je na Ptujskem polju. Zahodne Haloze se upravičeno imenujejo gozdnate, saj jih je kar 51,1% poraslo z gozdom. Povsod drugje je gozda znatno manj, še posebno malo

(10,5%) na Ptujskem polju. Zaradi procesov urbanizacije in razpredene infrastrukture je največ nerodovitnih površin na Ptujskem polju (14,0%), precej manj pa je v ostalih naravnopokrajinskih enotah, vendar več na Dravskem polju kot v nerazvitem gričevnatem obrobju Haloz in Slovenskih goric.

Že iz primerjave deležev posameznih zemljiških kategorij v določenih obdobjih na karti št.8 je razvidna dinamika spreminjanja izrabe tal, ki je natančneje opredeljena v tabeli št.9. Problematika je prikazana tudi na 6 kartah (Spreminjanje površine njiv, spreminjanje površine vinogradov, spreminjanje površine gozdov, spreminjanje površine nerodovitnih površin (vse v obdobju 1953-1979), Tipologija spreminjanja izrabe tal v obdobju 1953-1979 in Tipologija spreminjanja izrabe tal v obdobju 1971-1979), od katerih sta zadnji dve sintetični.

Površina njiv se je v vseh naravnopokrajinskih enotah v vseh proučenih obdobjih nenehno zmanjševala. Še posebno izrazito je krčenje njivskih površin v osrednjih Halozah in v Halozah v celoti z izjemo predela okrog Žetal, kjer pa je njiv že tako in tako malo. Močno nazadovanje njiv je tudi v pretežnem delu Slovenskih goric. Najmanj izrazito so se njive zmanjšale na Ptujskem polju in na zahodnem Dravskem polju. V dveh K.O. (Destrnik in Stražgonjca) se je površina celo povečala.

Analogno z zmanjševanjem površine njiv se je povsod povečala površina travnikov. Vendar proces ozelenjevanja ni bil v vseh območjih enako močan (v obdobju 1953-1979 je bil zabeležen porast od 18,6% v zahodnih Halozah do 59,9% na Dravskem polju), kar je posledica različne stopnje ekstenzifikacije v izrabi tal. V zadnjem desetletju je ozelenjevanje na Dravskem polju skoraj povsem ponehalo (porast le za 1,1%), medtem ko je povsod drugje še vedno intenzivno prisotno (povsod iz leta 1979 nad 5% več travnikov kot leta 1971).

Spreminjanje površine sadovnjakov zaradi spremembe metodologije v katastrskih službah za obdobje 1953-1979 ni mogoče realno oceniti. V zadnjem desetletju pa so se površine sadovnjakov povečale v Halozah, povsod drugje pa so se zmanjšale (najbolj na Dravskem polju).

Praviloma se je površina vinogradov močno krčila, vendar je v določenih katastrskih občinah, kjer je družbeni sektor razvijal vinogradništvo, narasla. Porast je opazen predvsem v Slovenskih goricah zahodno od Pesnice, v Halozah pa le v K.O.Podlehnik in K.O.Gončak. Močnejše krčenje površine vinogradov je bilo v zahodnih Halozah (skoraj za polovico), kjer so za vinogradništvo slabši prirodni pogoji okrog Cirkulan, pa tudi v nekaterih območjih Slovenskih goric. V zadnjem desetletju so se površine vinogradov povsod skrčile za 5% do 10%, povečanje je bilo le na Ptujskem polju zaradi intenzifikacije v K.O.Podvinci.

Površina pašnikov se ni bistveno spreminjala, če izvzamemo močan padec v obdobju 1953-1979 na Dravskem polju in precejšen porast v istem obdobju na Ptujskem polju. Konstantno je tudi zmanjševanje pašnikov v zahodnih Halozah, kjer je še zlasti izrazito v zadnjih desetih letih (za 16%).

Tudi ogozdovanje, to je širjenje gozdov je bilo konstantno. Z gozdom so se zarasle obsežne površine, čeprav razmeroma skromen porast (z izjemo Ptujkega polja, kjer je bil 38% le med 2,8% in 6,4%) zaradi velikih deležev gozdov, na videz tega ne izpričuje. Pogled na karto kaže, da se je marsikje površina gozdov celo zmanjšala, še zlasti v zahodnih Halozah okrog Žetal, v zaledju Ptujja in v okolici Trnovske vasi v Slovenskih goricah, kjer je prišlo do povečanja obsega intenzivnejših kategorij oziroma do povečanja zazidanih površin. Največji porast je bil na Ptujskem polju in v zahodnem delu Dravskega polja, kjer je bilo gozdov zelo malo in so bili načrtno vzgojeni varovalni gozdovi.

V dveh katastrskih občinah na Dravskem polju še vedno ni gozdov.

Precejšen porast je bil zabeležen tudi pri širjenju nerodovitnih površin. Najbolj intenziven je bil na Dravskem polju in v Slovenskih goricah (čez 40%), najmanjši pa na Ptujskem polju (3,3%), kjer je v precejšnjem delu bilo zabeleženo tudi zmanjšanje nerodovitnih površin. Nerodovita zemljišča so se najbolj povečala v coni najmočnejše urbanizacije in v Pesniški dolini, kjer je njihov delež še vedno zelo majhen. Zaskrbljujoče so predvsem razmere na Dravskem polju.

Prikazana problematika dinamike spreminjanja izrabe tal je brez dvoma dosegla kritično fazo. Z dopuščanjem nadaljne stihijske ekstenzifikacije bo prišel razvoj tako daleč, da bo mnogo prevelik delež zemlje odtegnjen kmetijski proizvodnji, medtem ko dolgoročne projekcije izrabe tal optimistično napovedujejo za leto 2000 stanje, ki je precej boljše od današnjega (za 6500 ha več njiv, za 2000 ha manj travnikov, za 200 ha manj gozdov) registriranega, ki že tako in tako daje preveč optimistično podobo. Na drugi strani pa dolgoročne projekcije napovedujejo zmanjšanje površin intenzivnih kategorij: sadovnjakov in vinogradov, kar je v nasprotju z naravnimi pogoji in potenciali delovne sile. Vsekakor bo potreben obsežen napor, da se bodo negativni procesi omilili in odpravili, drugače bo leta 2000 še bistveno slabše stanje, kar kaže tabela VII, kjer je izračunan linearni trend.

Sinteza spreminjanja izrabe tal je prikazana na omenjenih dveh kartah in v tabeli VIII. Dinamika je v obdobju 1953-1979 bistveno različna od tiste v sedemdesetih letih. Medtem ko je bilo ogozdovanje v prvem obdobju vezano na Ptujsko polje in zahodne Haloze, se je v obdobju 1971-1979 prestavilo na Dravsko polje in razširilo na Haloze v celoti. Urbanizacija se je iz obrobja Ptujškega polja in Pesniške doline razširila na okolico Ptuja

in območja ostalih večjih regionalnih središč. Zmanjšal se je obseg ozelenjevanja, čeprav je še vedno najbolj razširjena oblika spreminjanja namembnosti zemljišč. Intenzifikacija je v obeh razdobjih zastopana. Samo simbolično, saj skoraj ni katastrske občine, kjer bi prevladovala med ostalimi tremi navedenimi procesi.

Na njivskih površinah prevladuje dvoleten kolobar (tabela IX), še zlasti v Halozah in Slovenskih goricah, ki precej siromaši zemljo. Le na Dravsko-Ptujskem polju je troleten kolobar celo nekoliko bolj razširjen od dvoletnega, uveljavlja pa se tudi večleten kolobar, ki s strukturotvornimi rastlinami ohranja kvaliteta tla.

Med 610 anketiranimi gospodinjstvi z zemljo jih 85,4% obdeluje posest v celoti (tabela X). Vsekakor lahko rečemo, da je navedena stopnja pretirana, saj smo z opazovanjem na terenu registrirali precejšnje opuščene površine. Predvsem na Dravsko-Ptujskem polju naj bi bila zemlja skoraj v celoti redno obdelana. Del posesti obdeluje 15,2% gospodinjstev v Halozah in 19,5% v Slovenskih goricah, v celoti opuščena posest pa se pojavlja le v Halozah (6 gospodinjstev). Še bolj zanimiva je intenzivnost izrabe z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev (tabela št.10). Intenzivnost izrabe se zmanjšuje hkrati z ostarevanjem gospodinjstev. Tako je največ povsem opuščeni površin v lasti ostarelih gospodinjstev, med katerimi le polovica redno obdeluje vso zemljo v lasti. Precej je tudi takšnih ostarelih gospodinjstev, ki obdelujejo le del posesti oziroma delajo na zemlji le občasno. Največ gospodinjstev, ki v celoti obdelujejo zemljo, je v grupi mladih in generacijskih gospodinjstev.

V zadnjih desetih letih je prišlo pri dobri četrtini gospodinjstev do sprememb v intenzivnosti izrabe zemlje (tabela XI), največ v Halozah in v Slovenskih goricah (preko 40%), najmanj pa na ravnini (le 10%). Največ sprememb je bilo v smeri ogozdo- vanja (tabela XII), precej pa je bilo tudi primerov

intenzifikacije (21,5%). Navedeni procesi so močno zastopani v vseh treh naravnopokrajinskih enotah; v Halozah je precej razširjena tudi kombinacija ogozdovanja in ozelenjevanja, na ravnini pa kombinacija ozelenjevanja ter intenzifikacije in tudi ogozdovanja, vendar pretežno površin, ki so v gričevnatih predelih Haloz in Slovenskih goric. Največ gospodinjstev je spremenilo intenzivnost izrabe na manj kot 20% površin v lasti (tabela XIII), več kot četrtnina pa je tudi takšnih, kjer so spremembe zajela med 20% in 40% površin, pri dobri desetini pa med 40% in 60% površin.

Med vzroki sprememb intenzivnosti izrabe (tabela XIV) prevladujejo ostarela kmečka delovna sila, pomanjkanje kmečke delovne sile in usmeritev kmetijske proizvodnje (vsi z več kot 20%). Prvonavedena vzroka povzročata ekstenzifikacijo, zadnji pa intenzifikacijo. Ostarela delovna sila je najpomembnejši razlog v Halozah in Slovenskih goricah, pomenjkanje delovne sile (pravzaprav razlog, ki je povezan z neustrezno zemljiškoposestno strukturo) pa v Halozah in na Dravsko-Ptujskem polju. Močna prevlada usmeritve proizvodnje je na ravnini. Med ostalimi vzroki sprememb intenzivnosti obdelave so z več kot 5% zastopana nemogoča mehanizacija kmetijskih zemljišč ter slaba rodovitnost zemlje. Zanimivo je, da razdrobljena posest in velika oddaljenost parcel anketiranci le izjemoma navajajo, kar priča o njihovi tradicionalnosti in nepoznavanju optimalnih pogojev za moderno kmetijstvo.

V Halozah ima zemljo 33,6% gospodinjstev (tabela XV) z Dravskega in Ptujkega polja, največ do 40% od celotne posesti. Pretežno imajo v Halozah vinograde in gozdove. Lastniki z ravnine imajo zemljo tudi v Slovenskih goricah (tabela XVI), vendar v manjših količinah kot v Halozah. Med anketirano populacijo nismo zasledili, da bi imela gospodinjstva iz Haloz oziroma Slovenskih goric zemljo na Dravsko-Ptujskem polju (tabela XVII).

2.1.6. Ocena potencialov delovne sile v kmetijstvu

Pri ocenjevanju potrebne delovne sile izhajamo iz ocenjevanja razpoložljivih delovnih moči z ozirom na porabo delovnega časa pri različnih proizvodnih usmeritvah. Ugotavljanje potrebne delovne sile v zasebnem kmetijstvu je velikega pomena, saj lahko na osnovi optimalnega ugotovljenega števila planiramo zaposlitveno politiko. Osnovni princip pri ocenjevanju mora biti izenačevanje produktivnosti kmeta z redno zaposleno delovno silo, s tem pa naj bi bil zagotovljen tudi podoben dohodek.

Delovne moči smo izračunavali na osnovi že v uvodu navedenih koeficientov. Struktura gospodinjestev z ozirom na razpoložljive delovne moči (tabela XVIII) kaže, da so med posameznimi naravno-pokrajinskimi enotami le majhne razlike. Opazno je le, da je nekoliko več gospodinjestev z več kot 2,5 delovnih moči v Slovenskih goricah in še posebno v Halozah. Globalno gledano je največ - četrtnina gospodinjestev z 1,1 - 1,5 delovne moči, sledita pa razreda 0,6 - 1,0 in 1,6 - 2,0.

Z ozirom na poklicno grupo (tabela št.11) je razvidno, da imajo povprečno največ delovnih moči mešana, pretežno kmečka gospodinjestva (1,84), nekaj več kot čista kmečka pa jih imajo tudi mešana - enakovredna in mešana - pretežno nekmečka gospodinjestva (med 1,42 in 1,48). Nekmečka gospodinjestva jih imajo le 0,44. Povprečno imajo največ delovnih moči gospodinjestva v Halozah (1,43), slede gospodinjestva na Dravsko-Ptujskem polju (1,27) in gospodinjestva v Slovenskih goricah (1,23).

V tabeli XIX smo prikazali razporeditev delovnih moči glede na starostno strukturo gospodinjestev. Rezultati so v skladu s pričakovanimi. Najmanj delovnih moči je v ostarelih gospodinjestvih (0,39), največ pa v generacijskih (1,73), kjer so zastopane vse tri generacije. Zanimivo je, da je v Halozah v mladih

gospodinjstvih več delovnih moči kot v generacijskih, kar priča, da mladi v veliki meri niso našli stalne zaposlitve izven kmetijstva.

Pregled obremenitev delovnih moči s kmetijskimi površinami in obdelovalno zemljo kaže (tabela št.12) največjo obremenjenost na Dravskem in Ptujskem polju, najmanjšo pa v Halozah. Razlike so razumljive ob upoštevanju različne proizvodne usmerjenosti, saj kmetovanje v Halozah zahteva največ in na ravnini najmanj živega dela.

Predvideno potencialno deagrarizacijo smo izračunali samo ob upoštevanju zasebnega sektorja (tabela št.13). Metodologijo smo povzeli po Gosarju (1976) ter raziskave Planiranje delovne sile v kmetijstvu Jugoslavije (Gosar; Štern, Koman, 1981), vendar smo jo glede na razpoložljive podatke modificirali.

Čeprav smo za osnovo računanja potrebnih delovnih ur vzeli ocenjeno dejansko površino zemljiških kategorij leta 1980, pripominjamo, da so podatki v smeri intenzifikacije brez dvoma pretirano optimistični, saj izražajo ugodnejšo podobo od katastrske, opazovanja na terenu pa kažejo, da registracija dejanskih sprememb v izrabi tal ni ažurna, smer izrabe tal pa je, kot smo ugotovili, ekstenzifikacija. Za takšen, na videz neustrezen pristop smo se odločili, ker smo imeli na razpolago samo statistične podatke o njivskih kulturah, le-ti pa se ujemajo z omenjeno optimistično izrabo tal. Iz povedanega sledi, da je ocenjena potrebna delovna sila predimenzionirana. Iz istih razlogov smo morali napraviti izračun na ravni občine v celoti in na posameznih naravnopokrajinskih enotah, kar bi še boljše odrazilo višek kmečke delovne sile.

Potrebno število delovnih ur smo izračunali za današnjo strukturo zemljiških kategorij v zasebni lasti, izrabo njiv in za stalež živine po popisu. V prihodnje lahko pričakujemo povečanje kmetijske proizvodnje, a zmanjšanje površin privatnega sektorja.

Tab. 12

ŠTEVILO DELOVNIH MOČI NA CELOTNO POSEST, KMETIJSKE POVRŠINE IN OBDELOVALNO ZEMLJO IN POVRŠINE NA DELOVNO MOČ PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH

Delovne moči na površino (v ha)				Površine na delovno moč (v ha)				
Del.moči na	Pokr.enote		Drav.	Pokrajinske en.		Drav.Ptuj.		
		Haloze	Sl.Gorice	Ptuj.p.	Površ.na delovno moč	Haloze	Sl.Gorice	polje
1 ha celotne posesti		0,2449	0,2154	0,1925	Celotne posesti	4,08	4,64	5,19
1 ha kmetijskih površin		0,4898	0,3433	0,2216	Kmetijske površine	2,04	2,91	4,51
1 ha obdelovalne zemlje		0,7536	0,4230	0,2472	Obdelovalne zemlje	1,33	2,36	4,05

Vir: Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981

Iz skupne vsote potrebnih delovnih ur in števila aktivnih kmečkih prebivalcev smo izračunali, da je današnji kmet povprečno obremenjen s 1731 urami. Seveda je realno stanje precej drugačno. Če odštejemo 30% aktivne kmečke populacije, za katero predpostavljamo, da je zaradi ostarelosti slabo učinkovita, pride na posameznika že 2473 ur. Ostarela kmečka delovna sila se tudi ne bi bila sposobna poklicno prekvalificirati.

Za izhodišča ugotavljanja potrebne delovne sile smo predvideli trikratno rast produktivnosti v kmetijstvu in predvideno povprečno letno delovno obremenitev 2000 ur, s čimer bi se položaj kmeta približal položaju delavca v industriji. Raziskave namreč kažejo (Cizej, 1978), da je dohodek kmeta danes bistveno nižji od povprečnega dohodka polkvalificiranega delavca. Na posestvih od 1-4 ha naj bi dosegel le 15,5% OD polkvalificiranega delavca, na posestvih od 4-8ha 25,0% in na posestvih z več kot 8 ha 80,0%.

Za doseg večje produktivnosti pa bodo potrebna obsežna prizadevanja pri povečanju zemlje v obdelavi na posameznika, modernizaciji kmetijske produkcije in optimalni rajonizaciji kmetijstva, pri čemer bi morale imeti prednost delovno intenzivne zvrsti, kar bo mogoče le ob doslednem uresničevanju združevanja dela, zemlje in sredstev.

Končni izračun pove, da bi lahko ob zgornjih predpostavkah v prihodnje delalo na zemlji 2775 aktivnih kmetov, ki bi lahko skrbeli za izkoriščenost vseh površin. Za višek aktivne kmečke delovne sile, to je za 3956 ljudi, bi morali ob brezposelnih in zdomcih - povratnikih poskrbeti za delovna mesta, obenem pa organizirati ustrezno usmerjeno izobraževanje.

Na tem mestu se nam zdi umestno izreči kritiko projekcijam kmečkega prebivalstva, ki jih je v sedemdesetih letih napravil IREL.

Menimo, da so izračunavanja na osnovi linearne ekstrapolacije preveč mehanična, ker ne upoštevajo možnih predvidenih sprememb v načinu kmetovanja. Zato ni čudno, da je že po popisu iz leta 1981 v občini manj aktivnega kmečkega prebivalstva, kot ga predvideva projekcija v letu 2000, res pa je, da je prišlo med popisoma 1971 in 1981 do metodoloških sprememb pri vrednotenju kmečkega prebivalstva (prehod ^{na} vrednotenje po poklicu, prej pa je bila opredelitev po sektorju dejavnosti).

2.2. Analiza kazalcev družbeno-ekonomskega razvoja

2.2.1. Problematika kmetijske produkcije

Leta 1981 je bilo v občini Ptuj še 20,4% kmečkega prebivalstva (tabela št.14), med vsemi aktivnimi pa je bilo 30,1% aktivnih kmetov. V obeh primerih so bile najvišje stopnje v Halozah, slede Slovenske gorice, precej nižje pa so vrednosti na Dravskem in še posebno na Ptujskem polju.

Kmetijstvo je bilo zastopano v letu 1979 s 7,6% v celotnem narodnem dohodku občine (tabela št.15), kar je bistveno več kot v celi Sloveniji. Delež omenjenega narodnega dohodka se počasi zmanjšuje, podobno kot delež narodnega dohodka v zasebnem kmetijstvu od celotnega ND v kmetijstvu, ki znaša še 53,6%, v Sloveniji pa je višji - 72,9%. Čeprav ND na kmečkega prebivalca v zasebnem sektorju narašča (tudi na račun inflacije), pa je še vedno bistveno nižji od vrednosti za celo republiko. Vendar se razmerje počasi zmanjšuje, čeprav je še vedno v okvirih stopnje 1 : 2.

Enega bistvenih problemov v kmetijstvu predstavlja sistem cen in njihovo oblikovanje. Ustreznost celovne politike lahko v mnogočem vpliva na zastavljene cilje. Stopnja rasti cen kmetijskih pridelkov je bila v srednjeročnem razdobju 1976-1980 izrazito višja

Tab. 14

NEKATERI ELEMENTI STANJA KMETIJSKE PROIZVODNJE PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH LETA 1981

E L E M E N T	Haloze	Dravsko polje	Ptujsko polje	Slovenske gorice	Občina - skupaj
Delež kmečkega prebivalstva	31,39	16,70	9,80	27,38	20,38
Delež aktivnega kmečkega prebivalstva od vseh aktivnih	44,68	24,47	15,73	40,43	30,06
Delež kmečkih upokojencev od vsega kmečkega prebivalstva	16,00	17,87	21,41	15,90	14,17
Delež sezonskih delavcev od aktivnega kmečkega prebivalstva	2,49	0,85	4,99	2,60	2,70
Delež družbene posesti	20,34	33,21	29,96	20,10	23,81
Delež gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi	81,03	59,44	39,62	71,20	59,64
Delež zemlje v lasti gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi	98,95	95,60	95,90	98,24	97,62
Število aktivnih, zaposlenih na lastni kmetiji na gospodinjstvo s kmečkimi gospodinjstvi	0,91	0,62	0,56	0,97	0,79
Povprečna površina vse zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom	4,73	3,92	2,50	4,03	3,85
Povprečna površina obdelovalne zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom	2,40	2,68	1,68	2,59	2,33
Površina obdelovalne zemlje na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca	2,64	4,30	3,01	2,68	2,97
Delež zaščitenih kmetij od gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi	24,38	35,20	23,97	29,86	27,80
Delež obdelovalnih površin od vseh zemljišč v privatni lasti	44,11	76,03	76,92	56,91	56,76
Število GNŽ na hektar obdelovalne zemlje	1,06	1,51	1,44	1,36	1,32
Število GNŽ na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca	2,80	6,47	4,33	3,64	3,92
Površina obdelovalne zemlje na traktor	13,83	6,81	6,50	8,92	8,71

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981

Podatki geodetske uprave SO Ptuj

Podatki Skupnosti socialnega skrbstva občine Ptuj

Podatki Skupnosti invalidskega in pokojinskega zavarovanja Ljubljana

Uradni vestnik SO Ptuj in Ormož, 1977

Tab. 15.

UDELEŽBA NARODNEGA DOHODKA OD SAMOSTOJNEGA DELA V KMETIJSTVU V SKUPNEM NARODNEM DOHODKU (v %) IN NARODNI DOHODEK V ZASEBNEM KMETIJSTVU NA KMEČKEGA PREBIVALCA V OBDOBJU 1975 - 1979

	E n o t e		Zasebno delo		Kmetijstva občine		Narodno doh. (v tisoč din v zasebnem kmetijstvu na kmetskega prebivalca)	
	Občina Ptuj	SRS	Ptuj	SRS	Ptuj	SRS	Ptuj	SRS
1975	8,6	4,8	64,5	52,1	52,4	73,6	4,3	10,2
1976	9,3	4,8	68,1	51,3	60,2	77,3	5,4	11,7
1977	8,2	4,4	66,6	48,9	55,8	75,6	6,4	13,0
1978	8,3	3,8	63,1	44,9	52,9	72,9	7,3	14,1
1979	7,6	3,7	59,2	43,1	53,6	92,9	9,1	17,7
Σ							6,5	13,4

Vir : Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XVI. zvezek, 1981, Ljubljana

+ Število kmečkih prebivalcev je iz popisa 1971

od stopnje rasti cen proizvajalcev industrijskih izdelkov. Cene kmetijskih pridelkov so namreč v tem obdobju rastle povprečno za 19,2% na leto, proizvajalčeve cene industrijskih izdelkov pa le za 12,9%. Kljub hitrejši oziroma dinamičnejši rasti cen kmetijskih izdelkov pa vse analize kažejo, da je ekonomski položaj kmetijstva v primarni delitvi slabši od povprečnega položaja gospodarstva in industrije (Unjec, 1982).

Z novim zakonom o sistemu cen in družbeni kontroli cen, veljajo tudi za vse kmetijske proizvode enaka načela in merila za oblikovanje cen. Vsi udeleženci so pri oblikovanju cen dolžni upoštevati naslednja merila:

- razmerje med ponudbo in povpraševanjem na domačem trgu
- vpliv svetovnih cen na cene na domačem trgu, na odnose pri pridobivanju in delitvi dohodka ter na razvojno politiko družbe
- gibanje povprečne produktivnosti dela in smotrno izkoriščenost produkcijskih sredstev
- delitev celotnega dohodka družbe med dejavnostmi v sorazmerju z njihovo produktivnostjo dela, uspešnostjo upravljanja in gospodarjenja z družbenimi sredstvi ter celotno družbeno produktivnostjo dela ob prizadevanju, da se v mejah ekonomske smotrnosti in enakopravnosti delitve dohodka izenačujejo pogoji gospodarjenja.

Zaradi zagotavljanja paritet med osnovnimi kmetijskimi pridelki, ki so osnova v kmetijskih produkcijskih verigah, bi bilo potrebno vsakoletno vnaprej določati cene na nivoju federacije za pšenico, koruzo, sladkorno peso, sončnice, oljno repico, govedo in svinje, na nivoju republike pa za krompir, mleko, perutnino, sadje in grozdje. S tem bi se zagotovila proizvodna stabilnost in preprečile špekulacije.

Danes se neskladje v cenah še vedno odraža v kmetijski produkciji, saj kmetovalci raje pridelujejo konjunkturne proizvode (tabela CLX). Kot glavne značilnosti bi lahko izdvojili naslednje: počasi se zmanjšuje delež žit in stranskih pridelkov žit, povečuje se delež industrijskih rastlin, čeprav je še vedno majhen, delež vrtnin stagnira, povečuje se delež krmskih rastlin, travnikov in pašnikov ter presnega sadja in grozdja. Delež reje živine se je rahlo zmanjšal, povečal pa se je delež živalskih proizvodov in perutninarstva. Vloga gozdarstva se zmanjšuje, čeprav je v primerjavi s stanjem v republiki že tako in tako nizka.

Problematika njivske proizvodnje se kaže predvsem v nedoseganju planirane proizvodnje, pri čemer so poglavitna odstopanja že pri neizpolnjevanju setvenih načrtov, to je zaradi premajhnih posejanih površin, kar še posebej velja za zasebni sektor. Vendar je potrebno poudariti, da so načrtani programi, zasnovani na katastrskih podatkih preoptimistični, saj je dejansko njivskega sveta manj, skoraj polovica pa ga je v Halozah in Slovenskih goricah, kjer je tržno pridelovanje zaradi omejitev pri uporabi mehanizacije in razdrobljene posesti neracionalno. Obenem je zasebni sektor zaradi zemljiško strukturnih pomanjkljivosti tradicionalno usmerjen v živinorejo. Za sodobno in produktivno poljedelstvo so nujno bistveno večje njive - vsaj nekaj 10 ha (Glinšek, 1981). Čeprav se hektarski donosi povečujejo v obeh sektorjih, pa so v zasebnem sektorju še vedno precej nizki.

V Sloveniji se je produktivnost od predvojnega obdobja (leta 1930) do sedemdesetih let pri žitih dvignila za 53%, pri industrijskih rastlinah za 219%, krmskih rastlinah za 97% in pri živinoreji za 70%, pri sadjarstvu, vinogradništvu in domači predelavi pa se je zmanjšala za dobrih 10%.

Pri pridelovanju travinja velja povedati, da še vse preveč travniških pridelkov spravimo v obliki sena, kar je najslabši način spravila, saj so velike izgube hranilnih snovi pri tem načinu spravila neizbežne. Težiti je potrebno za čim večjo porabo travniških pridelkov v presni obliki, predvsem preko paše. Popsod, kjer so ugodni pogoji, bi bilo potrebno pospešeno uvajati pašno-košni sistem. Ta oblika se je pokazala kot najbolj učinkovit način izkoriščanja travinja, predvsem na zasebnih gospodarstvih. Za nujno potrebne količine konzerviranja krme pa bi veljalo poskrbeti s siliranjem.

Sedaj pa gre razvoj v smeri, ki ima za posledico opuščanje travinja, zatravljanje njiv in pridelovanje osnovne krme za prežvekovalce na njivah ter s tem velik primanjkljaj krušnih in krmnih žit. To je daleč od optimalnih možnosti, zato bodo potrebni agroekonomski ukrepi, ki bodo približali optimalne rešitve.

Leta 1981 je v anketirani populaciji 88,2% gospodinjstev posedovalo živino, najmanj na Dravsko-Ptujskem polju in največ v Slovenskih goricah, vendar razlike niso bistvene (tabela XXI). Vendar redi večina gospodinjstev malo živine (tabela št.16). Prevladujejo gospodinjstva z 1-3 GNŽ (glav normalne živine), kar pomeni od 1-3 krave. Nad 10 GNŽ poseduje dobra desetina gospodinjstev, nad 20 GNŽ pa le 2,2%. Stanje je nekoliko boljše na Dravskem in Ptujskem polju, v Halozah pa skorajda ni gospodinjstev, ki bi redili večje število živine (le 3,3% nad 10 GNŽ). Največ živine rede čista kmečka in mešana - pretežno kmečka gospodinjstva (16,5% oziroma 18,2% z več kot 10 GNŽ) (tabela XXII). Mešana - pretežno nekmečka in še posebno čista nekmečka gospodinjstva imajo živino skoraj izključno za domače potrebe. Zaskrbljujočo nemoč čistih kmetov kaže podatek, da je v tej grupi več kot 40% gospodinjstev z manj kot 3 GNŽ in celo 5,3% brez vsake živine. Seveda bi bila lahko teoretično takšna gospodinjstva usmerjena v druge kmetijske panoge, vendar raziskave tega ne potrjujejo.

Brez živine je le slaba polovica nekmečkih gospodinjestev, kar kaže na precejšnjo tradicionalnost ter na prizadevanje po samooskrbi. Razumljivo je, da rede več živine gospodinjestva z več delovnimi močmi, o čemer najbolje priča visok Pearsonov koeficient korelacije 0,63 (tabela XXIII). Vendar tudi družine z najvišjim delovnim potencialom ne rede večjih količin živine, kar priča podatek, da le 23,8% gospodinjestev z več kot tremi delovnimi močmi redi več kot 10 GNŽ, v grupi gospodinjestev od 2,1-2,5 delovnih moči pa kar 27,7%. Celo v dveh gospodinjestvih z 0,6-1 delovne moči redijo več kot 20 GNŽ (visoka mehaniziranost). Pred desetletjem je bil položaj še nekoliko slabši (tabela XXIV). Manj je bilo tako gospodinjestev z večjim številom živine kot tudi gospodinjestev z malo živine, torej se v novejšem času uveljavlja polarizacija.

V obravnavanem desetletju je prišlo do sprememb v številu živine pri dobrih dveh tretjinah gospodinjestev (tabela XXV), od tega se je pri 32,7% stalež povečal, pri 35,5% pa zmanjšal. Največ gospodinjestev, kjer se je stalež povečal je na Dravsko-Ptujskem polju (44,4%) in najmanj v Slovenskih goricah, kjer je največ takšnih družin, kjer se je število zmanjšalo (41,2%). Zanimivo je, da z ozirom na posamezne poklicne grupe ni bistvenih razlik v gibanju števila živine (tabela XXVI). Še več, najslabši položaj smo ugotovili prav pri čistih kmečkih gospodinjestvih (v 44,6% primerih zmanjšanje staleža in le v 28,9% povečanje) ter seveda pri nekmečkih gospodinjestvih. Najugodnejša razmerja so pri mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjestvih (povečanje - 36,6%, zmanjšanje - 19,8%), kar je posledica zaostrenih splošnih gospodarskih pogojev in povečanih samooskrbnih teženj.

Med vzroki za zmanjšanje števila živine (tabela XXVII) so v ospredju pomanjkanje kmečke delovne sile in ostarele kmečke delovne sile (oboje predvsem v Halozah in Slovenskih goricah), na Dravsko-Ptujskem polju pa so med vzroki pogosti tudi neurejene

oziroma prenizke cene in nemogoča uporaba kmetijske mehanizacije. Med vzroki zvečanja živinskega staleža sta najpomembnejša intenzifikacija proizvodnje in usmerjanje kmetijske produkcije.

Povprečno redi anketirano gospodinjstvo leta 1981 4,88 GNŽ, leta 1971 pa je bil delež 4,12 GNŽ (tabela št.17). Oboje je še daleč od optimalnega števila, saj zahodnoevropska merila zahtevajo danes najmanj 50 krav na obrat, čeprav obstajajo tudi zgornje meje števila živine, ki še zagotavljajo gospodarnost govedoreje (Glinšek, 1981). Povprečno rede največ živine generacijska gospodinjstva (6,72 GNŽ) in najmanj ostarela gospodinjstva (1,48 GNŽ). Stalež se je pri mladih, zrelih in generacijskih gospodinjstvih povečal, pri starajočih, ostarelih in kombiniranih pa zmanjšal.

Stalež živine se je v obdobju 1971-1981 povečal v vseh poklicnih grupah, razen pri nekmečkih gospodinjstvih (tabela št.18). Čeprav smo pri čistih kmečkih gospodinjstvih ugotavljali zaskrbljujoče stanje, ga povprečne številke povsem ne potrjujejo, kar še dodatno izpričuje, da se zgolj na statistične povprečke ne moremo naslanjati in je potrebno poznavanje frekvenčne porazdelitve. Nekaj sodobno živinorejsko usmerjenih čistih kmetij je razlog, da je povprečno število GNŽ pri čistih kmečkih gospodinjstvih 7,10 GNŽ, oziroma le nekoliko manjše kot pri najbolj obremenjenih, mešanih - pretežno kmečkih gospodinjstvih (7,32 GNŽ). Precej manj GNŽ je pri ostalih dveh mešanih grupah gospodinjstev. Podobne rezultate so ugotovili tudi druge študije v SV Sloveniji (Temelji razvoja agroživilstva, 1981). Ugotavljajo, da redi čista kmetija povprečno 7,4 glav govedi (3,0 krave), mešana kmetija pa 2,7 glav govedi (1,2 krave).

Z ozirom na velikost posesti redijo več živine gospodinjstva z večjimi posestvi (tabela XXVIII). Največji stalež je pri kmetijah z 10 - 20 ha (15,39 GNŽ), precejšnja pa je tudi obremenjenost na posestvih s 5-10 ha in nad 20 ha. Iz tega sledi

spoznanje, da je šele na kmetijah z več kot 5 ha velikim posestvom racionalno uvajati moderno živinorejo, kar priča, da se je v vseh kategorijah z manj zemlje stalež med letoma 1971 - 1981 zmanjšal, pri gospodarstvih z več kot 5 ha pa se je bistveno povečal (izjemi sta kategoriji 0,05 - 1 ha - povečanje samooskrbe in nad 20 ha, ki je zastopana v slabše razvitih gričevnatih območjih z negativnimi tendencami).

Podobne zakonitosti kot pri velikosti posesti veljajo tudi pri odvisnosti staleža živine od delovnih moči (tabela XXIX), vendar je v zadnjem desetletju prišlo do povečanja staleža prav v vseh kategorijah. Največ živine (11,63 GNŽ in 10,19 GNŽ) je v gospodarstvih z 2,1 - 2,5 oziroma z 2,6 - 3,0 delovnih moči, kjer je bil tudi največji porast števila GNŽ. Poglejmo še odvisnost staleža od mehaniziranosti kmetij (tabela XXX). Mehanizirana gospodarstva redijo povprečno 9,41 GNŽ in so stalež močno povečale, kmetije brez strojev pa posedujejo povprečno samo 2,17 GNŽ, stalež pa se je zmanjšal.

Leta 1981 je bil hektar obdelovalne zemlje v občini Ptuj obremenjen z 1,32 GNŽ (tabela št.14), razlike med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami pa niso zelo izrazite (najmanj Haloze 1,06 in največ Dravsko polje - 1,51). V izbranih sondnih območjih je bila uporabljena nekoliko drugačna metodologija, zato se tudi rezultati razlikujejo (tabela št.19). Na 1 ha kmetijske zemlje pride največ GNŽ v Slovenskih goricah (1,58) in najmanj v Halozah (0,76).

Povsem drugačna pa je obremenjenost z govejo živino na ha travnih in pašnih površin, saj so najvišje vrednosti v Halozah, najnižje pa na Dravsko-Ptujskem polju, kjer pa se seveda v večjih količinah uporabljajo krmne rastline. Že omenjena raziskava v SV Sloveniji pa navaja na ha kmetijske zemlje pri čistih kmečkih gospodinjstvih 1,56 glav goveda in 0,63 krav, pri mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstvih pa sta ustrezni vrednosti 1,34 oziroma 1,61, torej je obremenjenost nekaj nižja. Obremenjenost v Slovenskih goricah naj bi bila 1,18 GNŽ na ha kmetijske zemlje (Cizej, 1978).

Tab. 19

ŠTEVILO GNŽ NA HA KMETIJSKIH POVRŠIN
 ŠTEVILO GOVED NA HA TRAVNIKOV IN PAŠNIKOV
 POVRŠINA KMETIJSKIH TAL NA 1 GNŽ
 POVRŠINA TRAVNIKOV IN PAŠNIKOV NA 1 GOVEDO

PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH

Pokrajinske enote	HALOZE		SLOVENSKE GORICE		DRAV.PTUJ. POLJE	
	GNŽ		GNŽ		GNŽ	
Površinska enota	Vse GNŽ	Goveda(GNŽ)	Vse GNŽ	Goveda(GNŽ)	VSE GNŽ	Goveda GNŽ
na 1 ha	0,7562	1,1754	1,5771	0,5920	1,3817	0,3748
Površinska enota	GNŽ		GNŽ		GNŽ	
	1 GNŽ	1 GNŽ(GOV)	1 GNŽ	1 GNŽ(GOV)	1 GNŽ	1 GNŽ(GOV)
Hektarjev	1,3223	0,8507	0,6340	1,6891	0,7237	2,6679

Vir: Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981

Karta števila GNŽ na ha obdelovalnih zemljišč kaže, da obstaja znotraj občine Ptuj kljub ugotovljenim podobnim povprečkom obremenjenosti razmeroma velika variabilnost. Velika obremenjenost je predvsem na zahodnem Dravskem polju, Ptujskem polju in v Pesniški dolini, majhna pa zlasti v osrednjih vzhodnih Halozah, v zahodnih gozdnatih Halozah in sporadično v Slovenskih goricah.

Bistveno večja regionalna različnost se pokaže pri živinorejski obremenjenosti delovne sile. Na aktivnega zasebnega kmeta pride povprečno 3,92 GNŽ, pri čemer je najnižja vrednost v Halozah (2,80) in najvišja (6,47) na Dravskem polju, torej je razmerje kar 1 : 2,3. Obremenjenost delovne sile lepo kaže karta število GNŽ na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca, iz katere je vidna velika obremenjenost na celotnem Dravskem polju, Savinjskem, zahodnem delu Ptujkega polja ter v severnem delu Pesniške doline (v mejah občine Ptuj seveda). Bistveno nižja je obremenjenost v Slovenskih goricah, preostalem Ptujskem polju in v zahodnih Halozah, najnižja pa je v vinorodnih Halozah, kjer so le posamezne katastrske občine v večji meri orientirane v živinorejo. Iz karte se posredno da dobro razbrati proizvodno usmerjenost oziroma pomen živinoreje v posameznih območjih.

V anketirani populaciji je največja obremenjenost delovne sile z živino na ravnini, le malo manjša pa je v Slovenskih goricah (tabela št.20). Največja obremenjenost je pri čistih kmečkih gospodinjstvih (5,01), nato pa se enakomerno znižuje z upadanjem agrarnega značaja gospodinjstev. Takšna razmerja so v vseh treh naravnopokrajinskih enotah. Največja obremenjenost jebila zabeležena na Dravsko-Ptujskem polju pri čistih kmečkih gospodinjstvih (6,54 GNŽ na delovno moč), najmanjša pa v isti naravnopokrajinski enoti pri nekmečkih gospodinjstvih (1,42). Z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev, obremenjenost delovnih moči ne kaže večjih zakonitosti (tabela XXXI). Pojavljajo se celo navidezne anomalije, saj je v Slovenskih goricah največ GNŽ na delovno moč pri ostarelih gospodinjstvih (5,01), pa tudi v Halozah so

starejše grupe bolj obremenjene. Takšno stanje je tudi posledica vrednotenja delovnih moči, saj so starejši ljudje ocenjeni z nizkimi vrednostmi, njihov delovni prispevek pa je relativno večji.

V hribovitih območjih zaradi krajše vegetacijske dobe, plitvih tal ter večjih nagibov živinoreja zaostaja za ravninskim predelom. K slabši povprečni obtežbi z živino prispeva tudi vse več neobdelanih oziroma nepokošenih zemljišč. V drugih območjih republike so obremenitve še bistveno nižje kot v Halozah: v občini Škofja Loka 0,83 GNŽ/ha in na Kočevskem celo samo 0,25 GNŽ/ha (Gliha, Guzelj, Robič, Senegačnik, 1981); kljub temu so rezerve za njihovo intenzivno izrabo ob pogojih ustrezne tehnologije še zelo velike. Proizvodni stroški na enoto pridelka so v hribovitih območjih 30% do 40% večji kot na ravninskih kmetijah. Na to vpliva slabša produktivnost dela in nižji dohodek na enoto površine, ki je za 50% manjši kot v ravninskem svetu. Na produktivnost vplivajo manjši pridelki, dražje gradnje, dražje vzdrževanje, večja poraba dela in strojnih ur, dražji prevozi, velike izgube časa in vzdrževanje komunikacij.

Mlečnost krav je še posebno v privatnem sektorju razmeroma nizka (1200 litrov), pa tudi v družbenem sektorju (4430 litrov na kravo letno) zaostaja za mlečnostjo v sosednjih državah s podobnimi naravnimi razmerami. Srednjeročni program predvideva do leta 1985 porast na 1500 litrov v zasebnem in na 5200 litrov v družbenem sektorju. Čeprav z natančnimi podatki po naravno-pokrajinskih enotah ne razpolagamo, ni dvoma, da je dosežena mlečnost v gričevnatò-hribovitem svetu Haloz in Slovenskih goric še bistveno nižja in ne dosega 1000 litrov na kravo.

Z naraščanjem števila krav na kmetijo narašča količina odkupljene mлека po kravi. Kmetije s tremi do štirimi kravami so leta 1980 oddale na leto po 2000 litrov mлека povprečno na kravo (podatki veljajo za celo Slovenijo - Ferčej, Osterc, 1981),

kmetije z desetimi kravami po 3259 l, kmetije z 18 do 19 kravami pa že 4352 litrov na kravo. Kmetije z večjim številom krav torej vlagajo več sredstev in več strokovnega dela v proizvodnjo. V občini Ptuj je povprečno letno bilo odkupljenih 4194 litrov mleka na kooperanta oziroma 917 na kravo, kar je med najnižjimi vrednostmi v SV Sloveniji. Na 1 km mlečnih prog je bilo zbrano 768 litrov mleka, kar je tudi razmeroma nizka vrednost in je posledica anomalije v proizvodni usmerjenosti - mesne živinoreje na ravnini in mlečne v veliki meri v gričevnatih območjih. Naj omenimo še rezultate o mlečnosti za SV Slovenijo (Temelji razvoja agroživilstva, 1981). Pri čistih kmečkih gospodinjstvih je mlečnost 1400 l, od tega se proda 875 l, pri mešanih pa je mlečnost 1026 l, od tega tržnih viškov 626 l.

Na kratko pogledimo še prašičerejo. Po že omenjeni anketi (Temelji razvoja agroživilstva, 1981) redi povprečno čista kmetija 10,4 prašičev (1,2 plemenske svinje), mešana pa 5,8 prašičev (0,5 plemenske svinje). Poraba ur živega dela za 100 kg prirasta je na kmetijah, ki so zredile vsaj 300 pitancev letno, znašala 2,2 uri, kar je skoraj enako kot pri farmski reji. Ta rezultat je za 30-krat boljši od povprečja kmetij, ki redijo majhno število prašičev. Prirast na krmni dan v farmski reji in na najboljših kmetijah je enak in znaša 0,6 kg/dan (Urbas, Krivec, Lovrec, Oskomič, 1981).

Če povzamemo, lahko poudarimo še zlasti naslednje dejavnike, ki pogojujejo oziroma omejujejo nadaljni razvoj:

- število krav je glede na razpoložljive površine in krmno bazo prenizko. V zadnjih letih se opaža stagnacija in celo rahlo nazadovanje staleža krav.
- Mlečnost krav je relativno skromna. Prvesnice zaostajajo tako po številu kot po količini mleka. Zato je potrebno povečati intenziteto reje, selekcije in izboljšati plodnost krav. Mlečnost naj bi v ravnini dosegla na podlagi voluminozne krme do 3000 l, v gričevnatem pa čez 2500 l, z dodatkom močnih krmil pa 4500 l oziroma 4000 l.

- Neracionalno zrejo telet je potrebno omejevati (kar 1/3 mleka se porabi za zrejo telic)
- Relativno nizke klavne teže spitanih živali in razmeroma veliko število klavnih telet znižujejo kapaciteto prireje. Klavno težo je racionalno povečevati, s tem da bi dnevni prirast dosegel vrednosti med 0,7 in 0,9 kg na Dravskem in Ptujskem polju ter med 0,5 in 0,8 kg v Halozah in v Slovenskih goricah.

Strukturo znotraj populacije GNŽ in problematiko smo prikazali v tabelah XXXII, XXXIII in XXXIV. Naj povzamemo, da se je med letoma 1971 in 1981 število konj v vseh naravnopokrajinskih enotah znižalo, vendar v Halozah samo malenkostno. Stalež krav v Halozah je stagniral, za dobro desetino pa se je zmanjšal na Dravskem in Ptujskem polju in v Slovenskih goricah; zato pa se je v obeh povečalo število bikov in še posebno junic (spitanci). Število svinj se je zmanjšalo, povečalo pa število mladih pujskov. Največji porast je povsod doseglo število perutnine.

Povprečno je vsak zasebni aktivni kmečki prebivalec v občini Ptuj obremenjen z 2,97 ha obdelovalne zemlje. Največje obremenitve so na Dravskem polju (4,30) precej manjše na Ptujskem polju (3,01), precej podobne pa so v Halozah in Slovenskih goricah (2,64 in 2,68), kar je spričo proizvodne usmeritve in nizke stopnje mehaniziranosti kmetijstva razumljivo. V Slovenskih goricah v povprečju obdeluje ena delovna moč 2,8 ha kmetijske zemlje, oskrbuje 3,4 goveda in 3,8 prašičev ter namolze 1520 l mleka letno (Cizej, 1978).

Sodobno kmetijstvo si je nemogoče predstavljati brez mehanizacije. Uvajanje mehanizacije je prineslo v kmetovanje revolucionarne spremembe. Manjše število ljudi lahko proizvede več hrane kot nekdanja, sproščena delovna sila pa je doprinesla k naglemu razvoju na vseh področjih gospodarstva. Danes so že razvili za večino kmetijskih panog in kultur ustrezno mehanizacijo in pri posameznih usmeritvah se uporabljajo popolne mehanizacijske verige, kar omogoča, da posamezniki obvladajo velike površine

kmetijskega prostora (na zahodu tudi več lo ha). Seveda takšne stopnje mehaniziranosti pri nas še nismo dosegli.

V sodobni kmetijski proizvodnji pomeni uvajanje kompleksne mehanizacije:

- povečanje produktivnosti ljudi, zaposlenih v kmetijstvu
- zmanjšanje fizičnih naporov pri izvajanju posameznih agrotehničnih ukrepov
- kakovostno in pravočasno izvajanje agrotehničnih ukrepov
- zmanjšanje vpliva vremenskih razmer.

Prav zaradi zgoraj navedenih prednosti mehanizacije, občutnega zmanjšanja kmečkega prebivalstva ter velikega povpraševanja po hrani se je število strojev - tako vlečnih kot delovnih - naglo povečalo.

Družbeni sektor je mehaniziran s približno 1,0 kw/ha, zasebni pa (seveda le na mehaniziranih kmetijah) s 16,0 kw/ha. V prvem primeru je stopnja mehanizacije nezadostna, v drugem primeru pa abnormally visoka, kar priča o nenačrtnem uvajanju mehanizacije, kar tudi obremenjuje ceno končnih proizvodov, zato bi bilo nujno potrebno podpirati ustanavljanje racionalno naravnanih strojnih skupnosti.

Zadružne organizacije lahko to nalogo opravljajo predvsem na področju tistih poljščin in kultur, ki jih družbeni obrati ne gojijo v večji meri (krompir) oziroma se postopki dela na malih obratih bistveno razlikujejo od "velike" tehnologije (spravilo krme) in je možna individualna ali skupinska mehanizacija. Pri zahtevnih poljščinah (deloma pšenice, korusa za zrnje, sladkorna pesa), kjer zaradi kategorije opreme ni možna niti individualna niti skupinska mehanizacija v obliki strojnih skupnosti, pa mora družbeni obrat organizirati ter voditi pridelovanje in prevzeti ključna dela (setev, spravilo, konzerviranje) saj gre pri tem za stroje, ki po zmogljivosti za 30-100 krat presegajo

potrebe posamezne kmetije. Poleg tega je delo s temi stroji strokovno izredno zahtevno in ga obvlada le specialist. Družbeni kmetijski obrat mora biti za to nalogo opremljen preko svojih lastnih potreb, od česar pa je že zelo oddaljen, saj so danes izvajalne dobe za posamezna dela tudi do trikrat daljše kot pa znaša znosni agrotehnični rok. Morda bi veljalo razmišljati o strojnih skupnostih, kakršne so se uveljavile na zahodu, ko ima vsak posameznik v lasti določen stroj in z njim izvaja posamezne faze delovnih opravil za vso skupnost (Bregar, DELO, 1982).

Posebnost predstavlja mehanizacija v gričevnatih in hribovitih območjih. Specifičnosti so:

- traktorji morajo biti pripravni tudi za dela v strmini in gozdna dela
- za uporabo strojev in priključkov je potrebno poprej zgraditi vozne poti
- oblikovanje vseh oblik strojnih skupnosti je otežkočeno. Potrebna je individualna nabava in raba strojnih linij za spravilo sena.
- uporabnost posameznih vrst strojev in s tem njihova izkoriščenost sta omejeni
- vzdrževanje gospodarskih zgradb in komunalnih naprav je neprijemno dražje kot v ravnini.

Enega izmed osnovnih kmetijskih strojev predstavlja traktor. V občini Ptuj pride en traktor na 8,71 ha obdelovalne zemlje, iz česar sledi, da bi že obstoječi traktorji lahko zadoščali za obdelavo vseh razpoložljivih površin, če bi bili optimalno izkoriščeni oziroma, če bi imeli dovolj priključkov, saj v mnogih primerih (predvsem v Halozah in Slovenskih goricah) predstavlja samo "goli" traktor. Obremenjenost traktorja je le približno 400 ur letno, kar je najmanj v SV Sloveniji (tabela XXXIX). Zaradi specifičnih zahtev v prilagajanju reliefnim pogojem je v Slovenskih goricah in Halozah skoraj petina enosnih traktorjev, ki so seveda manj učinkoviti od težje mehanizacije na ravnini

(tabela XXXVIII). Dodaten problem v traktorizaciji predstavlja velika pestrost tipov, saj je razširjenih najmanj 5 različnih tipov (pretežno iz uvoza), zato je vzdrževanje zamudno in drago, če že ne onemogočeno.

Dravsko in Ptujsko polje sta s traktorji približno enako obremenjena (en traktor na 6,81 oziroma 6,50 ha). Tudi v Slovenskih goricah je traktorizacija visoka (na 8,92 ha en traktor), slabši pa je položaj v Halozah (en traktor na 13,83 ha), kar lepo kaže karta Površina obdelovalnih površin na en traktor. Še zlasti slab je položaj v osrednjih vzhodnih Halozah, kjer je več K.O. brez slehernega traktorja.

V izbranih sondnih območjih 43,8% gospodinjstev poseduje kmetijsko mehanizacijo (tabela XXXV), največ na Dravsko-Ptujskem polju in najmanj v Slovenskih goricah. Z ozirom na poklicno strukturo smo ugotovili (tabela št.21), da je v kategoriji mešanih - pretežno kmečkih in mešanih - enakovrednih gospodinjstev višja stopnja mehaniziranosti kot pri čistih kmečkih gospodinjstvih, kar priča o prednostih dvojne zaposlitve, saj redni, sigurni dohodek omogoča investicije v mehanizacijo.

Med kmetijskimi stroji je največ traktorjev s priključki (tabela XXXVI), in kosilnic in motornih žag. V Halozah je enako število "goli" traktorjev in traktorjev s priključki, med vso kmetijsko mehanizacijo pa je daleč največ kosilnic in motornih žag. Tudi motokultivatorjev je največ v Halozah. Kombajni so najpogostejši na ravnini, nanje pa smo naleteli tudi v Slovenskih goricah, kar velja tudi za molzne stroje. Obe kategoriji pa sta še vedno razmeroma slabo razširjeni. Več je mlatilnic, ki pa so najbolj razširjene v slabše razvitih predelih s tradicionalnim kmetovanjem. Del gospodinjstev (26,7%) najema stroje v proizvodnih konicah (tabela XXXVII). Najbolj je najemanje kmetijskih storitev razširjeno na Dravskem in Ptujskem polju, najmanj pa v Halozah (le pri 13,3% gospodinjstev).

Enega bistvenih problemov in pogojev moderne kmetijske proizvodnje predstavlja gnojenje. Z razvojem moderne agrotehnikе organska gnojila vse bolj dopolnjujejo oziroma zamenjujejo različna umetna gnojila.

V zadnjih 12 letih se je poraba mineralnih gnojil v republiki povečala za okoli 100%; od okoli 46 kg/ha na približno 100 kg/ha in to kljub občasnemu pomanjkanju, nezadostnemu izboru in njihovem velikim podražitvam. Kljub razmeroma velikemu dvigu porabe pa dosežena stopnja še zdaleč ne zadovoljuje, saj je po porabi umetnih gnojil na prostorsko enoto naša država na zadnjem mestu v Evropi.

V SV Sloveniji je poraba umetnih gnojil na ha v družbenem sektorju, prav tako pa tudi v vinogradništvu zasebnega sektorja v optimalnem razmerju s pridelki, saj znaša na ha kmetijske zemlje 300 kg. Velik del površin je ekstenzivno obdelan, kar znižuje povprečje, ki ga izrazimo na celotno površino na porabo 180 kg/ha. Do leta 2000 naj bi se poraba gnojil na hektar povečala od 330 kg pri poljščinah do 800 kg pri pridelavi sladkorne pese (Temelji razvoja agroživilstva, 1981).

Za občino Ptuj ne razpolagamo s podatki o porabi umetnih gnojil, ugotovili pa smo jo v sondnih območjih. Uporaba umetnih gnojil na ha obdelovalne zemlje (tabela št.22) se giblje med 303 kg na Dravskem in Ptujskem polju in 120 kg v Halozah.

Iz tabele XLI je razvidno, da je le 9% gospodinjstev z zemljo, ki sploh ne gnojijo z umetnimi gnojili, največ v Halozah. Največ gospodinjstev (24,1%) porabi med 200 in 500 kg umetnih gnojil letno in to v vseh treh naravnopokrajinskih enotah. Več kot 10% gospodinjstev porabi več kot 2 tona mineralnih gnojil, kar ob upoštevanju velikosti posesti predstavlja zgledno stopnjo uporabe. Vsakoletno uporablja organska gnojila še vedno 92,6% gospodinjstev (tabela XL), 4,1% pa jih sploh ne uporablja. Najslabše je stanje v Halozah.

Tab. 22

UPORABA UMETNIH GNOJIL NA 1 HA OBDELOVALNE ZEMLJE PO NARAVNO-
POKRAJINSKIH ENOTAH

Pokrajinske enote	Haloze	Slovenske gorice	Dravsko- ptujsko polje
Površina 1 ha obdelovalne zemlje	120,35 kg	249,98 kg	302,98 kg

Vir: Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981

Kot zadnji element kmetijske produkcije predstavljamo v tem podglavju tržnost kmetijstva. Dejstvo je, da je tržnost kmetijstva še vedno razmeroma šibka. Prevladuje pretežno prodaja vsakoletnih proizvodnih viškov, manj pa je primerov usmerjene tržne produkcije, kjer samooskrba ne bi bila prisotna za vsako ceno.

Med anketiranimi gospodinjstvi z zemljo jih le 69,1% prodaja kmetijske pridelke (tabela št.23), v Halozah precej manj kot na ravnini in v Slovenskih goricah. Celo med čistimi kmečkimi gospodinjstvi je 22,8% takšnih, ki ne prodajo nobenega kmetijskega produkta (tabela XLII), med čistimi nekmečkimi gospodinjstvi pa je takšnih 71,4%. Najvišja stopnja tržnosti je med mešanimi - pretežno kmečkimi gospodinjstvi. Gospodinjstva, ki ne prodajajo ničesar, najdemo tudi med kmetijami z več kot 5 ha velikim posestvom (5,6%) in celo z več kot 10 ha (7,8%), 21,8% gospodinjstev pa prodaja kmetijske pridelke celo na posestvih z manj kot 1 ha (tabela XLIII).

Med artikli tržnosti prevladujejo meso in mesni proizvodi (skupaj 71,4%) (tabela XLIV), precejšnjo vlogo pa imajo tudi okopavine (16,5%). Vsi drugi produkti ne presegajo 3% v celotni strukturi artiklov prodaje, nad 2% pa odpade na les, sadje in žita. V Halozah ne igrajo nobene vloge, pomembni pa so poleg mesa še grozdje, vino, sadje in les. V Slovenskih goricah in na Dravsko-Ptujskem polju je struktura podobna. Na ravnini izstopajo okopavine in žita, v Slovenskih goricah pa sadje.

Vrednost prodaje (tabela XLV) je praviloma nizka. Večina gospodinjstev proda za 50.000 - 100.000 dinarjev kmetijskih produktov letno. Le 9,9% je takšnih s prodajo nad 200.000 din. V Halozah je takšnih gospodinjstev samo odstotek, na ravnini 17,2% in v Slovenskih goricah 6%. Nasprotno pa je v Halozah 15% gospodinjstev s prodajo manjšo od 10.000 din, na ravnini pa je takšnih kmetij le 4,2%.

Tab 24

VREDNOSTNA STRUKTURA IN DELEŽ USTVARJENEGA DRUŽBENEGA PROIZVODA PO DEJAVNOSTIH

Dejav- nost	Leto	Vrednostna struktura družb.proizvoda					
		Skupna vred. DP v ooo din	Družbeno delo	Samostojno osebno delo	Družb.proizv. na delavca v din	% zapo- slenih	% DP
Skupaj	1971	1.797.512	1.559.050	238.462	148.640	13.891	100%
	1979	4.223.780	3.723.690	500.090	249.780	16.598	100%
Ind. rud.	1971	1.019.208	1.019.208	-	235.382	40,8	56,7
	1979	1.650.775	1.650.775	-	245.907	39,5	39,1
Kmet. Rib.	1971	410.911	223.392	187.519	231.760	14,6	22,8
	1979	592.537	296.028	296.509	562.179	6,3	14,0
Gozd.	1971	11.544	11.544	-	69.125	0,9	0,6
	1979	28.687	28.687	-	231.346	0,7	0,7
Vod. Gosp.	1971	-	-	-	-	-	-
	1979	42.316	42.316	-	280.238	0,9	1,0
Gradb.	1971	116.428	96.292	20.136	351.746	7,8	6,5
	1979	381.891	320.889	61.002	241.397	9,5	9,0
Promet	1971	23.132	19.672	3.460	45.268	5,6	1,3
	1979	303.519	279.563	23.956	308.454	5,9	7,2
Trgovina	1971	126.544	126.544	-	118.044	10,3	7,0
	1979	817.316	817.316	-	429.488	11,3	19,3

Tab. 24.

Dejavnost	Leto	Vrednostna struktura družb.proizvoda					
		Skupna vred. DP v ooo din	Družbeno delo	Samostojno osebno delo	Družb.proizv. na del.v din	% zapo- slenih	% DP
Gostinstvo	1971	26.538	19.900	6.638	110.575		1,4
Turizem	1979	98.041	79.165	18.876	234.547	2,4	2,3
Obrt	1971	63.207	42.498	20.709	45.603	11,6	3,5
	1979	250.091	150.344	99.747	251.095	4,9	5,9
Stanov.	1971	-	-	-	-	2,0	-
kom.dejav.	1979	-	-	-	-	0,8	-
Finance	1971	-	-	-	-	-	-
poslov.stor.	1979	46.743	46.743	-	166.345	1,8	1,1
Izobraž.	1971	-	-	-	-	10,7	-
kultura	1979	1.353	1.353	-	270.600	5,0	0,03
Zdravstveno	1971	-	-	-	-	-	-
soc.varstvo	1979	10.511	10.511	-	300.314	7,3	0,2

Vir: Statistični podatki po občinah SRS, II/81, IX/81, III/73, I/73

2.2.2. Gospodarstvo po panogah glede na dohodek, zaposlene, tehnično opremljenost, usmerjenost in obseg proizvodnje, produktivnost

Pri raziskavi vloge gospodarske dejavnosti kot nosilca družbeno ekonomskega razvoja v občini Ptuj smo upoštevali podatke za zadnje desetletje, ki nam dajo vpogled v prevladujoče smeri razvoja v posameznih sektorjih. Za primerjavo pomena posameznih sektorjev dejavnosti smo uporabili podatek o ustvarjenem družbenem proizvodu in zaposlenih, medtem ko podatkov o tehnični opremljenosti, obsegu proizvodnje ter produktivnost nismo posebej vrednotili, kar se odraža v zgoraj navedenih sintetičnih kazalcih ekonomskega razvoja.

Občina Ptuj je v letu 1979 zasedla po vrednosti ustvarjenega družbenega proizvoda 13. mesto med slovenskimi občinami in dosegla tudi enakovredno stopnjo rasti DP v primerjavi z republiškim povprečjem v zadnjem desetletju (indeks razvoja 100,9). Leta 1971 je ptujska občina namreč še vedno zaostajala v dinamiki ustvarjenega DP za republiškim povprečjem z vrednostjo indeksa nivoja 82,9. Dinamika sprememb prikazuje tabela št.26. Pri tem je delež občine Ptuj v DP republike Slovenije porastel od 1,8% v letu 1971 na 2,2% v letu 1979 in tako dosegel enako vrednost kot leta 1970. Pomen gospodarstva ptujske občine tako v slovenskem okviru kot tudi regionalnem v Podravski regiji ostaja v zadnjem desetletju skorajda nespremenjen. Manjše spremembe po posameznih letih so odraz trenutnih gibanj v gospodarstvu, ki ne vplivajo na spreminjanje osnovnih razmerij znotraj regije kot tudi republike. Struktura ustvarjenega DP po sektorjih dejavnosti ter njeno spreminjanje po letu 1971 (tabela št.25) kaže v občini Ptuj predvsem na močan razvoj terciarnega in kvartarnega sektorja, ki s tretjino DP občine dosejata v letu 1979 regijsko povprečje in le malo zaostajata za republiškim povprečjem.

Tab. 25

STRUKTURA DRUŽBENEGA PRODUKTA PO SEKTORJIH DEJAVNOSTI

Leto	SR Slovenija				Podravje				Ptuj			
	DP skupaj	Primar.	s.Sekund.	Terciar.	DP	I.	II.	III.	DP	I.	II.	III.
1970	100,0	9,6	58,8	31,6	100,0	10,9	64,2	24,9	100,0	25,4	55,5	19,1
1971	100,0	8,5	59,2	32,3	100,0	9,8	63,1	27,1	100,0	24,9	51,1	24,0
1972	100,0	8,3	59,5	32,2	100,0	9,0	63,9	27,6	100,0	21,5	53,0	25,5
1973	100,0	8,8	59,7	31,5	100,0	9,2	64,2	26,6	100,0	22,2	52,2	25,6
1974	100,0	7,7	61,4	30,9	100,0	7,8	65,6	26,6	100,0	17,2	54,0	28,8
1975	100,0	7,1	62,3	30,5	100,0	7,7	63,5	28,8	100,0	17,1	54,6	28,2
1976	100,0	7,3	61,5	31,2	100,0	7,7	65,1	27,2	100,0	17,6	55,6	26,8
1977	100,0	7,1	62,0	30,9	100,0	7,6	65,3	27,1	100,0	16,6	57,5	25,9
1978	100,0	6,5	61,6	31,8	100,0	7,2	62,3	30,5	100,0	17,7	52,8	29,5
1979	100,0	6,3	60,6	33,1	100,0	7,1	62,9	30,0	100,0	15,7	54,1	30,2
1980	100,0											

Vir: Statistični podatki po občinah SRS, VIII/76, II/81

Tab. 26

VREDNOST USTVARJENEGA DRUŽBENEGA PRODUKTA IN INDEKS SPREMEMB V OBDOBJU 1970 - 1979

Leto	SR Slovenija DP v 000 din	Podravje DP v 000 din	% DP od SRS	Ptuj DP v 000 din	% DP od SRS	%DP od Podravja	Indeks rasti DP SRS	Podravje	Ptuj	indeks nivoja SRS=100
1970	25 554 135	3 724 879	14,6	559 279	2,2	15,0	100,0	100,0	100,0	
1971	32 642 703	4 530 693	13,8	592 333	1,8	13,0	127,7	121,6	105,9	82,9
1972	40 205 063	5 492 620	13,7	777 252	1,9	14,1	157,3	147,5	138,9	88,3
1973	49 419 218	7 077 007	14,3	996 143	2,0	14,1	193,3	190,0	178,1	92,1
1974	65 368 718	9 544 548	14,6	1 344 650	2,0	14,1	255,8	256,3	240,4	93,9
1975	84 322 640	12 589 665	14,9	1 772 411	2,1	14,1	329,9	338,0	316,9	96,0
1976	97 104 598	14 649 466	15,1	2 076 625	2,1	14,2	379,9	393,4	371,4	97,7
1979	118 037 199	17 347 925	14,7	2 694 818	2,3	15,5	461,9	465,8	481,9	104,3
1978	146 825 497	22 296 600	15,2	3 049 517	2,1	13,6	574,5	598,7	545,4	94,9
1979	191 367 087	28 322 735	14,8	4 223 780	2,2	14,9	748,8	760,5	755,4	100,9

Vir: Statistični podatki po občinah SRS VIII/76, II/81

Najpomembnejša je sicer industrija z gradbeništvom, ki ustvari 54,1% DP v občini, vendar je ta delež celo nižji kot je bil leta 1971 (55,5%). Pomen primarne proizvodnje se je v vsem obdobju zmanjševal, vendar je bil leta 1979 še vedno dvakrat večji kot v Podravski regiji. Zmanjševanje pomena kmetijske proizvodnje ob stagnaciji industrije ter nagla rast terciarnih dejavnosti kot tudi družbenih dejavnosti so osnovne značilnosti sedanjega gospodarskega trenutka ptujske občine. Naraščanje pomena oskrbnih, storitvenih in družbenih dejavnosti je odraz razvojne faze, v kateri se učinki industrializacije dopolnjujejo z naglo rastjo urbanih naselij ter števila urbanega prebivalstva in modernizacijo načina življenja v agrarni pokrajini, ki povečuje raven in obseg potreb posameznih skupin prebivalstva.

Pomen posameznih gospodarskih dejavnosti se odraža tudi v strukturi zaposlenosti prebivalstva, ki je prikazana v tabelah 27 in 28. Položaj ptujske občine je prikazan v odnosu do republike in Podravja. Vrednosti so glede deleža zaposlenih skoraj enakovredne deležem ustvarjenega DP. Občina Ptuj še vedno močno zaostaja z vidika skupnega števila zaposlenih, saj je zaposlena le dobra četrtina vsega prebivalstva (26,4%), medtem ko republiško povprečje znaša 41,9% v letu 1980. Glede spolne strukture zaposlenih pa občina Ptuj le rahlo zaostaja za republiškim povprečjem.

V vseh sektorjih dejavnosti z izjemo terciarnega delež zaposlenih pada, najbolj intenzivno v primarnem sektorju, kjer se je v primerjavi z letom 1971 zmanjšal na 7,9% oziroma za polovico. V sekundarnem sektorju je bilo 1980 zaposlenih 43,2% vseh zaposlenih prebivalcev, v terciarnem in kvartarnem pa skupaj 43,9%, kar celo presega republiško povprečje. Podroben prikaz spreminjanja števila in strukture zaposlenih po posameznih gospodarskih dejavnostih med letoma 1971 in 1980 je dan v tabeli LI. Čeprav so podatki zajeti iz istega vira, se izračunani deleži nekoliko razlikujejo zaradi sprememb pri razvrščanju dejavnosti.

Tab. 27

STRUKTURA ZAPOSLENIH V ZDRUŽENEM DELU IN SAMOSTOJNEM OSEBNEM DELU PO SEKTORJIH DEJAVNOSTI

	SR Slovenija						Podravje					Ptuj			
	Vsi	Primar.	Sek.	Terc.	Kvart.	Vsi	Primar.	Sek.	Terc.	Kvart.	Vsi	Primar.	Sek.	Terc.	Kvart.
1971	100,0	4,7	59,7	20,7	14,9	100,0	5,7	61,3	18,8	14,1	100,0	15,9	50,2	16,9	17,0
1972	100,0	4,6	59,5	20,9	15,0	100,0	5,7	61,1	19,1	14,0	100,0	15,5	50,1	18,0	16,4
1973	100,0	4,6	59,3	21,0	15,1	100,0	5,7	60,5	19,4	14,4	100,0	15,8	48,6	19,1	16,5
1974	100,0	4,2	59,9	20,8	15,1	100,0	5,8	61,0	18,7	14,4	100,0	15,9	48,6	19,3	16,2
1975	100,0	4,2	59,6	20,8	15,4	100,0	5,7	61,0	18,6	14,6	100,0	16,3	48,6	19,2	15,9
1976	100,0	3,8	59,9	20,7	15,6	100,0	4,7	61,5	19,0	14,7	100,0	10,2	52,9	21,1	15,8
1977	100,0	5,1	55,1	25,4	14,4	100,0	4,5	55,4	26,1	13,9	100,0	9,4	48,1	27,9	15,0
1978	100,0	4,8	53,7	26,6	14,9	100,0	3,6	55,0	27,2	14,1	100,0	7,9	47,6	28,9	15,6
1979	100,0	4,7	53,5	27,0	14,8	100,0	3,8	53,8	28,5	13,9	100,0	7,9	48,0	28,5	15,6
1980	100,0	4,6	53,2	27,3	14,9	100,0	3,6	54,3	28,2	13,8	100,0	7,9	48,2	28,7	15,2

Vir: Statistični podatki po občinah SRS, III/76, IX/81

Tab. 28

ŠTEVILO, DELEŽ IN SPOLNA STRUKTURA ZAPOSLENEGA PREBIVALSTVA

Leto	SR Slovenija			Podravje			% od vseh zaposl. SRS	Ptuj			% od vseh zaposlenih	
	Število zaposl.	% zap. v preb.	% zap. žensk	Število zaposl.	% zap. v preb.	% zap. žensk		Št. zaposl.	% zap. v preb.	% zap. žensk	v SRS	v Podravju
1971	581 927	33,7	41,7	92 439	30,4	38,7	15,9	12374	18,8	39,2	2,1	13,4
1972	602 162	34,3	42,5	94 198	30,2	39,7	15,6	12617	18,9	40,3	2,1	13,4
1973	622 980	35,2	43,0	96 685	30,9	40,8	15,5	13141	19,6	41,1	2,1	13,6
1974	656 762	36,8	43,0	102 088	32,4	40,5	15,5	14103	21,0	40,3	2,1	13,8
1975	686 214	38,1	43,1	107 242	33,8	40,9	15,6	15072	22,3	41,7	2,2	14,0
1976	704 692	38,7	43,3	110 620	34,7	40,9	15,7	15713	23,2	41,7	2,2	14,2
1977	733 991	39,9	43,4	115 259	36,0	40,8	15,7	16286	24,1	41,8	2,2	14,1
1978	763 731	41,0	43,7	120 675	37,5	41,1	15,8	16786	24,7	42,0	2,2	13,9
1979	786 889	41,8	43,9	125 068	38,8	41,4	15,9	17434	25,6	42,4	2,2	13,9
1980	797 656	41,9	44,3	126 026	38,9	41,9	15,8	18002	26,4	43,3	2,3	14,3

Vir: Statistični podatki po občinah SRS, III/76, IX/81.

Primerjava med vrednostjo ustvarjenega družbenega proizvoda v združenem delu in samostojnem osebnem delu ter zaposlenostjo po posameznih dejavnostih je podana v tabeli 24, ki prikazuje tudi vrednost družbenega proizvoda, ustvarjeno na posameznega delavca, zaposlenega v tej dejavnosti v letih 1971 in 1979. Iz tabele je vidna tudi produktivnost posamezne dejavnosti, ki ostaja dokaj nizka v industriji in gradbeništvu, medtem ko se je v kmetijstvu, prometu, trgovini in gostinstvu ter obrtni dejavnosti močno dvignila v primerjavi z letom 1971. Spremembe so povezane z uvajanjem nove tehnologije v kmetijstvu, proučevanjem obsega storitev in uslužnostnih dejavnosti, medtem ko industrija ne gradi novih zmogljivosti, število zaposlenih pa se je zmanjševalo vse do leta 1975, ko ponovno pričanja naraščati na raven iz leta 1971.

Predvideni razvoj gospodarstva v srednjeročnem obdobju ponovno daje večji poudarek industriji, ki pa ne bo temeljil na prestrukturiranju, ampak na izgradnji novih zmogljivosti v okviru že obstoječih panog in lokacij. Povečan delež industrije v ustvarjenem DP pa naj ne bi bil v celoti rezultat odpiranja številnih novih delovnih mest, ampak predvsem povečane produktivnosti ob uporabi naj sodobnejših tehnoloških postopkov. Breme zaposlovanja naj bi prevzela obrtna dejavnost in storitvene dejavnosti. Elementi družbenega plana tako ne izhajajo povsem iz postavk, ki jih je opredelila študija ECM "Projekcija razvoja sekundarnega gospodarskega sektorja", ki ugotavlja, da bo potrebno strukturna neskladja med velikostjo industrije, vrednostjo DP in številom zaposlenih odpraviti z razširitvijo obstoječih in gradnjo novih industrijskih kapacitet. S tem pa bi skušali odpraviti tudi nerazvitost v območjih Slovenskih goric in Haloz z zaposlovanjem deagrariziranega prebivalstva, saj sicer nekvalificirano delovno silo ocenjuje kot pomemben dejavnik v razvoju delovno intenzivnih industrij ter storitvenih dejavnosti.

2.2.3. Kadrovska struktura

Analiza zaposlenosti prebivalstva ptujske občine je bila opravljena na osnovi podatkov popisa delavcev v združenem delu v letu 1976 ter podatkov popisa prebivalstva leta 1971. Prikazani so v tabelah 29, 30 in 31 med tekstom ter v prilogah od XLVI do LI. Posebej so računalniško obdelani podatki o zaposlenem prebivalstvu za leto 1976, ki so prav tako dodani v posebni prilogi.

Prostorska razmestitev zaposlenega prebivalstva, ki živi na območju občine Ptuj, kaže v letu 1976 naslednje značilnosti. Koncentracija vseh gospodarskih dejavnosti je na območju Ptuja in Ptujskega polja, kjer je zaposlenih 69,8% vseh zaposlenih, delovne organizacije na Dravskem polju, predvsem v Kidričevem, zaposlujejo 18,7 % prebivalstva občine, v Slovenskih goricah je 5% delovnih mest, v Halozah pa 6,6%. Značilno je, da delovne organizacije v ravninskem delu občine zaposlujejo predvsem moško delovno silo, medtem ko je položaj v gričevnatem svetu obraten saj v Slovenskih goricah ženska delovna sila predstavlja kar 71,2% vseh zaposlenih, v Halozah pa 64,6%. Delež ženske delovne sile je močnejši predvsem v mlajših starostnih kategorijah, ko se ob napredujoči deagrarizaciji sprošča predvsem ženska delovna sila.

Stopnjo aktivnosti prebivalstva lahko ugotavljamo le za leto 1971, podatki pa so znani iz drugih študij. Za primerjavo z letom 1976 smo zato vzeli delež zaposlenih v združenem delu. Ta se je po letu 1971 močno spreminjal. Na Dravsko-Ptujskem polju je bilo leta 1971 23,5% prebivalstva zaposlenega v družbenem sektorju, leta 1976 pa že 30,4%. Položaj je ostal nespremenjen v gričevnatem delu občine, v Halozah je bilo 19,3% prebivalstva zaposlenega v združenem delu, v Slovenskih goricah pa le 16,5%. Ptujaska občina je v celoti zaostajala v stopnji aktivnosti za slovenskim povprečjem (34,9%) z vrednostjo 24,6%.

Tab. 30

DELAVCI V ZDRUŽENEM DELU PO STOPNJAH STROKOVNE IZOBRAZBE PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH NJIHOVEGA STALNEGA BIVANJA

	NKV		PKV		KV		VKV		Nižja		Srednja		Višja		Visoka		Skupaj
Haloze	1075	30,0	895	25,0	976	27,3	107	3,0	169	4,7	299	8,4	47	1,3	10	0,3	3578
Dravsko- Ptujsko p.	1695	15,5	1859	16,9	3457	31,5	561	5,1	647	5,9	1926	17,6	490	4,5	334	3,0	10969
Slovenske gorice	609	26,7	600	26,3	680	29,9	46	2,0	117	5,1	179	7,9	29	1,3	18	0,8	2278
Občina Ptuj	3379	20,1	3355	19,9	5113	30,4	714	4,2	933	5,5	2404	14,3	566	3,4	362	2,2	16826
SR Slovenija	106924	16,3	133839	20,3	185846	28,2	26365	4,0	44051	6,7	106118	16,1	25783	3,9	29025	4,4	657951

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XXI.zvezek, Ljubljana, 1979

Primerjava gibanj v zaposlovanju delavcev ter gibanja prebivalstva v obdobju 1971 - 1976 je pokazala, da število zaposlenih v vseh naravnopokrajinskih enotah narašča hitreje kot število prebivalstva. Zlasti je to značilno za krajevne skupnosti na Ptujskem polju, ter nove zaposlitvene kraje v Slovenskih goricah in Halozah. Tu se črpa delovna sila predvsem iz deagrarizacije. Podoben prikaz gibanj je dan v prilogi XLVI.

Starostna in izobrazbena struktura zaposlenih delavcev po kraju bivanja in kraju zaposlitve sta podani v računalniških tabelah. Povzetek ugotovitev na nivoju naravnopokrajinskih enot pove, da delež mlade delovne sile v starosti do 30 let v vsej občini presega 40%, da je največji delež mladih v Slovenskih goricah in Halozah preko 43%, ter da delež nad 50 let starih delavcev v vsej občini ne presega 9%. Dobro polovico pa predstavljajo delavci med 30. in 50. letom starosti, kar je enakovredno slovenskemu povprečju.

Glede na stopnjo strokovne izobrazbe prevladujejo kvalificirani in polkvalificirani delavci, ki predstavljajo polovico vseh zaposlenih. V Halozah in Slovenskih goricah pa je poleg tega tretjina delavcev nekvalificiranih. V ravnini je to razmerje ugodnejše na račun močnejše zastopane srednje strokovne izobrazbe. Položaj je značilen saj izhaja delavstvo iz kmečkih vrst in nima vedno potrebne strokovne izobrazbe, ki jo pridobi šele tekom dela. Prav tako pa je takšna izobrazbena struktura povezana s prevlado proizvodnega dela, ki glede na stopnjo tehnološkega razvoja potrebuje predvsem kvalificirano delovno silo.

2.3. Analiza socialno-demografskih kazalcev

2.3.1. Gibanje števila prebivalcev

Ker bodo posamezni demografski elementi podrobno obravnavani v nadaljevanju, na tem mestu predpostavljamo samo spreminjanje števila prebivalcev kot sintezo vseh elementov demografskega razvoja.

Prve zanesljive podatke o številu prebivalcev imamo iz sredine prejšnjega stoletja, iz leta 1869. Takrat je živel na območju današnje občine Ptuj 49 342 ljudi (tabela št.32). Ugotovimo lahko, da je od tedaj dalje število prebivalcev neprestano naraščalo, tako da je bilo leta 1981 že 67 763 prebivalcev. Porast v povojnem obdobju je razmeroma skromen, največja populacijska sunka sta bila v obdobjih 1869-1910 (porast za 12,8%) in 1931-1953 (porast za 11,0%). Na tem mestu je potrebno povedati, da je v mnogih agrarnih predelih Slovenije bilo največ prebivalcev v popisu 1910, nakar so se začeli uveljavljati procesi industrializacije ter urbanizacije, kar je povzročilo razseljevanje podeželja. Zato ne preseneča, da je eden izmed populacijskih viškov v Halozah v tem letu, drugi pa je vezan na leto 1953. Z ozirom na leto 1869 je bilo leta 1981 v Halozah samo še 88,8% prebivalcev, v Slovenskih goricah je število poraslo za 7,7%, na Dravskem in Ptujskem polju pa se je več kot podvojilo. Največji padec prebivalstva je bil v Halozah prav v zadnjem desetletju. Prebivalstvo v Slovenskih goricah je v celotnem povojnem obdobju stagniralo, na Dravskem in Ptujskem polju pa je bil največji med letoma 1931 - 1953 (Kidričevo) oziroma v obdobju 1961-1971.

Pregled po krajevnih skupnostih pokaže (tabela LII), da se je število prebivalcev med letoma 1869-1981 zmanjšalo za več kot 20% v KS Podlehnik in KS Žetale, največji porast (več kot 150%) pa je bil v KS Dornava, KS Kidričevo in KS Ptuj. Tudi v zadnjem desetletju se je število prebivalcev najbolj drastično skrčilo (za več kot 20% glede na leto 1971) v KS Podlehnik in KS Žetale, porast pa je bil najbolj izrazit v KS Ptuj in KS Hajdina.

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA PO NARAVNO-POKRAJINSKIH ENOTAH V OBDOBJU 1869 - 1981

Naravno- pokrajinska enota	Število prebivalstva							Indeks gibanja št. prebivalstva							Verižni indeks					
	1869	1910	1931	1953	1961	1971	1981	1869	1910	1931	1953	1961	1971	1981	1910/ 1869	1931/ 1910	1953/ 1931	1961/ 1953	1971/ 1961	1981/ 1971
HALOŽE	20110	21337	20981	21912	21364	19629	17862	100.0	106.1	104.3	109.0	105.7	97.6	88.8	106.1	98.3	104.4	97.0	92.3	91.0
DRAVSKO POLJE	4999	6210	6783	9073	9805	10342	10832	100.0	124.2	135.7	181.5	196.1	206.9	216.7	124.2	109.2	133.8	108.1	105.5	104.7
PTUJSKO POLJE	10997	14494	14771	17087	18447	21634	24808	100.0	131.8	134.3	155.4	167.7	196.7	225.6	131.8	101.9	115.7	108.0	117.3	114.7
SLOVENSKE GORICE	13236	13596	13996	13902	14568	14156	14261	100.0	102.7	105.0	110.1	107.4	107.0	107.7	102.7	102.3	104.8	97.6	99.6	100.7
Σ	49342	55637	56437	62640	63731	65761	67763	100.0	112.8	114.4	127.0	129.2	133.3	137.3	112.8	101.4	111.0	101.7	103.2	103.0

Vir: 1) Podatki popisov prebivalstva 1971 in 1981

2) Živko Šifrer, 1969, Prebivalstvo naselij 1869 - 1969; Ljubljana

V povojnem obdobju smo ugotavljali gibanje števila prebivalstva v obdobjih 1953-1979 in 1971-1979. Glede na stopnjo gibanja števila prebivalcev smo določili šest kategorij in jih prostorsko opredelili: močno depopulacijo, zmerno depopulacijo, stagnacijo z značilnostmi depopulacije, stagnacijo z značilnostmi koncentracije, zmerno koncentracijo in močno koncentracijo. Rezultate smo tudi kartografsko obdelali (glej karti Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953-1979 in Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1971-1979).

Za obdobje 1953-1979 velja, da živi največ prebivalcev v območju močne koncentracije in zmerne koncentracije (33,7% oziroma 27,1%), precej pa jih je tudi v coni močne depopulacije (19,5%). V drugem obdobju se je delež obeh ekstremnih kategorij bistveno zmanjšal, okrepile pa so se vmesne kategorije, tako da je največ prebivalcev v coni vmesne koncentracije, stagnacije z značilnostmi koncentracije in zmerne depopulacije (tabela št.34). V tabeli št.34 so prikazani površinski deleži posameznih kategorij. Najbolj razširjena je močna depopulacija, sledi območje zmerne koncentracije.

Primerjava obeh obdobjij kaže, da se je območje močne depopulacije v Halozah v zadnjem desetletju močno povečalo, prav tako pa se je povečalo območje močne koncentracije v okolici Ptuja. Zahodne Haloze so v obeh obdobjih skoraj v celoti v območju zmerne depopulacije, medtem ko je za vzhodne Haloze v zadnjem desetletju značilna polarizacija: na eni strani so območja z naraščanjem prebivalstva (Cirkulane, Leskovec, Paradiž, Medribnik, Turški vrh). Na Ptujskem polju se je okrepila zmerna koncentracija, čeprav je precej območij v kategoriji stagnacije z značilnostmi depopulacije. Na Dravskem polju je prišlo do zamenjave v toliko, da se je v obdobju 1971-1979 močnejša koncentracija predstavila na zahod, v okolici Kidričevega pa je prišlo celo do rahlega nazadovanja, prej pa je bil ravno v tem območju največji porast.

V obeh obdobjih je z enako intenzivnostjo naraščalo prebivalstvo v zaledju Ptuja in v mestu samem. V Slovenskih goricah, predvsem v področju vzhodno od Pesnice, se je položaj nekoliko izboljšal. Območje z manjšanjem števila prebivalstva se je nekoliko skrčilo.

Za navedene populacijske tipe je značilno tudi spreminjanje izrabe tal (tabela LIII). Površina njiv se je najbolj zmanjšala v conah močne depopulacije ter močne koncentracije (ostarevanje in pomanjkanje kmečke delovne sile na eni in urbanizacije na drugi strani). Površina vinogradov se je povsod močno skrčila, še najbolj v coni zmerne depopulacije, prav tako je povsod razmeroma enakomerno napredovalo ogozdovanje, vendar v coni močne depopulacije ne najbolj. Delež nerodovitnega sveta pa se je razumljivo najbolj povečal v območjih močne koncentracije (za 37,6%) in zmerne koncentracije, zaradi ekstenzifikacije pa je visok tudi v območju močne depopulacije.

Posledica razporeditve in gibanja števila prebivalstva v prostoru je aritmetična gostota (število prebivalcev na km^2) (tabela št.33). Le-ta je daleč najvišja na Ptujskem polju (zaradi Ptuja), precej nižja pa je na Dravskem polju (252 oziroma 116). V Slovenskih goricah je še vedno v mejah republiškega povprečja (90), precej nižja pa je v vzhodnih (71) in še zlasti v zahodnih Halozah (52), kjer je ponekod že na tisti meji (30 preb./ km^2), ki je še racionalna za vzdrževanje socialne in tehnične infrastrukture za normalno življenje prebivalstva.

Na karti Aritmetična gostota prebivalstva je razvidno, da je več kot 200 ljudi na km^2 na širšem območju Ptuja, v okolici Kidričevega ter v K.O.Dornava in Ločki vrh. Gostejša naselitvena jedra so tudi v okolici Majšperka, Cirkulan in Destrnika. Najredkeje (pod 40 preb./ km^2) je naseljena Pesniška dolina, dve K.O. na Dravskem polju (Pleterje in Župečja vas) in skoraj celotno območje zahodnih - gozdnatih Haloz (izjeme so K.O.Stoperce, Kočice, Dobrina, Strojna in Kozminci).

2.3.2. Elementi demografskega razvoja po posameznikih

2.3.2.1. Naravno in mehansko gibanje prebivalstva

Gibanje prebivalstva sestavljata dva procesa: naravno in mehansko gibanje oziroma rodnost (nataliteta) in umrljivost (mortaliteta) ter odseljevanje (emigracija) in doseljevanje (imigracija). Ti elementi vplivajo na rast prebivalstva, njegovo razporeditev in ostale demografske značilnosti. Rezultat vseh štirih elementov je dejanska rast prebivalstva, ki ga prikazuje tabela št.LIV.

Kot prvi element demografskega razvoja obravnavamo naravno gibanje oziroma njuna elementa rodnost in smrtnost.

Rodnost v občini Ptuj znaša v zadnjih letih (tabela 36) 15,4% in se postopoma znižuje. Po naravnopokrajinskih enotah so značilne razlike. V obdobju od 1966 do 1970 ima najvišjo stopnjo rodnosti Ptujsko polje, v naslednjem analiziranem obdobju od leta 1976 do 1980 se stopnja zniža na 15,1‰. S karte (Rodnost po k.o. v obdobju 1966-1970) je razvidno, da dosegajo najvišjo vrednost na območju Ptujkega polja k.o. Nova vas pri Markovcih, Stojnci, Bukovci in Spuhlja (vse nad 20‰). Rodnost v Halozah, na Dravskem polju in v Slovenskih goricah se giblje nekoliko nad 16‰, Nižja rodnost se pojavlja v SV delu občine, t.j. v Slovenskih goricah, kjer je pod slovenskim povprečjem. Na območju Slovenskih goric dosežejo višjo rodnost le nekatera sporadična območja.

Za obdobje 1966-1970 je za občini Ptuj značilna prevlada k.o. s stopnjo rodnosti od 10 do 19,9‰ in se enakomerno pojavlja na vsem območju v različnih naravnopokrajinskih enotah. Najnižja rodnost se po podatkih, ki so nam bili na voljo, pojavlja na obrobju Haloz na Savinjskem v k.o. Kozminci (do 4,9‰). V naslednjem časovnem obdobju od 1976 do 1980, za katero smo zbrali in analizirali demografske podatke, se rodnost na celotnem ozemlju občine zmanjša skoraj za 2‰. Posebno izrazito je upadanje rodnosti na Ptujskem polju. Stopnja rodnosti naraste v tem obdobju le

Tab. 36

NEKATERI ELEMENTI DEMOGRAFSKEGA RAZVOJA PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH

Element	Haloze	Dravsko polje	Ptujsko polje	Slov. Gorice	Občina skupaj
Rodnost 66-70	16,2 ¹	16,5 ²	18,4	16,0	17,1 ^{1,2}
Rodnost 76-80	15,2	16,2	15,1	15,8	15,4
Smrtnost 66-70	9,4 ¹	7,2 ²	8,8	9,5	8,9 ^{1,2}
Smrtnost 76-80	11,0	9,1	8,4	10,6	9,5
Naravni prirast.66-70	6,8 ¹	9,3 ²	9,6	6,5	8,2 ^{1,2}
Naravni prirast.76-80	4,2	7,1	6,7	5,2	5,9
Priselitve 66-70	19,4 ¹	29,5 ²	24,0 ³	21,7	22,4 ^{1,2,3}
Priselitve 76-80	27,7	36,5	32,8 ³	22,8	29,6 ³
Odselitve 66-70	30,3 ¹	35,9 ²	25,5 ³	31,3	30,4 ^{1,2,3}
Odselitve 76-80	38,7	34,9	37,4 ³	32,0	36,2 ³
Selitv.saldo 66-70	- 10,9 ¹	- 6,4 ²	- 1,5 ³	- 9,6	- 8,0 ^{1,2,3}
Selitv.saldo 76-80	- 11,0	1,6	- 4,6 ³	- 9,2	- 6,6 ³
Dejansko gibanje št. prebivalstva 66-70	- 4,1 ¹	2,9 ²	8,2 ³	- 3,1	- 0,3 ^{1,2,3}
Dejansko gibanje št.prebivalstva 76-80	-6,8	8,7	0,8 ³	- 4,0	- 1,3 ³
Indeks star.1971	35,3	33,1	34,8	37,7	35,2
Indeks star.1981	53,2	40,5	39,8	47,0	44,5
Ženske v fertilni dobi 15-49 let-1981	20,83	23,43	24,20	21,79	22,69

Viri: Podatki Matičnih uradov SO Ptuj

Popis prebivalstva 1971

Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981

Opomba:

1 brez podatkov za matični urad Zavrč

2 brez podatkov za matični urad Hajdina

3 brez podatkov za matične urade Ptuj in Rogoznica

v 2 k.o., nespremenjena je v 1 k.o., medtem ko povsod drugod ugotavljamo upadanje in močno prevlado 3. in 4. kategorije (glej karto Rodnost po k.o. v obdobju 1976-1980). V Halozah se rodnost med obdobjema zniža za 1‰. Na Dravskem polju je stopnja rodnosti ostala skoraj nespremenjena.

Če rodnost kot element demografskega razvoja opazujemo na nivoju KS v obdobju 1966-70, ugotovimo najnižjo rodnost v KS Ptujška gora 1,4‰ (glej tabelo LV) in najvišjo 22,8‰ v KS Dornava. To lahko pojasnimo z večjim številom mladega prebivalstva, saj znaša indeks staranja v Dornavi 21,6 in 43,6 na Ptujski gori (tabela 37). V največ KS (11 od 25) se giblje stopnja rodnosti od 15 do 17‰, v 3 KS med 13 - 14‰ in nad 18‰ v 8 KS.

Drugi element demografskega razvoja, smrtnost ali mortaliteta, je znašala 8,9‰, kar je pod slovenskim povprečkom. V naslednjem časovnem razdobju, v katerem smo spremljali demografske procese na območju občine Ptuj, se stopnja smrtnosti dvigne na 9,5‰ (tabela 36). Smrtnost predvsem naraste na območju Haloz, kar je posledica ostarevanja prebivalstva (tabela št. 38 kaže velike razlike od starostne strukture Dravskega in Ptujškega polja). V Halozah je predvsem visok delež prebivalstva, starega nad 60 let (tabela 38), (18% celotne populacije v Halozah), medtem ko je v starostni kategoriji 20 do 39 let slabih 20% prebivalstva. Na Dravsko-Ptujskem polju je delež prebivalstva v omenjeni kategoriji precej višji (27,5%), prav tako v Slovenskih goricah (25,4%).

Stopnja smrtnosti se zniža med analiziranimi obdobjima za 0,4‰ le na Ptujskem polju. V občini Ptuj je bila najvišja umrljivost na Dravskem polju. Največji del občine sodi v kategorijo smrtnosti od 5,0 do 9,9‰ (glej karto Smrtnost po k.o. v obdobju 1966-1970) in sicer velik del Slovenskih goric, Haloz na jugozahodnem in južnem delu ter južno obrobje Dravskega polja - območje med Dravinjo in Polskavo. V drugem obravnavanem obdobju med leti 1976 - 1980 je s karte smrtnosti opaziti močno prevlado kategorije od 5,0 - 9,9‰ v osrednjem delu občine v smeri

Tab. 37

INDEKS STARANJA PO KS OBČINE PTUJ ZA LETI 1971 IN 1981

Krajevna skupnost	1971	1981
Cirkovce	47,6	54,5
Cirkulane	39,7	60,5
Destrnik	39,9	49,0
Dolena	32,3	42,9
Dornava	21,6	23,1
Gorišnica	46,1	52,4
Grajena	31,6	43,9
Hajdina	35,1	38,8
Juršinci	43,7	47,6
Kidričevo	17,6	27,4
Lovrenc	47,9	59,8
Majšperk	32,0	46,2
Markovci	38,0	52,6
Podlehnik	34,1	53,7
Polenšak	35,9	47,5
Ptuj	33,0	35,5
Pt.gora	43,6	65,7
Rogoznica	32,2	41,8
Stoperce	27,0	44,7
Trnov.vas	31,7	48,1
Videm pri Ptuj	34,3	45,6
Vitomarci	40,3	51,7
Zavrč	39,8	55,1
Leskovec	37,8	69,1
Žetale	30,7	54,4
SKUPAJ	35,2	44,5

Vir: Popis prebivalstva 1971 in Popis prebivalstva SRS leta 1981

zahod - vzhod. Večja smrtnost (10,0 - 14,9‰) se pojavlja severno in južno od omenjenega predela v Slovenskih goricah in Halozah ter v posameznih k.o. na Dravskem in Ptujskem polju. Predvsem je opaziti, da se zvišuje smrtnost v k.o. na območju Slovenskih goric in Haloz.

Ob pregledu stopnje smrtnosti po posameznih KS občine opazimo, da se le ta giblje med leti 1966 - 1970 od 5,1‰ v KS Cirkovce na Dravskem polju do 13‰ v KS Dolena v Halozah. V obdobju 1976-1980 se stopnja umrljivosti zniža le v 8 KS, v 2 ostane nespremenjena in v 14 se poveča.

Rezultat obeh elementov - rodnosti in smrtnosti, je prirodni prirastek, ki je bil v prvem obdobju najvišji z 9,6‰ na Ptujskem polju in najnižji - 6,8‰ v Halozah ter 6,5‰ v Slovenskih goricah. Nizek prirodni prirastek se odraža tudi v starostni strukturi prebivalstva. S tabel št. 38, 39 in 40 vidimo, da je za Haloze in Slovenske gorice značilen manjši delež mladega prebivalstva. Manjši je tudi delež žensk v fertilni dobi od 15 do 49 let, kar vse negativno vpliva na rast prebivalstva.

V drugem analiziranem obdobju med leti 1976 in 1980 se naravni prirastek v občini zniža na 5,9‰, kar je posledica zmanjševanja natalitete in porasta mortalitete med obema razdobjema. Prirodni prirastek je relativno šibak in je nižji od republiškega povprečja.

Naravni prirastek po KS se je med leti 1966-1970 gibal med - 8,2‰ (Ptujška gora) in 14,9‰ (Videm pri Ptuju). V največ KS je znašal od 3 - 9‰ (19 KS).

Med leti 1976 - 1980 se razlike med naravnopokrajinskimi enotami pri prirodnem prirastku zmanjšajo in se naravni prirastek giblje od - 4,3‰ (Grajena) in 10,7‰ (Cirkovce), 15 KS je v grupi od 3 - 9‰, pojavijo se tudi 3 KS z negativnim prirodnim prirastkom, kar pomeni, da je smrtnost višja od rodnosti (Grajena, Majšperk,

Lovrenc na Dravskem polju).

S kart naravnega prirastka po k.o. v obdobju 1966-1970 in 1976-1980 vidimo, da se naravni prirastek zmanjšuje posebno na območju Slovenskih goric in Haloz, nekoliko manj pa na Dravskem in na Ptujskem polju. Med leti 1966-70 je imelo po podatkih kar 6 K.O. prirodni prirastek nad 20,0%, v obdobju 1976-1980 ni niti ene K.O. s tolikšno vrednostjo, v prvem obdobju je bilo 6 K.O. s prirodnim prirastkom pod - 5,0%, v drugem že 11 K.O. oz. v 1. obdobju 14 K.O. z negativnim prirodnim prirastkom in v 2. obdobju 33 K.O. Posebno se je povečalo število K.O. z negativnim prirodnim prirastkom na območju Haloz. Za Dravsko polje je značilno, da so se znižali visoki prirodni prirastki in je večina K.O. Dravskega polja zahodno in jugozahodno od Ptuja prišla v kategorijo s prirodnim prirastkom od 10 - 14,9%. Za Ptujsko polje je značilno zniževanje prirodnega prirastka, le nekaj k.o. je obdržalo enak prirodni prirastek v naslednjem obdobju. V Slovenskih goricah se je prirodni prirastek zmanjšal in pojavilo se je večje število K.O. z negativnim prirodnim prirastkom.

Na gibanje prebivalstva vplivajo tudi mehanska gibanja: priseljevanje (imigracija) in odseljevanje (emigracija) oz. njun rezultat migracijski saldo. Za občino Ptuj so značilne selitve znotraj občinskih meja med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami in tudi medobčinske selitve. Med obdobjema, ki smo ju opazovali, so se v občini kot celoti in v njenih 4 naravnopokrajinskih enotah povečale priselitve prebivalstva (tabela št. 36). V občini se je delež priseljenih povečal od 22,4% na 29,6%, med naravnopokrajinskimi enotami pa se je najbolj povečalo doseljevanje na Ptujsko polje zaradi ugodnejših življenjskih in delovnih pogojev. Indeks priselitev po KS se v obdobju 1966-1970 giblje med 34,4% (Ptujška gora) in 11,2% (Juršinci) (tabela št. 36).

Priselitve v občino Ptuj se povečujejo, kar je opazno zlasti na Dravskem in Ptujskem polju ter na območju JV od Ptuja - vzhodni del Haloz. Nizka stopnja doseljevanja na območju Haloz se je nekoliko zvišala zaradi močnega doseljevanja v K.O. Majšperk in Lešje ter nekoliko šibkejšega v Doleno in Bolfenk.

Na območju Slovenskih goric se je doseljevanje le nekoliko povečalo, žal pa ne razpolagamo s podatki o priselitvah na območje krajevnih skupnosti mesta Ptuja in neposredne okolice, kjer je doseljevanje prebivalstva najmočnejše.

Odseljevanje prebivalstva je problematično predvsem na območjih, kjer je šibka naravna rast. Zaradi odseljevanja najspodobnejših, mladih ljudi, prebivalstvo ostareva in v kolikor negativne težnje trajajo daljše obdobje, tudi odmira. Močnejše odseljevanje prebivalstva je značilno za celotno občino in se povečuje v vseh naravnopokrajinskih enotah, razen na Dravskem polju.

Pregled po KS kaže, da je najmanjše odseljevanje značilno za KS Videm pri Ptuju (14,1%) med leti 1966-1970 in najvišje - 52,0% za KS Ptujška gora. V 2.obdobju se odseljevanje povečuje, najbolj (po podatkih brez KS na območju Ptuja in Rogoznica) na območju Ptujškega polja. Največje odseljevanje je v tem časovnem obdobju značilno za KS Majšperk (63,9%) in najmanjše 23,9% za KS Videm pri Ptuju. V Majšperku in okolici je takšna stopnja posledica mobilne industrijske delovne sile, kar potrjuje tudi izredno visok indeks priseljevanja.

Rezultat priselitev in odselitev na določenem območju je migracijski oz. selitveni saldo. Za občino Ptuj je negativen in znaša v zadnjem obdobju - 6,6% in se še zmanjšuje.

Po posameznih naravnopokrajinskih enotah je selitveni saldo negativen v 1.obdobju, v 2.obdobju od 1976 do 1980 pa je pozitiven le na območju Dravskega polja. Razmere na Ptujskem polju

bi bile v obdobju 1966-1970 ob upoštevanju migracijskih značilnosti Ptuja drugačne, tako pa se negativni saldo še povečuje. Negativni migracijski saldo^{se} je nekoliko znižal v Slovenskih goricah in močneje na Dravskem polju.

Pregled po KS (tabela LV.) prikazuje negativen migracijski saldo v obeh analiziranih obdobjih v 18 KS, v 2 KS je pozitiven (za 3 KS žal ni podatkov). V prvem obdobju se giblje migracijski saldo od - 20,6‰ (Žetale) do 2,2‰ (Videm pri Ptuju). Večina KS ima negativni saldo od -2 do -14‰, v drugem obdobju pa se vrednosti gibljejo med - 24,2‰ (Stoperce) in 4,1‰ (Videm pri Ptuju); 4 KS imajo pozitiven migracijski saldo, 19 KS negativen.

Karta migracijski saldo po K.O. v obdobju 1966-1970 in 1976-1980 prikazuje mehanska gibanja po naseljih posameznih K.O. V 1.obdobju je bilo 7 K.O. s saldonom pod -30,0‰ (1 v Slovenskih goricah, 6 v Halozah), v 2.obdobju je bilo takšnih K.O. 9 in sicer vse na območju Haloz. Naslednja kategorija od -29,9‰ do - 20,0‰ je v 1.obdobju obsegala 6 K.O. v Slovenskih goricah in 5 K.O. v Halozah, v 2.obdobju 5 v Slovenskih goricah in 1 na Ptujskem polju ter 16 K.O. v Halozah, kar kaže na povečano odseljevanje iz gričevnatih predelov. Pozitiven migracijski saldo se v 1.obdobju pojavlja v 4 K.O. v Slovenskih goricah, 5 K.O. na Ptujskem polju, 5 na Dravskem polju in v Halozah le v treh K.O. V 2.obdobju se pojavi celo K.O. s pozitivnim migracijskim saldonom 30,0‰ (Muretinci in Drenovec), 7 takšnih na območju Haloz in 7 na območju Slovenskih goric, ostale so na Dravskem in Ptujskem polju. Skupaj je v 2.obdobju 36 K.O. od skupno 168 s pozitivnim migracijskim saldonom (brez upoštevanja Ptuja in njegove neposredne okolice).

Rezultat vseh do sedaj razčlenjenih elementov demografskega razvoja je dejansko gibanje prebivalstva. Za obdobje 1966-1970 je bilo po podatkih rahlo upadanje števila prebivalstva (-0,3‰), ki pa se v zadnjem obdobju povečuje (-1,3‰). Podrobno smo problematiko gibanja števila prebivalstva že predhodno obravnavali.

2.3.2.2. Spolna in starostna struktura prebivalstva

Z vprašalnikom v izbranih sondnih območjih smo zajeli 2.690 ljudi. Iz vzorca ugotavljamo, da je za starostno strukturo prebivalstva na območju občine značilen visok delež mlajšega prebivalstva od 0 - 39 let - 58,8%, dobro je zastopana srednja generacija, delež starejših od 60 let pa je 17,2% .

V vzorcu je odpadlo na območje Haloz 26%, na Dravsko in Ptujsko polje 46% in na območje Slovenskih goric 28% populacije. Ob primerjanju posameznih naravnopokrajinskih enot vidimo, da v starostni kategoriji od 0 do 19 let ni bistvenih razlik, v naslednjih starostnih kategorijah pa je opaziti znatno manj mladega prebivalstva v Halozah, kar je posledica emigracije in znatno več starega - nad 60 let. Z ozirom na celotno populacijo je v Slovenskih goricah in Halozah 20,2 oz. 18% vseh ostarelih. Podrobnejši vpogled v spolno in starostno strukturo posamezne naravnopokrajinske enote prikazujejo tabele 38., 39. in 40. Tabela 38. nam prikazuje spolno in starostno strukturo vzorca prebivalstva na območju Haloz, za katerega je značilna rahla prevlada žensk, v starostnih kategorijah pa opažamo močne zajede, ki so rezultat odseljevanja in vojnih posledic. Prav tako je malo prebivalstva med 20. in 40. letom starosti. Za skromen delež mladega prebivalstva od 0 do 19 let je značilen večji delež moških, v naslednjih kategorijah od 40-60 let rahla, v starostni grupi nad 60 let, pa močnejša prevlada ženskega prebivalstva. Za Dravsko in Ptujsko polje je značilno nekoliko večje število žensk in prav tako zajede v generaciji od 30 - 40 let, vendar so znatno šibkejše tako pri moškem, kot pri ženskem delu prebivalstva. Število prebivalstva se s staranjem enakomerno zmanjšuje, le v starostni kategoriji med 50. in 60. letom se število žensk močno poveča, nakar sledi normalno upadanje.

Spolna in starostna struktura prebivalstva Slovenskih goric sodi po značilnostih, ki jih izkazuje starostna piramida med Dravsko-Ptujsko polje in Haloze. Tudi na območju Slovenskih goric je več

žensk in tudi tu se v posameznih starostnih kategorijah pojavljajo izrazite zajede, posledica odseljevanja v času največje deagrarizacije, vojnih žrtev in predvsem zmanjšanja rodnosti v času vojnih strahot.

Dober pokazatelj starostne strukture prebivalstva je indeks staranja, to je razmerje med prebivalstvom v starostni kategoriji nad 65 let in mladim prebivalstvom do 14 let. Indeks staranja smo ugotavljali za zadnji popisni leti 1971 in 1981. Opazno je povečanje indeksa, kar pomeni, da se povečuje število ostarelih, kar je posledica izboljševanja življenjskih pogojev in s tem daljšanjem življenjske dobe oz. v slabše razvitih območjih posledica odseljevanja mladega prebivalstva. Indeks staranja se je za območje občine Ptuj od leta 1971 zvišal za 9,3% od 35,2 leta 1971 na 44,5 leta 1981. Analiza po KS je pokazala, da se je prebivalstvo najbolj postaralo v KS Leskovec od 37,8 na 69,1%, kar pomeni izrazito prevlado ostarelega prebivalstva. Izredno močno ostarevanje je v KS Cirkulane, Podlehnik, Ptujaska gora in Žetale (vse KS na območju Haloz). Ugodnejše pogoje oz. počasnejše ostarevanje prebivalstva je značilno v zadnjem desetletju za Cirkovce, Gorišnico, Hajdino, Kidričevo, Rogoznico in še posebej Ptuj, kjer se je indeks dvignil od 33,0 na 35,5. (Glej tudi karto Indeks staranja leta 1981).

2.3.3. Analiza socialno - demografskih kazalcev po gospodinjstvih

Vzorčna analiza gospodinjstev občine Ptuj je pokazala, da so v prevladi gospodinjstva s 4 - 5 družinskimi člani (37,3% vse populacije), slede gospodinjstva z 2 ali 3 člani, nato 6 do 7 članska gospodinjstva, samska gospodinjstva in gospodinjstva z več kot 7 člani. Med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami ni bistvenih razlik in je struktura podobna občinski. V Halozah se pojavlja visok delež samskih gospodinjstev (43%) in gospodinjstev z več kot 7 člani (velike družine). Strukturo

gospodinjstev glede na število družinskih članov smo opazovali za leto 1971 tudi na nivoju KS (tabela št. LVII). Največ samskih gospodinjstev je v KS Ptuj (17,1%), visok delež velikih gospodinjstev z 8 in več družinskimi člani pa se pojavlja v KS Cirkulane, Gorišnica, Podlehnik, Stoperce, Trnovska vas, Vitomarci, Leskovec, Žetale - tu dosežejo velika gospodinjstva 10,2% vseh gospodinjstev v KS.

Največ tri in štiri-članskih gospodinjstev (nad 20%) je v Ptuj, na Ptujski gori, v Rogoznici, Majšperku, Lovrencu na Dravskem polju, Kidričevem, Hajdini, Dornavi in Doleni.

Mnogočlanska gospodinjstva, ki so bila značilna za agrarno podeželje, ki je v konicah potrebovalo mnogo delovne sile, so se leta 1971 pojavljala; 6-članska gospodinjstva so tvorila nad 15% vseh gospodinjstev v Lovrencu na Dravskem polju, Polenšaku, Stopercih, 7-članska z več kot 7% pa v Doleni, Podlehniku, Polenšaku, v Zavrču in Žetalah.

Iz omenjenega je opaziti, da se večja gospodinjstva pojavljajo pretežno v Halozah, sporadično tudi na Dravskem polju, manjša gospodinjstva pa v Ptuj in lokalnih centrih: Kidričevo, Cirkovce, Dornava, Grajena, Hajdina, Majšperk, Videm pri Ptuj.

S primerjanjem velikosti gospodinjstev v občini Ptuj in v SR Sloveniji ugotavljamo, da so za občino Ptuj značilna večja gospodinjstva. Nad slovenskim povprečkom je delež gospodinjstev s 5 in več družinskimi člani, pod slovenskim povprečkom pa so manjša gospodinjstva: samska, z dvema in tremi člani. Podoben pa je delež pri (22,2%) štiričlanskih gospodinjstvih.

Kategorizacijo gospodinjstev z ozirom na starostno strukturo smo predstavili že v uvodnem poglavju. Za občino je značilna prevlada mladih gospodinjstev (41,6%), nato gospodinjstev z vsemi generacijami (24,1%), 12,9% je starajočih gospodinjstev in 11,1% ostarelih, zrela gospodinjstva tvorijo 9,6% populacijo gospodinjstev, ki jih je zajela naša analiza.

V Halozah prevladujejo mlada gospodinjstva (40,3%), nato generacijska, 15,5% je ostarelih, nato gospodinjstva z zrelo generacijo. Tudi na Dravskem in Ptujskem polju prevladujejo mlada gospodinjstva (45,7%, slede generacijska, stara ter ostarela gospodinjstva. Podobno je zaporedje tudi v Slovenskih goricah.

Glede na celotno analizirano populacijo gospodinjstev je največ mladih gospodinjstev na Dravskem in Ptujskem polju (19,7%), prav tako zrelih, generacijskih gospodinjstev in starajočih gospodinjstev. Ostarela gospodinjstva prevladujejo v Halozah in Slovenskih goricah, kar kaže na ostarevanje prebivalstva oz. na neugodne demografske razmere na tem območju in je posledica odseljevanja mladih.

Z ozirom na naravnopokrajinske enote ni opaziti večjih razlik v stopnji izobrazbe članov gospodinjstev. Največje število gospodinjstev v občini Ptuj sodi v kategorijo, kjer imajo vsi družinski člani končanih od 5 do 8 razredov osnovne šole (41,5%), 21,3% gospodinjstev sestavljajo člani s končano osnovno šolo oziroma poklicno šolo, 12,3% je gospodinjstev s kombinacijo 4 razredov osnovne šole in 5^{1/2} nepopolno osemletko. Ostale kategorije so slabše zastopane (tabela LIX).

2.3.3.1. Migracijska obeležja

Z vprašalnikom smo ugotavljali mobilnost prebivalstva in sicer glede na pogostnost odhajanj v lokalni oskrbni center, občinsko središče, regionalno središče in tujino ter mobilnost prebivalstva ob letnem dopustu.

Med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami so v stopnji mobilnosti velike razlike, ki so v prvi vrsti odraz potreb prebivalstva in dostopnosti lokalnih centrov (tabela LX, LXI, LXII, LXIII).

Pri oblikovanju lokalnega središča opažamo večjo frekvenco obiskov na območju Dravskega in Ptujkega polja (kar 56,7% gospodinjstev vsakodnevno obiše lokalni center) in znatno manjšo na območju Haloz in Slovenskih goric. Tudi pri tedenskih obiskih prednjačijo kraji na Dravskem in Ptujkem polju, kjer 45,2% gospodinjstev nekajkrat tedensko obiše lokalno središče. Takšna pogostost obiskovanja lokalnega centra se poveča tudi na območju Slovenskih goric. Enkrat tedensko obiše lokalni center ponovno največ gospodinjstev v ravninskem delu občine in sicer 34,9%, prav toliko gospodinjstev v Slovenskih goricah in 30,2% gospodinjstev v Halozah. Pri odgovorih - večkrat mesečno, so v ospredju Slovenske gorice, nato slede gospodinjstva Haloz. Odgovori prebivalcev, da enkrat mesečno, večkrat letno obiskujejo lokalno središče, se manjkrat pojavljajo, največji delež teh odgovorov pa pripada gospodinjstvom Haloz in Slovenskih goric. V Halozah in Slovenskih goricah je tudi največ gospodinjstev, katerih člani sploh ne obiskujejo lokalnega središča. V Halozah največji delež gospodinjstev obiskuje lokalni center večkrat tedensko, nato slede gospodinjstva, ki enkrat tedensko obišejo lokalni center. V Slovenskih goricah je situacija nekoliko boljša, na Dravskem in Ptujkem polju pa največ anketiranih večkrat tedensko obiskuje lokalno središče, nato slede gospodinjstva, ki vsakodnevno obiskujejo lokalno središče, le malo pa je gospodinjstev z redkejšo frekvenco.

Pri pogostosti obiskovanja občinskega središča je značilno, da 23,7% gospodinjstev Dravskega in Ptujkega polja vsakodnevno obiskuje Ptuj oz. 55,6% vsakodnevnih obiskovalcev Ptuja odpade na prebivalce omenjenega območja, 53,3% obiskovalcev, ki večkrat tedensko obišejo Ptuj, je z Dravskega in Ptujkega polja in tudi pri obiskih enkrat tedensko so v ospredju gospodinjstva iz ravninskih območij, predvsem zaradi bližine, boljše dostopnosti in večje povezanosti s centrom.

Večkrat mesečno obiskujejo občinsko središče približno v enaki meri gospodinjstva Dravskega in Ptujkega polja kot tudi Slovenskih goric, pri odgovorih 1x mesečno so v enakem deležu zastopana tudi gospodinjstva iz Haloz. Najmanjkrat obiščejo mesto Ptuj člani gospodinjstev v Halozah, prav tako nanje odpade tudi največ negativnih odgovorov. Slabo obiskovanje občinskega središča je posledica slabe povezanosti Slovenskih goric in še posebno Haloz.

Obiskovanje regionalnega središča - Maribora, prikazuje tabela LXII. Vsakodnevno obiskuje Maribor največ članov gospodinjstev z območja Dravskega in Ptujkega polja (57,6%), slede prebivalci Slovenskih goric (30,3%) in nazadnje Haloz (12,1%). Podobno so zastopana omenjena območja tudi pri manj pogostem obiskovanju Maribora. Največ gospodinjstev, katerih člani regionalnega središča sploh ne obiskujejo, je z območja Haloz.

V Slovenskih goricah 40,7% prebivalcev ne obiskuje Maribora, 23,5% le enkrat letno, 20,1% večkrat letno. To kaže na nekoliko boljšo mobilnost prebivalstva Slovenskih goric z ozirom na populacijo v Halozah, vendar izredno zaostajanje za mobilnostjo prebivalcev Dravskega in Ptujkega polja.

Pri ugotavljanju prekomejnih gibanj smo opazovali pogostost obiskovanja Avstrije in ugotovili, da kar 80,9% anketiranih gospodinjstev ne hodi v Avstrijo, 12,3% 1x letno, 6,7% večkrat letno in 0,1% enkrat tedensko (1 odgovor) (tabela LXIII).

V vseh kategorijah pogostosti vodijo prebivalci Dravskega in Ptujkega polja, močno zaostajajo prebivalci Slovenskih goric in še bolj prebivalci Haloz, kjer hodi preko meje le 8,8% članov gospodinjstev in še največkrat enkrat letno.

Počitnice preživlja na celotnem analiziranem območju le 17,6% gospodinjstev. V 9,3% gospodinjstev počitnikujejo vsi člani in v 8,3% le otroci. Na Dravskem in Ptujkem polju preživlja

počitnice 25,4% gospodinjstev in sicer je 14,8% gospodinjstev, kjer vsi hodijo na počitnice in 10,7% gospodinjstev, kjer preživljajo počitnice le otroci. V Halozah preživlja počitnice le 11% gospodinjstev, od tega v 6,6% gospodinjstev le otroci. V Slovenskih goricah 12,3% gospodinjstev preživlja počitnice in tudi tu najpogosteje le otroci. Tradicionalna agrarnost (skrb za živino) ne omogoča večjemu številu družin, da bi hodili na organizirane počitnice, seveda pa večina za takšno početje niti ne čuti potreb, če pa se za kaže interes, pa jim izpolnitev želje onemogoča nizka življenjska raven.

2.3.4. Aktivnost prebivalstva s posebnim ozirom na kmečko prebivalstvo

Leta 1981 je bilo v občini Ptuj 50,3% aktivnega prebivalstva, 11,0% oseb z lastnimi dohodki in 38,7% vzdrževanih (tabela št.44). Pregled po naravnopokrajinskih enotah kaže nekoliko večjo stopnjo aktivnosti v slabše razvitih območjih, kar je posledica višje stopnje aktivnosti kmečkega prebivalstva, ki se šteje za aktivno, dokler je dela sposobno. Razlike vseeno niso bistvene, kar lahko trdimo tudi za preostali dve kategoriji. Med aktivnimi so ženske v manjšini (45,9%), več pa jih je pri osebah z lastnimi dohodki (družinske upokojenke) in vzdrževanem prebivalstvu (ostarela ženska kmečka delovna sila-ženske žive dlje od moških - gospodinje brez zemlje). Med aktivnimi je nekaj več žensk v območjih, kjer so večje možnosti za zaposlitev.

Bolje je diferenciacija v stopnji aktivnosti razvidna na karti stopnje aktivnosti prebivalstva leta 1981, kjer se najvišji deleži aktivnih dosledno pokrivajo s stopnjo agrarnosti posameznih območij (osrednje vinogradniške Haloze, osrednje gozdnate Haloze, Slovenske gorice vzhodno od Pesnice). Osebe z lastnimi dohodki so nadpovprečno zastopane v okolici večjih zaposlitvenih centrov in v centrih samih, vzdrževanih pa je več na ravnini, čeprav je tu velik del ljudi redno zaposlen.

Tab. 44

AKTIVNOST PREBIVALSTVA PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH LETA 1981

Naravno-pokraj. enota		Skupaj		Aktivno		Osebe z lastnimi dohodki		Vzdrževano	
		Vsi	Ženske	Vsi	Ženske	Vsi	Ženske	Vsi	Ženske
Haloze	število	14653	7502	7550	3335	1722	1005	5381	3162
	%	100,0	51,2	51,5	44,2	11,8	58,4	36,7	58,8
Dravsko polje	število	2107	11385	10709	5130	2552	1539	8446	4716
	%	100,0	52,4	49,3	47,9	11,8	60,3	38,9	55,8
Slovenske gorice	število	14849	7650	7502	3428	1340	753	6007	3469
	%	100,0	51,5	50,5	45,7	9,0	56,2	40,5	57,7
Občina skupaj	število	63560	32794	31993	14688	6971	3982	24596	14124
	%	100,0	51,6	50,3	45,9	11,0	57,1	38,7	57,4

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981, Zavod SR Slovenije za statistiko

Delež gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi (kmečka in mešana gospodinjstva) je bil po popisu leta 1981 še vedno izredno visok in je znašal v celi občini 59,6% (tabela št.14). Najnižji je bil na Ptujskem polju (39,6%), najvišji (81,0%) pa v Halozah. Takšno stanje ni presenetljivo, če vemo, da predstavlja zemlja za večino ekonomsko kategorijo socialne varnosti in je še vedno prisotna tradicionalna navezanost na zemljo, kar predstavlja pri organiziranju modernega kmetovanja velik problem, saj ima v lasti zemljo precej družin, ki od kmetovanja niso eksistenčno odvisne. Razporeditev je lepo vidna na karti Delež gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi leta 1981. Manj kot 60% gospodinjstev na kmetijah je v širšem zaledju Ptuja, Kidričevega, Majšperka in Podlehnik. Kategorije z naraščanjem gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi se praviloma z ozirom na oddaljevanje od Ptuja koncentrično oblikujejo, tako da je največ gospodinjstev na kmetijah (čez 90%) v osrednjem delu Slovenskih goric, na Savinjskem, v celotnih Halozah z izjemo skrajnega vzhodnega dela in sporadično na Ptujskem polju.

Delež kmečkega prebivalstva je bil leta 1981 kljub spremenjeni popisni metodologiji še vedno razmeroma visok - 20,4%. Žal z ustreznim podatkom na ravni republike ne razpolagamo (giblje se nekje okrog 12%), tako da je takšno stopnjo težko ovrednotiti. Stopnja agrarnosti populacije se med posameznimi naravno-pokrajinskimi enotami močno razlikuje, pri čemer je še zlasti opazna razlika med Dravskim in Ptujskim poljem na eni ter Slovenskimi goricami in Halozami na drugi strani. V Halozah je še vedno 31,4% kmečkega prebivalstva, v Slovenskih goricah 27,4%, na Dravskem polju 16,7% in na Ptujskem polju le 9,8%, na kar pa močno vpliva manj kot 10% kmečkega prebivalstva (glej karto Delež kmečkega prebivalstva leta 1981). Iz karte je razvidno, da je razmeroma visok delež agrarnega prebivalstva tudi na Dravskem polju in v osrednjem delu Ptujskega polja, kjer pa še zdaleč ne dosega stopnje agrarnosti, v osrednjem delu vzhodnih

Tab. 45

KMEČKO PREBIVALSTVO PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH LETA 1981

Naravno pokrajinska enota		Skupaj		Aktivni			Vzdrževani		Gospodinje		Delež kmeč. preb. od cel.	Delež akt.km. od vseh aktivnih
		Vsi	Ženske	Vsi	Ženske	Zap.na last. gospod.	Vsi	Žen.	Vse	Obč. kme- tujejo		
Haloze	število	4923	2984	3373	2019	3082	1550	965	308	222	31,4	44,7
	%	100,0	60,6	68,5	59,9	91,4	31,5	62,3	31,9	72,1		
Dravsko polje	število	2182	1353	1525	965	1347	657	388	99	78	16,7	24,1
	%	100,0	62,0	69,9	63,3	88,3	30,1	59,1	25,5	78,8		
Ptujsko polje	število	2219	1461	1685	1153	1546	534	308	79	45	9,8	15,7
	%	100,0	65,8	75,9	68,4	91,8	24,1	57,7	25,6	57,0		
Slovenske gorice	število	4483	2762	3033	1892	2853	1450	870	294	216	27,4	40,4
	%	100,0	61,6	67,7	62,4	94,1	32,3	60,0	33,8	73,5		
Občina-skupaj	število	13807	8560	9616	6029	8828	4191	2531	780	561	20,4	30,1
	%	100,0	62,0	69,6	63,0	91,8	30,4	60,4	30,8	71,9		

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981, Zavod SR Slovenije za statistiko

Haloz, v zahodnih Halozah in SV delu Slovenskih goric, kjer le-ta presega 50%, sporadično pa tudi 60%.

Vpliv aktivnih kmetov na stopnjo splošne aktivnosti prebivalstva je nedvomen. V populaciji kmečkega prebivalstva je kar 69,6% aktivnih (tabela št.45), največ na Ptujskem polju (manjše družine), najmanj pa v Halozah in Slovenskih goricah, vendar razlike ne presegajo 10% stopnje. Med vsemi aktivnimi je v občini Ptuj 30,1% aktivnih kmetov. Pri pregledu po naravno-pokrajinskih enotah so prisotne velike razlike (glej tudi karto Delež aktivnega kmečkega prebivalstva od vseh aktivnih) med ravninskim in gričevnatim svetom. Na Dravskem in Ptujskem polju je delež 24,1% oziroma 15,7%, v Halozah in Slovenskih goricah pa 44,7% ter 40,4%. V Ptujju in okolici tvorijo aktivni kmetje manj kot 10% aktivne populacije, razporeditev po območjih pa je v skladu z njihovo stopnjo agrarnosti. Katastrske občine z najvišjim deležem aktivnih kmetov so pretežno iste, kot pri drugih obravnavanih kazalcih regionalnega razvoja. Nad 70% aktivnih tvorijo aktivni kmetje samo na območju Kupčinjega vrha in v petih katastrskih občinah vzhodno od Pesnice (Hvaletinci, Grlinci, Senčak, Sakušak in Rotman).

Skoraj identično podobo dobimo ob analizi karte Število zasebnih aktivnih kmečkih prebivalcev na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom, kar priča, da sta obravnavana parametra nedvomno v tesni soodvisnosti, oba pa odražata nizko stopnjo doseženega regionalnega razvoja (tudi kmetijstvo je zaostalo) in visoko raven agrarnosti. Tako na primer na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom v Ptujju in okolici, v okolici Kidričevega in Majšperka pride manj kot 0,4 aktivne kmečke delovne sile, v omenjenih katastrskih občinah in še nekaterih v osrednjem delu vzhodnih Haloz pa celo več kot 1,4. Tolikšna obremenjenost ima prav gotovo negativen vpliv odražen v načinu in produktivnosti kmetovanja oziroma pri obremenjenosti kmetijske zemlje z

delovno silo. Majhna posest ne omogoča optimalne izkoriščenosti delovne sile, zato je pravzaprav v teh območjih prisotna brezposelnost. Povprečno pride na eno kmetijo v Halozah 0,91, v Slovenskih goricah celo 0,97, na Dravskem polju 0,62 in na Ptujskem polju 0,56 aktivne kmečke delovne sile.

Med aktivnim kmečkim prebivalstvom je več žensk (63,0%), več žensk pa je tudi med vzdrževanim prebivalstvom (60,4%), kar je posledica vzdrževanih gospodinj, katerih status pa v mnogih primerih še ni ustrezno opredeljen. Gospodinj je 30,8%, več v gričevnatih predelih občine. Da še vedno obstajajo neskladja pri vrednotenju njihovega dela v primeru, da živijo na kmetiji, pričala lanski popis prebivalstva (tabela št.45), ki je uvedel novo kategorijo - gospodinje, ki občasno delajo na kmetijskem gospodarstvu. V to kategorijo je bilo uvrščenih kar 71,9% vseh gospodinj v občini. Menimo, da bi lahko tudi gospodinje, ki delajo na zemlji občasno, šteli med aktivno kmečko prebivalstvo, še posebno če gre za mlajše ženske.

Podatkov o starostni sestavi kmečkega prebivalstva za leto 1981 še ni na voljo, zato smo se oprli na popise prebivalstva za leti 1961 in 1971 (tabela LXVII). Iz podatkov je razvidno, da prevladuje leta 1971 kmečko prebivalstvo v starosti 35 - 49 let, močna pa je tudi najmlajša kategorija v starosti do 10 let. Deset let prej sta prevladovali kategoriji do 10 let in 50-64 let, kar pomeni, da se starostna struktura ni bistveno poslabšala, čeprav se je število v kategoriji starejših od 65 let bistveno dvignilo, celotna populacija pa se je zmanjšala. Med aktivnim kmečkim prebivalstvom je skoraj povsem izginila kategorija starih do 14 let, povečala pa sta se kontingenta starih od 35-49 in nad 65 let. Slednjih je bilo med aktivnimi 14,1%, od tod visoka stopnja aktivnosti kmečkega prebivalstva.

Element	Haloze	Dravsko polje	Ptujsko polje	Slovenske gorice	Občina-skupaj
Dela sposobni moški (15 - 64 let)	30,40	31,29	29,44	28,62	29,82
Dela sposobne ženske (15 - 59 let)	28,06	29,66	30,12	24,51	29,07
Delež zaposlenih od vseh aktivnih	53,89	73,35	77,32	59,12	66,75
Delež aktivnih od vseh dela sposobnih	82,35	78,30	79,44	86,24	80,19
Delež delavcev, zaposlenih izven kr.bivanja	76,92	83,39	48,39	89,42	69,91
Delež vseh oseb v tujini od vseh preb.	5,89	5,31	5,78	6,78	5,96
Delež delavcev na začasnem delu v tujini od vseh aktivnih	9,92	8,68	9,48	11,88	9,99
Delež povratnikov z začasnega dela v tujini od preostalih zdomcev na delu	45,66	59,15	67,39	50,73	56,26
Delež brezposelnih od vseh zaposlenih	6,09	2,65	4,44	5,12	4,51
Delež socialnih podpirancev od vseh preb.	2,14	0,48	0,53	1,07	0,97
Delež oskrbovancev v domovih za ostarele od vseh starejših od 65 let	1,81	1,62	2,88	1,33	1,96
Delež otrok do 7 let	8,94	10,13	10,67	10,20	10,05
Delež otrok v vrtcih od otrok do 7 let	5,92	22,07	29,61	3,17	16,78
Delež otrok od 7-14 let	12,19	12,40	12,54	13,34	12,70
Delež mladine od 14-27 let	21,95	21,16	21,29	20,55	21,24
Delež dijakov in študentov v populaciji mladih 15 - 27 let	23,18	29,23	28,80	26,23	26,94

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981

Podatki Medobčinske skupnosti za zaposlovanje Maribor

Podatki Skupnosti socialnega skrbstva Ptuj

Podatki Skupnosti otroškega varstva Ptuj

Tab. 48

DELAVCI V ZDRUŽENEM DELU PO OBČINI STALNEGA PREBIVALIŠČA

	Gornja Radgona	Lenart	Ljutomer	Maribor	Ormož	Ptuj	Slovenska Bistrica	Šmarje pri Jelšah	Drugo	Skupaj
Moški	6 100,0	3 75,0	14 77,7	149 69,0	356 83,2	7752 56,6	60 55,6	5 100,0	468 92,7	8813 58,8
Ženske		1 25,0	4 22,3	67 31,0	72 16,8	5937 43,4	48 44,4		37 7,3	6166 41,2
Skupaj	6 0,04	4 0,03	18 0,12	216 1,44	428 2,86	13689 91,39	108 0,72	5 0,03	505 3,37	14979 100,0

DELAVCI V ZDRUŽENEM DELU PO OBČINI SEDEŽA ORGANIZACIJE

Moški	5 100,0	21 70,5	5 100,0	1999 82,4	23 47,9	7752 56,6	112 80,6	29 85,3	362 80,3	10308 61,3
Ženske		9 30,0		426 17,6	25 52,1	5937 43,4	27 19,4	5 14,7	89 19,7	6518 38,7
Skupaj	5 0,03	30 0,18	5 0,03	2425 14,41	48 0,28	13689 81,36	139 0,83	34 0,20	451 2,68	16826 100,0

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XVI.zvezek, 1979, Ljubljana

V celotni proučevani populaciji je bilo leta 1981 29,8% dela sposobnih moških v starosti 15 - 64 let (tabela št.47) in 29,1% dela sposobnih žensk v starosti 15 - 59 let. Deleži po naravno-pokrajinskih enotah so razmeroma enakomerno zastopani, izstopa le bistveno nižji delež dela sposobnih žensk v Slovenskih goricah (odseljevanje mlajših žensk). Od vseh dela sposobnih je aktivnih 80,2% prebivalcev. Nekoliko višja stopnja aktivnosti je zaradi že omenjenih razmerij v aktivnosti kmečkega prebivalstva v bolj agrarnih Halozah in Slovenskih goricah.

Med vsemi aktivnimi je zaposlenih 66,8% prebivalcev, v večji meri na ravnini kot v gričevju. Podatek je v tesni soodvisnosti z deležem aktivnega kmečkega prebivalstva od vseh aktivnih.

Stanje po krajevnih skupnostih smo predstavili v tabelah LXIV. in LXV;^Vkaterih pa so prikazani tudi drugi pomembni kontinenti prebivalstva, ki so indikator družbenoekonomskega razvoja v posameznih enotah.

Čeprav za leto 1981 še ni na voljo podatkov o aktivnem prebivalstvu po sektorjih zaposlitve, lahko s primerjavami za popisna leta 1953, 1961 in 1971 dovolj ustrezno ponazorimo trend razvoja (tabela št.LXVI). Delež primarnega sektorja se počasi znižuje, čeprav je še vedno precej visok. Skladno z nižanjem prevlade primarja se povečuje pomen sekundarnega sektorja, ki je v letu 1971 obsegal že več kot četrtno vseh aktivnih. Delež terciarnega in kvartarnega sektorja se sicer počasi povečujeta, vendar sta še zmeraj razmeroma nizka, kar še posebno velja za terciarni sektor (trgovina, promet, gostinstvo, turizem, storitvena obrt). Stanje v letu 1971 je še daleč od idealne sheme - Fourastiejevega grafikona, ki predvideva optimalno porazdelitev: 10% primar, 40% sekundar, 40% terciar, 10% kvartar.

Pri anketirani populaciji v sondnih območjih smo natančneje analizirali delo na kmetiji. Od vseh starejših od 10 let jih kar

91,9% tako ali drugače dela na zemlji, največ v Slovenskih goricah, čeprav je delež v vseh naravnopokrajinskih enotah višji od 90% (tabela LXVIII). Zanimiva je analiza načina dela na zemlji z ozirom na spol (tabeli LXIX in LXX). Kmetovanje kot edina zaposlitev močno prevladuje pri ženskem prebivalstvu (64,9% populacije), kmetovanje po delu pa je manj razširjeno (31,1%). Pri moških je podoba obratna: močnejše je zastopano kmetovanje po delu (56,7%), kmetovanje kot edina zaposlitev pa je drugotnega pomena. Pri obeh spolih je delež tistih, ki delajo na zemlji le občasno (otroci, ostareli) razmeroma nizek (4 oziroma 4,8%). Med naravnopokrajinskimi enotami ni bistvenih razlik. Omenjena diferenciacija je v manj razvitih gričevnatih območjih še potencirano izražena.

Pri opravljanju kmetijskih del, zlasti v času proizvodnih konic (setev, žetev, trgatav, ipd) je razmeroma precej razširjena medsebojna pomoč (tabela LXXI). Le pri 36% anketiranih gospodinjstev opravijo sami vsa kmetijska dela. Pri 35% si pomagajo z najemanjem delovne sile (le-ta se izplača ali pa se povrne v obliki delovne rente), pri 28,6% enot pa priskoči na pomoč sorodstvo. Različne oblike pomoči so še zlasti prisotne v Slovenskih goricah, preseneča pa razmeroma nizka stopnja v Halozah, kjer bi zaradi specifične proizvodne usmerjenosti pričakovali več solidarnosti.

2.3.5. Dnevna migracija delovne sile

Dnevna migracija delovne sile je namenjena v večje število centrov. Največ dnevnih migrantov je zaposlenih v industrijskih naseljih Ptujске občine, Ptuj, Kidričevem in Majšperku. Večje število jih odhaja v Maribor in Hoče, manj pa v Ormož, Lenart, Slovensko Bistrico, Makole in drugam. Dnevna migracija je omejena na območja, ki praviloma od zaposlitvenega centra niso oddaljena več kot 30 ali 40 minut. Izjema so vzhodne Haloze, od koder je dckaj močna migracija v Maribor in zahodne Haloze,

kjer je precej delavcev, zaposlenih v Celju ali njegovi okolici (glej karto Dnevna migracija industrijske delovne sile 1979).

Dnevne migracijo delovne sile sta povzročila predvsem dva pojavi. Hiter razvoj gospodarstva v razvitih območjih, zlasti industrije, in sproščanje odvečne delovne sile v agrarnih območjih. K povečanemu deležu delavcev, ki ne delajo v kraju bivanja, je prispevalo tudi "dvoživkarstvo" oziroma vedno večje redno zaposlovanje kmetov.

Po podatkih iz leta 1976 je bilo v občini Ptuj 8467 dnevnih migrantov, od tega skoraj dve tretjini moških. Dnevna migracija je iz razumljivih vzrokov najbolj razširjena v Halozah in Slovenskih goricah, kjer je najmanj delovnih mest izven agrarnega sektorja. K dnevni migraciji je tako prisiljena večina populacije delavcev, ne glede na starost in poklicno izobrazbo. Kljub temu se zaradi večjih fizičnih in psihičnih naporov zaposluje predvsem mlajše prebivalstvo do 44 let.

Večina migrantov (všteti so tudi šolarji) v Slovenskih goricah, Dravskem in Ptujskem polju potuje dnevno do delovnega mesta 15 do 30 minut, v Halozah pa nad 60 minut (tabela št.50). Najpogosteje odhajajo dnevni migranti na delo z avtobusom (tabela št.49). Precej je tudi takšnih (iz krajev brez avtobusne povezave, delovna mesta v sosednjem naselju), ki hodijo na delo peš (16,4%), največ pa je takšnih v Halozah, kjer so močno zastopani tudi kombinirane oblike prihodov na delo (peš - avtobus, kolo - avtobus). Na Dravskem in Ptujskem polju so nadpovprečno zastopani prevozi s kolesom in z osebnim avtomobilom, pojavlja pa se tudi vlak, ki bi imel ob upoštevanju celotne delovne sile še mnogo pomembnejšo vlogo.

V domačem kraju je zaposlenih (všteti so tudi kmetje, ki delajo doma) oziroma se šola 46,4% anketiranih, največ v Halozah in Slovenskih goricah (kmetje). Najvišja stopnja mobilnosti je v

ravninskem območju. Okrog 15% zaposlenih dela ali se šola v sosednjem naselju, dobra četrtina v kraju iz občine Ptuj, slaba desetina v občini Maribor in 2% v drugih občinah (tabela LXXII).

Po popisu leta 1981 smo ugotovili, da je največ dnevnih migrantov, to je delavcev zaposlenih izven kraja stalnega bivanja v Slovenskih goricah (89,4%), tudi v Halozah in na Dravskem polju sta deleža zelo visoka, na Ptujskem polju pa je zaradi mesta Ptuja bistveno nižja (48,4%). Najvišja stopnja dnevne migracije je v KS Dornava in Hajdina (prek 97%), več kot 90% pa je tudi v KS Destrnik, Grajena, Lovrenc, Rogoznica in Videm pri Ptuj. Najnižja je v večjih krajih z veliko kapacitete delovnih mest, kar se odraža v KS Kidričevo (60,2%) in na območju bivše KS Ptuj (40,7%).

V celotnem kontingentu delovne sile občine Ptuj je 91,4% zaposlenih, bivajočih v domači občini. Precej dnevnih migrantov je tudi iz sosednje, slabo razvite občine Ormož (2,9% od vse delovne sile v občini Ptuj) (tabela št.48). Na vse ostale sosednje občine odpade malo delavcev, nekoliko več (1,4%) na Maribor. Med dnevnimi migranti prevladuje moška delovna sila, še zlasti iz slabše razvitih območij. Na drugi strani pa je med vsemi zaposlenimi iz občine Ptuj zaposlenih v domači občini samo 81,4% delavcev, kar pomeni, da je v Ptujski občini 10% primanjkljaj delovnih mest. Odvečna delovna sila se pretežno odliva v Mariborsko občino (14,4%), na vse druge sosednje občine skupaj ne odpade niti 2% zaposlenih iz občine Ptuj. Tudi med migranti iz občine Ptuj prevladujejo moški. Če povzamemo: občina Ptuj predstavlja rezervoar delovne sile za Maribor, sama pa pokriva pomanjkanje zaposlitvenih možnosti v občini Ormož, z vsemi drugimi sosednjimi občinami pa je povezava v zaposlitvenih tokovih zelo šibka.

V nekaterih območjih je dnevna migracija pereč problem, saj vodi k počasni depopulaciji prostora. Naporno dnevno odhajanje na delo marsikaterega delavca vzpodbuja k temu, da se preseli

bliže k centru zaposlitve.

Za nadaljnji gospodarski in demografski razvoj Haloz in Slovenskih goric je torej potrebno na teh območjih odpirati delovna mesta. Prednosti te odločitve so:

1. načelo "približevanja dela delavcem" in ne obratno, predstavlja z narodnogospodarskega vidika razvojno alternativo, ki je dolgoročno bliže željenemu razvojnemu optimumu kot ostale oblike prostorskega razvoja;
2. prepreči se nadaljnje praznjenje prostora in obdrži prebivalce na teh območjih, kar je pomembno tudi iz obrambnega vidika;
3. odpiranje delovnih mest je pomembno za oživljanje in spreminjanje ekonomske strukture prebivalcev v prostoru;
4. policentrična pot razvoja zagotavlja materialno in kulturno bogatitev prostora ter preprečuje socialne probleme, ki bi se z nadaljnjim slabšanjem demografskih struktur pričeli kopičiti na obeh območjih močne dnevne migracije.

Dnevna migracija delovne sile ima torej dobre in slabe strani. Med slabimi moramo poudariti predvsem veliko izgubo časa na vožnji, slabšo storilnost (potrebne bi bile dodatne raziskave), izostajanje z dela v času slabih vremenskih pogojev, močno fluktuacijo delovne sile in nizko stopnjo zainteresiranosti za reševanje problemov doma in v tovarno. Dobra stran pa je predvsem ta, da ljudje ostajajo na svojih domovih ter vnašajo v manj razvita območja, iz katerih v veliki meri izhajajo, zaslužek in s tem pomagajo k napredku (gotovo pa je napredek razmeroma skromen tudi zato, ker se matična podjetja ne zanimajo dovolj za območja, iz katerih dobivajo delovno silo).

2.3.6. Zdomstvo

Občina Ptuj je sodila po podatkih iz leta 1976 (Gosar A., 1978, str. 74-75) med tiste slovenske občine, ki so imele na začasnem delu v tujini največ prebivalcev. Leta 1976 je bilo 5496 ali 13,0% začasno zaposlenih v tujini. Absolutno več zdomcev je bilo samo še v občinah Maribor in Murska Sobota, relativno pa v občinah Murska Sobota, Lendava in Ribnica.

Po rezultatih anketiranja izbranega vzorca je zdomstvo najbolj množično v Slovenskih goricah. Tudi karta Delež zdomcev od vsega aktivnega prebivalstva leta 1981 kaže, da so Slovenske gorice tisto območje, ki daje največji delež aktivnega prebivalstva tujini. Tako je v Slovenskih goricah bilo leta 1981 od vsega aktivnega prebivalstva 11,9% na začasnem delu v tujini, v Halozah 9,9%, na Ptujskem polju 9,5% in na Dravskem polju 8,7%. Posebno v Slovenskih goricah je največ zdomcev med kmeti (Gosar A., 1978, str. 77). Tok izseljevanja zdomcev je usmerjen predvsem v ZRN (62,2%) in Avstrijo (28,6%) (tabela LXXIV). Največji obseg je zdomstvo doseglo med leti 1965 in 1970, saj je večina zdomcev na začasnem delu v tujini še med 10 in 15 leti. Zdomcev, ki bi bili trenutno v tujini manj kot 10 in še zlasti manj kot 5 let, je znatno manj (tabela LXXIII). Vzroki za množično odhajanje na delo v tujino so predvsem v večjem zaslužku, v manjši meri pa tudi zato, ker na novo rekrutirana industrijska delovna sila iz agrarnih območij ni našla primerne zaposlitve v bližini domačega kraja.

Stiki z rodnim krajem nam do neke mere ilustrirajo namen vrnitve. Večina zdomcev vsaj enkrat letno obiše dom, nekateri tudi večkrat. Rezultati ankete kažejo, da se več kot polovica zdomcev namerava vrniti (tabela št. 52). Zato obstaja realna možnost, da si bo ta skupina zdomcev v bližnji prihodnosti gradila ekonomsko osnovo v domačem okolju. Rezultati anketiranja v tabeli LXXVI o načinu zaposlitve zdomcev po vrnitvi v domovino

zajemajo premajhen vzorec, da bi jih lahko posplošili. Kljub temu pa se nekatere tendence dokaj močno izražajo. Večina povratnikov se želi ukvarjati s kmetijstvom, z delom v tovarni ali z obojim istočasno (polkmetje). Ta del zdomcev si želi s prisluženim denarjem dvigniti ekonomsko osnovo za izgradnjo hiše ali modernizacijo kmetije. Zelo malo zdomcev pa po vrnitvi želi odpreti gostinski lokal ali se ukvarjati z obrtjo, kar je v nasprotju z optimalnimi možnostmi zaposlovanja povratnikov, ki bi lahko po načelu sovlaganja na takšen način prispevali k zmanjševanju brezposelnosti in odpravljanje deficitarnih panog drobnega gospodarstva. Vsekakor čaka odgovorne na tem področju težka naloga, da bodo uskladili neskladja interesov. Verjetno bo potrebno za doseg željenih ciljev dajati povratnikom določene koncesije v obliki različnih olajšav (davčnih, izbor lokacije, olajšana nabava delovnih sredstev, ipd.). Povratništvo je dobilo v zadnjem času precejšen obseg. Na vsakega zaposlenega v tujini pride 0,56 povratnika, največ na Ptujskem polju in najmanj v Halozah.

Končno se pojavlja vprašanje, ali je zdomstvo pozitiven ali negativen pojav za regijo, ki oddaja delovno silo. Pozitiven učinek, podobno kot pri izseljevanju nasploh, je odliv odvečne delovne sile. Zdomstvo je v nekaterih manj razvitih deželah neke vrste socialna politika, ki nič ne stane, prinaša pa v raznih oblikah celo relativen dobiček. Zlasti socialni problemi se z zdomstvom in emigracijo v nekaterih regijah občutno ublažijo (Gosar A., 1975, str. 28). Zdomstvo kot negativen pojav pa ne reflektira zlasti v tem, da odhajajo v tujino najbolj mladi, aktivni, mobilni in kvalificirani delavci, za katere izobraževanje in poklicno usposabljanje je morala družba vlagati precejšnja sredstva.

2.3.7. Odseljevanje

Odseljevanje prebivalstva ima lahko v socioekonomski podobi določenega območja različne posledice. Dinamika, predvsem pa vzroki so različni, odvisni zlasti od stopnje gospodarskega in družbenega razvoja v pokrajini. V urbaniziranih območjih je odseljevanje pospešeno z večjo informiranostjo in mobilnostjo prebivalstva. V odročnih, agrarnih in komunalno slabo opremljenih predelih z malo delovnimi mesti in neredko s presežkom delovne sile pa odseljevanje zavzema drugačne razsežnosti. Prebivalstvo se odseli zato, da si izboljša bivanjske in delovne pogoje: možnost zaposlovanja je večja, dnevno ni potrebno migrirati na velike razdalje, novo bivalno okolje je običajno komunalno in infrastrukturno boljše opremljeno in nudi večje možnosti za izobraževanje otrok.

Na osnovi rezultatov ankete vzorčnih območij smo ugotovili, da so Haloze območje najmočnejšega odseljevanja prebivalstva, slede Slovenske gorice, na Dravskem in Ptujskem polju pa je odseljevanje najmanjše (tabela št.53). Vzroki za odseljevanje so pretežno ekonomske narave. Za ženske je bila najbolj pogosto navajana poroka, zatem delo, zelo redko pa stanovanje. Prav gotovo težko govorimo o posameznih vzrokih za odselitev, povsem ločeno. Zlasti odselitev zaradi poroke je verjetno v številnih primerih povezana z ugodnejšimi pogoji za zaposlitev in pridobitev novega stanovanja. Število odseljenih v vseh treh naravnopokrajinskih enotah stalno narašča. Iz manj razvitih Haloz in Slovenskih goric se prebivalstvo v veliki meri odseljuje preko meja Ptujске občine, medtem ko odseljeni s Ptujškega in Dravskega polja večinoma ostajajo v okviru občine, bližnje okolice ali celo istega naselja (tabela LXXX). Med odseljenimi je nekaj več žensk kot moških.

Odseljeno prebivalstvo v veliki večini sodi v starostno skupino 20 do 39 let. To so predvsem delavci, manj je kmetov in uslužbencev (tabela LXXIX, LXXXII). Domači kraj zapušča mlada delovna sila. Ostaja ostarelo prebivalstvo, ki se ne more več reproducirati in je delovno ter inovativno manj sposobno. Tega seveda ne gre posploševati za vsa območja Ptujске občine z možnim izseljevanjem. Že Haloze same kot primer manj razvitega območja z ne preveč ugodnimi ekonomskimi in demografskimi trendi kažejo precejšnjo raznolikost. Območje Majšperka in okolice kaže visoko stopnjo odseljevanja, istočasno pa tudi doseljevanja. Vse to kaže na fluktuacijo delovne sile in povečano mobilnost prebivalstva, kar je posledica večjega števila delovnih mest, izven agrarnega sektorja in možnosti kvalifikacije. Zahodne Haloze so strnjeno področje upadanja in izseljevanja prebivalstva, vendar velike družine s številnimi otroci vzdržujejo ugodno starostno strukturo prebivalstva.

V izseljevanju iz vasi v mesto, iz manj razvitih v bolj razvita območja, sodeluje predvsem agrarno prebivalstvo ali prebivalstvo, ki iz agrarnega neposredno izvira. Do neke mere je to pozitiven pojav, saj agrarno pokrajino osvobaja presežka delovne sile. Vendar bo potrebno v perspektivi stremeti za tem, da bo tudi v perifernih območjih ostalo dovolj prebivalcev, ki bodo vzdrževali kulturno pokrajino. To je predvsem pomembno z agrarno-proizvodnega in strateškega vidika. Brez dvoma je urbanizirano prebivalstvo nosilec številnih funkcij, ki služijo agrarnemu prebivalstvu - šolstvo, zdravstvo, oskrba, uprava in drugo. Da bi ustvarili ustrezno ekonomsko in demografsko strukturo prebivalstva, bi bilo potrebno nekatera naselja razviti v močnejše ruralne centre z zadostnim številom delovnih mest za neagrarno prebivalstvo, ki bi poleg tega vršila osnovno oskrbno dejavnost za agrarno okolje.

Tab. 54

OBDOBJE ODSEMITVE V POVEZAVI S SPOLNO STRUKTURO PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH

Pokrajinske enote Spol Leto odselitve	HALOZE				DRAV.-PTUJ. POLJE				SLOVENSKE GORICE			
	M Št.	Ž Št.	Skupaj Št. %		M Št.	Ž Št.	Skupaj Št. %		M Št.	Ž Št.	Skupaj Št. %	
Pred 1960	33	23	56	100	13	17	30	100	22	20	42	100
	21,6	14,2	17,8		10,6	10,4	10,5		22	17,2	19,4	
1961-1970	47	49	96	100	35	58	93	100	38	35	73	100
	30,7	30,2	30,5		28,5	35,6	32,5		38	30,2	33,8	
1971-1981	73	90	163	100	75	88	163	100	40	61	101	100
	47,7	55,6	51,7		60,9	54	57		40	52,6	46,8	
Skupaj	153	162	315	100	123	163	286	100	100	116	216	100
	100	100			100	100			100	100		

Vir: Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981

RAZLOG ODESELITVE PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH V POVEZAVI S SPOLNO STRUKTURO

Pokrajinske enote	HALOZE						DRAV.-PTUJ.POLJE						SLOVENSKE GORICE					
	M		Ž		Skupaj		M		Ž		Skupaj		M		Ž		Skupaj	
Vzrok odselitve	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Delo	81	60,9	52	39,1	133	100	25	43,4	34	57,6	59	100	24	58,5	17	41,5	41	100
		51,6		31,6		41,4		20,3		20,5		20,4		23,3		14,5		18,8
Poroka	66	40,5	97	59,5	163	100	83	40,9	120	59,1	203	100	68	42	94	58	162	100
		42,0		59,2		50,3		67,5		72,3		70,2		67,3		80,3		74,3
Stanovanje	3	33,3	6	66,7	9	100	8	61,5	5	38,5	13	100	5	62,5	3	37,5	8	100
		1,8		3,7		2,8		6,5		3,0		4,5		4,9		2,6		3,7
Drugo	7	43,8	9	56,2	16	100	7	50	7	50	14	100	4	57,1	3	42,9	7	100
		4,6		5,5		5,0		5,7		4,2		4,9		4,0		2,6		3,2
Skupaj	157	48,9	164	51,1	321	100	123	42,6	166	57,4	289	100	101	46,3	117	53,7	218	100
		100		100				100		100				100		100		

Vir: Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981

2.3.8. Zaposlovanje izven kmetijstva

Sočasno z odseljevanjem se odvija tudi proces deagrarnizacije, ki pa ni vezan zgolj na odseljeno delovno silo. Tudi velik del avtohtonega prebivalstva se poklicno preslaja in išče možnosti za lažje življenje v zaposlovanju izven kmetijstva, bodisi da gre za popolno opustitev stika z zemljo, bodisi za redno zaposlitev in popoldansko delo na zemlji, ki je v mnogih primerih s takšno odločitvijo olajšano, saj se povečajo možnosti za mehanizacijo kmetijske proizvodnje.

Problematico smo proučili s pomočjo anketiranja gospodinjstev v sondnih območjih. S tipizacijo glavnih vzrokov smo opredelili vzroke zaposlovanja izven kmetijstva, vzroke za dodatno delo na kmetiji in vzroke, da se posamezni člani gospodinjstev ali vsi člani gospodinjstva niso redno zaposlili (tabela LXXXIII, LXXXIV, LXXXV).

Med vzroki za zaposlovanje izven kmetijstva je močno v ospredju dejstvo, da samo od dohodkov od kmetovanja ne bi bilo mogoče živeti (48,0% vseh odgovorov), močno izražena sta tudi vzroka, da se v kmetijstvu glede na vloženo delo premalo zasluži ter siguren in reden osebni dohodek, šibkeje pa šolanje za poklic v nekmetijski dejavnosti in slabe perspektive za posodabljanje, usmerjanje kmetovanja zaradi strukturnih pomanjkljivosti kmečkega gospodarstva. V ospredju so torej čiste ekonomske kategorije, socialne in politične pa so močno potisnjene v ozadje.

Večja pestrost odgovorov je pri ugotavljanju vzrokov, zakaj posamezniki še vedno delajo na zemlji, ljub temu, da so se že redno zaposlili. Najpomembnejša razloga sta navezanost na kmetijo ("najlepše je doma") in višanje življenjskih stroškov z domačimi proizvodi, pri čemer pa je ekonomska kategorija (stroški) v večji meri prisotna na ravnini Dravskega in

Ptujskega polja, v gričevnatem svetu pa je močnejši tradicionalizem (domačije). Močno sta zastopana še želja za lastnimi pridelki (nezaupanje v kvaliteto kupljene, industrijske hrane) in dejstvo, da kmetija zagotavlja pomemben dohodek. Oba dejavnika sta močnejše izražena na Dravsko-Ptujskem polju. Nekaj je tudi primerov, ko predstavlja popoldansko delo na kmetiji hobi.

Današnji kmetje se v največji meri niso redno zaposlili zato, ker je bilo potrebno skrbeti za kmetijo, saj bi drugače bil na kmečkem gospodarstvu primanjkljaj delovne sile in zato, ker ni bilo na voljo delovnih mest, torej ni bilo možnosti za redno zaposlitev (slednji razlog^{je} še posebno prisoten v Halozah in tudi v Slovenskih goricah). Med pomembnejšimi zaviralnimi razlogi sta še družinska tradicija in odločitev staršev (mladim so redno zaposlitev onemogočili). Manjši del kmetov pa se ni redno zaposlil tudi iz pozitivnih vzgibov, pri čemer je v ospredju ljubezen do kmečkega dela, manj pa je takšnih, ki so na kmetiji zato, ker se jim to izplača, saj imajo tudi ob kmečkem delu dobre dohodke. Zanimivo je, da sta oba razloga najbolj prisotna v Slovenskih goricah, ne preseneča pa, da sta najslabše zastopana v Halozah.

2.3.8.1.

S problematiko zaposlovanja izven kmetijstva je tesno povezan problem nasledstva. Le-ta danes predstavlja enega ključnih problemov ne samo kmetijstva, temveč celotne zasnove načrtovanega razvoja in poselitve prostora. Problem nasledstva je vse bolj povezan s splošnimi težavami razvoja zasebnega kmetijstva, na katere vseskozi opozarjamo v elaboratu. V novejšem času dobiva vse pomembnejšo vlogo pravni vidik, saj je status naslednika slabo opredeljen, njegova pozitivna prizadevanja pa so zaradi lastniškega odnosa starejšega gospodarja večkrat

otežena ali celo povsem onemogočena. Tovrstno negotovost in uveljavljanje zagnanosti mladih bi lahko uredili le s uvedbo ustrezne zakonodaje.

Da je nasledstvo resnično pereč, govori podatek, da ima le 43% kmetij urejen problem nasledstva (tabela št.56), v 49,1% primerih problema še niso dokončno rešili, kar 7,7% kmečkih gospodarstev pa je brez naslednika. Zla slutnja, da je v mnogih primerih nedokončno urejenega nasledstva dejansko kmetija brez naslednika in da je navidezna negotovost zgolj posledica "pobožnih" želja starejše generacije, se zdi upravičena, kar priča podatek, da je več kmetij brez naslednika v kmetijsko perspektivnem, ravninskem območju kot v gričevju. Največ kmetij z urejenim nasledstvom je na Dravskem in Ptujskem polju (skoraj polovica), v Halozah in Slovenskih goricah pa je nasledstvo pri več kot polovici gospodinjev vprašljivo.

Dejstvo, da se delež kmetij z urejenim nasledstvom zvišuje ter delež kmetij brez nasledstva znižuje z naraščanjem velikosti posesti izpričuje, da mladi razmeroma dobro poznajo ekonomske zakonitosti. Z večanjem velikosti posesti se zmanjšuje tudi število nerešenih problemov (tabela LXXXVI). Kmetije bodo v največji meri prevzemali sinovi (61,2%), v Slovenskih goricah pa je kazno, da je tudi precej kmetij s predvidenim ženskim nasledstvom. Pri dvajsetini kmetij bodo prevzele kmetijo druge osebe, največkrat nečaki in vnuki (tabela LXXXLII). Nasledniki bodo delali na zemlji kot čisti kmetje predvidoma le v 29% primerih (tabela LXXXVIII). Posebno zaskrbljujoče je dejstvo, da je najmanj čistih kmetov predvidenih na ravnini, saj bo ob takšni strukturi le težko uvajati modernejše oblike kmetovanja oziroma uresničiti načrtane smernice razvoja primarnega sektorja. S kmetovanjem po delu (polkmetje) se namerava ukvarjati 59,2% naslednikov, z občasnim kmetovanjem pa 5,3%, največ v Halozah, kar pravzaprav pomeni opuščanje obdelovanja zemlje.

2.3.9. Sezonski delavci

Sezonsko odseljevanje zaradi del v kmetijstvu je v okolici Ptuja že od nekdanj prisotno (Bračič V., 1964, str. 269). Danes se sezonsko delo v agrarnem sektorju pojavlja v celi Ptujski občini. Zlasti je razširjeno v Halozah in Slovenskih goricah, ki že tradicionalno oddajata agrarno delovno silo v času poljedeljskih in vinogradniških del (tabela št.59).

Naša analiza je temeljila na podatkih Kmetijskega kombinata Ptuj, ki najema delavce v konicah posameznih opravil. To niso več izključno agrarna opravila. Velik del sezoncev je zaposlen v turizmu in gostinstvu, predelavi vrtnin in gradbeništvu. Podatki o sezonskih delavcih v obdobju 1976-1981 so med seboj različni. Za prva obdobja nismo imeli podatkov o sezoncih v Poetoviji, ki se pretežno bavijo s predelavo vrtnin in skladiščnimi deli. Zato podatki v celoti niso primerljivi.

Največ sezonskih delavcev v letu 1981 je bilo iz krajevnih skupnosti Ptuj, Destrnik, Grajena, Podlehnik in Videm (tabela LXXXIX). V poljedelstvu, vinogradništvu in turizmu število sezoncev nazaduje (tabela št.59). Zlasti močan je padec sezonsko zaposlenih v poljedelstvu (indeks 1976/1981 znaša 34,0; tabela št.58).

Največja skupina sezoncev je zaposlena v predelavi vrtnin in skladiščnih delih (skupaj okrog 73% leta 1981). To je predvsem mlajša delovna sila, zaposlena večinoma 1 do 4 mesece. Sezonski delavci v poljedelstvu in vinogradništvu so navadno zaposleni dlje kot 6 mesecev.

Med sezonskimi delavci je za tretjino več žensk kot moških. Močna prevlada ženske delovne sile je v poljedelstvu, predelavi vrtnin, vinogradništvu in sadjarstvu. Skoraj izključno moška

delovna sila je zaposlena v skladiščnih delih. Sezonska delovna sila je mlada, skoraj 70% je starih do 25 let (tabela LCIII).

Sezonsko delo pomaga agrarnemu prebivalstvu pri izboljšanju ekonomskega položaja. Edino problematično je zaposlovanje sezoncev v agrarnih dejavnostih v času konic, kadar nujna poljedelska dela potekajo tudi na njihovih gospodarstvih, vendar je zaradi slabe tržnosti matičnih kmetij vseeno prisotno, saj tako kmetija pride vsaj do minimalnega dohodka.

2.3.10. Brezposelnost

V pogojih nagle deagrarizacije, ko odpiranje novih delovnih mest ne dohaja sproščanje delovne sile, se ustvarjajo "ugodni" pogoji za razcvet brezposelnosti. Racionalizacija proizvodnje v smislu uvajanja sodobne tehnologije in zaostreni ekonomski pogoji, ki se odražajo predvsem v krčenju administrativno - birokratskih delovnih mest, jo le še stopnjujejo. Prav zaradi navedenih značilnosti je stopnja brezposelnosti tudi dober pokazatelj družbenoekonomskega razvoja, saj so skupnosti z visoko stopnjo razvitosti sposobne prilagajati gospodarski razvoj razpoložljivi delovni sili.

Brezposelnost je v Ptujski občini razmeroma zelo visoka (4,5% od vseh zaposlenih), če jo primerjamo s stopnjo v republiki Sloveniji (dober odstotek), a razmeroma nizka v primerjavi z nekaterimi nestabilnimi ekonomijami na zahodu (Velika Britanija, Francija, Italija). Pravzaprav je navedeni delež precej višji, saj gre v tem primeru le za registrirane na zavodu za zaposlovanje, na kmetijah v odročnih predelih pa je tudi precej "hotentno" nezaposlenih, saj so mnogi ostali doma zaradi pomanjkanja delovnih mest, kar povzroča agrarno prenaseljenost, slabo izkoriščenost in nizko produktivnost razpoložljive delovne sile. Slabše stanje je v gričevnatih območjih, saj je

stopnja brezposelnosti v Halozah in Slovenskih goricah 6,1% oziroma 5,1%, bistveno nižja pa je na ravnini, še posebno na Dravskem polju (2,7%). Regionalno razporejenost brezposelnosti je mogoče lepo razbrati s karte Delež brezposlenih od vseh zaposlenih 31.decembra 1981. Na karti je razvidna povišana stopnja brezposelnosti v vsej vzhodni polovici občine, tudi na obdobju Ptujskega polja.

Število brezposelnih je v zadnjih petih letih razmeroma stabilno, čeprav se je v zadnjem letu nekoliko dvignilo (963), a je že leta 1977 doseglo višjo vrednost (tabela XCIV). Nekoliko se je spremenila izobrazbena struktura. Čeprav je vseskozi največ brezposelne priučene delovne sile, pa se je v zadnjem času bistveno dvignilo število brezposelnih s poklicno in še posebno srednjo šolo, zmanjšalo pa število nepriučениh, torej se je kvalifikacijska struktura brezposelnih znatno "izboljšala", kar zbuja še posebno skrb. Razmerje med moškimi in ženskami se ni bistveno spreminjalo. Med brezposelnimi je dobra tretjina moških in slabe dve tretjini žensk. Ugodnejša je kvalifikacijska struktura žensk.

Trajanje brezposelnosti je v vseh petih letih relativno podobno (tabela XCV in tabela št.62). Dobra polovica brezposelnih čaka na zaposlitev manj kot pol leta, od tega dobra tretjina manj kot 3 mesece. Vendar je tudi precej takšnih, ki niso zaposleni že več kot 3 leta (dobra desetina). "Čakalna doba" moških je praviloma krajša kot pri ženskah.

Med vzroki za brezposelnost so enakovredno zastopani trije razlogi (tabela št.60): brezposelnost pred prvo zaposlitvijo, delo za določen čas (sezonci) in brezposelnost po lastni želji delavca. Razlike med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami niso bistvene, pač pa je nekaj več razlik z ozirom na spolno

VZROK BREZPOSELNOSTI PO NARAVNO-POKRAJINSKIH ENOTAH (1982)

Naravno- pokrajinska enota	Število brezposelnih			Delež brez- posel- nih od vseh za- poslenih	M o š k i							Ž e n s k e				S k u p a j				
	Moški	Ženske	Skupaj		brezpo- selnost pred pr- vo zaposl.	Določen čas sezonski	Lastna želja delavca	Discip- linski ukrep	Drugi razlo- gi	Brezpo- selnost pred pr- vo zapos- litvijo	Določen čas se- zonci	Lastna želja delavca	Disci- plinski ukrep	Drugi razlo- gi	Brezpo- selnost pred pr- vo zapos- litvijo	Dolo- čen čas sezon- ci	Lastna želja delav- ca	Discip- linski ukrep	Drugi razlo- gi	
HALOZE	125 50,8	123 49,2	248 100,0	6,09	28 22,4	35 28,0	47 37,6	6 4,8	9 7,2	41 33,3	49 39,9	19 15,4	-	14 11,4	69 28,2	84 33,9	66 26,6	6 2,4	23 9,3	
DRAVSKO- PTUJSKO Polje	186 38,0	303 62,0	489 100,0	3,81	43 23,1	41 22,0	81 43,6	10 5,4	11 5,9	108 35,7	94 31,0	68 22,4	-	33 10,9	151 30,9	135 27,6	149 30,5	10 2,0	44 9,0	
SLOVENSKE GORICE	95 41,9	132 58,1	227 100,0	5,12	15 15,8	22 23,1	38 40,0	7 7,4	13 13,7	45 34,1	44 33,3	33 25,0	-	10 7,6	60 26,4	66 29,1	71 31,3	7 3,1	23 10,1	
OBČINE SKUPAJ	406 42,1	558 57,9	964 100,0	4,51	86 21,2	98 24,1	166 40,9	23 5,7	33 8,1	194 34,8	187 33,5	120 21,5	-	57 10,2	280 29,1	285 29,6	286 29,6	23 2,4	90 9,3	

Vir: Podatki Medobčinske skupnosti za zaposlovanje, Maribor

strukturo. Pri moških je bistveno več prenehanja delovnih razmerij na lastno željo delavca, manj pa je sezoncev. Moški tudi prej dobijo delo kot ženske, saj jih manj čaka na delo pred prvo zaposlitvijo. Disciplinski ukrep je med razlogi prenehanja delovnega razmerja bolj izjema kot pravilo, vezan pa je izključno na moško delovno silo.

Brezposelnost je najvišja pri mladih (kategoriji do 20 let in 20 - 24 let), z naraščanjem starosti pa se zmanjšuje. Nekoliko višje je ponovno pri 50 - 54 let starih delavcih, ki pred upokojitvijo težje dobijo ustrezno zaposlitev (tabela XCVI).

Če bi sodili po denarni pomoči nezaposlenim v času brezposelnosti, bi lahko ocenili, da brezposelnost ne predstavlja večjega družbenega problema, saj samo 10,7% nezaposlenih dobiva finančno nadomestilo. Pomoč je v večji meri vezana na žensko prebivalstvo. Podatek, da je največ oseb z denarnim nadomestilom na Dravsko-Ptujskem polju in najmanj v Halozah kaže na večjo iznajdljivost brezposelnih na ravnini, torej tovrsten podatek ne kaže dejanskih socialnih problemov, ki jih poraja brezposelnost, zato bi jo veljalo čimprej spraviti na nižji nivo, čeprav se je ne bo nikdar mogoče povsem otresti. Brezposelnost smo obdelali tudi na nivoju krajevnih skupnosti (tabele XCVIII-CI).

DOLŽINA DOBE BREZPOSELNOSTI PO NARAVNO-POKRAJINSKIH ENOTAH (1982)

Naravno-pokrajinska enota	M o š k i							Ž e n s k e							S k u p a j						
	Do 1 mesec	1 - 2 mes.	2 - 4 mes.	4 - 6 mes.	6 mes. - 1 l.	1 - 2 leti	Nad 2 leti	Do 1 mesec	1 - 2 mes.	2 - 4 mes.	4 - 6 mes.	6 mes. - 1 l.	1 - 2 leti	Nad 2 leti	Do 1 mesec	1 - 2 mes.	2 - 4 mes.	4 - 6 mes.	6 mes. - 1 l.	1 - 2 leti	Nad 2 leti
HALOZE	13	11	24	11	16	23	27	8	10	22	21	19	21	22	21	21	46	32	35	44	49
DRAVSKO-PTUJSKO POLJE	17	27	35	27	30	31	19	18	31	57	57	58	44	38	35	58	92	84	88	75	57
SLOVENSKE GORICE	7	9	17	12	13	16	21	10	16	34	14	20	24	14	17	25	51	26	33	40	35
OBČINA-SKUPAJ	37	47	76	50	59	70	67	36	57	113	92	97	89	74	73	104	189	142	156	159	141

Vir: Podatki Medobčinske skupščine za zaposlovanje Maribor

2.4. Analiza ustreznosti obsega in razporeditve terciarnih in kvartarnih panog

2.4.1. Vzgoja in izobraževanje

Funkcija vzgoje in izobraževanja je v pogojih sodobnega družbeno-ekonomskega razvoja nedvomno izrednega pomena. Pomen je večstranski: kreira ustrezno družbenopolitično usmerjeno mlado prebivalstvo, z ustrezno programsko usmeritvijo skrbi za splošno raven razgledanosti in še posebej za zadovoljevanje potreb po določenih kvalifikacijskih profilih, na drugi strani pa omogoča zaposlenim, da se povsem posvetijo opravljanju svojih poklicnih nalog, kar še posebno velja za vzgojnovarstvene ustanove. Prav zato bi bilo potrebno omrežje vrtcev razpresti tudi v manj razviti, odročnih predelih, še posebno če hočemo zagotoviti pogoje za polno obremenitev delovne sile. V današnjih pogojih prikritega presežka kmečke delovne sile na podeželju pa je takšna usmeritev vprašljiva, saj tudi vzgoja v domačem okolju zaposluje predvsem žensko delovno silo. Z vidika vzgoje in socializacije v predšolski dobi pa je takšna trditev nevzdržna, saj se že v otroški dobi ustvarjajo razlike v možnostih za nadaljne usmerjanje življenjskih razmer.

Osnovni kontingenti otrok in mladine, vključene v različne programe vzgoje in izobraževanja so prikazani v tabeli CII. Opazno je, da se delež otrok v VVZ povečuje, prav tako število dijakov, število osnovnošolcev rahlo stagnira in število študentov stagnira.

Mreža vzgojnovarstvenih ustanov je neustrezno razporejena. Skoraj vse VVE so na Dravskem in Ptujskem polju in le na obrobju Haloz se pojavljajo posamezni vrtci (glej karto Mreža vzgojnovarstvenih ustanov in osnovnih šol s programom male šole z gravitacijskimi območji).

Res je, da varovanje otrok v vrtcih v hribovitih območjih s slabimi prometnimi zvezami ni optimalno, zato bi veljalo razmišljati o pospešenem uvajanju vzgojnovarstvenih družin, ki pa ga tako srednjeročni načrt VVZ kot srednjeročni družbeni plan občine Ptuj ne načrtujeta (predvidene so le tri takšne družine). Doslej je le ena vzgojnovarstvena družina, pa še ta je v Ptuju. Verjetno ni najbolj smotrna pretirana koncentracija vzgojne funkcije v samem Ptuju, ki pa jo srednjeročni načrt samo še potencira, saj je na območju nekdanje KS Ptuj vključenih v vrtec že 36,4% otrok, medtem ko ni v KS Podlehnik, KS Stoperce, KS Vitomarci in KS Žetale nobenega takšnega otroka (glej karto Število otrok, vključenih v VVZ in število otrok v 120-urnim programom male šole po OŠ).

Stopnjo regionalnega razvoja posameznih naravnopokrajinskih enot kaže podatek, da je z območja Haloz vključenih v VVZ le 5,9% otrok do sedmega leta, s Slovenskih goric celo samo 3,2%, na Dravskem polju pa 22,1% in na Ptujskem polju 29,6% (tabela št.63). Razlike bi bilo potrebno zmanjšati, s tem da bi se delež otrok v VVZ povsod povečeval.

Nekateri otroci so vključeni v vrtec precej daleč izven kraja stalnega bivališča. Navadno so vezani na kraj zaposlitve enega izmed roditeljev. Kljub visokim stroškom varovanja pa VVZ ne morejo sprejeti vseh otrok, katerih starši nimajo druge možnosti varstva, tako da je vsako leto nekaj otrok odklonjenih. Delež odklonjenih ni visok in se je po letu 1978 bistveno zmanjšal (tabela III).

Po zakonu so predšolski otroci pred vstopom v osnovno šolo dolžni obiskovati program male šole. Omenjeni program se izvaja v osnovnih šolah (120-urni program) in v VVZ (80-urni program). Na območju občine Ptuj obiskuje program male šole v VVZ približno četrtina otrok, daleč največ na Ptujskem polju (glej karto).

OTROCI V VZGOJNOVARSTVENIH USTANOVAH LETA 1982, PO NARAVNO-
POKRAJINSKIH ENOTAH

Naravno-pokrajinska enota	Delež vključenih otrok do 7 leta	Št.otrok z vzgojnovarstv. programom	Št.otrok s programom male šole
Haloze	5,92	53	30
Dravsko polje	22,07	260	32
Ptujsko polje	29,61	564	151
Slovenske gorice	3,17	40	13
Občina-skupaj	16,78	917	226

Vir: Podatki Skupnosti otroškega varstva Ptuj

Otroci, vključeni v program male šole so iz bistveno večjih naselij, kar je spričo obveznosti razumljivo, pojavljajo pa se problemi pri načinu prihoda teh otrok v šolo. Gravitacijska območja se v glavnem pokrivajo s šolskimi okoliši.

Osnovno šolstvo je v občini Ptuj razmeroma dobro razvito (glej koeficiente v tabeli št.64) in je približno na ravni republiškega. Mreža matičnih in podružničnih osnovnih šol je razmeroma dobro organizirana, vendar so v manj razvitih gričevnatih območjih, še posebno v Halozah, vse bolj prisotni primeri pomanjkanja učencev v podružničnih šolah. Nekateri menijo, da bi bilo potrebno takšne šole ukiniti. Mnenja smo, da se to nikakor ne bi smelo zgoditi in bi veljalo za vsako ceno ohraniti načelo: šola k učencu in ne učenec k šoli, saj so v podružnicah učenci nižjih razredov, ki jih ne bi smeli obremenjevati z napornimi dnevnimi odhajanji. Že tako so mnogokje preobremenjeni (glej karto Način prihodov v šolo), kar večkrat vpliva na odločitev staršev, da se cela družina odseli v območje z lažjimi življenjskimi pogoji.

Potrebno bo uvajati moderne oblike izobraževalnega sistema: enoizmenski pouk, celodnevno šolo (možnost za sprostitev delovne sile) in različne oblike interesnih dejavnosti v podaljšanem bivanju. Več šol je v slabem stanju in jih bo potrebno adaptirati, srednjeročni načrt pa ne predvideva novogradenj, pač pa le prizidave, pretežno na ravninskem območju, kjer število prebivalstva narašča.

Delež učencev v osnovnih šolah od vsega prebivalstva je v prvi vrsti pokazatelj demografskih razmer in se giblje od 8,9% v Halozah do 10,6% na Ptujskem polju (glej tudi karto Število učencev po stopnjah šol).

Tab. 64

KOEFIČIENTI ZA OSNOVNO ŠOLSTVO V OBČINI PTUJ

	Število na šolo			Število učencev			
	km ²	prebivalcev	oddelkov	učencev	na 1000 preb.	na oddelek	na učitelja
PTUJ	22	2346	12	288	123	25	20
SR SLOVENIJA	24	2258	10	259	115	25	19

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije,
X.zvezek, 1981, Ljubljana

Gravitacijska območja so pretežno vezana na šolske okoliše, s tem da otroci iz območij podružničnih osnovnih šol hodijo v višjih razredih v matične OŠ (karte Mreža matičnih osnovnih šol s podružnicami v šolskem letu 1981/82). Način prihoda v šolo še vedno ostaja eden ključnih problemov (tabela št.65). Že pri obravnavanju dnevne migracije smo opozorili, da je na območju Haloz mnogo otrok, ki rabijo dnevno za pot v šolo več kot uro v eno smer. Problem je še zlasti pri učencih nižje stopnje in to v zimskem času. Potrebno bi bilo izboljšati prometnice in omogočiti prevoz s šolskimi avtobusi iz vseh naselij, saj kar 59,4% šolarjev nižje stopnje v Halozah pešači, v Slovenskih goricah je takšnih 60,7% in na ravnini 74,1%. Precej učencev nižje stopnje iz Haloz je v dijaškem domu v Ptujju. Tudi med učenci višje stopnje je na prvem mestu pri načinu odhodov v šolo pešačenje, na Dravsko-Ptujskem polju pa je precej pogosto kolesarjenje. Na ravnini se vozi z avtobusom slaba petina učencev višjih razredov, približno polovica z rednim in polovica s šolskim. V Slovenskih goricah se vozi z avtobusom 41,7% učencev višjih razredov, večina z rednimi avtobusi, v Halozah pa je v večji meri organiziran prevoz s šolskimi avtobusi, "avtobusarjev" pa je 39,0%. Precej je tudi kombiniranih oblik prihodov v šolo, med katerimi prevladuje kategorija peš - avtobus (višja stopnja v Halozah - 14,0%). Ostale oblike prihodov so slabo zastopane. Omeniti velja še, da se na ravnini šolarji prevažajo tudi z vlakom, iz tako imenovanih "mrtvih con" brez javnih povezav v ustreznem času pa jih vozijo starši z osebnimi avtomobili.

Srednješolski center v Ptujju ima v zadovoljevanju kadrovskih potreb matične občine izjemno vlogo. Z uvajanjem usmerjenega izobraževanja se zmanjšuje pomen števila gimnazijcev in narašča število učencev v tehniških šolah. Delež poklicnih šol je konstanten in obsega tretjino srednješolske populacije (tabela CVIII).

Kljub hitremu razvoju srednjega šolstva pa leto ne zadovoljuje vseh potreb, zato se del srednješolske mladine šola v drugih občinah, predvsem v Mariboru, na kar pa v veliki meri vplivajo prometne zveze.

Poseben pomen ima šolanje na srednji kmetijski šoli. V bodoče bi bilo potrebno spričo potreb pri preusmerjanju kmetij in proizvodnih skupnosti število izšolanih kmetov povečati. V kmetijsko usmerjeno izobraževanje bi morali zajeti vso mladino, ki bo ostala v kmetijski proizvodnji. Pridobitev kmetijskega poklica bi morala biti zahteva za prevzem kmetije. To pa narekuje tudi kmetijski šoli, da se bolj približa kmečkemu zaledju. Šolanje namreč ne bi smelo za dalj časa odtrgati mladega človeka od domačega okolja in pretrgati vezi med njimi in kmetijo. Zato naj bi se v bodoče uveljavila kmetijska šola z dislociranimi oddelki in z urnikom, prilagojenim sezonskemu delu v kmetijstvu.

Danes je šolanje na kmetijski šoli še razmeroma skromno zastopano. Vključenih je vsega 71 učencev, od tega 39 deklet, kar pomeni 2,2% od celotne populacije srednjerolcev (tabela CX).

Študenti se šolajo pretežno v Mariboru in Ljubljani, nekaj tudi v Zagrebu. Opazno je, da se je v zadnjem času povečal delež rednih in zmanjšal delež izrednih študentov (zaostrene ekonomske razmere) (tabela CIX). Zaskrbljujoče je, da je največ študentov obeh skupin vpisanih na družboslovne fakultete, zelo malo pa je bodočih strokovnjakov s področja kmetijskih ved.

Delež dijakov in študentov v populaciji mladine od 15 - 27 let je tudi dober indikator stopnje regionalnega razvoja. Ugotovimo lahko, da med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami ni bistvenih razlik, in se deleži gibljejo od 23,2% v Halozah do 29,2% na Dravskem polju. Vendar se je bati, da si bo večji del izšolanega kadra iz odmaknjenih predelov našel zaposlitev

v regionalnih središčih in tako prispeval k nadaljni depopulaciji.

Čeprav za leto 1981 nimamo podatkov o izobrazbeni strukturi je iz rezultatov in primerjave dveh predhodnih popisov jasno, da je organizirano izobraževanje doseglo velike uspehe (tabela št.66). Leta 1971 se je v primerjavi z letom 1961 povišal tako delež prebivalstva s končano osemletko (tega je sedaj največ) kot tistih s poklicnimi in srednjimi šolami ter fakultetami in to kljub temu, da se precej izšolanega kadra ni vrnilo v matično občino.

2.4.2. Zdravstvo in socialno skrbstvo

Organiziranost zdravstvene službe na območju občine Ptuj je zadovoljivo. Močna koncentracija je v samem občinskem središču, zdravstvene postaje pa so tudi v nekaterih središčih krajevnih skupnosti, pretežno na območju Haloz. Tudi zobozdravstvena služba je organizirana podobno, pri čemer pa se mreža ordinacij ne pokriva povsem z mrežo zdravstvenih postaj. Z ozirom na predvideno razvojno zasnovo bo potrebno organizirati zdravstvene postaje v vseh središčih krajevnih skupnosti, kjer bo zdravnik delal vsakodnevno oziroma vsaj dvakrat tedensko. Z ostarevanjem prebivalstva se v manj razvitih, slabo dostopnih naseljih v gričevnatih predelih večja število ljudi, katerih edini možni način zdravljenja lahko teče na domu, zato in zaradi preventive bo potrebno okrepiti patronažno službo.

Z anketiranjem smo skušali ugotoviti zdravstveno stanje nad 50 let starih prebivalcev. Poskusili smo najti zvezo med stopnjo obolelosti in obremenjenosti pri kmetijskem delu (mehanizirana kmetije, oddaljenost in število parcel, velikost posesti, število GNŽ 1981, število družinskih članov), vendar tesnejših zvez nismo ugotovili (glej računalniške tabele v prilogi). Stopnja obolelosti je razmeroma visoka. Le 11,0% prebivalcev

Tab. 66

PREBIVALCI STARI 10 IN VEČ LET GLEDE NA ŠOLSKO IZOBRAZBO

Šolska izobrazba	Struktura v %					
	Občina Ptuj		SR Slovenija		Občina	
	1961	1971	1961	1971	1961	1971
Brez izobrazbe	4.643	4.338	10,4	7,4	9,2	8,0
4 razrede osnovne šole	35.148	18.918	54,2	34,6	69,7	34,9
Osnovna šola	5.124	21.480	17,6	30,7	10,2	39,6
Šola za VKV in KV delavce	4.075	6.401	11,6	16,2	8,0	11,8
Gimnazija	254	437	1,2	2,1	0,5	0,8
Šola za srednji strokovni kader	781	1.665	2,8	5,0	1,5	3,0
Višje in visoke šole, fakultete	294	692	1,5	3,1	0,5	1,2
Skupaj	50.426	54.121	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Delovna sila kot faktor lokacije v pogojih uravnoveženega razvoja manj razvitih območij SR Slovenije, 3.knjiga, Maribor, 1975.

v starosti nad 50 let je povsem zdravih, največ jih celo kronično boluje (41,5%). Ponavljajoča se obolenja, različne bolezni in sezonska obolenja pestijo približno enake deleže populacije (tabelaCXI).

Najpogostejša bolezen je revmatizem, ki je približno v enaki meri zastopan v vseh starostnih kategorijah. Po razširjenosti so na naslednjih mestih bolezni srca in ožilja, bolezni prebavil in bolezni dihal, druge bolezni pa so manj prisotne, vendar predvsem alkoholizma (ki ga anketiranci verjetno niso ustrezno navajali) in duševnih bolezni ne velja zanemarjati. Alkoholizem namreč predstavlja eno največjih težav, še posebno v odročnejših predelih, ki povzročajo celo vrsto socialnih problemov. Z naraščajočo starostjo se bolezni dihal stopnjujejo, bolezni prebavil pa je manj (možna je subjektivna ocena), bolezni srca in ožilja pa so zastopane v vseh starostnih grupah z enako mero (tabela št.67).

V primeru bolezni poišče zdravniško pomoč v vseh primerih 40,6% starejših občanov (tabela št.68), izjemno pa se odraža na zdravstveno službo 39,3% ljudi. Kar 10,9% sploh ne hodi k zdravniku. Preseneča nižja stopnja zdravstvene kulture pri občanih z Dravsko-Ptujskega polja, čeprav je največ takšnih, ki sploh ne hodijo k zdravniku v Halozah.

Z ostarevanjem prebivalstva se stopnjuje potreba po organizirani skrbi za ostarele občane. Problem je še zlasti pereč v odmaknjenih predelih, kjer je zelo težko organizirati ustrezno skrb v primerih, ko so ostarela gospodinjstva ostala brez odseljenih otrok. Kapacitete obeh domov v občini so premajhne in jih bo potrebno povečati, kar predvidevajo tudi ustrezni srednjeročni načrti. Zaradi premajhnih kapacitet je del oskrbovancev iz občine Ptuj vključen v domove za ostarele občane v sosednjih občinah (glej karto).

Največji delež oskrbovancev je iz Dravskega in Ptujškega polja, sledijo Haloze, najmanj pa jih je iz Slovenskih goric. Skupaj je iz območja občine Ptuj v domovih 257 ljudi ali 1,96% od vseh starejših od 65 let. Dosežena stopnja je še razmeroma nizka. Zaradi daljše življenjske dobe je več oskrbovank, glede na prejšnji poklic pa prevladujejo upokojenci in osebe brez poklica, manj pa je kmetovalcev (tabela št.69). Največ oskrbovancev je starih 70 - 79 let (tabela CXII).

Stopnjo regionalnega razvoja kaže tudi razporeditev oseb, ki prejemajo družbeno denarno pomoč (glej karto). Delež ljudi, ki si ne morejo z delom zagotoviti zadostnih gmotnih sredstev je zaskrbljujoče visok (0,97% od vsega prebivalstva). Najvišji je v Halozah (2,14%) in najnižji na ravnini (0,50%). Med socialnimi podpiranci prevladujejo ženske. S karte Osebe, ki prejemajo družbeno denarno pomoč leta 1982, je razvidno, da je največ podpirancev v območjih, ki smo jih že prej opredelili kot najbolj agrarna in najmanj razvita (osrednje vzhodne Haloze, zahodne Haloze).

2.4.3. Trgovina

Trgovina, bodisi grosistična ali detajlistična, trgovina za kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno oskrbo je ena osnovnih centralnih ali storitvenih dejavnosti. Njena vloga presega zgolj ekonomske normative, saj vrši osnovno preskrbo prebivalstva.

V občini Ptuj smo trgovske lokale različnih vrst zasledili v 42 ali eni petini naselij. Poleg trgovine za osnovno preskrbo prebivalstva je v perspektivi najpomembnejša trgovina z reprodukcijskim kmetijskim materialom.

Tab. 69

OSKRBOVANCİ V DOMOVİH ZA OSTARELE GLEDE NA PREJŠNJI POKLIC PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH
(STANJE 1.3.1982)

Naravno- pokrajn. enota	Št. oskrbo- vancev	Delež od vseh star. od 65 let	Kmetovalec			Upokojenec			Brez poklica			Drugo		
			Moš.	Žen.	Skup.	Moš.	Žen.	Skup.	Moš.	Žen.	Skup.	Moški	Žen.	Skupaj
Haloze	59	1,81	2	4	6	8	9	17	12	24	36			
Dravsko-Ptuj. polje	144	2,43	2	7	9	28	56	84	12	38	50	1		1
Slovenske	54	1,33	4	3	7	3	9	12	12	23	35			
Skupaj	Št. 257 % 100,0	1,96	8	14	22	39	74	113	36	85	121	1		1
			36,4	63,6	85	34,5	65,5	44,0	29,8	70,2	47,1	100,0		0,4

Vir: Podatki Skupnosti socialnega skrbstva Ptuj

Prav gotovo je ustrezno omrežje trgovskih lokalov različnega namena in tipa najpomembnejša terciarna dejavnost v regionalnem razvoju. Po drugi strani pa gospodarsko razvito območje multiplikativno vpliva na razvoj trgovine kot gospodarskega sektorja, saj se dvigne kupna moč prebivalstva, potrošnja in z intenzivnim gospodarskim razvojem tudi reprodukcijske potrebe.

Trgovina je glede števila lokalov in kvalitete ponudbe, skoncentrirana v Ptujju. Tabela št. 110 nam ponazarja (v zadnjem stolpcu) število prebivalcev na trgovino po krajevnih skupnostih. Očitna je zelo visoka stopnja opremljenosti Ptujja v primerjavi z ostalimi območji občine. Trgovina je podobno kot ostale terciarne dejavnosti v podeželskih krajevnih skupnostih preslabo razvita. Zato bi bilo potrebno v bodočem gospodarskem in prostorskem razvoju občine poudariti vlogo oskrbovalnega omrežja in nuditi možnosti solidne oskrbe na kratkoročnem in srednjeročnem nivoju.

2.4.4. Promet in komunikacije

Promet v širšem pomenu besede je zelo pomemben člen v razvoju in oblikovanju regije. Sodobni gospodarski in družbeni razvoj terja vedno močnejši pretok ljudi, blaga in informacij. Sodobno in dobro organizirano prometno omrežje je pomemben dejavnik v lokacijski in investicijski politiki. Predvsem pa je promet eden od odločilnih dejavnikov za razvoj gospodarsko in populacijsko zaostalih območij. S kratko analizo nekaterih elementov zvez in prometa smo skušali prikazati regionalno različnost tega pojava v občini in vpliv razvitosti prometnega omrežja na posamezna območja. V ta namen smo izbrali tri kazalce:

1. število telefonskih priključkov
2. kvaliteta cestnega omrežja
3. avtobusni potniški promet

Gostoto telefonskega omrežja smo opredelili s številom telefonskih priključkov na 100 prebivalcev (Telefonski imenik SRS 1982). Povpreček za občino znaša 4,0 telefonskih priključkov na 100 prebivalcev. S telefonom so premljena vsa središča krajevnih skupnosti, v okviru celotne občine pa nastopajo znatne razlike. Naj--gostejše omrežje je na Dravskem in Ptujskem polju z dvema zgostitvama: zahodni del Dravskega polja in Ptuj z najbližjo okolico. Večja gostota je še okrog Majšperka, Cirkulan, Podlehnik, Gorišnice in Juršincev. Drugje je telefonskih priključkov manj kot 4 na 100 prebivalcev ali pa jih sploh ni. V celoti (računamo po številu prebivalcev v katastrskih občinah) je brez telefona območje s približno 18000 ali 27% prebivalcev. Najslabše opremljeni predeli so vzhodne Haloze (razen že omenjenih jeder), severovzhodni in severozahodni del Slovenskih goric. Zlasti slednja tri območja bi v naslednjem srednjeročnem razvojnem načrtu kazalo opremiti s telefonskim omrežjem. Število telefonskih priključkov za SR Slovenijo znaša 10,2 na 100 prebivalcev (podatek PTT za konec leta 1981). Z republiškega povprečja sta nadpovprečno opremljeni le katastrski občini Ptuj in nekoliko nižje vrednosti pa veljajo za Lešje, Mihavce, Pongerce in Spodnje Jablane. Sodobnega kmetovanja, še zlasti živinoreje, si brez telefonije ni mogoče predstavljati.

Kvaliteta cestnega omrežja v ptujski občini kaže dvojni značaj. Ravninski, odprt svet je prirodni prehod z zgornjega Dravskega polja in Pohorskega Podravja proti Varaždinu in hrvatski Podravini. Prometna funkcija tega območja dopolnjuje še hitra magistralna cesta Ptuj - Macelj.

Podoba cestnega omrežja v gričevnatem in hribovitem delu občine je drugačna. Odsotnost večjih populacijskih in gospodarskih jeder v Halozah in Slovenskih goricah je povzročila, da se je cestno omrežje zelo počasi moderniziralo. To nam ilustrira tudi kvaliteta regionalnih cest v smereh Ptuj - Gomila, Ptuj - Trnovska vas in Ptuj - Stoperce, ki so še v velikem delu makadamske.

Na karti Cestno omrežje in časovna oddaljenost od Ptuja je s pomočjo desetminutnih izohran prikazana dostopnost do osrednjega oskrbnega centra občine. Časovna oddaljenost za osebni avtomobil je bila izračunana na osnovi kvalitete cestišča. Kot najbolj kritična območja z najnižjo stopnjo dostopnosti izstopajo južne in jugozahodne Haloze ter severni in vzhodni del Slovenskih goric.

Sprejeti bi morali načelo, da se omogoči vsem prebivalcem dostopnost do Ptuja v času 30 minut v eno smer, kar še predstavlja znosno mero obremenitve dnevnih migrantov. To bi lahko dosegli s posodabljanjem cestišč, ki tečejo po dnu dolin potokov v Halozah (kvaliteta tal je slaba zato izguba zemlje ne bi bila boleča) in v Slovenskih goricah, kot je bilo storjeno pri povezavi Polenšaka oziroma Cirkulan. S teh osrednjih prometnic bi se morali graditi priključki do posameznih naselij, ki bi tudi morali biti s sodobnim cestiščem in ustrezno zavarovani, kar bi omogočilo tudi ustrezno povezanost v težjih vremenskih razmerah.

Poseben problem predstavlja gradnja prometnic znotraj naselij v gričevnatem svetu, saj gre pretežno za razložena naselja, kjer so skrajne oddaljenosti med najbolj oddaljenimi hišami tudi več km, posamezna poslopja pa so tudi več sto metrov narazen. Vsaka hiša bi morala imeti možnost dostopa z vsemi vrstami vozil vsaj v normalnih prometnih pogojih. Danes je stanje na področju dostopnosti izredno problematično (tabela št.74). V Halozah smo med anketiranimi naleteli na 6 gospodinjev, ki lahko pridejo do domačije samo peš, nadaljnih 18 pa le z vprego. Z osebnim avtomobilom lahko pride do hiše 74% družin, s tovornjakom pa le 18,2%. Položaj v Slovenskih goricah in še posebno na ravnini je bistveno ugodnejši.

Zavedati se je potrebno, da predstavlja urejeno prometno omrežje enega ključnih predpogojev za ohranjanje poseljenosti manj razvitih gričevnatih območij, potrebno pa bi ga bilo

dopolnjevati z ustrezno organiziranim javnim prometom. Avtobusni potniški promet je pomemben z dveh ozirov: zaradi dnevne migracije delovne sile in šolarjev ter zaradi oskrbe v večjih centralnih naseljih. Za nekatere socialne grupe je bistvenega pomena pri dnevnem usklajevanju funkcij dela, bivanja, izobraževanja in oskrbe. Prebivalstvo se poslužuje obmestnega in medkrajevnega potniškega prometa. Obmestni avtobusni promet poteka radialno s centrom v Ptuju. Avtobusno postajo ima 135 naselij, 82 naselij pa je brez avtobusne povezave. Funkcionalnost avtobusnega primestnega prometa nam izkazujeta zlasti dva kazalca:

1. število avtobusnih linij v naselju
2. število dnevnih povezav z večjimi zaposlitvenimi in oskrbnimi centri.

Dostopnost in povezanost z avtobusom za naselja je navedena v tabeli CXIV. Največ naselij brez avtobusne postaje ali z najmanjšim številom avtobusnih zvez je v južnih in zahodnih Halozah in v severnem robnem predelu občine v Slovenskih goricah. To so istočasno tudi območja največje časovne oddaljenosti od Ptuja, nad 45 ali celo nad 60 minut (karta Avtobusne zveze s časovno dostopnostjo do Ptuja).

2.4.5. Gostinstvo in turizem

Turizem v občini Ptuj predstavlja razmeroma nepomembno panogo gospodarstva, čeprav so podane določene okoliščine, ki bi omogočale širši razmah dejavnosti. Vendar potenciali niso takšni, ki bi omogočali razvoj stacionarnega turizma (narodni običaji, lega ob pomembni prometnici, termalni vrelec, kulturna dediščina) oziroma če so, niso v takšni meri specifični in močno izraženi, da bi izstopali iz značilnosti celotne SV Slovenije (lov, gričevje, rekreacija, kmečki turizem). Zato ostajajo slej ko prej realne možnosti za razvoj tranzitnega turizma, vendar bo potrebno

tudi na tem področju še veliko postoriti, zlasti pa izboljšati kvaliteto ponudbe in dvigniti kvaliteto uslug. Potrebno je vedeti, da solidni pogoji še niso porok za željene uspehe in je potrebno ljudi z njimi seznanjati, saj Ptuj nima obsežnega turističnega zaledja, iz katerega bi črpal goste. Maribor je usmerjen v različne okoliške regije, pa tudi Zagreb s svojimi silnicami sega le do hrvaškega Zagorja.

Turizem pomeni pomembno postavko v zaposlovanju delovne sile, prav tako pa ne gre zanemarjati možnosti za direktno planiranje kmetijskih proizvodov. Moti pretiran monopolizem družbenega sektorja, zlasti v mestu Ptuj. Še veliko možnosti se odpira v razvoju zasebnega gostinstva.

Število gostišč se počasi dviguje (tabela št.71), prav tako število turističnih sedežev, število ležišč pa stagnira. Normativi obremenjenosti delavcev so dosegli raven republiškega povprečja, precej pa zaostaja promet na delavca in tudi promet na gostišče, kar potrjuje razdrobljenost in slabšo kvaliteto uslug. Število delavcev narašča in je le malo nižje od števila brezposelnih v občini.

V gostinski ponudbi v družbenem sektorju prevladuje hrana in napitki, nekoliko nižji pa je delež pijač, v zasebnem sektorju pa močno prevladuje po pomenu prodaja pijač, kar priča o nizki stopnji ponudbe. Izredno mahen delež odpade na nočitve (skupaj vsega 3,6%). V celotnem vrednostnem prometu pokriva zasebni sektor samo 22,6% (tabela št.72).

Med gosti je velika prevlada jugoslovanskih turistov (tabela št.73). V zadnjem času narašča število tujcev. Domači gostje pa ustvarijo skoraj dve tretjini nočitev, kar pomeni, da se zadržuje dlje od tujcev. Število nočitev stagnira, v letu 1980 pa je bil zabeležen celo močan padec, torej so se zaostrene ekonomske razmere močno odrazile prav v razvoju turizma.

Tab. 71

ZMOGLJIVOSTI IN DELAVCI V GOSTINSTVU V OBDOBJU 1976-1980

	Go- stiš- ča	Le- žišča	Se- deži	De- lavci	Promet na gostišče		Promet na delavca		Sedeži na delavca	
					Ptuj	SRS	Ptuj	SRS	Ptuj	SRS
1976	82	182	6453	462	119,6	1564,9	212,4	222,0	14,0	11,6
1977	87	285	6449	452	1430,7	1855,4	275,4	281,0	14,3	11,9
1978	90	295	7209	510	1708,9	2292,8	301,6	351,9	14,1	12,6
1979	92	301	7512	581	2200,3	2865,3	348,4	392,7	12,9	11,4
1980	95	226	7819	641	2689,4	3518,3	398,6	510,9	12,2	12,2

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XII.zvezek,1981, Ljubljana

Tab. 72

VREDNOSTNI PROMET V GOSTINSTVU LETA 1980

	Hrana in napitki			Pijače			Nočitve			Drugo			Skupaj	
Združeno delo	94408	47,7	91,0	76107	38,5	62,9	8991	4,5	98,5	18316	9,3	84,5	197821	77,4
Samostojno osebno delo	9356	16,2	9,0	44806	77,7	37,1	139	0,3	1,5	3372	5,8	15,5	57673	22,6
SKUPAJ	103764	40,6		120913	47,3		9130	3,6		21687	8,5		255494	100,0

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XIII.zvezek, 1981, Ljubljana

Tab. 73

GOSTI, NOČITVE IN DOLŽINA BIVANJA V OBDOBJU 1976-1980 V OBČINI PTUJ

	G o s t i						N o č i t v e						Dolžina bivanja		
	Domači	Tuji		Skupaj			Dom.gostov	Tujih gostov		Skupaj		Dom. gost.	Tuj. gost.	Skupaj	
1976	15134	68,1	7088	31,9	22222	100,0	27982	77,2	8011	22,3	35993	100,0	1,85	1,13	1,62
1977	28119	69,9	12127	30,1	40246	100,0	38815	74,4	13377	25,6	52192	100,0	1,38	1,10	1,30
1978	30845	70,6	12845	29,4	43690	100,0	43018	74,8	14527	25,2	57545	100,0	1,39	1,13	1,32
1979	29509	69,0	13241	31,0	42750	100,0	42511	73,6	15278	26,4	57789	100,0	1,44	1,15	1,35
1980	19362	58,5	13719	41,5	33081	100,0	33102	69,2	14715	30,8	47817	100,0	1,71	1,07	1,45
	24594	67,6	11804	32,4	36398	100,0	37086	73,8	13182	26,8	50268	100,0	1,51	1,12	1,38

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije,
XIII.zvezek, 1981, Ljubljana

2.4.6. Uslužnostne dejavnosti

Za občino Ptuj je značilna neenakomerna prostorska razporeditev obrti. Večina oseb, ki samostojno opravlja obrtno dejavnost z lastnimi sredstvi (po podatkih Letopisa iz leta 1981 243 oseb) in obrt kot postranski poklic (124 oseb) je nameščenih v samem občinskem središču. Po podatkih Skupščine občine Ptuj za leto 1979 je kar 48,9% obrtnikov v Ptujju.

Iz karte Obrtniki v občini Ptuj leta 1979, ki prikazuje razporeditev obrtnikov po naseljih je razvidno, da se pojavlja večje število obrtnikov v naseljih na Dravskem in Ptujskem polju, dosti manj pa v Halozah in Slovenskih goricah, kjer so obrtniki locirani le v lokalnih središčih. Tudi struktura obrti je neustrezna in preveč enostranska. Kar 22,5% obrtnikov je avtoprevoznikov, 12,1% je gostincev, 7,9% krojačev, šivilj in podobnih ter 7,7% gradbenikov. Ostale vrste obrti so slabo zastopane, kar je še posebno zaskrbljujoče v primeru vzdrževanja kmetijske mehanizacije. 78% obrtnikov opravlja obrt kot redno dejavnost in 22,0% kot stransko dejavnost po rednem delu. Prvo obliko kaže spodbujati, drugo pa razen na deficitarnih področjih omejevati.

Na neenakomerno razširjenost obrtne dejavnosti v občini Ptuj in dejanske potrebe prebivalstva po tovrstni oskrbi kaže število obrtnikov na 1000 prebivalcev.

V ptujski občini je število obrtnikov na 1000 prebivalcev 7,6. Največje število obrtnikov je v krajevnih skupnostih na območju mesta Ptuja in sicer 16,5 (tabela št.75), 9,6 obrtnikov ima Lovrenc na Dravskem polju in 9,3 Ptujška gora, več kot 8 pa Majšperk in Hajdina. Najmanj obrtnikov na 1000 prebivalcev je v KS Vitomarci - 0,8, Polenšaku, Žetalah, Cirkulanah.

Največje možnosti v razvoju drobnega gospodarstva in storitvenih dejavnosti se odpirajo z zaposlovanjem zdomcev - povratnikov,

***** CROSS TABULATION OF *****
P6 MOZNOST DOSTOPA BY P2 NARAVNO POKRAJINSKA ENOTA
***** PAGE 1 OF 1

		P2						
COUNT		I						
ROW	PCT	1	I	2	I	3	I	ROW
COL	PCT							TOTAL
TOT	PCT							
P6		1	I	0	I	0	I	1
		100.0	I	0	I	0	I	.1
		.6	I	0	I	0	I	
		.1	I	0	I	0	I	

		2	I	0	I	6	I	24
		75.0	I	0	I	25.0	I	3.6
		9.9	I	0	I	2.9	I	
		2.7	I	0	I	.9	I	

		3	I	0	I	14	I	42
		66.7	I	0	I	33.3	I	6.2
		15.5	I	0	I	6.9	I	
		4.1	I	0	I	2.1	I	

		4	I	28	I	127	I	256
		39.5	I	10.9	I	49.6	I	37.9
		55.8	I	9.6	I	62.3	I	
		14.9	I	4.1	I	18.8	I	

		5	I	263	I	57	I	353
		9.3	I	74.5	I	16.1	I	52.2
		18.2	I	90.4	I	27.9	I	
		4.9	I	38.9	I	8.4	I	

COLUMN		181		291		204		676
TOTAL		26.8		43.0		30.2		100.0

RAW CHI SQUARE = 330.22985 WITH 8 DEGREES OF FREEDOM. SIGNIFICANCE = 0
 CRAMER'S V = .49422
 CONTINGENCY COEFFICIENT = .57287
 LAMBDA (ASYMMETRIC) = .42724 WITH P6 DEPENDENT. = .37922 WITH P2 DEPENDENT.
 LAMBDA (SYMMETRIC) = .40113
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (ASYMMETRIC) = .26933 WITH P6 DEPENDENT. = .25197 WITH P2 DEPENDENT.
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (SYMMETRIC) = .26036
 KENDALL'S TAU B = .06647 SIGNIFICANCE = .0287
 KENDALL'S TAU C = .06124 SIGNIFICANCE = .0287
 GAMMA = .08996
 SOMERS'S D (ASYMMETRIC) = .06263 WITH P6 DEPENDENT. = .07054 WITH P2 DEPENDENT.
 SOMERS'S D (SYMMETRIC) = .06635
 ETA = .60990 WITH P6 DEPENDENT.
 ETA = .19861 WITH P2 DEPENDENT.
 PEARSON'S R = .14324 SIGNIFICANCE = .0001

kjer bi z načelom sovlaganja in ugodnimi bančnimi krediti lahko odpravili deficitarne zvrsti.

2.4.7. Komunalna opremljenost

Z komunalno opremljenostjo naselij ali posameznih območij mislimo na opremljenost z vodovodom in kanalizacijo ter na elektrofikacijo. Prometna, PTT in družbena infrastruktura so bile obdelane v predhodnih poglavjih.

Ti trije elementi so kot infrastruktura v celoti integralni del regionalno-ekonomske, prostorske in socialne strukture. Tehnična infrastruktura ne predstavlja samo usluge, ki sledi potrebam, ampak je tudi predpostavka regionalnega razvoja. Z drugimi besedami je solidna oziroma zadostna komunalna opremljenost predpogoj gospodarskemu in populacijskemu razvoju območja in obenem dviga kvaliteto bivalnega okolja za tamkaj živeče prebivalstvo.

Elektrifikacija za potrebe gospodinjstev je zajela vsa naselja, ne pa tudi vseh hiš oziroma gospodinjstev. Rezultati anketiranja sondnega območja (tabela št.81) kažejo, da okrog 5% gospodinjstev v Halozah in Slovenskih goricah nima električne napeljave. Tabela št.76, ki temelji na popisu prebivalstva leta 1981, kaže, da je v Halozah neelektrificiranih še 10,1% stanovanj.

Še bolj pereč problem je oskrba z vodo, saj je v občini še vedno 25,5% gospodinjstev brez vodovodnih instalacij. Največ stanovanj brez vodovoda je v Halozah (53,6%) in Slovenskih goricah (34,0%).

Analiza v sondnih območjih kaže, da je v Halozah oskrba z vodo najslabše urejena. Le 35,9% gospodinjstev ima lastni vodovod (tabela št.76), 27,6% (!) jih še vedno koristi studenčnico, 21,6% kapnico, posamezniki tudi vodnjak, kar pri 11,6% gospodinjstev pa ni vode v oddaljenosti do 200m. Boljša je

Tab. 76

OPREMLJENOST STANOVANJ Z INŠTALACIJAMI PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH (STANJE 1981)

Naravno-pokrajinska enota		Vodovod, kanalizac. in elektr.	Vodovod in elektrika	Samo vodovod	Samo elektrika	Brez instalacij	Skupaj
Haloze	št.	1813	167	7	1877	427	4291
	%	42,3	3,9	0,2	43,7	9,9	
Dravsko polje	št.	3187	93	1	319	40	3640
	%	87,5	2,6	0,0	8,8	1,1	
Ptujsko polje	št.	6028	86	3	705	44	6866
	%	87,8	1,3	0,0	10,3	0,6	
Slovenske gorice	št.	2718	145	5	1240	234	4342
	%	62,6	3,3	0,1	28,6	5,4	
Občina skupaj	št.	13746	491	16	4141	745	
	%	71,8	2,6	0,1	21,6	3,9	19139

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko.

Tab. 77

NAČIN OSKRBE Z VODO PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH LETA 1981

Naravno pokrajinska en.	Javni vodovod		Lastni vodovod		Studenčnica		Vodnjak		Kapnica		Ni vode v bliž(do 200m)		Skupaj	
Haloze	-		65	35,9	50	27,6	6	3,3	39	21,6	21	11,6	181	100,0
Dravsko-Ptujsko polje	123	42,3	115	39,5	25	8,6	27	9,3	-		1	0,3	291	100,0
Slovenske Gorice	53	26,0	64	31,4	53	26,0	26	12,7	5	2,4	3	1,5	204	100,0
Skupaj	176	26,1	244	36,1	128	18,9	59	8,7	44	6,5	25	3,7	676	100,0

Vir: Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981

oskrba na ravnini, čeprav tudi tu 8,6% uporablja studenčnico, v Slovenskih goricah pa je 26,0% takšnih gospodinjstev. V Slovenskih goricah je tudi precej gospodarstev z vodnjaki.

Podrobnih podatkov o načinu vodooskrbe za leto 1981 nismo mogli dobiti, zato smo si pomagali s podatki popisa stanovanj v letu 1971 (glej karto oskrba z vodo po naseljih leta 1971). Vidna je bistvena različnost med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami, ki je v soodvisnosti s stopnjo razvitosti in agrarnosti posameznih območij. V omenjenem letu je bilo še 28615 stanovanj, ki so se oskrbovali z vodo iz izvirov, potokov ali rek, največ pa je bilo takšnih, ki so se oskrbovali z vodo iz vodnjakov.

Poleg prometnega omrežja pomeni ustrezna vodooskrba enega izmed bistvenih pogojev za ohranjanje poseljenosti, zato bo potrebno na tem področju še ogromno postoriti, kar že opredeljuje srednje-ročni družbeni plan, vendar menimo, da je predvidena dinamika izvajanja del prepočasna. Stanje se je sicer v zadnjem času nekoliko izboljšalo, vendar je zaskrbljujoč podatek, da se investicije v izgradnjo vodovodov nenehno zmanjšujejo (tabela CXVI). Tako se je na primer v letu 1977 investiralo v ureditev ulic in trgov dvainpolkrat več kot v vodovod.

Še slabša opremljenost kot z vodovodom je pri kanalizaciji. Brez kanalizacije je v Halozah več kot polovica in v Slovenskih goricah več kot tretjina stanovanj. Brez vseh osnovnih inštalacija - elektrike, vodovoda in kanalizacije je v Halozah po podatkih popisa 1981 9,9% stanovanj, v Slovenskih goricah 5,4% in na Dravskem ter Ptujskem polju 1,1% oziroma 0,6% (tabela št.76).

Naj na koncu tega podpoglavja na kratko predstavimo javno mnenje o perečih problemih. Podatki so zbrani na osnovi anketiranja v sondnih območjih. V Halozah in Slovenskih goricah je bistveno več gospodinjstev, nezadovoljenih z opremljenostjo in urejenostjo bivalnega okolja (tabela CXVII): v Halozah 72,4%,

Tab. 78

NEKATERI ELEMENTI STAVBNEGA FONDA IN OPREMLJENOSTI Z INSTALACIJAMI PO NARAVNOPOKRAJINSKIH
ENOTAH LETA 1981

Element	Haloze	Dravsko polje	Ptujsko polje	Slovenske gorice	Občina skupaj
Delež stanovanj, zgrajenih do 1918	39,72	15,90	20,22	37,18	27,61
Delež stanovanj, zgrajenih po 1970	19,03	27,01	34,39	30,87	28,74
Delež zapuščenih stanovanj	2,06	0,41	0,47	1,84	1,12
Delež stanovanj z elektriko	89,49	97,99	99,17	94,24	95,65
Delež stanovanj s tekočo vodo	46,10	89,33	88,96	65,87	74,18
Delež stanovanj s kanalizacijo	42,06	86,77	87,67	62,43	71,55
Delež stanovanj brez inštalacij	9,91	1,09	0,64	5,37	3,88
Delež stanovanj s kopalnico	26,94	62,76	70,93	42,42	53,04
Delež stanovanj s straniščem na izpiranje	24,11	54,37	68,16	39,23	49,09
Število telefonov na 100 preb.	1,05	2,91	9,24	0,49	4,02
Delež vikendov od vsega stavbnega fonda	19,84	0,22	0,13	4,75	5,62

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva leta 1981

Podatki telefonskega imenika 1982

v Slovenskih goricah 60,3% in na ravnini 46,4%; le ostareli so kolikor toliko zadovoljni z obstoječimi razmerami. Zanimivo je, da je zavest o slabi komunalni opremljenosti v Halozah in tudi v Slovenskih goricah bistveno manj prisotna kot na Dravsko-Ptujskem polju, saj predstavlja neurejeno prometno omrežje poglavito oviro v njihovem vrednotenju razvoja. Prav tako je v ozadje potisnjen problem pomanjkljive in slabo organizirane oskrbe, ki pa na splošno ni pretirano prisoten. V Halozah se je večkrat omenjalo tudi pomanjkanje delovnih mest (tabela CXVIII).

2.4.8. Centralnost naselij

Naselbinsko omrežje občine Ptuj obeležujejo številne lastnosti, značilne za celo severovzhodno Slovenijo. Velik del občine sodi med manj razvita območja republike. Počasna industrializacija in urbanizacija še nista tako močno posegli v fiziomanijo pokrajine kot marsikje v bolj razvitih predelih. Vse to se odraža tudi v tipu naselbinskega omrežja, ki je bolj ali manj obdržal star, srednjeveški princip razporeditve vasi, trgov in mest. Občinsko središče Ptuj, ki naj bi se krepilo v regionalno središče (Vrišer I., 1978, str.73), ima skoncentrirano več kot polovico storitvenih dejavnosti v občini Ptuj, kot tudi druga urbana središča v severovzhodni Sloveniji, označuje zanimiva anomalija:

1. Urbana središča (mesta) SV Slovenije so glede na ostalo Slovenijo prešibka oziroma jih je premalo;
2. Ta mesta so glede na agrarno gravitacijsko zaledje premočna, kar pomeni, da nadpovprečno velik delež storitvenih dejavnosti služi mestnemu prebivalstvu.

Pri našem proučevanju naselij smo se predvsem usmerili na centralnost oziroma opremljenost naselij s storitvenimi in oskrbnimi dejavnostmi. Naselij nismo vrednotili samostojno, ampak smo ocenili njihov položaj znotraj naselbinskega omrežja. Omrežje je radialno zasnovano in skoraj v celoti gravitira na Ptuj.

Manjša območja na severu in jugozahodu zlasti v povezavi z dnevno migracijo gravitirajo proti Lenartu ali manjšim oskrbnim centrom v občini Slovenska Bistrica. Vendar je ta pojav sporadičen in predvidevamo, da ne vpliva na rezultate analize.

Centralnost smo vrednotili na osnovi petih skupin oskrbnih dejavnosti:

1. uprava
2. banka, pošta
3. zdravstvo in socialno varstvo
4. vzgojno-izobraževalne ustanove
5. trgovina.

Pri delu smo uporabili metodo B.J.L. Berryja in W.L.Garissona (povzeto po Klemenčič M., 1977, str. 221). Vsak obrat ali ustanova iz posamezne skupine smo ovrednotili s številom osnovnih točk za to dejavnost od 1 do 5 (primer za 1. skupino: krajevni urad 3 točke, sodišče ali Skupščina občine 5 točk. Na podlagi števila in vrste obratov določeni dejavnosti smo izračunali lokacijski koeficient za to dejavnost za naselje po formuli:

$$K = \frac{d}{D} \cdot 100$$

K = lokacijski koeficient določene dejavnosti

d = število osnovnih točk za dejavnost v naselju

D = število osnovnih točk za dejavnost v občini

Posamezne lokacijske koeficiente za naselje smo sešteli in tako dobili opremljenost naselja in njegovo centralnost. Število naselij z vsaj eno od petih osnovnih oskrbnih dejavnosti je 42 (tabela CLXVII). Bolj opremljena naselja smo razdelili v 3 skupine:

1. Ptuj
2. Guršinci, Gorišnica, Cirkulane, Podlehnik, Majšperk, Kidričevo
3. Destrnik, Trnovska vas, Vitomarci, Polenšak, Dornava, Zavrč, Markovci, Videm, Leskovec, Žetale, Stoperce, Ptujška gora, Lovrenc in Cirkovci.

Zlasti pomembna je druga skupina, ki v krogu zapolnjuje prostor okrog Ptuja (glej karto Centralnost krajev). Le-ta naselja naj bi se razvila v inovacijsko-razvojna jedra podeželske pokrajine, ki bi s primerno razvitostjo storitvenih dejavnosti oskrbovala tudi agrarno prebivalstvo. Med ta naselja bi kazalo uvrstiti še Trnovsko vas, ki kaže nekoliko nižjo stopnjo opremljenosti. Če povzamemo - obstoječi sistem centralnosti je dober, potrebno bi ga bilo le še ustrezno izpopolnjevati.

2.5. Stavbni fond

Obravnavanje stavbnega fonda gre pretežno razumeti kot element vrednotenja stopnje regionalnega razvoja, postransko vlogo pa ima prikaz potencialov za organiziranje kmetijske produkcije in za ohranjanje poseljenosti populacijsko ogroženih naselij.

2.5.1. Stanovanja

Z ozirom na Slovenijo so stanovanja v občini Ptuj razmeroma majhna. V zadnjem petletju je bila dinamika stanovanjske izgradnje tako v družbenem sektorju kot v privatni iniciativi razmeroma šibka (tabela št.79), saj je bilo zgrajenih na tisoč prebivalcev le 2,32 oziroma 2,86 stanovanj. Še posebno zaostaja družbena gradnja.

Stopnjo regionalnega razvoja še posebno dobro kaže obdobje izgradnje stanovanj po naravnopokrajinskih enotah (tabela CXIX) oziroma delež novozgrajenih stanovanj po letu 1971 (karta!). V skladu z dinamiko razvoja Haloz in Slovenskih goric je razumljivo, da je:

- delež stanovanj zgrajenih pred 1918 višji kot na ravnini
- delež stanovanj zgrajenih po letu 1971 nižji.

Tab. 79

NOVOZGRAJENA STANOVANJA V OBDOBJU 1975 - 1979

	Število družbenih stanovanj	Število stan. v lasti občanov	Število družb. stanovanj na 1000 preb.	Št. stanovanj v lasti občanov na 1000 preb.	Povpr. vel. družbenih stanovanj	Povprečna vel. privatnih stanovanj
Ptuj	157	193	2,32	2,86	53,1	71,7
SR Slovenija	8385	6248	4,45	3,32	56,2	92,0

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, I. zvezek, 1981, Ljubljana

Slednja trditev ne velja povsem za Slovenske gorice, kjer je zlasti na južnem obrobju v zaledju Ptuja močna intenzivnost novogradenj, tako da je delež novozgrajenih objektov višji kot na Dravskem polju.

Karta novozgrajenih stanovanj je pravzaprav kompleksen pokazatelj stopnje regionalnega razvoja, saj se odražajo v njej tako demografske kot socioekonomske razmere, kar pomeni, da so na eni strani prisotne ekonomske možnosti avtohtonega prebivalstva in na drugi strani interesantnosti bivalnega okolja, ki ga pogojuje urejena infrastruktura z ustrezno opremljenostjo in delovnim mestom v bližini. Največ novozgrajenih stanovanj je na širšem območju Ptuja, v nekaterih naseljih Dravskega polja, na jugovzhodnem delu Ptujskega polja (Mala vas, Fomin), v središčih krajevnih skupnosti v Slovenskih goricah z izjemo Vitomarcev in Polenšaka ter v nekaterih območjih vzhodnih Haloz (Cirkulane z okolico, zaledje Podlehnik). V nekaterih območjih Haloz je na višjo stopnjo vplivala močna gradnja sekundarnih počitniških bivališč. Najmanjši deleži (do 10% od vsega stanovanjskega fonda) novozgrajenih stanovanj pa so skoncentrirani samo v Halozah in Slovenskih goricah. V prvona-vedeni naravnopokrajinski enoti so takšna območja v osrednjih gozdnatih Halozah, v osrednih, mejnih vzhodnih Halozah in sporadično v vzhodnih Halozah, v Slovenskih goricah pa so območja sporadično razpršena, vendar je opazna nekoliko nižja intenzivnost v predelu vzhodno od Pesniške doline.

Starost stanovanj smo proučili tudi v anketiranih sondnih območjih. Rezultati se pretežno ujemajo s tistimi v celotni občini, le da je delež novozgrajenih stanovanj nižji (CXX), kar kaže, da smo izbrali območje z rahlim zaostajanjem v razvoju. V Halozah in Slovenskih goricah je še skoraj desetina stanovanj starejših od 300 let.

Negativni družbenoekonomski tokovi se odražajo tudi v rasti števila zapuščenih stanovanj. Tako je od celotnega stanovanjskega fonda na območju Haloz praznih 2,1% enot, v Slovenskih goricah 1,8%, na Ptujskem polju 0,5% in na Dravskem polju 0,4%. Delež sicer ni visok, potrebno pa bi bilo poiskati možnosti za njegovo zmanjšanje (preurejanje v vikende, vselitev družin s stanovanjskimi problemi).

Med anketiranimi gospodinjtvi je 84,4% takšnih, ki so v povojnem obdobju adaptirala stanovanja, najmanj v Halozah (tabela CXXI). Med adaptacijami prevladujejo urejanje notranjosti, urejanje zunanosti, celotna preureditev in menjava oken in vrat. Manj je dozidav in nadzidav. Razumljivo je, da je spričo slabših bivanjskih pogojev v Halozah in Slovenskih goricah, v omenjenih naravno-pokrajinskih enotah tipologija adaptacij zahtevnejša (tabela CXXII). Izboljšave so bile najpogostejše v obdobju po letu 1970, med posameznimi komparativnimi enotami pa ni bistvenih razlik (tabela CXXIII). Pomanjkanje sredstev je najpomembnejši razlog neadaptacij. Omenjeni razlog je najbolj izrazit v Halozah, nekoliko manj pa v Slovenskih goricah (tabela CXXIV).

Že v uvodu smo povedali, da je površina stanovanj v občini Ptuj podpovprečna, iz tabele CXXV. pa je razvidno, da obstoja diferenciacija tudi znotraj občine. V Halozah je največ (35,4%) stanovanj z manj kot 40 m^2 , v Slovenskih goricah prevladujejo stanovanja z $41-60 \text{ m}^2$ 6 (34,8) in na ravnini stanovanja s $61-80 \text{ m}^2$ (29,6%). Stanovanj z več kot 100 m^2 je na Dravskem in Ptujskem polju 14,8%, v Slovenskih goricah 5,4% in v Halozah le 2,3%.

V primerjavi z nasledstvom v kmetovanju je stopnja nasledstva stanovanj bistveno večja, kar je spričo stanovanjske stiske povsem razumljivo (tabela CXXVI). Stanovanja imajo zagotovljene stanovalce v 67,3% primerov, 6,4% stanovanj pa bo predvidoma ostalo praznih, oziroma se bodo v njih naselili tuji ljudje.

V Halozah in Slovenskih goricah je precej gospodinjstev, kjer je nadaljna usoda naseljenosti stanovanj vprašljiva.

2.5.2. Gospodarska poslopja

V elaboratu se omejujemo samo na hlev, čeprav smo z anketiranjem ugotovili, da imajo predvsem gospodinjstva v Halozah še mnoge druge gospodarske objekte: svinjake, kašče, steljnike, zidanice, silose, ipd.

Med anketiranimi gospodinjstvi v sondnih območjih ima hlev 79,4%, kar je znatno več od deleža čistih kmečkih in mešanih delavsko kmečkih gospodinjstev (tabela CXXVII). Najvišji delež je v Slovenskih goricah, najnižji na ravnini. Mnogo hlevov je v novejšem času preurejenih za druge namene: za garaže, delavnice in za druge funkcije. Precej hlevov je bilo zgrajenih v zadnjem desetletju.

Kljub temu pa objekti pretežno niso primerni za uporabo najnovejših agrotehničnih spoznanj, obenem pa ne omogočajo reje večje črede živine. Takšen položaj je posledica slabših finančnih možnosti, neupoštevanje nasvetov pospeševalne službe oziroma slabe prisotnosti pospeševalcev in v neki meri tradicionalizma, saj trenutne zemljiško posestne razmere ne omogočajo optimalnih rešitev, to je intenzivne reje oziroma pitanje večjega števila glav živine. Seveda pa se najdejo tudi izjeme, ki so z uporabo moderne tehnologije, ustreznih kmetij, s pravočasnim izvajanjem kmetijskih operacij in v modernem, svetlem hlevu, dosegle v živinoreji lepe rezultate.

2.5.3. Infrastrukturna opremljenost gospodinjstev

Z izrazom infrastrukturna opremljenost gospodinjstva opredeljujemo stopnjo opremljenosti z gospodinjskimi aparati, aparati za prosti čas in razvedrilo, s prevoznimi sredstvi ter opremljenost s stranišči in kopalnicami. Vsi elementi infrastrukture opremljenosti gospodinjstev so zelo dober pokazatelj stopnje družbeno-ekonomskega razvoja, čeprav so do neke mere odvisni od splošnega nivoja infrastrukturne opremljenosti (tekoča voda, kanalizacija, elektrika - trofazni tok). Med anketiranimi gospodinjstvi in celotno populacijo so v stopnji opremljenosti določene razlike (primerjali smo lahko samo kopalnice in stranišča), vendar so razmerja med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami povsem identična.

Bežen pregled tabele št.81 pove, da so prav v vseh obravnavanih elementih (izjema je zmrzovalna skrinja) najslabše opremljena gospodinjstva v Halozah in najboljše na Dravsko-Ptujskem polju, kar je razvidno tudi iz sinteze (glej metodologijo v uvodu) opremljenosti, saj je v Halozah skupna stopnja opremljenosti 7,9, v Slovenskih goricah 8,4 in na ravnini 9,9 (tabela št.82).

Najmanj razlik v stopnji opremljenosti je pri elektriki, radijskih sprejemnikih ter motorjih in mopedih, torej pri elementih, ki ne predstavljajo več osnove za ugotavljanje stopnje osebnega standarda, saj so lahko dosegli vsem. Televizor ima 64,6% gospodinjstev, od tega le 5,2% barvnega, ki je element najvišjega osebnega standarda. Osebni avtomobil ima 30,5% družin. Preseneča, da poseduje pralni stroj le slabi dve tretjini gospodinjstev. Namesto hladilnikov se v zadnjem času predvsem na podeželju vse bolj uveljavljajo zmrzovalne skrinje in hladilne omare. V Halozah in Slovenskih goricah ima stranišče zunaj hiše še vedno tri četrtine populacije, približno četrtina gospodinjstev pa ima v stanovanju stranišče in kopalnico.

Tab. 81

OPREMLJENOST GOSPODINJSTEV Z INFRASTRUKTURNIMI ELEMENTI, GOSPODINJSKIMI APARATI IN PREVOZNIMI SREDSTVI PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH 1981 (delež od vse anketirane populacije)

Naprava	Dravsko-			Skupaj
	Haloze	Ptujsko polje	Slov.gorice	
Elektrika	95,0	99,0	95,6	96,9
Telefon	0,6	10,0	1,0	4,8
Stranišče v hiši	24,6	54,8	25,0	37,7
Stranišče zunaj hiše	76,0	47,6	75,0	63,4
Kopalnica	21,8	57,2	25,5	38,2
Radio	82,1	88,6	88,7	86,9
Črnobeli TV	48,6	70,0	53,9	59,4
Barvni TV	1,1	9,3	2,9	5,2
Hladilnik	36,9	61,4	49,0	51,1
Zmrzovalna skrinja	57,0	70,3	51,5	61,1
Pralni stroj	47,5	82,1	68,1	68,6
Motor, moped	26,8	27,9	31,4	28,7
Osebni avtomobil	18,4	44,1	21,6	30,5

Vir: Anketiranje v sondnih območjih leta 1981

Stopnja infrastrukturne opremljenosti gospodinjstev je tesno povezana s starostno in poklicno strukturo gospodinjstev. Z ostarevanjem gospodinjstev se opremljenost slabša (mlada gospodinjstva 9,7; generacijska 9,4; zrela 8,2; starajoča 8,1 in ostarela 6,5), prav tako pa se praviloma boljša z upadanjem agrarnosti. Vendar čista nekmečka gospodinjstva niso najboljše opremljena. Višja je stopnja pri mešanih - pretežno nekmečkih in mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstvih. Daleč najslabše so opremljena čista kmečka gospodinjstva (7,6) (tabela št.82).

2.6. Samoupravna organiziranost kmetijstva

2.6.1. Spreminjanje družbenoekonomskih odnosov

Z agrarno reformo je na osnovi podružbljenih površin že leta 1945 v ptujski občini nastalo 5 kmetijskih gospodarstev (KG), do leta 1951 pa tudi več zadružnih ekonomij (ZE) in 12 kmetijskih delovnih zadrug (KDZ). Osnovna slabost teh obratov je bila slaba tehnična opremljenost in pomanjkanje živine. Po letu 1950 se je pričela spreminjati kmetijska politika, ki je do tedaj posnemala urejanje kmetijske proizvodnje po sovjetskem vzoru. V obdobju 1951 - 1954 so bile kmetijske delovne zadruge, ki so jih ustanovili privatni kmetje razpuščene, tiste KDZ, ki so jih ustanovili bivši agrarni interesi, pa so se reorganizirale v samostojna KG ali pa se pripojile obstoječim KG. Tako je v letu 1954 skoraj povsem prenehala zadružna proizvodnja. Ponovna oživitev proizvodnega povezovanja zasebnih kmetov in družbenega sektorja kmetijstva se pojavi v obliki proizvodne kooperacije privatnih kmetov s kmetijskim kombinatom Ptuj, ki postaja nosilec kmetijske proizvodnje v občini. Združevanje majhnih KG v večje (leta 1959 se je 18 majhnih KG združilo v 3 večja), ki so se 1961 združila v Kmetijski kombinat Ptuj, je vodilo v enotno družbeno organizacijo kmetijstva v občini. KKP so se pridružile nato tudi gozdno gospodarstvo ter zadružni trgovini

z vinom in sadjem. Leta 1966 so se KKP priključile že vse tri na območju občine delujoče KZ s svojimi trgovinami s kmetijskimi proizvodi ter službo za proizvodno kooperacijo z zasebnimi kmeti. Tako je KKP postal tudi osnovni nosilec kooperacije z zasebnim sektorjem kmetijstva (Bračič, 1969, 7-10).

Leta 1979 je prišlo do nastanka Kmetijske zadruga Ptuj (KZ Ptuj) z odcepitvijo obrata Kooperacija KKP. Zadruga ima 19 zadružnih enot, od tega 7 na območju Slovenskih goric, 3 na Ptujskem polju, 8 v Halozah in 1 na območju Dravskega polja. Zadružne enote (ZE) pokrivajo območja posameznih krajevnih skupnosti in zavzemajo 92% ozemlja ptujske občine. Poleg KZ Ptuj deluje v občini tudi KZ "Dravsko polje" s sedežem v Lovrencu na Dravskem polju, ki ima proizvodne okolišče v Lovrencu, Cirkovcah, Šikolah in Selu. Kot organizatorja kooperantske proizvodnje v primarni dejavnosti delujeta tudi Mesokombinat Perutnina Ptuj s sedežem v Hajdini ter Gozdno gospodarstvo Maribor, TOZD Gozdarstvo Ptuj.

Spreminjanje družbenoekonomskih odnosov v kmetijstvu temelji na postopni integraciji individualnih kmetov v proizvodne skupnosti, ali zadruga kot organizacije združenih kmetov. Tovrstna preobrazba poteka vse od agrarne reforme, vendar so deleži zadružnikov v skupnem številu kmečkih gospodarstev s kmečkimi gospodarstvi v ptujski občini še vedno manjši od četrte. Proces podružbljanja, ki omogoča povečanje produktivnosti proizvodnje in dohodka, je brez dvoma v interesu kmetov. Vendar ga ovirata skupinsko-lastniška pozicija zaposlenih v zadružnih organizacijah in prepočasna rast proizvodnih sil v kmetijstvu. Zadružna organizacija, ki je imela in ima pomembno mesto v izvajanju kmetijske politike ter spreminjanju agrarne strukture, mora zagotoviti uresničevanje družbenega cilja, da mora biti vsak kos zemlje obdelan. Zato naj bi bila zadružna organizacija organizator proizvodnje na vseh kmetijskih površinah in ne izključno na zemljiščih v lasti zadružnikov.

Možnosti za tovrstno delovanje zadrug so v organizaciji proizvodnje na večjih najemnih obratih, organizaciji proizvodnih skupnosti ter pospeševalni službi kar vse vodi k povečevanju produktivnosti. Takšen pristop je posebej pomemben za območja, kjer družbeni obrati nimajo interesa za proizvodnjo, kot so gričevnata območja Slovenskih goric ter Haloz, oziroma območja kjer je prisotna zemljiško posestna razdrobljenost in so potrebni agromelioracijski posegi.

2.6.2. Delovanje in vloga kmetijskih zadrug

V ptujski občini delujeta dve zadružni organizaciji: KZ Ptuj in KZ Lovrenc na Dravskem polju. Poleg organizacije zadružne proizvodnje sta obe zadružni organizaciji tudi nosilki kooperacije. Na tem področju je v občini močno dejavna tudi TOK Kooperacija pri DO Perutnina Ptuj. Pri obeh zadružnih organizacijah je organizacijsko načelo istovetno prostorskemu, saj so posamezne zadružne enote vezane na teritorije krajevnih skupnosti. Vendar pri tem prihaja do prepletanja delovanja, saj KZ Ptuj posega na območje KZ Lovrenc na Dravskem polju, zaradi ozko opredeljene dejavnosti te zadružne organizacije. Organizacija na osnovi proizvodnega načela brez razmejitev znotraj občine je prisotna predvsem v kooperacijski proizvodnji v perutninarstvu.

Z izjemo TOK Kooperacija, ki je vključena v večjo DO, sta preostali zadrugi v smislu proizvodnje povsem samostojni in se ne vključujeta v samoupravno povezovanje kmetijskih organizacij v SV Sloveniji.

Dejavnost zadružnih organizacij obsega različna področja. Osnovo predstavlja proizvodnja združenih kmetov v okviru zadružne organizacije, ki pa ni tudi najpomembnejša. Drugo, pomembnejše področje je organizacija kooperacijske proizvodnje. Na ti dve osnovni obliki se navezujejo organizacija oskrbne mreže za prodajo repromateriala, odkupa kmetijskih proizvodov, strokovno pospeševalne službe in hranilniško-kreditne službe.

Delovanje zadružnih organizacij omogoča različne načine vključevanja zasebnih kmetov v družbeno kmetijsko proizvodnjo. V smislu podružbljanja kmetijske proizvodnje je najpomembnejše širjenje članstva zadružnih organizacij. Vendar ta oblika zaradi soodgovornosti članov za poslovanje zadružne organizacije v smislu trajnega jamstva za kmete ni posebej privlačna. Zato je bolj razširjena oblika dolgoročnih kooperantskih odnosov, ki dajejo prav tako status združenega kmeta in enake materialne pravice. Po podatkih študije (Temelji razvoja agroživilstva v SV Sloveniji za obdobje 1980-2000, s.246) je bilo leta 1979 v ptujski občini na območju, ki ga pokriva KZ Ptuj 24,3% združenih kmetov v skupnem številu kmečkih gospodarstev, na območju KZ Lovrenc pa 86,3%. Razlika v deležih je posledica razlik v usmeritvi posamezne KZ, saj je KZ Lovrenc pretežno usmerjena v trgovino z mlekom in živino, ne pa v širše oblike proizvodnega sodelovanja, poleg tega pa pokriva proizvodno homogeno območje občine.

Kratkoročna kooperacija, ki se omejuje na občasno sodelovanje je bolj razširjena na vsem ostalem območju občine, saj po podatkih iz leta 1979 obsega skoraj polovico vseh zasebnih kmetov v občini. Izven pogodbenih odnosov je torej majhen delež kmetij, predvsem manjših samooskrbnih mešanih kmetij.

V primerjavi s položajem v Podravju je bil delež združenih kmetov v letu 1979 v ptujski občini za 10% pod regijskim povprečjem in kar za 20% pod povprečjem za SV Slovenijo (53,4%). Vzrok za takšno stanje je verjetno v velikem številu kmečkih gospodarstev z manjšo posestjo, ki se težje vključujejo v kooperacijsko proizvodnjo.

Vloga zadružnih organizacij je dobro vidna tudi v številu članov KZ v občini Ptuj. Podatki, ki so navedeni v tabeli 83 pomenijo člane KZ Ptuj in Lovrenc ter kooperante TOK Perutnina ter gozdnega gospodarstva, vendar niso povsem identični z

Tab. 83

ŠTEVILO IN STRUKTURA KOOPERANTOV, POVPREČEN ODKUP NA KOOPERANTA TER GOSPODINJSTVO IN DELEŽ KOOPERANTOV OD VSEH GOSPODINJSTEV LETA 1980

Naravno- pokr.enota	Število kooperant.	KZ Ptuj	KZ Lovrenc	Perut. Ptuj	Gozdno gospod.	Povpr.odkup na kooper.	Povpr.odkup brez PP	Delež na gosp. koop.	Odkup brez Ptuj	Delež brez Ptuj
Haloze	679	483	-	26	284	195,8	74,0	32,0 od gosp.	16,32	
Dravsko polje	487	74	351	31	77	355,8	223,7	48,6	13,67	
Ptujsko polje	408	381	-	24	28	354,1	180,5	21,0	5,93	51,4 14,28
Sloven.gorice	525	451	-	29	78	241,6	85,6	30,4	12,56	
Skupaj	2099	1389	351	110	467	275,2	133,0	30,8	11,19	

Vir: Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju, Perutnina Ptuj in GG Maribor

gradivom, ki ga je objavil B.Belec (1980, s.26). Razlike so nastale zaradi različnega pojmovanja kooperacije in članstva v zadrugi.

Po podatkih KZ Ptuj ima zadružna organizacija največje število članov na območju Haloz, vendar le absolutno. Delež zadružnikov v skupnem številu kmečkih gospodarstev je v Halozah znašal leta 1980 le 15,6%. V vseh ostalih naravnopokrajinskih enotah je bil ta delež večji in sicer v Slovenskih goricah 19,8% in na Ptujskem polju 24,5%. Razumljiv je nizek delež na Dravskem polju 6,1%, vendar to zaradi prisotnosti KZ Lovrenc. Opazne so tudi razlike znotraj posameznih naravnopokrajinskih enot, ki izhajajo iz specifičnih socialno posestnih razmer v teh enotah. Na osnovi podatkov dobljenih s terenskim delom po sondnih območjih v občini Ptuj leta 1981 je bilo ugotovljeno, da je najmanjši delež združenih kmetov med zemljiškimi posestniki, ki imajo pod 2 ha zemlje, največji pa v kategoriji z velikostjo posesti med 3 in 10 ha. Takšne značilnosti so opazne v vseh naravnopokrajinskih enotah ptujске občine, prikazane so v prilogi CXXXI.

2.6.2.1. Kooperacija

Združevanje dela in sredstev v kmetijstvu poteka na osnovi različnih vidikov proizvodnega sodelovanja, ki jih lahko opredelimo z naslednjimi oblikami:

- 1) prosti odkup pravzaprav ne pomeni proizvodnega sodelovanja, ker gre v tem primeru le za odkup tržnih viškov drobnih proizvajalcev;
- 2) pogodbeni odkup oz.kontrahaža je najbolj široko uporabljena oblika pri tisti vrsti kmetijskih proizvodov, ki ne zahtevajo nabavljenega repromateriala, kot so mleko, dobršen del poljedelskih proizvodov, sadje in grozdje. Odkup poteka po dnevnih cenah, vse vlaganje v proizvodnjo pa opravi kmet sam, z izjemo investicijskih kreditov iz združenih

sredstev. Ta oblika vključuje združno organizacijo v proizvodni proces le posredno in pomeni nizko intenzivnost združevanja. Zato je manj primerna za povečevanje intenzivnosti kmetijske proizvodnje;

3. proizvodno sodelovanje s kreditiranjem, ki vključuje nabavo repromateriala s strani zadružne organizacije. Predvsem je prisotna pri pitanju govedi in prašičev, vključuje pa nakup živali, krmil, gnojil in semen za krmne rastline ter tako omogoča povečanje in intenziviranje proizvodnje;

4. uslužnostno pitanje je pogosta oblika kooperacijske proizvodnje pri vzreji brojlerjev, telet, plemenske živine, prašičev; v tem primeru kooperant vlaga svoja sredstva in delo, živali in krmo pa dobi od zadružne organizacije;

5. sovlaganje je sicer najvišja oblika združevanja vendar vse dosedaj ni prisotno in so načrti za izvedbo šele v pripravi;

6. kooperacijski nakup zemlje pomeni možnost za oživljanje opuščениh in neobdelanih površin, ki so bodisi v lasti združene organizacije ali pa kmetijske zemljiške skupnosti in predstavlja eno od možnosti za obnovo opuščениh kmetij;

Podatki o obsegu posameznih oblik kooperacije so vzeti iz preje navedene študije za leto 1979. V KZ Ptuj je bilo le 7% združenih kmetov udeleženih v prostem odkupu, 44% je predstavljal pogodbeni odkup, 23% proizvodno sodelovanje s kreditiranjem in 26% uslužnostno pitanje. V KZ Lovrenc je bil položaj podoben: 10% prostega odkupa, 24% pogodbenega odkupa in 66% proizvodnega sodelovanja s kreditiranjem so zabeležili v letu 1979. TOK Perutnina je združevala svoje kooperante samo na osnovi uslužnostnega pitanja.

Pogled v podatke zbrane na terenu po sondah nam pokaže naslednjo podobo: v Halozah je kooperacija temeljila predvsem na odkupu pridelkov in zagotavljanju umetnih gnojil, v Slovenskih goricah je prav tako prevladoval odkup in oskrba z repromaterialom, podoben položaj pa je bil tudi na Dravskem in Ptujskem polju. Podoben

pregled je razviden iz priloge CXXXI.

Med anketiranimi gospodinjstvi je 64,2% takšnih, ki v najrazličnejših oblikah sodelujejo z zadrugami (tabela CXXIX), na Dravskem in Ptujskem polju v večji meri kot v gričevju. Večina kooperantov je s sodelovanjem zadovoljnih (64,3%), precej je takih, ki so samo delno zadovoljni, 7,1% pa je nezadovoljnih, kar je vsekakor zadosten razlog, da se bodo morala povečati prizadevanja za uspešnejše sodelovanje. Med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami ni bistvenih razlik. Nekaj več nezadovoljnežev je na ravni (tabela CXXX).

Funkcija kooperacije je omejena le na nekaj aktivnosti, kot so odkup in oskrba z osnovnim repromaterialom ter omogočanje investicij s kreditiranjem. Podatki po sondnih območjih kažejo, da se ta spekter aktivnosti razširi pri kmetih z večjo posestjo. Tu se pojavlja pomoč s kmetijsko mehanizacijo pri posodabljanju kmetijskih površin kot tudi sodelovanje pospeševalne službe v obliki priprave načrtov, investicijskih planov ter strokovnega izobraževanja kooperantov. Širše oblike kooperacije so prisotne predvsem na območju Slovenskih goric in Dravskega ter Ptujkega polja.

Med pomembnimi dejavnostmi združenih organizacij je tudi organizacija oskrbne mreže z repromaterialom, ki je v ptujski občini zasnovana na ravni posameznih združenih enot. To funkcijo opravljajo trgovine in skladišča, za večje proizvajalce pa se repromaterial dobavlja tudi direktno na kmetijo, podobno kot velja to za kooperacijo v perutninarstvu. V občini Ptuj je bilo leta 1982 29 trgovin z repromaterialom, 4 je opravljala KZ Lovrenc, ostalih 25 pa KZ Ptuj. Trgovine so v vseh krajih, kjer so sedeži združenih enot, torej v središčih krajevnih skupnosti. V KZ Lovrenc je ena trgovina oskrbovala povprečno 60 združenih kmetov, na območju KZ Ptuj pa 72 združenih kmetov. Na ravni občine je ena prodajalna oskrbovala povprečno 348 kmetij. Dejstvo, da se mreža trgovin z repromaterialom po letu

1968 skoraj ni spreminjala kaže, da je razporeditev glede na dostopnost posameznih trgovin ustrezna in ne zahtevakorekcij.

Zadružna organizacija vodi tudi kreditiranje preko hranilniško kreditne službe, ki deluje na sedežih posameznih zadružnih enot. Možni sta dve vrsti kreditov: kratkoročni in investicijski kredit. V ptujski občini je najbolje organizirana HKS KZ Ptuj, medtem ko KZ Lovrenc ne daje investicijskih kreditov; TOK Perutnina pa kratkoročnih kreditov.

Takšne razmere so posledica različnih proizvodnih usmeritev posameznih zadružnih organizacij oziroma prevladujočih oblik kooperantske proizvodnje.

Dosedanji razvoj je pokazal pozitivno vlogo združenih organizacij v podružbljanju kmetijske proizvodnje, vendar bo povečevanje potreb po hrani in surovinah za prehrambeno industrijo zahtevalo razširitev proizvodnega sodelovanja na večino kmečkih gospodarstev. S širjenjem pospeševalne službe in usmeritvijo na strokovno izobraževanje kmetov ter vlaganje večjih naporov in pripravi načrtov za preusmerjanje kmetij, bi verjetno lahko zagotovili povečevanje zadružne proizvodnje in povečali interes kmetov za proizvodno sodelovanje.

Posebno pozornost je treba posvetiti poglobljanju proizvodnega sodelovanja na osnovi dolgoročnih pogodb, ki omogočajo kolikor toliko realno načrtovanje proizvodnje in usmerjanje kmetijske proizvodnje v zasebnem sektorju. V zadnjih nekaj letih je namreč izpolnjevanje planov zaradi nenehnih sprememb cenovnih razmerij postalo vprašljivo, saj je predmet proizvodne in tržne odločitve kmetov, ki se prilagajajo trenutnim razmeram na trgu. Zato je ustaljena pariteta cen v dolgoročnem obdobju prav gotovo eden od elementov za hitrejše širjenje združevanja dela in sredstev v kmetijstvu.

Raziskava sondnih območij je pokazala, da je velika ovira pri širjenju proizvodnega sodelovanja tudi zemljiško posestna razdrobljenost, zato je potrebno z nakazovanjem možnosti pri združevanju površin spodbujati zasebne kmete k oblikovanju zaključnih obdelovalnih kompleksov, glede na potrebe posameznih vrst kmetijske proizvodnje. Dober zgled so poizkusi združevanja dela in sredstev kmetov med seboj v melioracijskih skupnostih ob Pesnici ter Polskavi.

2.6.3. Proizvodna usmerjenost zadrug in njihovih kooperantov

Bistvo tega podpoglavja je v obravnavanju regionalnih razlikosti v proizvodni usmerjenosti, stopnji razvitosti kooperacije ter stopnji tržnosti proizvodnje. Slednji element je tudi determinanta regionalnega razvoja.

Poglavitne parametre smo obdelali na nivoju posameznih naravnopokrajinskih enot, krajevnih skupnosti in katastrskih občin, za katere smo najvažnejše ugotovitve kartografsko prikazali. Žal naše analize niso popolne in ne odražajo povsem realnih vrednosti, saj nam KZ Ptuj ni posredovala podatkov za ZE Hajdina in ZE Trnovska vas. Prav tako kooperantski odnosi med posameznimi delovnimi organizacijami niso povsem primerljivi med seboj, saj smo pri odkupu KZ Ptuj, KZ Lovrenc in Perutnine Ptuj upoštevali samo v kooperacijo vključene kmetije, pri Gozdnem gospodarstvu pa vsa gospodarstva, ki so v letu 1980 prodala les. Stopnja vključevanja v kooperacijo se po posameznih naravnopokrajinskih enotah bistveno ne razlikuje. V celi občini Ptuj je od vseh gospodinjestev 11,2% kooperantov, če pa upoštevamo samo gospodinjestva s kmečkimi gospodarstvi, se delež dvigne na 18,7%. Najvišji delež kooperantov je na zahodnem Dravskem polju, visok pa je tudi v jugovzhodnem delu Haloz in v Slovenskih goricah vzhodno od Pesnice (glej karto Kooperanti po vključevanju v kooperantske odnose ter delež gospodinjestev kooperantov od skupnega števila gospodinjestev leta 1981).

ODKUP, STRUKTURA IN ŠTEVILO KOOPERANTOV PO PANOGAH KMETIJSTVA LETA 1980
(1 000 din)

Naravno- pokrajinska enota	Živina		Poljedelstvo			Sadjarstvo			Vinogradništvo			Gozdarstvo			Drugo			
	Odkup	Delež	Število kooper.	Odkup	Delež	Število kooper.	Odkup	Delež	Število kooper.	Odkup	Delež	Število kooper.	Odkup	Delež kooper.	Število kooper.	Odkup	Delež	Število kooper.
HALOZE	117971	88,7	456	1340	1,0	65	1060	0,8	52	7000	5,3	217	3812	2,9	279	1770	1,3	119
DRAVSKO POLJE	153274	88,5	444	18601	10,7	409	-	-	-	-	-	-	1272	0,7	71	133	0,1	71
PTUJSKO POLJE	122655	84,9	395	12885	8,9	347	-	-	-	430	0,3	15	366	0,3	28	8150	5,6	172
SLOVENSKE GORICE	118333	93,3	457	2590	2,0	88	2410	1,9	137	1345	1,1	51	949	0,7	77	1215	1,0	52
SKUPAJ	512233	88,7	1752	35416	6,1	909	3470	0,6	189	8775	1,5	283	6399	1,1	455	11268	2,0	690

Vir: Podatki: KZ Ptuj, KZ Lovrenc na D.P., Perutnina Ptuj in GG Maribor

Kooperanti Perutnine so enakomerno zastopani v vseh naravno-pokrajinskih enotah. Zaradi visoke produktivnosti vplivajo v veliki meri na povprečen odkup. Največ prodajalcev lesa in lesnih produktov je v Halozah, najmanj pa na Ptujskem polju. Območje Dravskega polja razen v vzhodnem delu pokriva KZ Lovrenc na Dravskem polju, KZ Ptuj pa je prisotna na vsem ostalem teritoriju.

Povprečen odkup na kooperanta je razmeroma nizek, tudi če upoštevamo da izhajajo podatki iz leta 1980 in da je inflacija dosegla visoke vrednosti. Povprečno je kooperantska kmetija prodala za 275.200 din različnih pridelkov, pri čemer je višina odkupa na Dravskem in Ptujskem polju nadpovprečna, v Slovenskih goricah je malo pod povprečjem, v Halozah pa je znatno nižja (glej karto Povprečen odkup na kooperanta leta 1980). Če ne upoštevamo kooperantov Perutnine, katerih letni promet znaša tudi več milijonov din, se povprečna tržnost še bistveno zmanjša in znaša samo 133.000 din. Ni si težko predstavljati, da živi mnogo gospodinjstev na robu eksistenčnega minimuma, še slabše pa so seveda razmere na kmetijah, ki ne prodajajo pridelkov organizirano in jih naša študija ne zajema.

Najvišji delež v strukturi odkupa odpade na živinorejo (88,7%), deleži pa so v vseh štirih naravnopokrajinskih enotah razmeroma podobni, čeprav je opazno, da ima živinoreja največji pomen v tržnosti Slovenskih goric in najnižji na Ptujskem polju (glej karto Struktura odkupa leta 1980). 6,1% odkupa odpade na poljedelske produkte. Razumljivo je, da je pomen poljedelstva bistveno višji na ravnini, še posebno na Dravskem polju. Pomen sadjarstva, vinogradništva in prodaje lesa v skupni prodaji je zelo majhen, saj se ustrezni deleži gibljejo med 0,6% in 1,5%. Glede na število kooperantov, ki prodajajo produkte imenovanih panog bi moral biti pomen bistveno večji, a so vrednosti prodaje posameznih produktov minimalne (med 10.000 in 30.000 din). Prodaja sadja, grozdja in vina je skoraj v celoti omejena na Slovenske gorice in Haloze in le nekaj kmetij s Ptujskega polja prodaja

vinogradniške produkte, seveda iz vinogradov v gričevju.

Med posameznimi kmetijskimi panogami so višje vrednosti tržnosti samo pri živinoreji, pomen vseh ostalih panog, vključno s poljedelstvom pa je zelo majhen (tabela št.85).

Kot smo že omenili je bila daleč najvišja stopnja tržnosti zabeležena v perutninarstvu (povprečno 285.200 din na kooperanta). Nekoliko višji odkup je bil zabeležen tudi pri prodaji goveda in prodaji mleka, še posebno na Dravskem polju, vendar so nominalne vrednosti nizke.

Žitarice, zelenjava, industrijske rastline in okopravine se ne pridelujejo načrtno, v smislu proizvodne usmerjenosti, zato ne preseneča, da so vrednosti odkupa na kooperanta zelo nizke. Tovrstna pridelava je daleč od optimalne, saj kmetije ne obvladajo povsem tehnologije gojenja posameznih kultur. Eden izmed osnovnih vzgibov za pridelavo je špekulacija, to je pridelovanje tistih poljščin, ki imajo trenutno najvišjo vrednost. Seveda pa takšen pristop ni v skladu z družbenimi potrebami in s setvenimi ter proizvodnimi resolucijami. Polikulturalna pridelava je do neke mere zahtevnejša, saj je težko organizirati redosled posameznih potrebnih opravil.

V prihodnje bo potrebno poskrbeti za usmerjeno pridelavo posameznih artiklov, pri čemer bo potrebno posebno pozornost posvetiti potrebam in prirodnim pogojem (naklon, ekspozicija, tip prsti, nosilnost tal). Z proizvodnim usmerjanjem kmetij se naj bi tudi v vinogradništvu in sadjarstvu (v zahodnih Halozah tudi v gozdarstvu) dvignila tržnost do takšne mere, da bi se produkcijske enote preživljale samo s pridelovanjem tovrstnih artiklov. Posamezne kmetije naj bi bile usmerjene samo v eno panogo kmetijstva oziroma v dve, če se medsebojno ustrezno dopolnjujeta. Za neusmerjene kmetije pa bo potrebno poiskati možnosti za pridobivanje dohodkov iz nekmetijskih dejavnosti oziroma v domači obrti. Potrebno si je prizadevati

Tab. 85

POVPREČEN ODKUP NA KOOPERANTA PO PANOGAH KMETIJSTVA LETA 1980 (v 1000 din)

Naravno- pokrajinska enota	Živino- reja	Polje- delstvo	Sadjar- stvo	Vino- gradništvo	Gozdar- stvo	Drugo
Haloze	258,7	20,6	20,4	32,3	13,7	14,9
Dravsko polje	322,7	45,5	-	-	17,9	0,4
Ptujsko polje	310,5	37,1	-	28,7	13,1	47,4
Slov.gorice	258,9	29,4	17,6	26,4	11,6	23,4
Skupaj	292,4	39,0	18,4	31,0	14,1	16,3

Vir: Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju., Perutnine Ptuj in GG Maribor

da bo zemlja optimalno izkoriščena, to pa lahko zagotovi le ustrezno opredeljena proizvodna usmerjenost ob zagotovitvi optimalnega števila kmečkih gospodarstev z ustreznim številom delovnih moči, z uvajanjem strojnih skupnosti, z upoštevanjem sodobnih agrotehničnih spoznanj in s poglobljenim sodelovanjem v zadrugah, kar naj bi bila naloga pospeševalne službe.

2.6.4. Vloga in organizacija pospeševalne službe

Zelo pomembna dejavnost, kateri se žal posveča premalo pozornosti, je strokovno-pospeševalna služba združnih organizacij. Med naloge te službe sodijo strokovno svetovanje za tekočo proizvodnjo, strokovno in organizacijsko delo v zvezi s strokovnim izobraževanjem kmetov ter uvajanjem inovacij v proizvodnjo na kmetijah in izdelovanje preusmeritvenih in investicijskih programov za kmetije ter nudenje strokovne pomoči pri izvajanju le-teh.

Zaradi slabe in neustrezne kadrovske zasedbe ter preširokega delokroga kmetijskih pospeševalcev, ki so tudi organizatorji kooperacije in obenem vodijo odkup, so pospeševalci preobremenjeni s strokovno nezahtevnim delom kar jim onemogoča izvrševanje njihove osnovne naloge.

Po podatkih KZ Ptuj je posamezen pospeševalec v povprečju skrbel za 191 združenih kmetov, v KZ Lovrenc je bilo to število manjše in sicer 120 združenih kmetov na pospeševalca. Najugodnejšo podobo kaže TOK Perutnina, kjer en pospeševalec skrbi za 57 kooperantov. Po sprejetih normativih naj bi vsak pospeševalec obvladoval 2000 ha travinja, 1000 ha njiv in 1200 glav govedi. Po podatkih KZ Ptuj so nekateri pospeševalci še vedno preobremenjeni, saj v ekstremnem primeru pride na posameznika 6200 ha obdelovalnih površin. Tudi nivo kvalifikacije ni najbolj ustrezen, saj prevladujejo kmetijski tehniki, le eden pa je inženir agronomije.

Tab. 86

STRUKTURA ODKUPA OD KOOPERANTOV PO NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH LETA 1980

Naravno- pokrajinska enota	Mesna živino- reja	Mle- ko	Ži- ta- rice	Ze- le- njava	Ind. ra- stline	Oko- pavine	Sadje	Vino- grad	Les	Dru- go	Skupaj
Haloze	83,2	5,5	0,1	0,2	0,3	0,4	0,8	5,3	2,9	1,3	100,0
Dravsko polje	75,2	13,3	0,4	0,1	0,5	9,7	-	-	0,7	0,1	100,0
Ptujsko polje	76,8	8,1	0,5	1,1	2,7	4,6	-	0,3	0,3	5,6	100,0
Slovenske gorice	83,8	9,5	0,2	0,2	1,1	0,5	1,9	1,1	0,7	1,0	100,0
Skupaj	79,3	9,4	0,3	0,4	1,1	4,3	0,6	1,5	1,1	2,0	100,0

Vir: Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju, Perutnine Ptuj in GG Maribor

Izkušnje pospeševalnega dela so pokazale, da v teritorialno opredeljeni zadružni enoti potrebujemo splošnega pospeševalca s širokim profilom, ki bo organizator tržne proizvodnje in bo znal pridobiti kmete za usmerjeno pridelovanje, združevanje in različne oblike skupne proizvodnje.

Odnos do te dejavnosti nam pokaže tudi podatek o razmerju med številom strokovnih kadrov v zadružni organizaciji in številom pospeševalcev. V KZ Lovrenc je od 3 strokovnjakov za kmetijsko področje le en čisti pospeševalec, dva se le delno ukvarjata tudi s pospeševanjem. KZ Ptuj ima 31 strokovnih kadrov in le 8 pospeševalcev s katerimi občasno sodeluje še drugih 8 strokovnih delavcev. Pri TOK Perutnina se vsi pospeševalci ukvarjajo tudi z odkupom in prodajo, zato ni čistih pospeševalcev.

Pomen intenzivnega delovanja pospeševalne službe na področju strokovnega izobraževanja kmetov je v stalnem seznanjanju združenih kmetov kot tudi drugih zasebnih kmetov z novostmi v kmetijski tehnologiji, kar omogoča optimalno izkoriščanje kmetijskih površin in višjo produktivnost na nespremenjenih površinah. Pospeševalci naj bi skrbeli tudi za usmerjanje podmladka na zaščiteneh in usmerjenih kmetijah, ki bi ob ustrezni strokovni rasti z manjšimi napori obvladovale zahtevno kmetijsko proizvodnjo. Posebno zahtevno delo čaka pospeševalce v zadružnih enotah pri izdelavi in izvajanju konkretnih programov za izboljšanje obdelave zemlje, aktiviranje opuščanih zemljišč in oblikovanje zemljiških kompleksov združenih kmetov.

Menimo, da bi kazalo v zadrugah izoblikovati močne time pospeševalcev, in vzpostaviti doslednejšo delitev dela med pospeševalci in organizatorji proizvodnje. Timi pospeševalcev naj bi v celoti prevzeli zahtevne strokovne naloge, s sklepanjem pogodb pa jih praviloma naj ne bi obremenjevali. Verjetno pa bo v nekaterih primerih tudi v prihodnje še potreben kombiniran profil: pospeševalec - organizator in pospeševalec - vodja TZO ali ZE. V takih primerih bo potrebna tesnejša

strokovna povezava združnih organizacij s področnimi kmetijskimi zavodi.

2.6.5. Socialno varstvo kmetov

Pri krepitvi socialne varnosti kmečkega prebivalstva moramo izhajati iz ustavnih opredelitev, da imajo kmetje na podlagi dela in rezultatov dela v načelu enak družbenoekonomski položaj in enake pravice ter obveznosti kot delavci v združenem delu. Zato je edina realna in trajna podlaga za utrjevanje in krepitev socialne varnosti kmečkega prebivalstva uveljavljanje sodobnejše in produktivnejše proizvodnje, ki bo omogočala doseganje dohodka kmetov, krepitev njihovega družbenoekonomskega položaja in socialne varnosti.

Z ukrepi socialne politike je treba reševati probleme socialne varnosti tistih kmetov in kmetij, ki na osnovi svojega dela in združevanja tega dela, sredstev in zemlje objektivno ne morejo ustvarjati dovolj dohodka, da bi ustvarili sredstva, potrebna za delo in življenje svoje družine, pri čemer je treba upoštevati diferenciran pristop, ki bo temeljil na dogovorjenih merilih o upravičenosti, pa tudi višini družbenih pomoči.

Obvezno starostno zavarovanje kmetov je zagotovljeno minimalnemu krogu upravičencev ob minimalni pokojnini in je zasnovano na načelu, da pripada kmetiji le ena pokojnina. Navedena načela so hkrati temelji sistema starostnega zavarovanja kmetov, ki s posebnim načinom financiranja - delno kmetov samih, delno združenega dela, predstavljajo v temeljih celovito podobo tega zavarovanja.

Na tej podlagi se bodo v praksi uveljavile prednosti samoupravnih družbenoekonomskih odnosov ter utrjevalo spoznanje, da je ekonomska in socialna varnost delavcev in kmetov odvisna od

količine in kakovosti vloženega dela, od uspešnosti gospodarjenja in upravljanja in tudi od samoupravnega združevanja dela, sredstev in zemlje. To pomeni, da se lahko vse socialne pravice kmetijskih proizvajalcev ter njihovih družin praviloma izpeljuje le iz njihovega dela in rezultatov dela oziroma iz ustvarjenega dohodka. Ob tem pa je potrebno skladno z načelom solidarnosti selektivno zagotoviti starostno varstvo tudi tistim kmetom, ki si zaradi ostarelosti z lastnim delom ne morejo ustvarjati možnosti za življenje.

Da bi te usmeritve lahko izpeljali, je potrebno uveljavljati izkazovanje dejanskega dohodka kmetije, da bi lahko ugotovili, kdo se dejansko ukvarja s kmetijsko proizvodnjo, združuje svoje delo, sredstva in zemljo ter kakšne so pravice in obveznosti kmetov, predvsem iz naslova dela in rezultatov dela, ne pa lastništva nad zemljo.

Obvezno starostno zavarovanje je predvideno le za prehodno obdobje, dokler se realne ekonomske zmogljivosti samih kmetov ne bodo toliko povečale, da bo tudi za njihovo zavarovanje mogoče uveljaviti načelo samofinanciranja ob načelu vzajemnosti in solidarnosti. Končni cilj naj bi bila vključitev v delavsko zavarovanje in s tem izenačitev pravic ter dolžnosti delavcev in kmetov v pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

Število čistih kmetov, zavarovancev tega zavarovanja, iz leta v leto pada, raste pa število kmetov - delavcev, pri katerih kmetijska dejavnost ne predstavlja edinega ali glavnega poklica. Iz podatkov o starostni strukturi zavarovancev je razvidno, da gre v tem zavarovanju za generacijo, ki se iz objektivnih vzrokov ni sposobna vključevati v razne oblike združevanja oziroma v kooperantske razmerje (starost, bolezen, nesposobnost za delo, psihološki dejavniki).

V zdravstvenem varstvu so kmetje izenačeni z delavci glede oblik neposrednega zdravstvenega varstva. Potrebno bo poglobljeno razmišljati tudi o pravicah do denarnih nadomestil v času bolezni, ko je prisoten izpad živega dela. Vendar bo potrebno to pravico vezati na obseg sredstev, ki naj bi jih združili v ta namen tudi sami kmetje.

Število kmetov, ki prejemajo otroški dodatek, se v zadnjem času nekoliko zmanjšuje na račun otrok kmetov zadružnikov, ki so z vključitvijo v zadružne organizacije pridobili nov vir dohodka.

Pripravljajo se tudi predlogi o pravicah in dolžnostih združenih kmetov v zvezi z uresničevanjem pravice do porodniškega dopusta. Razprave kažejo, da se je oblikovalo več variant, od minimalne, po kateri bi imela delavka v kmetijstvu pravico do porodniškega dopusta v trajanju 105 dni do maksimalne, po kateri bi se pravice kmetic izenačile s pravicami delavk v združenem delu.

Na tem mestu je potrebno opozoriti tudi na skrajno slabo izkoriščene možnosti, ki jih ponuja zakon o preživninskem varstvu kmetov. Z omenjenim zakonom je bila uveljavljena možnost, da ostareli oziroma za delo nesposobni ljudje oddajo svoja kmetijska zemljišča in gozdove zainteresiranim družbenim pravnim osebam, v zameno pa pridobijo preživnino. Poleg razreševanja socialnih problemov se na ta način zadovoljuje tudi interes podružbljanja zasebnih kmetijskih zemljišč. Formira se zemljiški sklad, ki ob načelu "obdelovalno zemljo tistemu, ki jo bo obdeloval" prej slabo obdelana zemljišča ponovno vključi v intenzivno obdelavo.

Občani so slabo seznanjeni z navedenimi možnostmi, prav tako pa tudi ni usklajenega delovanja med kmetijsko zemljiško skupnostjo, kmetijskimi organizacijami in skupnostjo socialnega skrbstva v občini, ki bi pri izvajanju zakona morale koordinirano sodelovati. Prisotna je trditev, da ni interesa kmetov za uveljavljanje preživninskega varstva. Gotovo je s tem

povedan del resnice, vendar bi bilo potrebno za seznanjanje več naporov, saj bi zlasti na ravnini (velik interes za podružbljanje zemljišč) ta oblika rešila mnoge probleme vzdrževanja ostarelih, pa tudi v Halozah in Slovenskih goricah bi bili dani pogoji, da se zmanjša razdrobljenost ter majhnost posesti perspektivnih kmetovalcev, kar bi omogočilo višjo produktivnost dela. Še posebno breme pri izvajanju zakonskih določil nosi kmetijska zemljiška skupnost, ki v primerih, ko ni večjega družbenega interesa za nakup zemljišč in je podana iniciativa za uveljavitev preživnine, ob soglasju z morebitnimi dediči poskrbi za začasno upravljanje s temi zemljišči (sosedje imajo predpravice).

Po razpoložljivih podatkih je v vsej Sloveniji samo nekaj nad 80 kmetov uveljavilo preživnino, v občini Ptuj pa so samo trije tovrstni primeri. Predvidenega in še posebno željenega obsega podružbljanja zemljišč ob takšni dinamiki ne bo mogoče doseči.

Mnogo bolj je razširjeno uveljavljanje kmečkih pokojnin. Skupaj je v občini Ptuj 2372 kmečkih upokojencev, kar predstavlja 17,2% od vsega kmečkega prebivalstva. Delež je najvišji na Ptujskem polju (21,4%), najnižji pa s 15,9% oziroma 16,0% v Halozah in Slovenskih goricah, kar ni v skladu z deležem kmečkega prebivalstva. Kljub temu, da je kmečka delovna sila na ravnini zaradi močnejšega preslajanja mladih do neke mere bolj ostarela, se zdi, da so kmetovalci na Dravskem in Ptujskem polju pri uveljavljanju pravic do kmečke pokojnine bolj fleksibilni. Pogled na karto Delež kmečkih upokojencev od vsega kmečkega prebivalstva leta 1982 kaže povsem neizrazito deferenciacijo med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami, kar je v nasprotju z vsemi drugimi proučevanimi elementi agrarnosti.

2.6.6. Status kmeta

Cilj ureditve statusa kmeta je, da naj imajo kmetijska zemljišča tisti obdelovalci, ki jih obdelujejo in katerim predstavlja sredstvo za pridobivanje dohodka na podlagi dela. Ugotavljamo, da na področju lastništva nad zemljo vlada nered. Od statusa kmeta mora biti odvisna tudi površina zemljišč, ki jih lahko posedujejo nekmetje. Po zakonskih določilih statusa kmeta ni mogoče enačiti z združenim kmetom. S ciljem večje proizvodnje je potrebno pričeti izvajati zakonska določila, po katerih nekmetje ne morejo imeti v lasti zemljišč na najboljših kmetijskih zemljiščih, to je tistih, ki so trajno namenjena za kmetijsko proizvodnjo in da ima kmet prednostno pravico pri nakupu zemljišč. Status kmeta je podlaga za določene pravice pri prostorsko ureditvenih operacijah (komasacije, melioracije, ipd).

Cilj takšnih rešitev je, da se na podlagi zakonske razmejitev prične izvajati proces zmanjševanja zemljiške razdrobljenosti in neutemeljenega posedovanja zemlje. Glede na to, da je v različnih okoljih, upoštevajoč doseženo stopnjo družbenoekonomskega razvoja in različnega razvoja v preteklosti, dejansko mnogo različnih situacij, je zakon poleg splošnih rešitev določil tudi nekatere specifične kriterije za določanje statusa kmeta, s čimer je postopek za ugotavljanje statusa kmeta nedvomno olajšan.

V praksi se često dogaja, da pridobijo status kmeta občani, ki zemlje niso nikdar obdelovali, in ki je na nameravajo intenzivno obdelovati, kar pomeni, da jim je temeljni cilj možnost dedovanja oziroma ohranitev lastninske pravice na zemljiščih. Priznanje statusa kmeta tistim občanom, ki nimajo interesa, ali ki se niso sposobni in pripravljene vključiti v intenzivno pridelovanje na najboljših tleh, trajno namenjenih za kmetijsko proizvodnjo, torej pomeni: ohranjanje ekstenzivne proizvodnje in s tem slabo izkoriščanje danih naravnih pogojev;

- oviranje hitrejšega procesa prestrukturiranja lastninske in parcelne strukture, kar bi zlasti na tem območju moralo potekati hitreje (upočasnjeno podružbljanje);
- povečevanje drobljenja zemljišč in njihovo prehajanje v roke nekmetov.

Dolgoročne negativne posledice so tudi v tem, da se ti "kmetje" nagibajo k spreminjanju setvenega kolobarja s tem, da zatravljajo njivske površine in se tako usmerjajo k ekstenzivnejši proizvodnji, namenjeni predvsem za lastno uporabo, neracionalnemu opremljanju s kmetijsko mehanizacijo, ipd. V primerih izvajanja prostorsko-ureditvenih operacij so ti kmetje in nekmetje premalo oziroma sploh niso zainteresirani ali pa so celo direktni nosilci odpora proti takšnim posegom, ki so nesporno temelj za razvoj intenzivne in produktivnejše kmetijske proizvodnje.

2.6.7. Problemi polkmečke strukture

Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva so odraz naglega poklicnega, socialnega in ekonomskega preslajanja prebivalstva kot posledica splošnega družbenoekonomskega razvoja, pogojenega s procesi industrializacije, urbanizacije in deagrarizacije. Potrebe po delovni sili so sprožile zaposlovanje kmečke delovne sile v nekmetijskih poklicih, nakar se je življenjski nivo precej dvignil. Sledil je pritisk kmečkega prebivalstva po rednem zaposlovanju, nova delovna mesta pa niso mogla zagotoviti zaposlitve vsem zainteresiranim. Drug razlog za obstoj polkmečke strukture je razmeroma nizka raven produktivnosti, tako v kmečki kot nekmečki sferi zaposlitve. Zato je potrebna dvojna zaposlitev, na zemlji in v tovarni ali v drugih poklicih. Takšna dejavnost se v določenih pogojih medsebojno oplaja in omogoča razmeroma visoko življenjsko raven. Ko doseže produktivnost dela visoko raven, se ekonomska nuja po dvojni zaposlitvi izniči in pride do

Tab. 88

GOSPODINJSTVA V KS OBČINE PTUJ LETA 1971 GLEDE NA VIR DOHODKA

Krajevna skupnost	Š t e v i l o			D e l e ž i		
	kmečka	mešana	nekmečka	kmečka	mešana	nekmečka
Cirkovce	161	220	189	28,2	38,6	33,2
Cirkulane	369	263	71	52,5	37,4	10,1
Destrnik	284	296	120	40,6	42,3	17,1
Dolena	88	121	36	35,9	49,4	14,7
Dornava	134	124	91	38,4	35,5	26,1
Gorišnica	257	422	190	29,6	48,6	21,8
Grajena	106	209	114	24,7	48,7	26,6
Hajdina	145	332	459	15,5	35,5	49,0
Juršinci	351	164	44	62,8	29,3	7,9
Kidričevo	49	110	732	5,5	12,3	82,2
Lovrenc na Dr.p.	72	106	117	24,4	35,9	39,7
Majšperk	138	253	290	20,3	37,2	42,5
Markovci	340	458	130	36,6	49,4	14,0
Podlehnik	375	230	92	53,8	33,0	13,2
Polenšak	195	145	36	51,9	38,6	9,5
Ptuj	177	428	3396	4,4	10,7	84,9
Ptujska gora	72	137	149	20,1	38,3	41,6
Rogoznica	104	298	367	13,5	38,8	47,7
Stoperce	38	53	23	33,3	46,5	20,2
Trnovska vas	176	112	23	56,6	36,0	7,4
Videm pri Ptujju	225	355	206	28,6	45,2	26,2
Vitomorci	218	82	33	65,5	24,6	9,9
Zavrč	191	146	66	47,4	36,2	16,4
Leskovec	269	101	31	67,1	25,2	7,7
Žetale	256	132	42	59,5	30,7	9,8
Skupaj občina Ptuj	4790	5297	7047	28,0	30,9	41,1

popolne polarizacije na čiste kmete in čiste nekmete. Zato danes v razvitem svetu polkmečka struktura skoraj ni več prisotna z izjemo "hobi" vzgibov.

Razloge za nastanek in obstoj in razprostranjenost mešanih delavsko-kmečkih gospodinjestev lahko torej razdelimo na ekonomske in neekonomske. Mnenja o perspektivah, koristih in slabostih polkmečke strukture so deljena.

Raziskave kažejo, da opravljajo v primerih ekonomske nuje lahko odgovorno oba poklica, oziroma da mešane kmetije ne zaostajajo za produktivnostjo v kmetijstvu za čistimi kmetijami. To potrjujejo tudi razmere v občini Ptuj v vseh štirih kooperativnih naravnopokrajinskih enotah. Celo več! Vsa že obravnavana dejstva kažejo, da so mešana delavsko-kmečka gospodinjestva povprečno v vseh elementih kmetijske produkcije, tržnosti kmetijstva, opremljenosti z mehanizacijo, opremljenosti gospodinjestev in stopnjo mobilnosti pred čistimi kmečkimi družinami, za katere je značilna dokajšnja ostarelost. Le redke čiste kmetije so presegle povprečen nivo mešanih kmetij.

Pričakovati pa je, da bodo mešana gospodinjestva manj intenzivno obdelovala zemljo, ko bodo ekonomski motivi izginili. Ker se bodo tudi manj odgovorno vključevala v prehrambeni načrt in ne bodo kazala interesov za integracijo dela, sredstev in zemlje ter bodo zaviralno delovala v primeru izvajanj prostorsko - ureditvenih operacij, je potrebno imeti natančen nadzor nad celotno institucijo polkmetov.

Ugotoviti bo potrebno načrte mešanih kmetij z vidika nadaljnega kmetovanja oziroma z vidika predvidenega zaposlovanja v nekmetijskih poklicih. Pomemben je problem nasledstva.

Zaradi nekaterih negativnosti oziroma onemogočanja razvoja čistih kmetij, so nekatere ocene funkcije mešanih kmečkih gospodinjstev tudi zelo kritične. Osnova tovrstnih razglabljanj je, da mešane kmetije problem brezposelnosti le zaostrujejo. Prehajanje zemlje v last nekmetov in mešanih kmetij zmanjšuje količine zemlje, ki bi jo mogli imeti kmetje ali družbena posestva, dvojno zaposleni kmetje - delavci pa zmanjšujejo število prostih delovnih mest v nekmetijstvu. Trditev o zmanjšani kvoti delovnih mest ne drži, saj bi se v pogojih modernega kmetovanja v vsakem primeru zaposlilo izven kmetijstva okrog 90% aktivnih prebivalcev.

Sprejem novih zakonskih določil in morebitna nova davčna politika bo lastnike zemlje nedvomno v večji meri silila, da bodo optimalno izkoriščali zemljo, tako da bodo majhne koristi dvojne zaposlitve, psihološko-moralni dejavniki in špekulacije gotovo izgubile na pomenu. Čas dokončne polarizacije na čista kmečka in nekmečka gospodinjstva pa je v naših družbenoekonomskih razmerah še zelo daleč, gotovo ga zavirajo in ga očitno še bodo neustrezne socialno-posestne razmere, ki onemogočajo nastanek in razvoj modernih agro-produkcijskih enot.

Do takrat je potrebno težiti za tem, da tudi zemlja mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev ostane v čim večji meri in kar najbolj intenzivno obdelana. Čim bolj korektno je potrebno opredeliti vlogo mešanih kmetij v ohranjanju stoletne fiziognomije agrarnega prostora. V zvezi z načrtno izvajano kmetijsko politiko in težnjo po ohranjanju kulturne pokrajine je v nadaljnjem odnosu do mešanih kmetij možen samo naslednji pristop: na ravnini Dravskega in Ptujkega polja je potrebno z ustreznimi ukrepi mešano strukturo počasi odpravljati z delitvijo na čiste kmetije in na gospodinjstva z nekmečkim gospodarstvom, v gričevju pa razvoj mešane strukture z različnimi ugodnostmi spodbujati.

S podatki o številu in deležu mešanih delavsko-kmečkih gospodinjev v popisnem letu 1981 žal ne razpolagamo, zato smo morali uporabiti podatke iz leta 1971, po katerih je bilo v občini Ptuj 5297 ali 30,9% mešanih gospodinjev (tabela št.88). Trdimo lahko, da je število v zadnjem desetletju naraščalo. Na karti Socioekonomska struktura gospodinjev leta 1971 se lepo vidi zakonitost spreminjanja čistih kmečkih v nekmečka gospodinjstva. Medtem ko v najbolj zaostalih predelih še vedno prevladujejo čiste kmetije (Slovenske gorice vzhodno od Pesnice, Haloze razen lokalnih središč skoraj v celoti), pa so v okolici industrijskih centrov že skoraj povsem prevladala nekmečka gospodinjstva (okolica Ptuja, Kidričevega in Majšperka). Slovenske gorice zahodno od Pesnice, Dravsko in Ptujsko polje so bili v fazi intenzivnega spreminjanja socioekonomske strukture, zato je prevlada mešanih kmetij razumljiva.

Sklepamo, da se je območje prevlade nekmečkih gospodinjev razširilo in da se je prevlada mešanih kmetij razširila v odročnejše predele, kar lahko potrdi tudi anketiranje v sondnih območjih (tabela CXLI), ki kaže na skoraj identične deleže posameznih mešanih grup v vseh naravnopokrajinskih enotah. V Halozah in Slovenskih goricah je več čistih kmetij, na Dravsko-Ptujskem polju pa več nekmečkih gospodinjev. Mešanih gospodinjev je največ med mladimi, generacijskimi in starajočimi gospodinjstvi. Med ostarelimi družinami prevladujejo čiste kmetije, največ nekmečkih gospodinjev pa je med mladimi, zrelimi in ostarelimi gospodinjstvi (tabela št.89).

Menimo, da bi bilo potrebno problematiko mešanih delavsko-kmečkih gospodinjev še dodatno proučiti, saj zaostrene ekonomske razmere lahko povzročijo neželjen tok razvoja v prihodnosti. Še posebno pozornost v tem okviru bo potrebno posvetiti problemom kmečkih žena - gospodinj, tako pri čistih kot pri mešanih kmetijah.

***** C R O S S T A B U L A T I O N O F *****
P56 ZASCITENOST KMETIJE BY P11 POKLICNA GRUPA
***** PAGE 1 OF 1

		P11										
		COUNT	IKMECKO		MES PK		MES EN		MES PN		NEKM	ROW TOTAL
ROW PCT	COL PCT	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	
TOT PCT		I	1	I	2	I	3	I	4	I	5	I
P56		I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
	1	I	87	I	58	I	48	I	23	I	8	I 224
DA		I	38.8	I	25.9	I	21.4	I	10.3	I	3.6	I 36.7
		I	51.8	I	55.8	I	29.4	I	22.8	I	10.8	I
		I	14.3	I	9.5	I	7.9	I	3.8	I	1.3	I
		I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
	2	I	81	I	46	I	115	I	78	I	66	I 386
NE		I	21.0	I	11.9	I	29.8	I	20.2	I	17.1	I 63.3
		I	48.2	I	44.2	I	70.6	I	77.2	I	89.2	I
		I	13.3	I	7.5	I	18.9	I	12.8	I	10.8	I
		I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
	COLUMN TOTAL		168		104		163		101		74	610
	TOTAL		27.5		17.0		26.7		16.6		12.1	100.0

RAW CHI SQUARE = 66.19444 WITH 4 DEGREES OF FREEDOM. SIGNIFICANCE = .0000
 CRAMER'S V = .32942
 CONTINGENCY COEFFICIENT = .31288
 LAMBDA (ASYMMETRIC) = .08036 WITH P56 DEPENDENT. = .07692 WITH P11 DEPENDENT.
 LAMBDA (SYMMETRIC) = .07808
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (ASYMMETRIC) = .08722 WITH P56 DEPENDENT. = .03669 WITH P11 DEPENDENT.
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (SYMMETRIC) = .05165
 KENDALL'S TAU B = .27707 SIGNIFICANCE = .0000
 KENDALL'S TAU C = .33396 SIGNIFICANCE = .0000
 GAMMA = .45085
 SOMERS'S D (ASYMMETRIC) = .21366 WITH P56 DEPENDENT. = .35931 WITH P11 DEPENDENT.
 SOMERS'S D (SYMMETRIC) = .26797
 ETA = .32942 WITH P56 DEPENDENT.
 ETA = .30930 WITH P11 DEPENDENT.
 PEARSON'S R = .30930 SIGNIFICANCE = .0000

 P56 ZASCITENOST KMETIJE BY P57 NASLEDSTVO-KMETOVANJE
 ***** PAGE 1 OF 1

		P57								
		COUNT	NE		NE VE		BR ODS		ROW	
ROW	PCT	IDA							TOTAL	
COL	PCT									
TOT	PCT	1	2	3	4					
P56		1	118	12	93	1	224			
DA		52.7	5.4	41.5	.4	36.7				
		44.9	25.5	31.1	100.0					
		19.3	2.0	15.2	.2					
		2	145	35	206	0	386			
NE		37.6	9.1	53.4	0	63.3				
		55.1	74.5	68.9	0					
		23.8	5.7	33.8	0					
		COLUMN	263	47	299	1	610			
		TOTAL	43.1	7.7	49.0	.2	100.0			

RAW CHI SQUARE = 15.82612 WITH 3 DEGREES OF FREEDOM. SIGNIFICANCE = .0012
 CRAMER'S V = .16107
 CONTINGENCY COEFFICIENT = .15902
 LAMBDA (ASYMMETRIC) = .00446 WITH P56 DEPENDENT. = .08039 WITH P57 DEPENDENT.
 LAMBDA (SYMMETRIC) = .04860
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (ASYMMETRIC) = .02015 WITH P56 DEPENDENT. = .01439 WITH P57 DEPENDENT.
 UNCERTAINTY COEFFICIENT (SYMMETRIC) = .01679
 KENDALL'S TAU B = .12601 SIGNIFICANCE = .0007
 KENDALL'S TAU C = .12947 SIGNIFICANCE = .0007
 GAMMA = .24196
 SOMERS'S D (ASYMMETRIC) = .11399 WITH P56 DEPENDENT. = .13929 WITH P57 DEPENDENT.
 SOMERS'S D (SYMMETRIC) = .12538
 ETA = .16107 WITH P56 DEPENDENT.
 ETA = .13074 WITH P57 DEPENDENT.
 PEARSON'S R = .13074 SIGNIFICANCE = .0006

NUMBER OF MISSING OBSERVATIONS = 66

Prostorska razmestitev objektov kmetijske infrastrukture v občini Ptuj je prikazana na posebni karti (Razmestitev kmetijske infrastrukture v občini Ptuj leta 1981), ki kaže osnovne značilnosti organizacije kmetijstva v občini. Primerjali smo podatke, ki jih je zbral V. Bračič (1969) s sedanjim stanjem in ugotovili, da se število gospodarskih objektov združnih organizacij ni povečalo, povečale so se samo posamezne kapacitete. Koncentracija gospodarskih objektov je značilna v krajih sedežev združnih enot, kjer so tudi predelovalne kapacitete, manjše servisne delavnice za popravilo kmetijske mehanizacije in sedeži strokovno pospeševalne službe.

Za neposredno sodelovanje z zasebnimi kmeti pa je pomembnejša mreža odkupnih postaj. Na območju ptujske občine so prisotne odkupne postaje za poljedelske, sadjarske, vinogradniške pridelke kot tudi za živino ter mleko. Razporeditev posameznih vrst odkupnih postaj ustreza proizvodni usmeritvi posameznih območij občine. V Halozah in Slovenskih goricah so to predvsem odkupne postaje za grozdje in sadje, ki so vezane na sedeže združnih enot, kjer so skladiščene kapacitete. Na Ptujskem polju pa je več odkupnih postaj za zelenjavo. Najobsežnejšo mrežo tvorijo odkupne postaje za živino in mleko. Značilna je močnejša koncentracija odkupnih postaj KZ Ptuj za živino na območju Slovenskih goric in Ptujskega polja, na Dravskem polju pa se pojavljajo tudi enote KZ Lovrenc. Skupno ima KZ Ptuj 34 odkupnih postaj za živino. Številnejše so odkupne postaje za mleko oziroma zbiralnice mleka. Na vsem območju občine ima KZ Ptuj 47 zbiralnic s hladilnimi bazeni, 30 zbiralnic zvrči in še 13 zbiralnic brez hladilnih naprav.

Glede na uveljavljene oblike proizvodnega sodelovanja in prevladujoč sistem odkupa kmetijskih produktov je odkupna mreža v občini ustrezno zasnovana. To trditev potrjujejo tudi rezultati ankete, ki jo je IGU opravil leta 1979 po krajevnih skupnostih ptujske občine. V večini krajevnih skupnostih so kmetje pozitivno

ocenili organizacijo odkupne mreže, ki z ustrezno gostoto odkupnih postaj raznovrstne usmeritve omogoča nemoteno poslovanje. Pri tem je značilno, da se kmetije poslužujejo različnih oblik, od oddaje pridelka v okviru kooperacije, prodaje preko odkupnih postaj in tudi privatne prodaje. Izjemo je predstavljal jugozahodni del Haloz, ki je imel po mnenju prebivalcev slabe možnosti za oddajo pridelkov, v kolikor o tržnih viških v tem območju lahko govorimo. Podatki iz leta 1979 so zajeli 154 od 225 naselij v občini, od tega je v 55 naseljih prevladoval odkup preko KZ na osnovi kooperacij, v 36 naseljih so bile odkupne postaje, 50 naselij je bilo vezanih na odkupno postajo v sosednjem naselju, 13 naselij pa na privatno prodajo. Skupaj je bilo 74 naselij vezanih na kooperacijski in pogodbeni odkup, v 80 naseljih pa se je poleg tega uveljavljala tudi privatna prodaja. Slednja prav gotovo zaradi ugodnejših cenovnih razmerij na trgu kmetijskih proizvodov.

3. MOŽNOSTI IN OMEJITVE V RAZVOJU KMETIJSTVA

3.1. Primernost tal za kmetijsko proizvodnjo glede na -----

3.1.1. reliefne pogoje:

Pod reliefnimi pogoji razumemo v prvi vrsti naklon, mednje pa štejemo tudi ekspozicijo in nadmorsko višino, ki ju pogojuje relief, a sta pomembna modifikatorja klimatskih razmer.

Poglobljena analiza primernosti prirodnih pogojev presega okvir elaborata, zato se na tem mestu omejujemo samo na najpomembnejša dejstva, ob upoštevanju, da je tovrstna naloga v izdelavi na Geodetskem zavodu v Ljubljani.

Naklon je eden izmed najpomembnejših dejavnikov v kmetijstvu, še posebno če ga kombiniramo s preostalimi prirodnimi pogoji. Mi smo ga ugotavljali po metodi Poljakinje Kudrnovske s topografskih kart v merilu 1 : 25000. Za vsak kvadratni kilometer smo izračunali povprečni naklon (glej Karto naklonov po metodi Kudrnovske). Zavedamo se, da so dobljene vrednosti do neke mere nerealne zaradi pestrejše reliefne razgibanosti, a neke zakonitosti v razporejenosti reliefne energije vsekakor dajejo.

Razvidno je, da je daleč največja reliefna energija v Halozah, še posebno v njihovem osrednjem in jugozahodnem delu, kjer presega povprečni naklon 25° . Da je ob takšnih naklonih izvajanje kmetijskih delovnih opravil oteženo do skrajnosti, verjetno ni potrebno posebej izpostavljati (glej tabelo št.102). Uporaba kmetijske mehanizacije je v takšnih pogojih skoraj povsem onemogočena, zato je potrebno urejanje terarskih sistemov. Potrebna je stalna borba proti eroziji. Pretežni del Haloz ima naklone med 19° in 24° , v vzhodnem delu pa so tudi nekoliko blažji nakloni (med 13° in 18°). V Slovenskih goricah se nakloni med 13° in 18° le sporadično pojavijo, drugače pa prevladujejo

nagibi terena med 4° in 12° , v Pesniški dolini pa tudi raven teren (do 3°). Omejitve v proizvodnji v takšnih pogojih skorajda ni. Naklone med 4° in 12° zasledimo tudi na grebenu Savinjskega.

Glede na navedene razmere smatramo, da je v vzhodnih Halozah najbolj smotrno razvijati vinogradištvo, v zahodnih Halozah živinorejo (pašno-košni sistem) in gozdarstvo, v Slovenskih goricah poleg živinoreje v prvi vrsti sadjarstvo in na Dravskem ter Ptujskem polju in v Slovenskih goricah v večji meri poljedelstvo.

Ekspozicija vpliva na uspešnost gojenja posameznih kultur oziroma njihovo pridelovanje povsem onemogoča. Jasno je, da velja tovrstna ugotovitev samo za gričevnato - hribovita območja. Zlasti ugodna je južna lega, to je prisojna stran, kjer je osončenost najbolj intenzivna in najdaljša, kar daje še zlasti ugodne pogoje v pogojih srednjeevropske klime (zmes kontinentalne, oceanske in sredozemske) za rast vinogradov in sadovnjakov. Na večjih nagibih je možno gojiti trto in sadno drevje tudi na pobočjih v vzhodno in zahodno ekspozicijo, čeprav se zdi, da so ta pobočja ob temeljiti rajonizaciji proizvodnje primernejša za poljedelstvo in travništvo. Na osojnih pobočjih so najugodnejši pogoji za rast gozda, možno pa bi bilo urediti tudi pašnike. V Slovenskih goricah in vzhodnih Halozah zaradi specifičnega razvoja reliefa (reke in potoki tečejo v smeri S - J) pogostejša pobočja z vzhodnimi in zahodnimi ekspozicijami, v zahodnih Halozah pa je zaradi razpredene rečne mreže (glavni vodotoki v smeri S - J, pritoki, Dravinja in Polškava pa V - Z) več južnih in severnih pobočij, a je tu klima zaradi večjih višin že bolj surova.

Nadmorska višina je na območju občine Ptuj omejitveni element pri kmetijski rajonizaciji samo kot zgornja meja termalnega pasu, nad katero gojitev vinogradov ni več primerna. Ta višina je 450 m in je prisotna samo v skrajnem JZ delu vzhodnih Haloz in na južnem obrobju ter v osrednjem delu zahodnih Haloz.

Nad omenjeno višino je smotrno dati absolutno prednost gozdarstvu (Jelovica, Donačka gora).

3.1.2. talne pogoje

Talne razmere v širšem pomenu besede - pedološke in hidrogeološke v občini Ptuj močno varirajo. Glavni modifikatorji tega ekološkega agrarno-proizvodnega sistema so geomorfološke in litološko-geološke narave. Po Stritarju (Stritar A., 1973, str. 108) lahko na tem območju sledimo trem bolj ali manj izrazitim pedosekvencam (značilnemu zaporedju talnih oblik). Prav pojav pedosekvenc kaže, da sta matični substrat in dolžina trajanja pedogeneze osnovna pedogenetska faktorja.

- a) Tla na fluvioglacialnih in holoremskih prodih in peskih so razširjena izključno na prodnih nasipih Drave na Ptujskem in Dravskem polju. To so najkvalitetnejša kmetijska zemljišča, primerna za poljščine. Pedosekvenco sestavljajo: sirozem (prodišča ob reki), fluvisoli in rjava tla na fluvioglacialnem produ in pesku, ki jih glede na debelino prepereline lahko delimo na plitva in globoka.
- b) Tla na ilovicah in glinah so zaradi slabe površinske in globinske drenaže prekomerno vlažna. Zavzemajo obsežna področja ob Pesnici in na južnem robu Dravskega polja ob Polskavi in njenih pritokih. Fini ilovnato-glineni nanosi omenjenih potokov so slabo zračni in nepropustni za vodo. Pojavlja se zanitna voda, talna ali stojna. Tla so zato močno zakisana in revna s hranilnimi snovmi, primerna pa so predvsem za travnišča.
- c) Tla na miorenskih in pliorenskih laporjih in peščenjakih zavzemajo gričevnat in hribovit svet Haloz in Slovenskih goric. Potoki v Halozah in Slovenskih goricah nanašajo ilovnato glinen material, zato so doline mokrotne in zaglejene.

Na nekoliko bolj dvignjenem svetu se pojavljajo rjava tla z njivami, nad njimi so sadovnjaki, na večjih strminah pa vinogradi, kjer so tla prerigolana. Prevladujoč tip tal so pararendžine. Na osojnih legah uspeva gozd.

Opisani pedološki in reliefni pogoji so v veliki meri odločali pri oblikovanju pejsažne in agrarne podobe pokrajine v okolici Ptuja. Izoblikovala sta se dva agrarna sistema: pretežno poljedelsko usmerjen v ravninskem predelu Dravskega in Ptujskega polja, v Halozah in Slovenskih goricah pa je bilo močno poudarjeno vinogradništvo, sadjarstvo in gozdarstvo. Zemlja je bila za podeželsko prebivalstvo najpomembnejši vir preživljanja.

S pospešenim gospodarskim, zlasti industrijskim razvojem v povojnem obdobju, z deagrarizacijo, depopulacijo posameznih območij in s širjenjem urbanizacije kot načina življenja sta se agrarna ekonomija in vaški način življenja korenito spremenila. Poleg pozitivnih razvojnih trendov, kot sta modernizacija in odliv odvečne delovne sile v kmetijstvu pa se pojavljajo čedalje številnejši uporabniki najbolj plodnih zemljišč.

Stara agrarna poselitev je čuvala rodovitna tla za poljedelstvo. Tak primer je na jugo Dravskega polja: Mihovce, Jablane in še nekatere druge vasi stoje na mokrotni ravnini, ki meji na dravski prodni nanos z rodovitnimi rjavimi prstmi. Plodni ravninski svet je zaradi svoje odprtosti privlačen za naselitev industrije, komunalnih objektov in stanovanjskih poslopij. Številne gramoznice in divja odlagališča odpadkov kazijo pokrajino, ogrožajo kvaliteto podtalnice in krčijo obdelovalne površine.

3.1.3. klimatske pogoje:

Območje SV Slovenije se po posameznih klimatskih značilnostih razlikuje od osrednje Slovenije. Zaradi določenih specifičnosti ga uvrščamo v subpanonski tip podnebja (I.Gams,1972,str.6). Ta podnebni tip modificira reliefna izoblikovanost površja. Ločimo dna ravnin in dolin od terciarnega gričevja in hribovja. Oba predela se ločita zlasti po posameznih bioklimatskih kazalcih, ki vplivajo na fenologijo in rastne pogoje vegetacije, v močni meri pa tudi na uspevanje kulturnih rastlin, kar se močno odraža v pokrajinski podobi. Za ilustracijo klimatskih značilnosti smo izbrali dve merilni postaji, na ravnini ter v dolini (Starše, Podlehnik) in dve postaji v gričevnatem (termalnem) pasu (Mestni vrh in Turški vrh).

Padavin je manj kot v osrednji Sloveniji (tabela št.94). Zaradi orografskih razmer so nekoliko bolj namočene Haloze, kjer je padavin nad 1100 mm, najmanj pa jih je na vzhodu (Sakušak 884 mm). Razporeditev padavin je ugodna za gojitev vinske trte, saj je najmanj padavin prav v času zorenja. Prevelika količina padavin pospešuje gnitje grozdnih jagod in razvoj glivičnih boleznih na trti. Zaradi globoke zakoreninjenosti trte in dokaj visoke količine padavin nastopi škoda na vinski trti le ob hudih sušah. Najbolj namočeni meseci so v zaporedju julij, avgust in junij.

Število dni s snežno odejo se giblje okrog 50 (tabela CXLVI). Najtoplejši mesec je julij, sledita avgust in junij. Pri mesečnih in pri srednjih letnih temperaturah se močno odraža vpliv reliefne izoblikovanosti. Najtoplejši postaji sta Turški vrh in Mestni vrh v gričevnatem svetu. Razlika za najtoplejši mesec julij med Staršami in Turškim vrhom je $0,9^{\circ}\text{C}$. V termalnem pasu so tudi zimski meseci toplejši zaradi temperaturne inverzije (tabela št.95). Razlika povprečnih minimalnih temperatur med Staršami in Mestnim vrhom znaša $1,9^{\circ}\text{C}$ (tabela CLIV). Razlike v relativni višini še močneje vplivajo na oblačnost in pojav

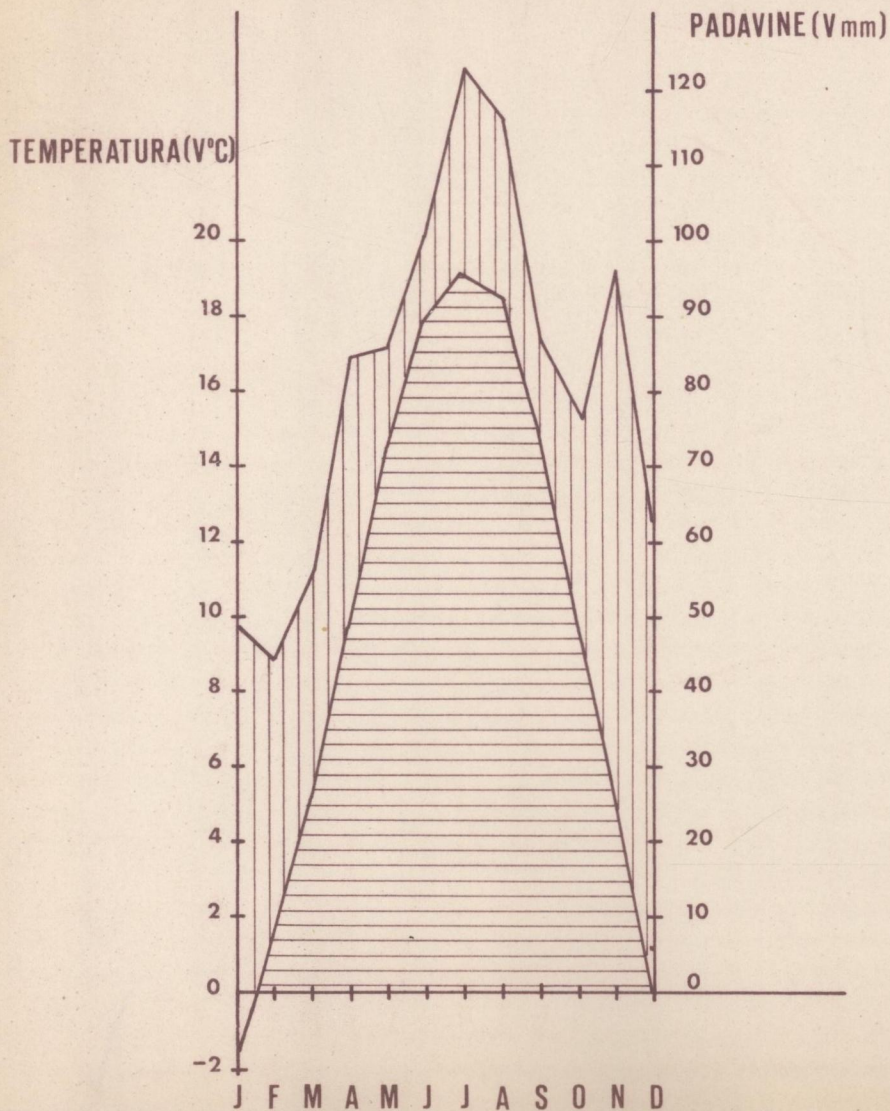
megle. Oba pojava sta v gričevju manj pogosta in intenzivna (tabela 96, CXLIV). Zaradi tega je intenzivnost radiacije v termalnem pasu večja, kar je poleg ustrezne ekspozicije, odločilni dejavnik za gojitev vinske trte in sadnega drevja. V ravninah in dolinah je tudi večja nevarnost spomladanskih pozeb (tabela CXLIX).

Z bioklimatskega stališča je termalni pas ugodnejši zaradi večje insalacije, manj pogostih pozeb in višje vsote aktivnih in efektivnih temperatur (tabela št.97). Vegetacijska doba je daljša za 5 - 10 dni (tabela 97). Neugodna je večja izpostavljenost toči.

Tudi v ravninskem svetu so klimatske razmere za gojitev poljščin zelo ugodne. Ugoden padavinski režim omogoča gojitev vseh poljščin ob zadostni namočenosti, čeprav je možno, da se v izrednih pogojih pojavi tudi klimatska sušnost, kar bi bilo ob uvajanju namakalnega sistema, ki ga omogočata kanala obeh elektrarn, mogoče premagati.

Glede na zbrane meteorološke podatke bi bilo možno izvesti še mnogo podrobnejšo agrometeorološko analizo, vendar v tem elaboratu le-ta presega zadani nivo. Menimo, da je izbor postaj ustrezen. Vprašljiva je predvsem postaja Starše, ki ni v občini Ptuj (v ptujski občini na ravnini ni meteorološke opazovalnice), vendar menimo, da je primernejša kot postaja Pragersko, kjer je še močnejše prisoten vpliv Pohorja.

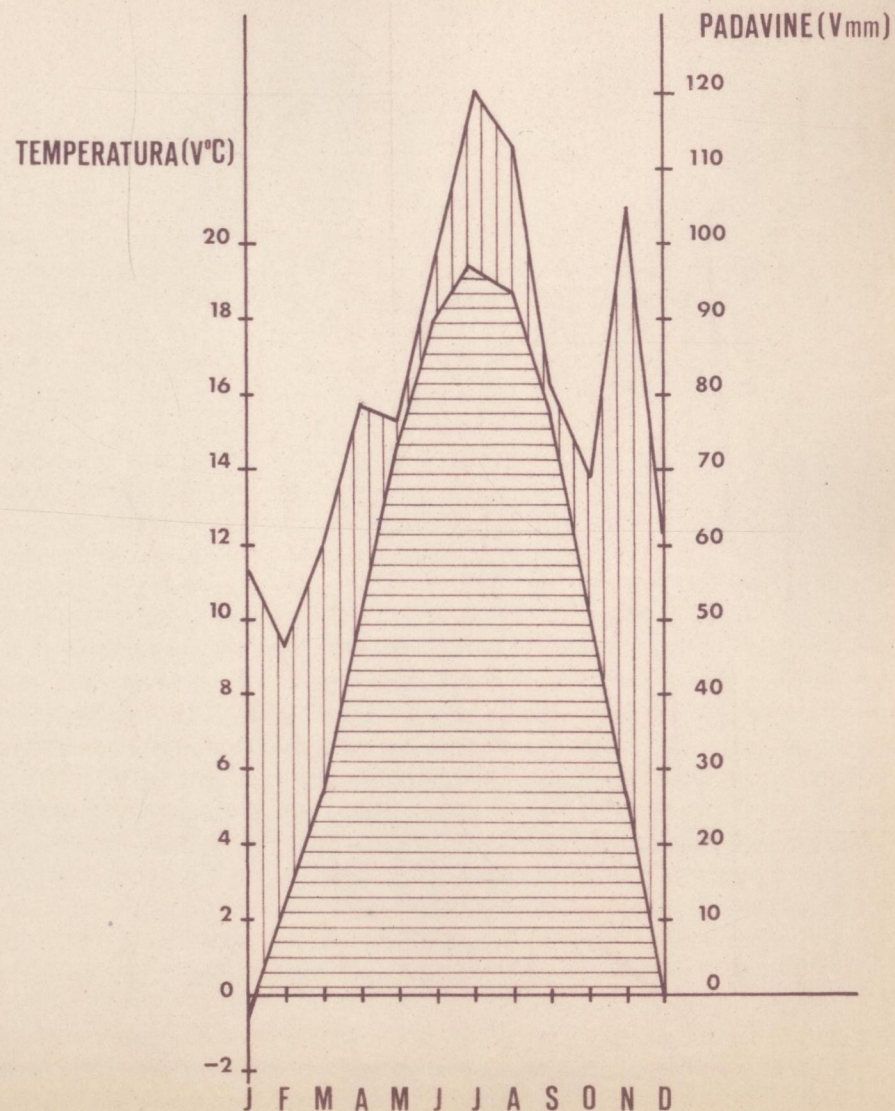
KLIMATOGRAM - STARŠE

OBDOBJE 1971-1980

VIR: PODATKI HIDROMETEOROLOŠKEGA ZAVODA SR SLOVENIJE

KLIMATOGRAM - MESTNI VRH

IGŦ E. KARDELJA V LJUBLJANI, JANUAR 1982
 NOSILEC NALOGE: DRAGO KLADNIK

POVPREČNA TEMPERATURA ZRAKA V OBDOBJU 1960 - 1980

Postaja	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Σ	Σ_{\min}	Σ_{\max}
Podlehnik	- 0,8	1,6	5,0	9,9	14,4	17,7	19,2	18,4	14,9	10,3	5,7	0,8	9,7	8,3	11,0
Turški vrh	- 0,5	2,1	5,7	10,4	15,0	18,5	20,0	19,4	15,9	10,8	5,8	0,8	10,3	8,7	11,4
Starše	- 1,6	1,5	5,2	9,8	14,4	17,9	19,1	18,4	14,8	9,7	5,0	-0,1	9,5	8,5	10,4
Mestni vrh	- 0,9	2,0	5,4	10,0	14,7	17,9	19,3	18,7	15,4	10,6	5,4	0,4	9,9	9,0	10,9

Vir: Podatki hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije

Tab. 96

POVPREČNA OBLAČNOST V OBDOBJU 1956 - 1980

Postaja	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Σ	Σ_{\min}	Σ_{\max}
Podlehnik	6,7	6,6	6,3	6,1	5,5	5,4	4,9	4,8	5,2	6,0	7,0	6,8	5,9	4,7	7,0
Turški hrib	6,5	6,1	5,7	5,7	5,1	4,9	4,2	4,2	4,3	4,9	6,7	6,7	5,5	4,6	6,3
Starše	7,3	6,7	6,4	6,0	5,8	5,6	5,0	5,0	5,3	5,9	7,0	7,2	6,1	5,5	6,8
Mestni vrh	5,7	5,1	4,5	4,4	4,0	4,1	3,6	3,5	3,7	4,1	5,6	5,8	4,5	3,4	5,9

Vir: Podatki hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije

Tabela 97

PRIČETEK, KONEC, TRAJANJE, KTIVNE IN EFEKTIVNE TEMPERATURE, POVPREČNA TEMPERATURA ZRAKA, PODATKI ZA OBDOBJA NAD TEMP.PRAGI 5°C OZIROMA 10°C (1956-1980)

Po- staja	Pri četek z dnevno temp. ≥ 5°C	Konec dobe z dnevno temp. ≥ 5°C	Traj. dobe z dnevno temp. ≥ 5°C št.dni	Prič. dobe z dnev.t. >=10°C	Konec dobe z dnevno temp. >= 10°C	Traj. dobe z dnevno temp. ≥10°C št.dni	Vsota akt. temp. prag 5°C	Vsota akt. temp. prag 10°C	Vsota efekt. temp. prag 5°C	Vsota efekt. temp. prag 10°C	Pvpr. t.zraka v ve. dobi (prag 5°C)	Povpr.t. zraka v veg.dobi (prag 10°C)
Starše	14,3	15,11	247	16,4	14,10	182	3391	2913	2156	1093	13,6	15,8
Mestni vrh	12,3	17,11	251	15,4	18,10	187	3500	3019	2245	1149	13,8	16,0
Podlehnik	16,3	19,11	249	16,4	17,10	185	3429	2949	2184	1099	13,6	15,7
Turški vrh	10,3	20,11	256	12,4	20,10	192	3644	3167	2364	1247	14,1	16,3

Vir: Podatki Hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije

Tab. 98

VREDNOST NEKATERIH METEOROLOŠKIH ELEMENTOV ZA VEGETACIJSKO DOBO S TEMPERATURNIM PRAGOM 5°C OZ. 10°C
V PRIMERJAVI S CELOLETNIMI VREDNOSTMI (1956-1980) I.

Postaja	Višina padavin v mm					Št.dni s padavinami = 0/mm						
	Letna	5°C	Delež 5° od letne	10°	Delež 10° od letne	Leto	5°C	Delež 5° od let.t. v %	10°	Delež 10° od let.t. v %	Dolž. veg.d. 5° v %	Dolž. veg.d. 10° C v%
Starše	974,6	754,8	77,4	590,3	60,6	127,6	89,5	70,1	67,7	53,1	67,7	49,9
Mestni vrh	957,4	427,1	75,9	568,6	59,4	142,7	99,5	69,7	75,7	53,0	68,8	51,2
Podlehnik	1043,9	797,8	76,4	620,7	59,5	117,4	83,6	71,2	63,6	54,2	68,2	50,7
Turški vrh	1184,9	913,7	77,1	731,8	61,8	112,4	82,2	73,1	63,5	56,5	70,1	52,6

Vir: Podatki Hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije

Tab. 99

VREDNOST NEKATERIH ELEMENTOV ZA VEGETACIJSKO DOBO S TEMPERATURNIM PRAGOM 5°C oz. 10°C . V PRI-MERJAVI S CELOTNIMI SRED VREDNOSTMI (1956-1980). II.

	Srednja oblačnost			Število dni z meglo in z meglo z vidnim nebom					Št. dni	minim. temp.	0°C
	Letna 1956-1980	Veg.d. 5°C	Veg.d. 10°C	Letni povp. 1956-80	Veg.d. 5°C	Veg. d. 10°C	Veg.d. 5°C % od let. veg.	Veg. d. 10°C % od let.v.	Letno	Prag 5°C	Prag 10°C
Starše	7,3	5,7	5,4	66,6	41,2	28,6	61,9	42,9	105,5	23,9	5,0
Mestni vrh	5,4	4,1	3,9	40,9	16,8	8,6	41,1	21,0	91,0	15,7	1,6
Podlehnik	7,1	5,6	5,3	77,3	48,0	31,1	62,1	40,2	90,0	17,0	2,9
Turški vrh	6,6	4,8	4,7	33,8	20,2	12,1	61,6	36,9	89,0	17,8	2,4

Vir: Podatki hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije

3.2. Opredelevitev termalnega pasu

Termalni (toplotni) pas se začneja 15-40 m nad dnom kotlin, dolin in kraških depresij ter sega do 200 (300) m relativne višine. Letne in dnevne amplitude so manjše, srednje mesečne temperature pa malo nad dolinskimi (Gams, 1972).

Toplotni pas pomeni toplejšo podnebje glede na dno doline in se glede na nadmorsko višino spreminja. Kjer so dna dolin pod 300 m nadmorske višine, se vzpostavlja enotnejša zgornja meja tega pasu, ki je v višinah 400-450 m, do koder na južnih pobočjih navadno segajo kvalitetni vinogradi. Več o klimatskih razmerah v termalnem pasu je bilo povedanega v prehodnem podpoglavju.

Termalni pas smo omejili na pregledni karti občine Ptuj v merilu 1 : 50.000, zato navajane površine posameznih ekspozicij niso povsem natančne, čeprav so medsebojna razmerja pravilna (glej karto Termalni pas z ozirom na ekspozicijo). O optimalni izkoriščenosti pobočij z določeno ekspozicijo smo že spregovorili: južna stran za vinograde (Haloze) in sadovnjake (Slovenske gorice), vzhodna in zahodna stran za njive in travnike ter severna stran za gozd in pašnike.

Največja razširjenost toplotnega pasu je v Halozah. V vzhodnih Halozah sodi kar 51,6% površja v termalni pas, v zahodnih Halozah 46,5% in v Slovenskih goricah 36,0%. V celotni občini Ptuj je v termalnem pasu 19477 ha ali 30,2% površine (tabela št.100). Skupaj je 25,4% pobočij z južno ekspozicijo oziroma 4941 ha. Če pogledamo površino sadovnjakov in vinogradov (skupaj 3452 ha) vidimo, da je za razširitev teh kultur še veliko rezerv, pri čemer bi veljalo še zlasti izkoristiti ugodnejše podnebne razmere v vzhodnih Halozah in Slovenskih goricah, čeprav je sicer največji delež prisojnih pobočij v zahodnih Halozah. Pobočja z vzhodno in zahodno ekspozicijo

Tabela 100

ZNAČILNOSTI TERMALNEGA PASU PO NARAVNO-POKRAJINSKIH ENOTAH GLEDE NA EKSPOZICIJO

Naravno pokr.enota	Ekspoz. v ha		S		J		V		Z		Σ	
	S	%	J	%	V	%	Z	%	Σ	%		
v Haloze	1509	24,8	1032	16,9	1591	26,1	1963	32,2	6095	100,0		
Zg.Haloze	2255	32,4	1629	23,4	1630	23,5	1436	20,7	6950	100,0		
Sl.Gorice	1177	18,3	1424	22,1	1889	29,4	1942	30,2	6432	100,0		
Σ	4941	25,4	4085	21,0	5110	26,2	5341	27,4	19477	100,0		

Vir: Pregledna karta občine Ptuj 1 : 50 000;

Izdala in založila Geodetska uprava S.O.Ptuj

Tab. 101
DELEŽ TERMALNEGA PASU V POVRŠINI POSAMEZNIH NARAVNO-POKRAJINSKIH
ENOT GLEDE NA EKSPozICIJO (v %)

Naravno pokrajinska enota	Površina naravno- pokr.enot v ha	S %	J %	V %	Z %	Σ %
V Haloze	11817	12,8	8,7	13,5	16,6	51,6
Z Haloze	14955	15,1	10,9	18,9	9,6	46,5
Sl.Gorice	17864	6,6	8,0	10,6	10,8	36,0
Občina Ptuj	64528	7,7	6,3	7,9	8,3	30,2

Vir, po katerem je bila določena meja in površina termalnega pasu:
PREGLEDNA KARTA OBČINE PTUJ; 1 : 50 000; izdala in založila
Geodetska uprava S.O.Ptuj.

zavzemajo 21,0% oziroma 26,2% površine termalnega pasu, največ 27,4% pa je osojnih pobočij. Če povzamemo: izraba tal z ozirom na klimatske razmere ni optimalna in razporeditev pobočij v posameznih naravnopokrajinskih enotah ni najbolj ugodna. V predelih z bolj ugodnim podnebjem je manj ugodna razporeditev ekspozicije pobočij.

3.3. Možnosti za proizvodnjo specialnih kultur

Čeprav razumemo pod pojmom specialne kulture samo vinograde, sadovnjake, hmeljišča in še nekatere kulture,^{se} mi v tem poglavju ne omejujemo le nanje, temveč proučujemo tudi nekatere pomembnejše poljščine.

Temperaturne in padavinske razmere smo že obravnavali. Naj na tem mestu izpostavimo še temo soodvisnost med reliefom in temperaturnimi razmerami.

Oblika reliefa	Razlike v temperaturi z ravnim terenom	Stopnja nevarnosti
Vrhovi, gornji in srednji deli pobočij	3 do 5°	najmanjša
vrhovi in zgornji deli blagih pobočij (do 10°)	1 do 30°	manjša
doline velikih rek, rečne obale	2 do 4°	manjša
planote, ravnine	0	srednja
vlažne nižine	-3 do -6°	velika
dna zaprtih dolin, spodnji deli pobočij	-3 do -5°	največja
kotline	-4 do -6°	največja
zaprte, široke, ravne doline	-4 do -6°	največja

Iz navedene preglednice je razvidno, da je potrebno biti pri detajlni rajonizaciji kmetijske proizvodnje zelo previden. Čeprav je območje Ptujске občine primerno za vse rastline zmerno toplega pasu, pa je potrebno poiskati optimalne rastične pogoje za vsako izmed njih.

Med posameznimi vrstami sadja so za nizke temperature najmanj občutljive jabolane, malo manj so odporne hruške, breskve, slive in marelice, najmanj pa češnje in oreh. Razlike v občutljivosti med posameznimi sadnimi vrstami so še zlasti opazne v času brstenja, v času cvetenja jih skoraj ni, ponovno pa se povečajo v času tvorjenja mladih plodov. V tej fazi je še posebno občutljiva breskva. Še mnogo bolj od sadja je občutljiva vinska trta, zato je potrebna pri izboru mikrolokacije vinogradov še posebna previdnost. V času brstenja prizadenejo vinsko trto že temperatura $-1,1^{\circ}\text{C}$, v času cvetenja in tvorjenja mladih plodov pa temperatura $-0,6^{\circ}\text{C}$. Takšne temperature so v območju Haloz in Slovenskih goric vsekakor v navedenih fenoloških fazah možne, zato lahko večkrat računamo na izpad pridelka. Če upoštevamo še možnost toče, je verjetnost izpada še mnogo večja. Zato bi bilo potrebno razmisliti o uvajanju najsodobnejših ukrepov proti naravnim stihijam (škropljenje z vodo, zadimljanje, raketna obramba pred točo ali še bolje - zaščita z žičnimi mrežami).

Med poljščinami so na mraz najmanj občutljive naslednje kulture: jara pšenica, oves in ječmen, ki v času vznikanja prenesejo temperature do -10°C , v času cvetenja do -2°C in v času zorenja do -4°C . Nekoliko slabše odporne kulture so: grah, bob, sončnica, sladkorna pesa, repa in korenje. V času navedenih fenoloških faz prenesejo temperature -8° , -3° in -4° . Slabše odporne so kuzuza, proso in krompir z adekvatnimi temperaturami -3°C , -2°C in -3°C . Kot je razvidno, je še zlasti kritično obdobje v času vznikanja. Kumarice, paradižnik in fižol so med rastlinami, ki so razširjene v Podravju najmanj odporne, zato je potrebno skrbno izbirati primerne lege (na prisojaj, na vrhnih delih pobočij). V času vznikanja prenesejo samo temperature do -2°C , v času cvetenja do -1°C in v času zorenja do -2°C .

Po pridelovanju pšenice in drugih žitaric posebno zahtevni problemi izvirajo iz dejstva, da je proizvodnji proces veliko daljši kot delovni proces. Proizvodni proces traja pri pšenici 8 mesecev, vendar je potrebno le 2-3 ure dela na stot. Delovni proces je torej primerjalno izredno kratek, vendar mora biti delo opravljeno v točno določenem, relativno kratkem času. Opravljeno mora biti z ustrezno kakovostjo, ker napak ali sploh ni mogoče popravljati ali pa imajo izredno dolgoročne negativne posledice, kar še zlasti velja v sadjarstvu in vinogradništvu (napačno obrezovanje). Razumljivo je, da je zato smotrna organizacija vedno težavna, prav tako tudi motiviranje pridelovalcev. Zato bi bilo potrebno pri teh vprašanjih storiti večje raziskovalne napore, saj so med odločilnimi dejavniki gospodarnega pridelovanja vseh vrst kmetijskih obratov.

Sladkorna pesa se je pričela pojavljati kot povsem nova poljščina po izgradnji sladkorne tovarne v Ormožu. Uvajati se je začela v obdobju nerealnih in špekulativnih cen koruze in je bila pariteta cen neredna. Nov sistem pridelovalnih skupnosti je naletel na precejšen odpor pri zasebnih kmetih. Pretežka mehanizacija je ovirala širjenje na kmetijah, neurejena infrastruktura in neprimernost nekaterih šele melioniranih zemljišč pa na družbenem sektorju. Vse premalo je bila prikazana tudi korist živinoreje zaradi bistva, glav sladkorne pese in pesnih rezancev. Potrebna bo še temeljita proučitev problematike spravila pridelka, ureditev odkupnih postaj za kooperante, ureditev depozicij za družbeni sektor in celoten transport pese do tovarne. Zaradi neustreznih cenovnih paritet bodo potrebni regresii.

Območje občine Ptuj ima za pridelovanje vrtnintako ugodne klimatske pogoje kot tudi zagotovljene možnosti za prodajo vrtnin, saj predelovalna industrija potrebuje večje količine predvsem kumar za vlaganje, rdeče pese in zelja. Pri nekaterih vrtninah so tudi realne možnosti za izvoz. Vendar ponekod že tudi primanjkuje delovne sile (Dravsko in Ptujsko polje), zato bo potrebno razmišljati o razširjanju proizvodnje v Halozah in Slovenskih goricah. Pri pridelovanju vrtnin je potreba po ročnem delu zelo velika, saj je na primer za pridelovanje kumar potrebno tudi

do 2000 ur/ha in to v kratkih dveh mesecih od začetka julija do prve polovice septembra. Posamezno gospodinjstvo bi lahko uspešno pridelovalo kumare na 5-20 arov vse dokler bo presežek delovnih moči.

Gospodarjenje z intenzivnim travinjem mora biti zelo elastično, visoko strokovno in vestno, ker predstavlja prvo fazo proizvodnje, ki se nadaljuje z drugo zelo zahtevno - prehrano in rejo krav. Danes v Sloveniji pridelamo v povprečju 3,2 tone suhe snovi na hektar, kar pa je le polovica realno dosegljivega povprečnega pridelka. Proizvodni potencial travinja pa je še precej večji (več kot 10 ton suhe snovi na ha), a je dosegljiv le na nekaterih površinah, kjer so vsi ekološki dejavniki dovolj ugodni za rast suše in hkrati omogočajo uporabo sodobne tehnologije.

Produktivnost je mogoče povečati z uvajanjem pašno - košnega sistema v poletni krmni sezoni. Investicija za ureditev čredinske paše je razmeroma nizka. Prav zaradi večjega hektarskega pridelka ob izmenični dvakratni košnji in tri do štirikratni pašnji je krmljenje goved na paši tudi najcenejši način prehrane. Razumljivo je, da prav uvajanje pravilnega čredinskega sistema zahteva precej pospeševalnega dela s stalnim spremljanjem tega procesa ter odpravljanjem pomanjkljivosti pri izvajanju. Posebno primeren je pašno - košni sistem za blago nagnjen svet. Proizvodnja v dolgoletnih nasadih je tehnološko zelo zahtevna, potrebna so visoka vlaganja, zato terja zagotovitev, strokovno ravnanje in kontinuiteto proizvodnje, ne samo zaradi ekonomskega interesa proizvajalca - investitorja, temveč tudi glede na vlaganja pomembnih družbenih sredstev. Zato je smotrno proizvodnjo v dolgoletnih nasadih organizirati v okviru kmetijskih organizacij in na zemljiščih v lasti skupnosti oziroma v skupno urejenih nasadih.

Danes med intenzivnimi sadovnjaki v družbenem sektorju (KK Ptuj) prevladujejo jablane, precej pa je tudi hrušk in višenj. Breskev je manj. V novejšem času se je v Halozah uveljavilo hrpinasto sadje - leska in kostanj. V zasebnem sektorju je intenzivnih sadovnjakov izredno malo (samo jabolka). Vsekakor bi morali površine intenzivnih sadovnjakov močno povečati, saj zato obstajajo realni ekonomski razlogi (povpraševanje), številna delovna sila in ugodni klimatski pogoji. Površina novih intenzivnih sadovnjakov naj ne bi bila manjša od 30 ha v družbenem sektorju in 5 ha v proizvodnih skupnostih. Pridetek na ha naj bi dosegel 30 ton na ha pri jablanah in hruškah ter 15 ton pri breskvah, marelicah, višnjah in češnjah.

V vinogradništvu so podobni problemi. V pojemajoči rodnosti je okrog 24% vseh vinogradov, starih pa je nadaljnih 25%. Skoraj polovica vinogradov bo torej v obdobju 5 - 10 let negospodarnih in potrebnih obnove. Mladih, nerodnih vinogradov je 16%, kar pomeni, da bo, če bo takšen tempo obnove še naprej, v 5-10 letih nadomestiti le amortizirane vinograde. Računajoč normalni cikel odmiranja trte pri intenzivnem izkoriščanju (20 let) je bilo v preteklem srednjeročnem obdobju obnovljenih le okrog 40% potrebnih površin, kar je za normalno reprodukcijo premalo.

Tudi pri urejanju vinogradov bi veljalo upoštevati načelo, da je gospodarna obnova površin posameznih kompleksov, ki so najmanj 5 ha veliki, tako v zasebnem kot v družbenem sektorju. Donosi bi se z ozirom na sorte gibali med 50 in 100 tonami na hektar.

Uvajanje velikih medvrstnih razdalj oziroma velik življenjski prostor na eno trto omogočajo rabo visokoproduktivne mehanizacije. Ta bi lahko zmanjšala velike pridelovalne stroške. Pri takšni ureditvi je potrebna previdnost. Vinogradi z velikimi medvrstnimi razdaljami ali terasni vinogradi s širokimi obdelovalnimi ploskvami sicer omogočajo rabo visokoproduktivne mehanizacije, vendar je tveganje pridelovanja zaradi majhnega

števila trt na enoto površine in zato zaradi prevelike obremenitve z rodnostjo na eno trto, veliko.

Če želimo izkoristiti najkakovostnejše strme vinogradniške lege ostaja trenutno terasni način edini mogoč način ureditve vinogradov. Mrzlično in nekontrolirano se vnašajo novi sistemi, ki v naših ekološko - gospodarskih pogojih niso preverjeni. Glavna naloga raziskovalne sfere v prihodnosti bo nedvomno poiskati take načine ureditve, kjer se bo trganje tudi pri manjšem številu trt na enoto površine zmanjšalo.

4. OPREDELITEV PROBLEMOV, KI OVIRAJO SKLADEN GOSPODARSKI IN DRUŽBENI RAZVOJ TER VPLIVAJO NA RAZSELJEVANJE HALOZ IN SLOVENSkih GORIC

4.1. Deficitarni poklici

Z ozirom na značilnosti razvoja gospodarskih dejavnosti so razumljive potrebe po delavcih na tistih področjih, katera so najbolj ekspanzivna.

To se kaže tudi v razpisu štipendij za programe srednjega usmerjenega izobraževanja, kjer prevladujejo kadri za živilsko prehrambeno industrijo, kovinsko predelovalno industrijo, barvasto metalurgijo, turizem in gostinstvo ter trgovino. Manjše so potrebe po višje in visoko kvalificiranih kadrih. Razporeditev kadrovskih štipendij zagotavlja po vsemu sodeč dobro osnovo za pridobivanje kadrov, odprto ostaja le vprašanje zasedenosti prostih mest v posameznih oddelkih in možnosti šolanja, ki so v občini na razpolago.

Za šolsko leto 1982/83 je bilo razpisanih skupno 264 štipendij, 216 za dosego strokovnih kvalifikacij, 27 za srednjo izobrazbo ter 21 za višjo in visoko izobrazbo. Struktura štipendij za posamezne gospodarske dejavnosti je naslednja: kmetijstvo 25, živilska industrija 16, TGA 31, kovinsko predelovalna 53, komunala 11, transport 3, gradbeništvo 7, predelovalna industrija 3, gostinstvo 25, trgovina 42. Večina štipendij se navezuje na nova delovna mesta v Ptujju in Kidričevem, nekaj pa tudi v Dolanah in posameznih obratih Kmetijskega kombinata Ptuj ter Mesokombinata Perutnina.

Koncentracija zaposlitve v dosedanjih centrih je z vidika naložb bolj ekonomična, vendar se postavlja vprašanje ali na ta način najlažje pokrijemo deficitarne poklice z morebitnimi prekvalifikacijami dosedanjih presežkov pri drugih strokah. Morda bi

kazalo delovno intenzivne postopke, za katere ne razpolagamo z ustrezno delovno silo, postopoma prenesti v manj razvita območja občine, kjer bi z ustrezno štipendijsko politiko usmerjali prehajanje mladih izkmetijstva v doslej deficitarne poklice. Če računamo z zaposlitvijo dveh tretin brezposelnih, polovice delavcev na začasnem delu v tujini in pričakovane delovne sile kot posledice deagrarizacije, lahko računamo, da bo potrebno v času do leta 2000 poskrbeti za zaposlitev na novo za okrog 5000 ljudi.

4.2. Nemožnost izrabe tehničnih in ostalih zmogljivosti

Med vzroki, ki omejujejo oziroma preprečujejo optimalno izrabo tehnično-proizvodnih zmogljivosti lahko uvrstimo v ospredje nagib terena, veliko oddaljenost parcel, zemljiško razdrobljenost, slaba tla, neurejeno tehnično in prometno infrastrukturo, sekundarna počitniška bivališča in različne naravne stihije. O nekaterih od naštetih dejavnikov smo že spregovorili ali pa še bomo v posebnih podglavjih, zato se omejimo le na nekatere od njih.

Gotovo predstavlja naklon najpomembnejšo determinanto v možnostih kmetijske proizvodnje (tabela št.102). Pri ravnih terenih ali blago nagnjenih pobočjih (do 9°) ni nobenih omejitev pri izvajanju vseh kmetijskih opravil. Prve omejitve se pojavijo pri naklonih med 10° in 23° . Čeprav je možno uporabljati v vseh delih kmetijsko mehanizacijo, pa že nastopijo težave pri razdeljevanju gnojneke, oranju (erozija), setvi, okopavanju, dopolnilni obdelavi, spravilu silažne koruze, izkopu krompirja in pri spravilu krme. Žetev s kombajnom ni več mogoča in je potrebno uporabljati manjše stroje. Pri naklonu med 24° in 33° je opravljanje kmetijskih del še bolj oteženo. Spravilo silažne krme je povsem onemogočeno, oranje pa je v težavnih okoliščinah mogoče le z

Tab. 102

UPORABNOST KMETIJSKE MEHANIZACIJE PRI RAZLIČNIH VRSTAH DELOVNIH OPRAVIL
V KMETIJSTVU GLEDE NA TEŽAVNOST ZARADI NAGIBA TERENA

Vrsta opravila	0 - 9	10 - 23	24 - 33	34 - 45	46 - 63 (Stopinje)
1. Trosenje rednih gnojil	ST	ST	ST ⁺	SV ⁺	SV ⁺
2. Trosenje gnoja	ST	ST	SV/ST ⁺	SV	SV ⁺
3. Razdeljevanje gnojenke	ST	ST ⁺	SV	SV	SV ⁺
4. Oranje	ST	ST ⁺	V ⁺	-	-
5. Dopolnilna obdelava	ST	ST ⁺	SV/V	SV ⁺	SV ⁺⁺
6. Setev, okopavanje	ST	ST ⁺	R	-	-
7. Žetev žit	K	RM	RM ⁺	-	-
8. Spravilo silaž.koruze	ST	ST ⁺	-	-	-
9. Izbor krompirja	ST	ST ⁺	R	-	-
10. Košnja	ST	ST	ST ⁺⁺ RM	RM	RM ⁺
11. Obraščanje, zgrabljanje	ST	ST	ST ⁺⁺ RM	RM	RM ⁺
12. Spravilo krme	ST	ST ⁺	SV	SV	SV ⁺

ST agregat s standardnim traktorjem

SV samovozni agregat (agrohin)

K kombajn

RM ročno-motorni stroj

V vprega

R ročno delo

+ oteženo delo

++ zelo oteženo delo

- delo s stroji ni možno

Vir: Raziskave in študije 59 - Jenčič R. Mehaniz. gorskih kmetij
Ljubljana, junij 1980

vprego. Setev in okopavanje se lahko opravljata samo ročno. S specialno mehanizacijo je mogoče izvajati določene kmetijske operacije tudi na nagibih nad 34° in celo nad 46° , vendar je izjemno oteženo. Orati, sejati, okopavati, žeti in izkopavati krompir v teh strminah ni več mogoče.

Uporabo mehanizacije otežujejo oziroma onemogočajo tudi neurejena cestišča v gričevnatem svetu in slaba nosilnost tal na mokrotnih terenih, ki jih bo potrebno drenirati. V območjih, primernih za gozdarstvo (JZ Haloze) je omrežje gozdnih cest mnogo prerediti, zato se načrtuje v tekočem srednjeročnem razdobju na novo zgraditi okrog 10 km gozdnih cest.

Med naravnimi stihijami je najbolj izrazit negativen vpliv pozeb, sledijo toča, divjad in naravni škodljivci, veter, zemeljski plazovi in erozija.

Med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami so pomembne razlike (tabela št. CLV). Erozija in zemeljski plazovi so daleč najbolj prisotni v Halozah. Toča je najbolj destruktivna v Halozah in Slovenskih goricah, prav tako pozebe (zaradi vinogradništva in sadjarstva). Na ravnini in v Slovenskih goricah so prisotne tudi poplave. Naravni škodljivci in divjad pa povzročajo največ škode na Dravskem in Ptujskem polju. Proti navedenim naravnim stihijam se bo potrebno v prihodnje organizirano boriti, saj bistveno zmanjšujejo obseg kmetijske proizvodnje.

4.2.1. Zemljiško posestna razdrobljenost

Problematika zemljiške razdrobljenosti brez dvoma predstavlja enega ključnih problemov sodobne agrarne produkcije in z nemočjo le-te vpliva na razslojevanje preslojenega prebivalstva. Celotne problematike v tem elaboratu ne moremo ustrezno predstaviti, saj bi bile potrebne dodatne raziskave. Že v predhodnih poglavjih smo

opozarjali na pereč problem drobne parcelacije in nadaljne drobitve zemljišč, v zaključnem poglavju pa bomo predlagali tudi ustrezne rešitve v obliki združevanja zemlje v proizvodne skupnosti. Zato naj se na tem mestu omejimo na funkcijsko-faktografsko podajanje dejstev.

V občini Ptuj je 204.899 parcel (31.12.1980), kar pomeni, da je povprečna velikost parcele 3149 m². Število posestnih listov je 37550, kar pomeni, da je povprečno na posestni list 5,5 parcele. Če upoštevamo, da imajo v nekaterih gospodinjstvih tudi več posestnih listov, je dejansko pri večjih kmetijah še znatno več parcel, tudi čez 30. Število nekoliko znižuje družbeni sektor, kjer pride povprečno na posestni list 16,7 parcel.

Leta 1979 je bila povprečna velikost parcele 31,35 arov (tabela št.103). Najbolj drobna parcelacija je bila na Ptujskem polju in v Slovenskih goricah (22,91 oziroma 28,66 arov), največje pa so bile parcele v vzhodnih Halozah (41,33 arov). Podrobnejšo diferenciacijo kaže karta Povprečna velikost parcele leta 1979 v arih. Najbolj kritične so razmere v širšem zaledju Ptujja (veliko stavbnih parcel), v obmejnem delu vzhodnih Haloz, v vzhodnem delu Ptujskega polja, v okolici Majšperka, v osrednjih ter vzhodnih Slovenskih goricah. Največje parcele so v zahodnih Halozah, predvsem v obmejnem področju in na celotnem Dravskem polju.

Zaskrbljujoče je dejstvo, da se povprečna velikost parcele kljub nekaterim prostorsko ureditvenim posegom še nadalje zmanjšuje. Verjetno ni potrebno posebej izpostavljati, kako težko je v takšnih razmerah uvajati moderno agrotehniko oziroma kako težko je organizirati proizvodnjo. V ravnini je velik del zemljišč (do 5%) izločen iz kmetijske proizvodnje samo zato, da je zagotovljen vsem lastnikom pristop na parcele in da se ob izvajanju kmetijskih opravil ne povzroča škoda na zemljiščih sosedov (tako imenovane vratnine).

	1953	VELOKOST PARCEL		1979	SPREMEMBA PARCEL					
		1961	1971		53/61	53/71	53/79	61/71	61/79	71/79
V. HALDZE	35.271	33.899	32.665	31.673	104.048	107.979	111.360	103.776	107.028	103.132
Z. HALDZE	46.512	45.380	42.316	41.328	102.495	109.916	112.544	107.240	109.804	102.390
DRAVSK. POL	45.301	43.697	37.308	35.534	103.672	121.426	127.486	117.124	122.970	104.991
PTUJ. POLJE	29.061	27.334	23.867	22.914	106.317	121.761	126.824	114.527	119.289	104.158
SLOV. GORIC	31.634	31.215	29.426	28.657	101.340	107.503	110.386	106.082	108.926	102.682
SKUPAJ	36.427	35.282	32.394	31.351	103.247	112.450	116.194	108.913	112.539	103.329

Velikost parcel in sprememba povprečne površine parcel po naravnopokrajinskih enotah v obdobju 1953-1979

V obdobju 1953-1979 se je povprečna velikost parcele zmanjšala povprečno za 16,2%, najbolj na ravnini Dravskega in Ptujskega polja (za 27,5% oziroma 26,8%), v preostalih območjih pa je bila ta stopnja nekaj nižja - med 10% in 12%. Tudi v zadnjem desetletju se je proces drobljenja najbolj intenzivno odrazil na Dravskem in Ptujskem polju, ponovno pa je postal močnejši v vzhodnih Halozah.

Karta Spreminjanje povprečne velikosti parcele v obdobju 1953-1979 lepo prikazuje opisano dinamiko drobljenja. Samo v šestih katastrskih občinah se je povprečna velikost parcele v tem obdobju povečala (ena je v Halozah, pet pa v Slovenskih goricah). Zaskrbljujoče je, da je proces drobljenja najbolj intenziven tam, kjer je povprečna velikost parcel že tako in tako najmanjša (Ptujsko polje, okolica Majšperka) z dvema izjemama: vzhodni del Dravskega polja in osrednji del Haloz. V prvem primeru je intenzivnost na razmeroma velikih parcelah zelo izrazita, v drugem pa se je intenzivnost na majhnih parcelah razmeroma počasna.

Največje so gozdne parcele, sledijo travniki, njive, vinogradi, sadovnjaki in pašniki (tabela št.104). V družbenem in zasebnem sektorju so precejšnje razlike. Povprečno je parcela v družbenem sektorju precej večja (59,92 oziroma 27,43 arov). Razlike so prav pri vseh zemljiških kategorijah. Vseeno lahko rečemo, da je tudi v družbenem sektorju takšna razdrobljenost, ki ne omogoča optimalne racionalno-produktivne proizvodnje. Glede na način pridobivanja zemlje v družbenem sektorju je takšno stanje razumljivo.

V anketirani populaciji je bilo 2,6% gospodinjestev z več kot 20 parcelami, največ na ravnini (tabela CLVI). Največ gospodinjestev je v vseh treh osnovnih naravnopokrajinskih enotah imelo 6-10 parcel (37,9%). Problem predstavlja tudi velika oddaljenost parcel (tabela CLVII). Več kot polovica gospodinjestev je imela

Tab. 104

POVPREČNA VELIKOST PARCELE GLEDE NA SEKTOR LASTNIŠTVA ZA
OBČINO PTUJ (v m²)

Zemljiška kategorija	Zasebni sektor	Družbeni sektor	Skupaj
Njiva	2979	5863	3221
Travnik	3183	5073	3430
Sadovnjak	1857	4963	2100
Vinograd	1831	6022	2202
Vrt	776	1072	1024
Pašnik	1783	2950	1874
Gozd	6634	16560	7817
Stavbišča	216	420	234
Dvorišča	432	894	476
Zemljišča dr.nam.	901	3702	1949

Vir: Podatki Geodetske uprave SO Ptuj

parcele več kot 1 km oddaljene od proizvodnega obrata - kmetije. 5,2% je bilo takšnih, ki so imeli v oddaljenosti več kot 1 km kar 11 - 15 parcel.

V sondnih katastrskih občinah (Ljubstava, Prvenci in Drstelja) je opazno, da je pri mehaniziranih gospodinjstvih nekoliko manjša razdrobljenost kot pri ostalih. To še posebno velja v Prvencih, kjer so parcele mehaniziranih kmetij več kot enkrat večje, manj v Halozah (Ljubstava), v Slovenskih goricah (Drstelja) pa ni nobene razlike (tabela LIX). Razlike so opazne predvsem pri njivah, gozdovih in deloma sadovnjakih, pri vinogradih ni praktično nobenih razlik, pri travnikih pa so celo večje parcele v lasti gospodinjstev brez kmetijske mehanizacije (tabela CLVIII).

4.2.2. Sekundarna počitniška bivališča

Nagel družbenoekonomski razvoj s širjenjem urbaniziranih območij z urbanim načinom življenja je tudi v ptujski občini sprožil gradnjo sekundarnih počitniških bivališč oziroma vikendov ter preurejanje opuščeni kmetijskih gospodarskih poslopij za potrebe preživljanja prostega časa. Območje Ptujске občine s svojimi pokrajinskimi značilnostmi predstavlja namreč izredno privlačno pokrajino z vidika rekreacije in prostega časa. Razgiban svet Slovenskih goric in Haloz z značilno vinogradniško-sadjarsko podobo ter številnimi razglednimi točkami ima zaradi atraktivnih naravnih elementov precejšnjo rekreacijsko vrednost.

Preslojevanje prebivalstva, ki je vodilo v razseljevanje prebivalstva iz agrarno prenaseljenih območij kot so bile Haloze in Slovenske gorice, je povzročilo povečanje števila urbanega prebivalstva in s tem povečane zahteve po prostoru za preživljanje prostega časa. Obenem pa razseljevanje negativno vpliva na izgled kulturne pokrajine, ki z opuščanjem kmetijstva izgublja svojo privlačnost. Kljub temu, da urbano prebivalstvo želi preživljati

prosti čas v naravnem okolju, kjer ni velike gostote naseljenosti, pa prav kmetijstvo v funkciji vzdrževalca kulturne pokrajine zagotavlja tiste pejzažne elemente, ki dajejo vtis domačnosti.

Območje Slovenskih goric in Halož sta zlasti v zadnjem desetletju doživeli pravi razmah vikendarstva. Po podatkih popisa prebivalstva leta 1981 je bilo na celotnem območju ptujske občine 651 vikendov ali 3,4% vsega stanovanjskega fonda, od tega 160 (24,5%) v Slovenskih goricah in 477 (73,2%) v Haložah, kjer so vikendi predstavljali 11% stanovanjskega fonda. Najmočnejša koncentracija tovrstne gradnje je v okolici Podlehnika in Cirkulan. Vikendi so v ptujski občini z ozirom na lokacijo in prevladujočo obliko kmetijstva vezani predvsem na vinogradniška območja. Zato lahko prištejemo k številu vikend hišic tudi vsa naseljena stanovanja v kmetijstvu kot sekundarna počitniška bivališča. Med te sodijo predvsem zidanice, ki ob adaptaciji predstavljajo primeren prostor za aktivno preživljanje prostega časa, saj se navadno navezujejo na ljubiteljsko pridelovanje grozdja in vina.

Ta pojav je značilen predvsem za Haloze, kjer je bilo 1981 leta 371 takšnih objektov, lociranih pretežno na območju krajevnih skupnosti Cirkulane, Leskovec in Zavrč, ki so izrazita vinogradniška območja. Razporeditev teh objektov ni strnjena in zajema širša območja. Vidno je, da se večje koncentracije pojavljajo v prometno lažje dostopnih območjih, kjer boljša povezanost pospešuje preslojevanje prebivalstva, za katerega zemlja izgublja vrednost in zato prodaja produkcijsko nepomembne parcele. Sprememba funkcije zidanic povzroča manjšo škodo v izgledu kulturne pokrajine, ker ne prihaja do zazidave novih površin. Obenem pa novi lastniki nadaljujejo s proizvodnjo in s tem vzdržujejo kulturno pokrajino. Vikendi lahko v tem primeru kot oblikovalec turističnega prostora ob manjši gostoti in primerni arhitekturi ter ureditvi okolice tvorijo novo kategorijo ruralnega okolja.

ŠTEVILO, TIP IN STAROST VIKENDOV PO KRAJEVNIH SKUPNOSTIH IN NARAVNO POKRAJINSKIH ENOTAH V
OBČINI PTUJ LETA 1981

VIKENDI KS/NPE	Vikendi V						Leto izgradnje							
	Skupaj	Vikend	%	Družin.	%	Druge	%	DO	%	1961-	%	PO	%	Naselj.stan.
	hišice	hiše		hiše		zgradbe		1960		1970		1970		v kmet.
Dornava	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gorišnica	2	2	100,0	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	19
Markovci	1	-	-	1	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ptuj	6	3	50,0	2	-	1	-	3	-	2	-	1	-	-
Ptujsko polje	9	5	55,5	3	33,3	1	11,1	5	55,5	2	22,2	1	11,1	19
Cirkovce	1	1	100,0	-	-	-	-	1	100,0	-	-	-	-	-
Kidričevo	4	4	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	2	50,0	-
Lovrenc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zg.Hajdina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dravsko polje	5	5	100,0	-	-	-	-	1	20,0	-	-	2	40,0	-

./.

Tab. 105

VIKENDI KS/NPE	Vikendi V						Leto izgradnje						Naselj. stan.v kmet.	
	Skup.	Vikend hišice	%	Družin. hiše	%	Druge zgradbe	%	DO 1960	%	1961- 1970	%	DO 1970		%
Destrnik	15	12	80,0	3	20,0	-		2	13,3	3	20,0	7	46,6	1
Grajena	47	36	76,6	11	23,4	-		6	12,7	7	14,9	21	44,7	1
Juršinci	47	39	82,9	5	10,6	1	2,1	19	40,4	4	8,5	14	29,7	13
Polenšak	5	2	40,0	2	40,0	1	20,0	3	60,0	-		1	20,0	-
Rogoznica	8	7	87,5	1	12,5	-		3	37,5	-		3	37,5	-
Trnovska vas	4	4	100,0	-		-		3	75,0	-		1	25,0	-
Vitomarci	5	3	60,0	2	40,0	-		1	20,0	-		1	20,0	2
Slovenske gorice	160	126	78,7	30	18,7	2	1,2	43	26,2	15	9,3	56	35,0	18
Cirkulane	122	92	75,4	14	11,4	16	13,1	35	28,7	14	11,4	47	38,5	162
Dolena	7	4	57,1	1	14,3	2	28,5	-		1	14,3	1	14,3	-
Leskovec	36	25	69,4	7	19,4	4	11,1	21	58,3	-		9	25,0	87
Majšperk	27	15	55,5	7	25,9	5	18,5	10	37,0	1	3,7	11	40,7	4
Podlehnik	111	73	65,7	27	24,3	11	9,9	26	23,4	5	4,5	48	43,2	21
Ptuj.gora	24	11	45,8	6	25,0	7	29,1	10	41,6	1	4,1	8	33,3	7
Stoperce	2	2	100,0	-		-		-		-		1	50,0	2
Videm	57	49	85,9	4	7,0	4	7,0	19	33,3	5	8,7	19	33,3	2
Zavrč	77	72	93,5	1	1,3	4	5,2	17	22,0	9	11,7	38	49,3	81
Žetale	14	9	64,3	5	35,7	-		4	28,5	-		7	50,0	5
Haloze	477	352	73,8	72	15,1	53	11,1	142	29,7	36	7,5	189	39,6	371
PTUJ	651	488	74,9	105	16,1	56	10,0	191	29,2	53	8,2	248	38,1	408

Vir: Podatki popisa prebivalstva 1981, Zavod SRS za statistiko

Novogradnje sekundarnih počitniških bivališč pa je potrebno usmeriti v območja, določena z urbanističnimi načrti, ker v nasprotnem primeru predstavljajo negativno spremembo v fiziognomski podobi pokrajine, zmanjšujejo funkcijsko vrednost zemljišča z onemogočanjem drugih dejavnosti ter povečujejo možnosti za negativen vpliv na okolje. Tako predstavljajo oviro za planirane razvoja zaradi nenačrtnega širjenja.

4.2.2.1. Kmečki turizem

Občina Ptuj nima turističnih zanimivosti mednarodne ali nacionalne vrednosti, ima pa potencialne regionalnih in medregionalnih vrednosti, ki dajejo možnosti za tranzitni rekreacijski in izletniški turizem. Edino možnost za uvajanje stacionarnega turizma je v razvijanju turizma na vasi ali v kmečkem turizmu.

Turizem na vasi naj bi pomagal kmetijam v atraktivnem gričevnatem svetu Haloz in Slovenskih goric ter ob upoštevanju vseh njihovih pozitivnih dejavnosti v avtohtonem okolju preprečeval nadaljne razslojevanje in razseljevanje. Kmečki turizem na območju občine Ptuj nima nobene tradicije, vendar je v drugih predelih Slovenije dovolj pozitivnih zgledov. Tudi povpraševanja po tovrstni obliki ponudbe je veliko in izgleda, da je v fazi naraščanja.

Kmečki turizem predstavlja pomembno dodatno dejavnost na kmetiji, pri čemer je še posebno pomembna vloga kmečkih žensk, saj ta dejavnost pretežno okupira žensko delovno silo. Obenem omogoča direktno tržno planiranje domačih kmetijskih pridelkov. Vendar je za preusmerjanje v kmečki turizem potrebna predhodna proizvodna usmerjenost kmetije, kar v primeru Haloz in Slovenskih goric ni ravno pogost pojav, še zlasti ne v najmanj razvitih območjih. Izredno pomembno vlogo bi morala pri uvajanju odpirati pospeševalna služba in usposabljanje žensk v tečajih (higiena, kulinarika, ipd.).

Zaradi še preskromno urejenih domačij, ki še nimajo ustreznih bivalnih in drugih prostorov za goste, bi bilo to območje primerneje vključiti v izletniški kot v stacionarni kmečki turizem. Zlasti prehodni izletniški turizem z bogato in pestro ponudbo kulinaričnih posebnosti tega območja in z odličnimi vini, bi lahko odprl to območje turističnim tokovom iz bližnjih in bolj oddaljenih urbanih središč. Za to vrsto ponudbe kažejo veliko zanimanje gostje iz drugih republik (Hrvatska, Vojvodina, Srbija), pa tudi iz tujine (predvsem Nizozemska).

Težava pri uvajanju kmečkega turizma je v tem, da so krajinsko najbolj privlačna naselja v kmetijsko proizvodnem smislu v najbolj nerazvitih predelih, kjer je možnost intenziviranja kmetijske proizvodnje vprašljiva. Žal so v teh območjih tudi s turističnega gledišča največje pomanjkljivosti, ki preprečujejo, ali pa vsaj zavirajo tako začetek kot nadaljni razmah turizma na vasi: pomanjkanje vodovoda, dobrih cest in drugih komunikacij, trgovin in gostišč, to je za sodobni turizem nepogrešljive infrastrukture. Poleg tega na teh področjih, ki bi bila še najbolj potrebna finančne pomoči ni odpiranja v svet, ni denarja, ne turističnih delavcev in ne za to usposobljenih kmetijskih pospeševalcev, kar je poleg splošnega izobrazbenega in kulturnega nivoja prebivalstva, osnova za razvoj, uspešno delo in širjenje te kmetijske dopolnilne dejavnosti.

Osnovno načelo naj bo, da naj se v začetku kmečki turizem razvija predvsem v bližini že obstoječih turističnih središč (Podlehnik) in v bližini potencialne turistične klientele. Na območju Slovenskih goric je predvideno za usmeritev v kmečki turizem 7 kmetij v smislu stacionarnega turizma in 12 kmetij kot kmečka gostišča. Največ možnosti je v okolici Destrnika in Levanjcev. V Halozah se predvideva manjša intenzivnost - stacionarne kmetije in 8 kmečkih gostišč - na območju Podlehnika, Zavrča in Žetal.

4.3. Socialno ekonomski problemi kmečkih družin

4.3.1. Odhajanje mladih

Vodilno vlogo v deagrarnizaciji ima zlasti mlado prebivalstvo, ki zaradi prenaseljenosti pokrajine z agrarnim življenjem ali v želi za boljšim in lažjim zaslužkom odhaja v bolj urbanizirana območja. Odhajanje mlade sile s kmečkih gospodarstev, še posebno, če ta pojav doseže večje razsežnosti, prinaša številne negativne posledice za agrarno pokrajino, tako v ekonomskem kot demografskem pogledu. Odseljeno prebivalstvo je mlado, mobilno, nadpovprečno izobrazbeno s stališča emigracijskega območja. Podeželje izgublja najbolj inovativen del prebivalstva. S tem se podira normalna starostna struktura prebivalstva. Ostarelo kmečko prebivalstvo se ne more reproducirati in le s težavo opušča stare, tradicionalne agrarne tehnike.

Pomemben problem predstavlja odseljevanje mladih deklet, saj se neredko dogaja, da mladi gospodarji kmetij ne dobe žene. Velik del dnevnih migrantov ženskega spola je zaposlenih izven industrije, v terciarnih in kvartarnih panogah. Ta del ženske delovne sile pogosto spreminja bivališče in se naseli v urbanih središčih. Na osnovi podatkov o izobrazbeni strukturi odseljenih (tabela LXXXI) ugotavljamo, da je izobrazbena struktura odseljenih žensk nekoliko višja kot pri moških. Bolj izobrazbeno prebivalstvo pa je zaradi večje možnosti za zaposlitev in zaradi boljše informiranosti tudi bolj mobilno.

Neredko v nerazvitih območjih prav odsotnost socialne infrastrukture, ki tradicionalno nudi delovna mesta ženskam, vzpodbuja dekleta k odseljevanju v mesta. S tem je porušena ne le starostna, ampak tudi spolna struktura kmečke populacije.

4.3.2. Ostarevanje in pomanjkanje kmečke delovne sile

Občino Ptuj podobno kot ostalo severovzhodno Slovenijo še ni zajela tako močna deagrarizacija in populacijsko praznenje ruralnih območij kot v osrednji in zahodni Sloveniji. Agrarnega prebivalstva je po podatkih popisa za leto 1981 še 20,4%.

Vseeno lahko sledimo procesu padanja števila agrarnega prebivalstva, ki je predvsem v vzhodnih Halozah in nekaterih predelih Slovenskih goric doseglo takšne razsežnosti, da lahko govorimo o staranju kmečke populacije. Mladega prebivalstva, ki je bolj izobraženo in bolj naklonjeno inovacijam v agrarni proizvodnji, je vedno manj. Kmečka delovna sila je vedno starejša. Njihovo avtarkično usmerjeno kmetijstvo z zastarelo agrarno tehniko in razdrobljenostjo posesti predstavlja še dodatno oviro v razvoju kmetijstva.

Omenjeni proces nam nazorno prikažejo rezultati anketiranja v sondnih območjih, s katerim smo hoteli ugotoviti način dela na kmetiji za posamezne starostne grupe prebivalstva. Rezultati kažejo, da je v starejših starostnih skupinah višji odstotek prebivalcev, ki se bavi izključno s kmetijstvom. Pripadniki mlajših starostnih kategorij se z delom na kmetiji bavijo pretežno po delu. Dnevna migracija je torej zajela veliko večino mlajšega prebivalstva.

Mnogo kmečkih gospodarstev je s povsem ostarelo delovno silo in brez nasledstva, tako da je realna perspektiva, da bodo propadla. Vendar ta pojav še ni dosegel kritičnega obsega in ga ne smemo jemati za tragičnega, saj se na ta način sproščajo kmetijska zemljišča, ki se naj oblikujejo v družbeni zemljiški sklad in dajejo v obdelavo sosednjim perspektivnim kmetijam, tako da bo le-tem omogočeno ekonomičnejše kmetovanje. Vendar ostarevanja ne velja podcenjevati. Z ustreznimi ukrepi bo potrebno poskrbeti, da bodo mladi ostajali doma, pa naj bodo

zaposleni samo na kmetiji ali pa naj kmetujejo po delu kot polkmetje. Pomembno je, da se z vsemi silami poskuša preprečiti razkroj kulturne pokrajine.

4.4. Problemi izkoriščenosti prirodnega potenciala

4.4.1. Stopnja intenzivnosti obdelave

Stopnjo intenzivnosti obdelave merimo s hektarskimi donosi v poljedelstvu in z rodnostjo dreves v sadjarstvu ter s kombinacijo obeh načinov (pridelek na trto).

V svetu obstajajo trije različni vidiki intenzivnosti obdelave:

- skrajno intenziven način, pri čemer je cilj čim višja proizvodnja ne glede na stroške,
- optimalen pristop, pri katerem se pričakujejo najvišji pridelki ob kar najbolj ceneni proizvodnji ter
- ekstenziven način, kjer se za povečanje produkcije ničesar ne vlaga.

Tovrstne poizkuse so delali v Franciji pri pšenici in so v vseh treh variantah dosegli boljše rezultate kot pri nas, čeprav smatramo, da so v naših podnebnih pogojih ugodnejši prirodni pogoji za poljedelstvo (68,60 in 52 q/ha). Kljub različnosti med stroški in efekti, strokovnjaki priporočajo čimbolj intenziven pristop, saj mora biti na vse bolj omejenih kmetijskih površinah dosežena čim višja kmetijska proizvodnja, še posebno ker hrana predstavlja vse pomembnejšo strateško surovino posamezne države.

V povojnem obdobju so se donosi glede na predvojno pri poljedelskih kulturah bistveno dvignili, pri sadjarstvu in vinogradništvu pa so stagnirali ali celo nekoliko nazadovali (Gliha, 1979).

Hektarski pridelki so v Sloveniji še vedno bistveno nižji tako v družbenem kot v zasebnem sektorju od tistih, ki jih dosegajo v državah s približno enakimi naravnimi pogoji - Avstrija in Švica. Hektarski donos pšenice tako znaša pri nas v družbenem sektorju 37,7 stotov, v zasebnem 25,7 stotov, v Avstriji 37,0 stotov in v Švici 42,6 stotov. Še večje so razlike pri koruzi: 57,0 in 35,3 stotov pri nas ter 69,0 in 66,5 stotov v Avstriji oziroma Švici.

Med vzroki počasnega razvoja poljedelske in travniške proizvodnje velja izdvojiti predvsem:

- počasno dinamiko izboljševanja slabše rodovitnih in zamočvirjenih tal s hidro in agromelioracijami,
- pomanjkljiva rajonizacija rastlinske proizvodnje,
- napake pri vrstenju poljščin,
- preveč pestra setvena struktura,
- premajhna specializacija proizvodnje,
- počasna modernizacija sortimenta,
- pomanjkljivo varstvo posevkov,
- velike količinske in kakovostne izgube pri spravilu pridelkov, zlasti krmnih rastlin ter
- zaradi neustrezne zemljiško posestne strukture in velike zemljiške razdrobljenosti.

Med letoma 1968 in 1974 so se donosi v občini Ptuj dvignili pri vseh kulturah, a so še vedno bili razmeroma nizki, čeprav so prekašali republiško povprečje. Tako se je donos pšenice dvignil s 24,2 na 30,8 stotov, koruze z 38,6 na 39,3, krompirja s 144,0 na 148,0 in sena z 38,9 na 44,3 stotov. Priderek na rodno trto se je dvignil s 60 na 87 dkg, jabolk pa z 21,4 na 32,9 kg na rodno drevo. Donosi so zlasti prekašali republiške pri senu, trti in jabolkih, pri ostalih kulturah pa ni bilo bistvenih razlik.

Pridelki sicer iz leta v leto precej nihajo kot posledica vremenskih vplivov, vendar bi bilo potrebno vpliv podnebne faktorja čimbolj zreducirati.

V obdobju 1975-1979 je v kmetijski proizvodnji glede na vrednost v občini Ptuj prevladovala prireja živine pred proizvodnjo žit, živalskimi proizvodi in vrtninami (tabela CLX). Vrednost ostalih produktov v celotni proizvodnji ni dosegla 10%. Visoko nad republiškim deležem vrednosti je bila proizvodnja žit, nekoliko nad povprečjem so bili stranski pridelki žit, krmske rastline, prireja živil in druge dejavnosti, medtem ko je zaostajala proizvodnja industrijskih rastlin, vrtnin, travnikov in pašnikov, živalskih proizvodov, perutninarstva, gozdarstva in celo proizvodnja presnega sadja in grozdja ter njuna predelava. Seveda pa je takšno stanje tudi posledica enostranske proizvodne usmeritve v ptujski občini.

Donosi družbenega sektorja so bili pri vseh poljščinah višji od zasebnega sektorja. Družbeni sektor goji v največji meri koruzo, pšenico in silažno koruzo, medtem ko je proizvodnja rži, ječmena, krmske pese, krmskega korenja, črne detelje in lucerne v celoti v domeni zasebnega sektorja (tabela CLXI in tabela št.106).

Pridelek grozdja je kljub ugodnim prirodnim pogojem močno pod republiškim povprečjem (tabela CLXIII). Še posebno slabi so rezultati privatnega sektorja, dočim se družbeni sektor po pridelku na trto približuje republiškemu povprečju družbenega sektorja. Pridelek v zasebnem sektorju je skoraj trikrat slabši kot v družbenem, kar pa je seveda tudi posledica drugačne tehnologije.

Tudi rezultati v sadjarstvu niso najboljši. Pri zasebnikih prevladujejo slabo rodna, stara, nenegovana drevesa, ki niso nikakor primerna za tržno proizvodnjo. Potrebno bo uvajati sodobne intenzivne sadovnjake (tabela št.CLXII).

Tab. 106

IZRABA NJIV PO KATEGORIJAH KULTUR V LETU 1980

		Žitarice			Okopavine			Vrtnine			Krmske rastline		
		Površina	%	Donos	Površina	%	Donos	Površina	%	Donos	Površina	%	Donos
P T U J	Skupaj	10881	68,4	38,3	3042	19,1	137	138	0,9	107	1846	11,6	214
	Družbeno	1361	86,1	47,5	2	0,1	177	2	0,1	270	215	13,7	411
	Zasebno	9520	66,4	37,1	3040	21,2	137	136	1,0	105	1631	11,4	188
S R S	Skupaj	124195	54,3	33,1	42324	18,5	135	4298	1,9	124	57788	25,3	130
	Družbeno	12874	69,9	46,3	208	1,1	197	27	0,1	165	5318	28,9	274
	Zasebno	111321	53,0	31,6	42116	20,0	135	4271	2,0	124	52470	25,0	99

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, IV. zvezek, 1981, Ljubljana

4.4.2. Ekstenzifikacija kmetijske proizvodnje

Eden izmed najpomembnejših elementov ekstenzifikacije je opuščanje obdelave zemlje, močno pa je prisotno tudi ozelenjevanje in ogozdovanje, to je spreminjanje njivskega sveta v travniške (zatravljanje) in zaraščanje različnih zemljiških kategorij z gozdom. O vseh teh pojavih in njihovi intenziteti smo že spregovorili v poglavju 2.2.1.

Dejstvo je, da katastrska služba ni v stanju registrirati vseh sprememb v intenzivnosti izrabe tal. Iz različnih vzrokov namreč lastniki prizadetih zemljišč ne sporočajo sprememb v njihovi namembnosti. Vendar tudi Geodetska uprava izvaja premalo teren-skih pregledov, ki bi povečali ažurnost registriranja sprememb. Vzroke je potrebno poiskati v neustrezni in šibki kadrovski zasedbi. Za potrebe realnega načrtovanja bo v prihodnje potrebno sprotno in natančno spremljati procese spreminjanja izrabe tal, zato bo potrebno organizirati ustrezno inšpektorsko službo. Rešitev je videti v povezovanju katastrske službe in službe kmetijske zemljiške skupnosti.

Zaradi navedenih pomanjkljivosti smo se za pravilno stanje razporeditve kmetijskih, gozdnih in pozidanih zemljišč prisiljeni posluževati statističnih podatkov, ki bazirajo na oceni cenilcev. Vendar velja v tovrstne podatke dvomiti še z večjo upravičenostjo kot v katastrske (tabela št. CLXIV). Po teh podatkih naj bi bilo glede na podatke katastrske službe za 12,4% več njiv, za 22,9% manj travnikov, za 18,5% manj sadovnjakov, za 3,1% manj vinogradov, za 16,4% več pašnikov in za 3,2% manj gozdov. Ocene so še zlasti vprašljive pri njivah in gozdovih, saj so naši ogledi terena in natančna proučitev razlik med dejansko in katastrsko izrabo v katastrskih občinah Ljubstava, Prvenci in Drstelja pokazali povsem drugačna razmerja (tabela št. 107).

Njivskega sveta naj bi bilo le še 82,3% od dejansko registriranega. Zlasti v Halozah in Slovenskih goricah je precej njiv zatravljenih, mnogo pa je tudi slabo obdelanih. Gozdov je za 6,1% več kot jih navaja kataster. Ogozdovanje je še posebno izrazito v Halozah, kjer se zlasti v slabših prirodnih pogojih mnoga zemljišča zaraščajo z gozdom. Takšno stanje je prisotno celo v večji meri na posesti družbenega sektorja, ki je zainteresiran samo za vinograde. Ostala zemljišča bi lahko obdelovali oziroma ustrezno preuredili zasebni proizvajalci.

Dejansko je tudi nekaj več sadovnjakov, saj kataster mnoge "kmečke" sadovnjake šteje med travnike in še posebno med pašnike, vendar se ta zemljišča slabo koristijo. Največkrat se kosijo za sprotno porabo. Prav iz vidika uporabe je delitev med pašnike in travnike problematična. V katastru so mnoga zemljišča registrirana kot pašniki, a se na njih nikoli ne pase živina, pač pa se občasno oziroma redno kosijo, zato smo jih mi opredelili za travnike. Od tod izhaja bistveno večja ugotovljena površina pod travniki in bistveno manjša pod pašniki.

Več od uradno registriranih je tudi pozidanih površin (še posebno na ravnini), pa tudi cestišč in nerodovitnih površin. Bistvene razlike so pri vodah, saj kataster šteje nekatere terene v Slovenskih goricah za močvirja, mi pa smo jih uvrstili med travnike, saj se na njih redno kosi.

Vse opisane razlike smo prikazali na šestih kartah (Dejanska izraba tal v K.O. Drstelja, Katastrska izraba tal v K.O. Drstelja, Dejanska izraba tal v K.O. Prvenci, Katastrska izraba tal v K.O. Prvenci, Dejanska izraba tal v K.O. Ljubstava, Katastrska izraba tal v K.O. Ljubstava).

Ugotavljali smo tudi odvisnost ekstenzifikacije izrabe tal od nekaterih socioekonomskih elementov - poklicne in starostne strukture gospodinjev, števila delovnih moči, opremljenosti s kmetijsko mehanizacijo in oddaljenostjo parcel (tabela št. 108).

Z ozirom na poklicno strukturo smo ugotovili poudarjeno ogozdovanje pri gospodinjstvih, ki niso eksistenčno odvisna od dela na zemlji, to je pri nekmečkih in mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstvih. Vinogradov je pri čistih kmečkih gospodinjstvih glede na uradno stanje še enkrat več, pri njivskem svetu pa določenih zakonitosti nismo ugotovili, saj so vse grupe opustile približno enake deleže.

Pri starostni strukturi pa je značilna zakonitost, da se površine opuščeni njiv povečujejo z naraščanjem stopnje ostarelosti gospodinjstva. V nasprotju s pričakovanji pa je, da je pri ostarelih gospodinjstvih celo več vinogradov in manj gozdov. Problematična so tudi mlada gospodinjstva, ki opuščajo vinogradništvo zaradi težavnosti delovnih opravil in zaradi poklicnega preslajanja. Zato ni čudno, da se pri njih pojavlja najmočnejše ogozdovanje.

V skladu s pričakovanji so tudi ugotovitve v zvezi z delovnimi močmi, kmetijsko mehanizacijo in z oddaljenostjo parcel. Največje ogozdovanje je pri kmečkih gospodarstvih brez delovnih moči, prav tako je pri njih največji primanjkljaj vinogradov in tudi njiv. Stopnja ekstenzifikacije njiv glede na oddaljenost parcel je nasprotna od pričakovane: največ opuščeni njiv je na najbližjih zemljiščih, najmanj pa na najbolj oddaljenih. Drugače je z ogozdovanjem, ki se z oddaljevanjem od bivališča lastnikov stopnjuje. Podobna pravilnost je pri vinogradih. Navedene nepravilnosti^{SO} v prvi vrsti posledica majhnega vzorca. Prepričani smo namreč, da bi ob temeljiti proučitvi vseh zemljišč v občini bile v celoti potrjene vse naše hipoteze. Vendar je to že stvar večletne raziskave.

V tabeli CLXV smo prikazali podrobnejšo analizo neujemanj med dejansko in katastrsko izrabo tal z ozirom na oddaljenost parcel. Prav tako je razvidna razporejenost posameznih zemljiških kategorij z ozirom na oddaljenost od bivališča lastnikov. Tako je v oddaljenosti do 15 minut 47,1% njiv, 49,3% travnikov, 56,5% sadovnjakov, 39,8% vinogradov in 23,8% gozdov. Seveda so upoštevana samo zemljišča v zasebni lasti.

5. CILJI IN USMERITVE RAZVOJA KMETIJSTVA

5.1. Podružbljanje zemljišč

Rešitev naraščanja produktivnosti kmetijske proizvodnje v pogojih samoupravne socialistične družbene ureditve ne gre iskati v povečanju dovoljenega lastninskega maksimuma oziroma v njegovem odpravljanju, pač pa v povečevanju obdelovalnega maksimuma, kar pa bo mogoče izvajati le ob intenzivnem podružbljanju kmetijskih in tudi gozdnih zemljišč.

Ob podružbljanju se mora formirati zemljiški sklad, nakar bi se v skladu s potrebami proizvajalcev zemlja delila v obdelavo tistim, ki bi jo bili pripravljeni obdelovati s skrbjo dobrega gospodarja. Stremeti bi bilo potrebno, da se uveljavijo čimbolj površinsko zaokroženi proizvodni kompleksi, kar je predpogoj za dvig produktivnosti. Posamezni proizvajalci bi se morali medsebojno dogovarjati o načrtovanju proizvodnje, tako da bi se istovrstne zemljiško-proizvodne enote še povečale. Zato je nujno potrebno podpirati vse oblike združevanja dela sredstev in zemlje.

V zemljiški sklad naj se vključujejo zemljišča, ki niso obdelana s skrbjo dobrega gospodarja, zemljišča, ki se pridobijo na podlagi določil o preživitinskem varstvu, presežki zemljišč ob strogem upoštevanju lo ha lastninskega maksimuma obdelovalnih zemljišč, kar je še posebej pogost pojav pri izvajanju prostorsko ureditvenih operacij, in presežki zemljišč, ki bi se pojavili ob novosprejetih določilih o dovoljenem posedovanju obdelovalne zemlje v območjih, namenjenih za trajno kmetijsko rabo, s strani nekmečkih in mešanih gospodinjstev. Več o tej problematiki je povedanega v poglavjih 6.4.4. in 6.4.5.

5.2. Kmetijstvo v gričevnatih in hribovitih območjih

Za kmetovanje v obravnavanih predelih bi bilo potrebno izvesti temeljito proizvodno rajonizacijo, tako da bi bile naravne danosti optimalno izkoriščene. Na drugi strani pa bi bilo potrebno za vsako ceno stremeti za ohranjanjem kultivirane pokrajine. Potem bi cena obdelovanja lahko tudi presegala proizvodne efekte.

V gričevnatih območjih bi bilo posebno na pobočjih z južno ekspozicijo forsirati vinogradništvo in sadjarstvo. Zaradi večjih naklonov je v Halozah primernejše vinogradništvo, v bolj položnih Slovenskih goricah pa sadjarstvo. Poljedelstvo nima pretirane perspektive, čeprav bo še dolgo prisotno zaradi samooskrbnih potreb. Več pozornosti bo potrebno posvečati uvajanju modernih oblik živinoreje, pri čemer se ponujajo zlasti ugodne možnosti za uvajanje pašno-košnega sistema, v območjih redkejšje poselitve pa tudi možnosti ekstenzivnega pašništva, kar je za mesno govedorejo vsekakor sprejemljivo. V teh območjih bi veljalo razmišljati tudi o uvajanju živinoreje. Za kmetijstvo slabo primerna zemljišča bi bilo potrebno prepustiti ogozdovanju, kar bi ekonomsko predstavljalo še najbolj efektivno potezo. Takšni posegi so še zlasti na mestu v hribovitih zahodnih Halozah, kjer so ugodne razmere za usmerjanje določenega števila kmetij v gozdarstvo.

Ker sama kmetijska proizvodnja ne bo zadostovala za dostojno preživljanje, bo potrebno uvajati tudi dodatne dejavnosti (domača obrt, prevoznništvo, sodelovanje na kmetijskih zemljiščih družbenega sektorja), ki bi zaposlovala delovno silo še zlasti v zimskem času. Posebno pozornost je potrebno posvečati možnostim za razvoj kmečkega turizma, ki bi še zlasti aktiviral žensko kmečko delovno silo.

Povsem jasno je, da kmetje sami vseh zadanih proizvodnih usmeritev, potrebnih gradenj gospodarskih poslopij in preurejanja domačij ne bodo mogli izpeljati, saj so zaradi pretežno

avtarkičnega, samooskrbnega načina kmetovanja investicijsko nesposobni. Zato bo potrebna široko zasnovana družbena akcija, z visokimi vlaganji, če se bodo zastavljeni razvojni cilji in željeno proizvodno prestrukturiranje, hoteli realizirati. Več o problematiki kmetovanja v gričevnatem in hribovitem svetu je povedanega na drugih mestih.

Kot konkreten prispevek v elaboratu predlagamo, da se na osnovi ugotovitev o stopnji družbenoekonomskega razvoja, uvrsti skupina katastrskih občin, ki danes tvori tretjo b) skupino davčnih obveznosti iz naslova kmetijske dejavnosti (Uradni vestnik občine Ormož in Ptuj, april 1976) v četrto skupino, saj gre za skoraj najslabše razvito območje v občini.

5.3. Izvajanje prostorsko ureditvenih operacij

Med prostorsko ureditvene operacije prištevamo arondacije, komasacije, melioracije vseh vrst in formiranje skupnih pašnikov.

V srednjeročnem družbenem planu je predvideno, da se bo melioriralo 4941 ha zamočvirjenih zemljišč. Od tega so predvidena dela v prvi prioriteti na 2506 ha in sicer v družbenem sektorju na 1400 ha ter v zasebnem sektorju na 1106 ha. Dela se bodo izvajala na območju Pesniške doline in ob Polskavi. V drugi prioriteti so predvidene melioracije na nadaljnjih 2453 ha in sicer na območju Polskave in Dravinje. Na melioriranih območjih naj bi se po opravljenih delih struktura zemljiških kategorij spremenila tako, da bodo njivske površine povečane za približno 2000 ha, prejšnji zamočvirjeni travniki in pašniki pa se naj bi spremenili v intenzivne travnike na približno 2900 ha.

Komasacije bodo izvajane na melioracijskih območjih in izven njih na površinah 2850 ha. Povprečna velikost parcele naj bi se na komasiranih območjih povečala za šest do sedemkrat.

Problemi pri izvajanju hidromelioracij izhajajo v veliki meri iz dejstva, da je pri lastnikih zemljišč prisotna bojazen pred njihovim podružbljanjem. Akcijo melioracij ovirajo zlasti ostareli kmetje in tisti lastniki zemljišč, ki jim dohodek iz kmetijstva ni pomemben za eksistenco (nekmetje).

Glede na to, da je cilj izvajanja melioracij usposobitev zemljišča za intenzivnejšo in produktivnejšo kmetijsko proizvodnjo, ostaja temeljno vprašanje, kako zagotoviti, da bo na teh zemljiščih organizirana skupna proizvodnja po enotnem setvenem planu. Na melioriranih zemljiščihse namreč ugotavlja, da sta način pridelovanja in intenzivnost pridelovanja ostala praktično nespremenjena. Menjala se je vrsta proizvodnje, sicer pa vsak lastnik prideluje po starem.

Zakon o kmetijskih zemljiščih izrecno določa, da morajo meliorirana zemljišča po izbiri kulture in načinu njihovega obdelovanja ustrezati programu melioracij, sredstvom vloženim v ta zemljišča in družbenemu planu občine. Za neizvajanje tega določila so predvideni tudi ukrepi, ki jih sicer predvideva zakon o kmetijskih zemljiščih v primerih, ko lastnik oziroma uporabnik zemljišča ne ravna z maniro dobrega gospodarja. Ti ukrepi se doslej na melioriranih območjih še niso izvajali. Čeprav so bile ob izvajanju melioracij ustanovljene melioracijske skupnosti, le-ta niso prenesle v proizvodne skupnosti.

Proučiti je potrebno možnost, da bi zemljišča lastnikov, ki v nobenem primeru ne bi izvajali programa proizvodnje, postala družbena lastnina po posebnem postopku. Dejstvo je, da je dosledno izpeljavo programov proizvodnje na melioriranih in komasiranih kmetijskih zemljiščih treba zagotoviti. V nasprotnem primeru namen ni dosežen in se postavlja vprašanje upravičenosti

nadaljnega izvajanja prostorsko ureditvenih operacij z družbenimi sredstvi.

Pri izvajanju komasacij se pojavljajo razmišljanja, da je po sami izvedbi komasacije ponovna fizična delitev zemljišč nesmotrna, s tem bi se zagotovila vključitev vseh kmetijskih zemljišč na takšnem območju v intenzivno obdelavo. Takšna rešitev ne pomeni poseg v lastništvo, temveč le spremenjen odnos do rabe zemljišč. Slednje ni le interes družbe kot celote, temveč se pojavlja vse bolj pogosto kot zahteva tistih kmetov, katerih primarni interes je v intenzifikaciji proizvodnje.

Pri zemljiščih v zasebni lasti bi bilo ob izvajanju hidromelioracij potrebno upoštevati zlasti naslednja načela:

- da je organizirana melioracijska in proizvodna skupnost za izvedbo melioracijskih del in vzdrževanje melioracijskega sistema,
- da se hkrati izvrši komasacija zemljišč,
- da se organizira tržna poljedelska proizvodnja oziroma pridelovanje krme za tržno prirejo mesa in mleka,
- da za melioracijo uporabljena družbena sredstva štejejo kot naložbo kmetijske organizacije zaradi skupne proizvodnje na zemljiščih v lasti in
- da je investitor in nosilec pridobljenih družbenih sredstev organizacija združenih kmetov.

5.4. Možnosti lociranja manjših proizvodnih obratov

Manjši proizvodni, zlasti industrijski obrati v manj razvitih predelih lahko znatno vzpodbudijo ekonomski in socialni razvoj sicer depresivnih območij. V občini Ptuj je 16 krajevnih skupnosti, ki imajo status manj razvitega območja: Cirkulane, Podlehnik, Destrnik, Dolena, Grajena, Juršinci, Majšperk, Polenšak, Ptujška gora, Stoperce, Trnovska vas, Videm pri Ptujju,

Vitomarci, Zavrč, Leskovec in Žetale. V teh krajevnih skupnostih prebiva skoraj polovica prebivalstva občine.

Številni razvojni trendi na teh območjih v perspektivi negativno vplivajo na možnosti za razvoj neagrarnega gospodarstva. Zlasti prednjači odhajanje mladega prebivalstva, ki je delovno in re-produktivno najbolj sposobno in hitreje reagira na inovacije.

Za območje Haloz in Slovenskih goric je značilna tudi izredno intenzivna dnevna migracija delovne sile v zaposlitvene centre v gospodarsko bolj razvite predele občine ali v sosednje občine. Dnevna migracija v perspektivi ne rešuje problemov regionalnega razvoja in kot taka pozitivno deluje na razvoj območij zaposlovanja, saj preprečuje stanovanjske, nekatere socialne in druge probleme.

Območje Haloz in Slovenskih goric ima le pet manjših industrijskih obratov: Tovarna volnenih izdelkov Majšperk, Konfekcija Majšperk, tovarna v Dolanah, obrat opekarne Janeževci in obrat pletarstvo v Dobrini.

Dva pglavitna lokacijska dejavnika za namestitvev industrijske dejavnosti sta delovna sila in infrastrukturna opremljenost prostora. Za oba dejavnika lahko rečemo, da bi ob namestitvi nove industrije terjala relativno visoke investicije, kar je tudi pglavitni vzrok, da industrija ni zainteresirana za lociranje dislociranih obratov.

Delovno silo karakterizira zlasti nizka stopnja strokovne izobrazbe. V Halozah je brez dokončane osnovnošolske izobrazbe 49% prebivalcev, z dokončano OŠ 21,7%, s poklicno ali srednjo izobrazbo pa le dobrih 16%. Le malenkostno boljše razmere so v Slovenskih goricah (Rues M., 1976, str. 13).

Ekonomska struktura aktivnih prebivalcev Slovenskih goric je ugodnejša (34% zaposlenih v neagrarnih dejavnostih) kot v Halozah (24,3% zaposlenih v neagrarnih dejavnostih) (isti vir, str.14).

Druga pomanjkljivost, ki otežkoča lociranje industrijskih obratov, je slabo razvita infrastruktura. Z izjemo Podlehnik, ki leži ob magistralni cesti, poteka prometna povezava možnih razvojnih centrov po lokalnih in regionalnih cestah, ki so le delno modernizirane. Kanalizacijskega omrežja z izjemo v Majšperku in Podlehniku ni. Z industrijskega stališča je pomembna oskrba z vodo, ki ni urejena, vendar pa se planira povezava z regionalnim vodovodnim omrežjem. Razvojne možnosti se navezujejo zlasti na lokalne centre, v katerih je že ali se šele planira razvoj industrijske dejavnosti: Juršinci, Majšperk, Podlehnik, Videm pri Ptuj in Trnovska vas.

5.5. Ureditev kmetijske infrastrukture

Obstoječa mreža kmetijske infrastrukture, ki jo organizirajo KZ Ptuj, KZ Lovrenc in TOK Perutnina, ustreza sedanjim potrebam kooperacijske in združne proizvodnje.

Glede na zahteve po širjenju proizvodnega sodelovanja z zasebnimi kmeti bo verjetno treba posodobiti tudi dosedanjo mrežo trgovin ter odkupnih postaj, da bodo v primeru povečane proizvodnje sposobne prevzemati tržne viške in zagotavljati ustrezno oskrbo združenih kmetov z repromaterialom.

Zasnova sistema kmetijske infrastrukture z naslonitvijo na sedeže krajevskih skupnosti kot sedežev združnih enot in oskrbnih središč, je z vidika obsega gravitacijskih območij ter njihove proizvodne usmeritve povsem ustrezna. Manjša gostota odkupnih postaj v ravninskem delu in Halozah prav tako

ustreza ob predpostavki, da ne bo prišlo do prestrukturiranja kmetijske proizvodnje in ob izboljšanju dostopnosti s posodobitvijo prometnih zvez.

6. STRATEGIJA USMERJANJA RAZVOJA Z ZASNOVO POSELITVE

6.1. Ocena razvoja zaposlenosti

Predvidena stopnja rasti zaposlovanja naj bi v obdobju do 1985 znašala 2,3% letno v združenem delu in 7,6% v zasebnem sektorju, medtem ko naj bi se po projekciji IREL število aktivnega prebivalstva zmanjšalo od 52,8% v letu 1980 na 50,2% v letu 2000. Zmanjševanje naj bi bilo predvsem rezultat nadaljevanja ostarevanja prebivalstva in sproščanja aktivnega kmečkega prebivalstva z nadaljevanjem deagrarizacije kot posledice uvajanja novih tehnologij, ki zahtevajo manj delovne sile v kmetijstvu. Ob tem se postavlja vprašanje ali bo predvidena stopnja zaposlovanja, ko naj bi se delež zaposlenega prebivalstva povečal s 26% leta 1980 na 29% v letu 1985, brez pomembnejšega povečevanja števila delovnih mest v industriji, lahko pokrila vse potrebe po zaposlitvi preslojenega prebivalstva.

Tudi predvidena struktura zaposlenih, izračunana na osnovi trendov predvidenih v študiji IREL-a ter podatkov registra prebivalstva iz leta 1981 izhaja le iz linearne planiranja razvoja, ko naj bi še nadalje najmočneje naraščalo zaposlovanje v terciarnem sektorju (indeks 2000/1980 - 222,3), manj v kvartarnih dejavnostih (indeks 138,0), v sekundarju pa le malo (indeks 113,4). Vprašljivost naložb večjega obsega, ki bi zagotovile modernizacijo industrije zaradi nižje akumulacije izhajajoče iz obstoječe strukture družbenega proizvoda, postavlja vprašanje o morebitnem večjem vlaganju v delovno intenzivne industrijske dejavnosti. S temi bi tudi lažje pokrili presežek deagrarizirane delovne sile, ki bi se pojavil ob moderni organizaciji kmetijstva. Podobno vprašanje pa obstaja tudi glede obsega terciarnih dejavnosti, ki sicer še niso dosegle optimalne točke razvoja, ne morejo pa se ob predvideni regionalni proizvodni diferenciaciji razvijati ločeno od ostalih gospodarskih dejavnosti in njihovega obsega.

6.2. Demografska projekcija s trendom razvoja starostne

sestave kmečkega prebivalstva

Projekcija ECM navaja za leto 1991 23.266 kmečkih prebivalcev, kar je celo za 68,5% nad sedanjim stanjem, kar onemogoča primerjavo trendov gibanja kmečkega prebivalstva v občini Ptuj, katere ugotavljajo različne projekcije.

Projekcijo kmečkega prebivalstva na nivoju občin je med različnimi avtorji izdelal L.Gosar. Po projekciji kmečkega prebivalstva po naravnem trendu naj bi v občini Ptuj bilo leta 1986 36.804 kmečkih prebivalcev oz. 21.783 delovne moči v kmetijstvu oz. leta 2000 37.779 kmečkih prebivalcev oz. 22,401 delovnih moči. Kmečko prebivalstvo občine Ptuj naj bi naraščalo po stopnji preko 5% in sicer bi znašal indeks 1971-2000 122.

Pri naslednji projekciji so bili upoštevani isti starostni specifični koeficienti rodnosti in umrljivosti, kot pri prvi, le da temelji ta na predpostavki, da se bodo trendi deagrari- zacije iz desetletja 1961-1971 nadaljevali tudi v bodoče. Relativna jakost deagrari- zacije bo ostala, absolutno število deagrari- ziranih pa se bo zmanjševalo. Po projekciji kmečkega prebivalstva z upoštevanjem deagrari- zacije bi bilo leta 1986 28.183 kmečkih prebivalcev oz. 16.571 delovnih moči in leta 2000 27.670 kmečkih prebivalcev oz. 16.269 delovnih moči. Indeks gibanja kmečkega prebivalstva 2001/1971 bi znašal 89, kar naj bi bilo najpočasnejše upadanje v SR Sloveniji v omenjenem obdobju.

Po projekciji kmečkega prebivalstva, pri kateri upošteva obstoječe trende deagrari- zacije naj bi bilo leta 1986 v občini Ptuj 29.237 kmečkih prebivalcev, po projekciji, ki upošteva korigirano deagrari- zacijo pa 22.261 kmečkih prebivalcev in leta 1991 pa po prvi 28.705 in po drugi 19.251 kmečkih prebi- valcev.

Pri izdelavi projekcije kmečkega prebivalstva v občini Ptuj smo se oprli na predvidevanja glede obsega kmetijskih zemljišč leta 1985 in 2000 in skušali ugotoviti, koliko kmečkega prebivalstva bo potrebno v prihodnje za primerno obdelanost vseh kmetijskih površin. Iz obstoječih statističnih podatkov ni moč razbrati, koliko kmetijske zemlje je v zasebni lasti glede na strukturo gospodinjstev, ne spremlja se posebej strukture gospodinjstev na kmetijskih gospodarstvih. Zaradi tega smo izdelavo projekcije prilagodili razpoložljivim podatkom, ki nam nudijo le pregled strukture kmečkega prebivalstva glede na velikost posesti in strukturo gospodinjstev glede na vir dohodka za preživljanje.

Projekcija temelji na predpostavki, da bo povprečna velikost kmetijskega gospodarstva mešanega gospodinjstva (gospodinjstva, v katerem člani poleg redne neagrarne dejavnosti v svojem prostem času opravljajo tudi agrarno dejavnost) 3,1 ha in velikost čistega kmečkega gospodarstva leta 1985 8,35 ha in leta 2000 10,0 ha kmetijske zemlje in da posamezna nekmečka gospodinjstva lahko posedujejo največ 1 ha kmetijske zemlje. Nekmečka gospodinjstva smo zmanjšali za vsa gospodinjstva, ki so brez zemlje in smo dobili le tista nekmečka gospodinjstva, ki posedujejo kmetijske površine. Gospodinjstvom posameznih tipov (nekmečka, kmečka in mešana) smo izračunali velikost posesti, ki bi si jo lastili, če bi vsako gospodinjstvo imelo posestvo v povprečni velikosti 1 ha nekmečka, 3,1 ha mešana in 8,35 ha oz. 10 ha čista kmečka gospodinjstva. Obseg tako izračunanih površin smo znižali sorazmerno velikosti planiranih skupnih kmetijskih površin v občini, vendar tako, da nismo porušili razmerja med posameznimi tipi gospodarstev.

Ob predpostavki, da v mešanem gospodinjstvu živi od obdelave 1,1 član oz. na čistih kmečkih gospodarstvih 4 člani, smo dobili število kmečkega prebivalstva, ki bo potrebno v prihodnosti, da bodo planirane kmetijske površine primerno obdelane.

Tako izdelana projekcija kmečkega prebivalstva se približa tudi projekciji kmečkega prebivalstva, izdelani na osnovi planiranega deleža kmečkega prebivalstva v prihodnje, z upoštevanjem visoke stopnje mehanizacije in z upoštevanjem določene stopnje deagrarizacije.

Potrebno je opozoriti, da so se ob izdelavi projekcije pojavili problemi, med katerimi je edn pglavitnih pomanjkanje primernih statističnih podatkov. Podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev, glede na vire dohodka oz. število prebivalcev glede na velikost posesti in število gospodinjstev glede na velikost posesti, ni pa podatkov o strukturi kmetijskih površin glede na tip gospodinjstev. Zaradi pomanjkanja podatkov tudi niso dovolj upoštevane spremembe, ki jih je prinesel razvoj v zadnjem desetletju tako v strukturi gospodinjstev glede vira za preživljanje, kot v strukturi gospodinjstev glede na velikost posesti, saj se močno povečuje število gospodinjstev brez zemlje oz. je iz trendov spreminjanja povprečne velikosti parcele mogoče ugotoviti nadaljno drobljenje zemljišč.

Projekcija izhaja iz predpostavke, da ugotovimo potrebno delovno silo, ki bi optimalno obdelala razpoložljive kmetijske površine, s katerimi bi leta 1985 in 2000 razpolagali ob znatnih vlaganjih v pridobivanje novih obdelovalnih površin z melioracijami in varovanjem zemljišč pred posegi urbanizacije. Tako naj bi v občini Ptuj leta 1985 imeli 40.619 ha kmetijske zemlje oz. leta 2000 39.749 ha. V pridobivanje novih kmetijskih zemljišč bo potrebno vložiti veliko naporov, saj bi z upoštevanjem dose- danjega trenda bilo leta 1985 le še 40105 ha in leta 2000 le 39.113 ha kmetijskih površin.

Tab. 109

PROJEKCIJA PREBIVALSTVA OBČINE PTUJ ZA LETI 1985 IN 2000

	P T U J				P O D R A V J E			
	1985		2000		1985		2000	
SKUPAJ	69.750		71.173		335.785		347.267	
Kmečko	12.889	18,5%	12.034	16,9%	32.789	9,8%	27.575	16,9%
-čisto kmečko	9.884		9.228		23.178		23.200	
-mešano	3.005		2.806		9.611		8.794	
Nekmečko	56.861	81,5%	59.139	83,1%	302.996	90,2%	319.692	92,1%

Vir: IGU, subprojekt: Prebivalstvo in zaposlenost, Temelji razvoja agroživilstva
v SV Sloveniji v obdobju 1978 - 2000

Dolgoročna projekcija prebivalstva po občinah SR Slovenije v obdobju 1980 - 2000 predvideva za območje občine Ptuj naslednje število prebivalstva:

	1			2		
	1981	1985	2000	1981	1985	2000
Ptuj	68.354	69.076	71.780	68.749	69.707	73.301

	3		
	1980	1985	2000
Ptuj	68.282	69.479	73.073

1 projekcija izdelana na osnovi demografskih podatkov o gibanju prebivalstva v obdobju 1970-1979

2 projekcija izdelana ob upoštevanju podatkov obdobja 1961-1979

3 projekcija Inštituta J.Štefan

Inštitut za regionalno ekonomiko in socialni razvoj Ljubljana v študiji Novelacija urbanističnega programa občine Ptuj - Demografski razvoj v občini

Ptuj predvideva v letu 1981 68.889 prebivalcev in leta 1986 70.035 in leta 2001 72.925 prebivalcev.

Če primerjamo omenjene ocene stanja za leto 1981 s podatki popisa 31.3.1981, kjer je na območju občine Ptuj 67.591 stalnih prebivalcev, vidimo, da so vse projekcije predvidevale močnejšo rast prebivalstva, še posebej projekcija, ki je upoštevala podatke obdobja 1961-1979 oz. projekcija IREL-a, pri kateri je presežek načrtovanega prebivalstva za 1,9%.

6.3. Razporeditev prebivalstva

Demografski razvoj v občini Ptuj, kakršnega predvideva študija ECM Novelacija urbanističnega programa občine Ptuj, naj bi karakterizirala rast prebivalstva do leta 2001. Po naravnopokrajinskih enotah predvidevajo razlike v razvoju na območju Haloz najbi tudi v prihodnje število prebivalstva upadalo. Delež prebivalstva Haloz od skupnega števila prebivalstva občine Ptuj naj bi se zmanjšal. Počasnejšo rast prebivalstva in počasnejše upadanje deleža prebivalstva planirajo v Slovenskih goricah in na Dravskem polju, medtem ko naj bi delež območja krajevnih skupnosti Ptuja in Ptujskega polja naraščal.

Če primerjamo podatke popisov od leta 1869 do 1981 opazimo, da delež prebivalstva Haloz stalno upada, prav tako Slovenskih goric, povečuje pa se delež prebivalstva na območju Dravskega in Ptujskega polja. Delež Haloz je upadel od 40,8% na 26,4% leta 1981, zaskrbljujoče pa je dejstvo, da je najhitrejše zmanjševanje v obdobju 1961 do 1981. Projekcija EMC predvideva v prihodnje še nadaljnje, vendar nekoliko počasnejše upadanje deleža Haloz. Prebivalstvo na območju Dravskega polja je v preteklosti stalno naraščalo, najhitrejše med leti 1931 in 1953. Za prihodnje planirajo nazadovanje deleža Dravskega polja od skupnega števila prebivalstva občine

Prebivalstvo Ptujskega polja po podatkih popisov izkazuje naraščanje in to hitrejše kot ostale naravnopokrajinske enote občine. Naraščanje predvideva tudi projekcija EMC, vendar predvidevamo, da bo za KS na območju Ptuja v prihodnje značilna še hitrejša rast.

Delež prebivalstva Slovenskih goric se je v preteklosti stalno zmanjševal, le med leti 1910 in 1931 je bilo opaziti rahlo naraščanje. Prognoziran trend bo tudi v prihodnje negativen, in se bo delež prebivalstva Slovenskih goric v okviru prebivalstva občine Ptuj zmanjševal.

Projekcija prebivalstva po naravnopokrajinskih enotah občine v zadostni meri upošteva značilnosti razvoja v preteklosti in demografske karakteristike, zato bo dejansko gibanje prebivalstva občine oz. naravnopokrajinskih enot v prihodnje podobno prognoziranim.

Projekcija prebivalstva po KS je izdelal EMC in značilno zanjo je, da kar v 14 KS predvidevajo nazadovanje števila prebivalstva in v 9 KS naj bi prebivalstvo naraščalo. Krajevne skupnosti s pozitivnim demografskim razvojem so predvsem na območju Ptujkega polja (Dornava, Gorišnica, Markovci, Ptuj, Rogoznica), na Dravskem polju (Hajdina, Kidričevo) ter na obrobju Slovenskih goric (Grajena), kjer ob načrtovani rasti delež KS v celotnem planiranem številu prebivalstva upada ter v Halozah (Majšperk). Najhitrejšo rast planirajo v krajevnih skupnostih na območju Ptuja, kjer naj bi leta 2001 prebivalo že 27,7% vsega prebivalstva občine, medtem ko je leta 1981 odpadlo na omenjene KS 23,1% prebivalstva občine.

Če upoštevamo dosedanje trende v gibanju števila prebivalstva po KS občine Ptuj, predvsem lahko opozorimo, da je načrtovana rast prebivalstva nekaterih KS, po projekciji ECM v prihodnje in delež prebivalstva KS znatno višja od rasti, ki jo lahko pričakujemo, če opazujemo trend v preteklosti. Tak primer je KS Majšperk v Halozah. Medtem ko je po podatkih za obdobje (1953 do 1971) bila značilna zmerna koncentracija (indeks 120,1 do 200,0), pa v zadnjem obdobju 1971-1979 prevladuje stagnacija z značilnostmi koncentracije. Zaostanek v rasti bo verjetno močnejše vplival na razvoj prebivalstva omenjene KS v prihodnje.

Podoben primer je KS Dornava na Dravskem polju, kjer se v zadnjem obdobju rast upočasnjuje in po podatkih za obdobje 1971-1979 Dornavo uvrščamo celo v območja zmerne depopulacije. Tudi v Markovcih v zadnjem času prebivalstvo upada, prav tako na območju Kidričevega, kjer je v zadnjem obdobju, med leti

1971-1979 stagnacija oz. zmerna depopulacija.

Nasprotno pa v KS Grajena, Hajdina, Rogoznica po dosedanjih trendih lahko pričakujemo močnejšo rast števila prebivalstva, za Ptuj in Gorišnico pa lahko pričakujemo rast, ki bo podobna prognozirani rasti.

KS, v katerih naj bi po projekciji ECM v prihodnje število prebivalstva upadalo, so pretežno na območju Haloz, na Dravskem polju so le Cirkovce, za katere pa v prihodnje lahko - glede na dosedanje trende - pričakujemo naraščanje prebivalstva; prav tako za Videm pri Ptuj, kjer v obdobju 1953-1979 opazimo koncentracijo prebivalstva. Dosedanja naravna rast prebivalstva je izredno pozitivna, pozitiven je migracijski saldo, zato bo rast v prihodnje višja od načrtovane.

Za gibanje števila prebivalstva KS Cirkulane je v preteklih obdobjih značilna zmerna koncentracija in glede na prirodni prirastek in migracijski saldo lahko pričakujemo naraščanje števila prebivalstva tudi v prihodnje in bo nad prognoziranim. Tudi razmere v KS Leskovec in Podlehnik se spreminjajo in v zadnjem obdobju 1971 do 1979 opazimo zmerno koncentracijo. Za Destrnik, ki ga projekcija ECM uvršča med KS, v katerih naj bi prebivalstvo v prihodnje upadalo, je po letu 1953 značilna stagnacija z značilnostmi koncentracije. Zato v prihodnje lahko pričakujemo počasnejše upadanje števila prebivalstva ali stagnacijo in odstopanje od načrtovanega upadanja, ki ga prikazuje projekcija ECM.

V Juršincih naj bi število prebivalcev po projekciji ECM ostalo v prihodnje nespremenjeno, vendar iz dosedanjega gibanja tudi v prihodnje lahko pričakujemo počasno naraščanje. V ostalih KS, ki jih nismo posebej omenili, lahko pričakujemo rast, ki bo podobna projekciji ECM.

6. 4. Razvojni koncept

Ne glede na dosedanji in planirani razvoj ter na ugotovitve o omrežju naselij, kot izhajajo iz urbanističnega programa občine Ptuj je nujno ponovno podčrtati, da prav detajlnejše proučevanje podeželja in demografskih dogajanj na podeželju odkriva vrsto novih vprašanj in zaključkov, ki retroaktivno vplivajo na bodočo politiko koncipiranja tako urbanega kot neurbanega razvoja.

Doselj so bila ta vprašanja obravnavana enostransko, kot rezultat obdelave splošnega naselitvenega vzorca ali kot posledica podaljševanja dosedanjega naselitvenega trenda. Nobenega dvoma ne more biti, da je smiselna edino taka pot, ki povezuje tako ekonomske, socialne in prostorske elemente s tehnološkimi, ambientalnimi, oblikovnimi in spomeniško varstvenimi ter posebej s spoznanji o splošno kulturni stopnji in o psiholoških ozirih. To pa pomeni, da koncept bodočega razvoja pogojuje mnogo več sočasno delujočih faktorjev, od katerih nekateri delujejo popolnoma v nasprotnih smereh. Kljub določilom urbanističnih dokumentov gre razvoj še naprej svojo pot. Tudi v podeželskem prostoru - kjer je teh dokumentov sicer manj in so slabše definirani - se ni mogoče izogniti vtisu, da prevladuje stihijski, nekontroliran razvoj.

6.4.1. Omrežje naselij

Občino Ptuj opredeljuje večje število v ravnini večjih in v gričevnatem svetu manjših naselij, zaselkov, skupin in posameznih hiš po slemenih, grapah, dolinah. Zdi se, da je spremljanje njihovega razvoja ter koncipiranje bodoče naselitve praktično nemogoče usmerjati.

Zelo prisotna raznolikost v tendencah, ki na tak razvoj vplivajo je seveda opazna v predstavah posameznikov (prebivalcev, družin) pri trajnem reševanju njihovega stanovanja (enkrat za vselej) iskanju ustreznega bivalnega okolja. Enaka različnost se pojavlja

Tab. 110

OPREMLJENOST KS S CENTRALNIMI DEJAVNOSTMI GLEDE NA ŠTEVILO
PREBIVALCEV

Krajevna skupnost	Število prebivalcev (1981)	(v točkah) Opremljenost s central. dejavnostmi	Število preb. na eno toč.opremlj.	Število preb. na trgovino
Cirkovce	2259	18	126	753
Cirkulane	2474	24	103	825
Destrnik	2551	16	159	1276
Dolena	1043	10	104	522
Dornava	1740	16	108	576
Gorišnica	3852	41	94	642
Grajena	1877	11	171	939
Hajdina	4103	18	228	1368
Juršinci	2208	23	96	883
Kidričevo	3322	37	90	738
Lovrenc	1148	15	77	574
Majšperk	2316	34	68	579
Markovci	3820	22	174	764
Podlehnik,	2177	31	70	435
Polenšak	1476	13	114	1476
Ptujska gora	1187	13	91	1187
Rogoznica	3598	12	300	1199
Stoperce	740	15	49	370
Trnovska vas	1296	15	86	648
Videm pri Ptuj	3208	23	140	1069
Vitomarci	1255	15	84	628
Zavrč	1495	15	100	748
Leskovec	1647	16	103	824
Žetale	1575	16	98	788
Ptuj	15396	387	40	119
Skupaj	67754	856	79	347

Vir: 1. Podatki, zbrani iz telefonskega imenika

2. Božič Stane, 1978, Osnovna preskrba v občini Ptuj - trgovina in gostinstvo; ECM, IREL

tudi pri zahtevah, ki jih bodo ob gradnji ali nakupu stanovanj hoteli realizirati: ob iskanju delovnega mesta, pri popoldanski zaposlitvi ter pri koriščenju prostega časa, ki ga je moč izrabiti na različne načine.

Tem ugotovitvam lahko dodamo še pomembno dejstvo, da se pri nas človek, ki je bil do neke mere povezan z zemljo, ne želi od nje v celoti oddvojiti in za vse čase prekiniti stik z njo. To pa pomeni - v razliko od dogajanj v stari Jugoslaviji - pomemben fenomen in upoštevanja vreden vpliv na izrabo tal, razvojno usmeritev, koncipiranje omrežja naselij, gostoto naselitve, uvajanje oskrbnih funkcij ter na infrastrukturno omrežje, ki jih pri snovanju bodočega razvoja ni mogoče zanemariti.

Na usmerjanje bodočega razvoja omrežja naselij v občini Ptuj vpliva regionalno središče Ptuj, s svojo središčno povezovalno in gravitacijsko vlogo, pomembnimi proizvodnimi in kulturnimi institucijami, prometnimi zvezami in mestnim načinom življenja. Viden vpliv ima cela vrsta industrijskih kapacitet, ki so sicer razporejene po širšem teritoriju a vendarle močno koncentrirane v samem Ptujju ter tretjič vpliv Maribora, ki s svojo privlačnostjo vpliva na delitev nekaterih zaposlitvenih in oskrbnih funkcij.

Tudi sam podeželski prostor, ki površinsko prekriva pretežni del občine, deluje drugače kot je nekdanj deloval. Ob pojavljanju monostrukturnih teženj pri gospodarjenju pri tako intenzivni deagrarizaciji, pri težnjah po koncentraciji, hitrejši stopnji urbanizacije ter vseskozi večji racionalizaciji v proizvodnji, zavestni ločitvi stanovanj od delovnih mest in zaposlitve, boljših prometnih zvezah, širšem radiju, ki ga posamezniki obvladujejo, vedno bolj izginja nekdanj značilen agrarni način življenja in se približuje urbanemu.

Ugotovljena dejstva dokazujejo, da smo zelo intenzivno vstopili v preslojevanje kmečkega prebivalstva in da smo pri vseh nakazanih spremembah priča različnim dogajanjem v prostoru, ki so njegova

posledica. Te hitre in korenite spremembe posegajo v celoten prostor občine, le da se drugače reflektirajo v Halozah in Slovenskih goricah, drugače v ravninskem delu na Dravskem in Ptujskem polju ter povsem drugače v Ptujju oz. njegovi neposredni bližini, ki jo lahko smatramo kot ptujsko urbano aglomeracijo.

Temeljno izhodišče, ki ga poskušamo ugotavljati skozi ves proces dograjevanja tega elaborata je nujnost pravočasnega načrtnega usmerjanja razvoja. V ta sklop sodijo dogovori o doslednji urbanistični zemljiški politiki, spremljanje in nadzor nad prometom z zemljišči, usmerjena gradnja tako stanovanjskih kot proizvodnih objektov ter taka organizacija prostora (oskrba, vzgoja in izobraževanje, zdravstvo), ki bo podpirala zasnovano naseljitveno politiko.

Tu ne gre toliko samo za ustrezno rabo in organizacijo prostora ampak tudi za sožitje med zazidanim in nezazidanim prostorom, za upoštevanje pokrajinske fiziognomije, naravnih in reliefnih posebnosti ter klimatskih značilnosti. Prav tako preveč zanemarjamo skladno in smiselno zgoščevanje in manj opazne infrastrukturne poteze ob bolj premišljeni lastni zavzetosti individualnega graditelja pri iskanju lastnega izraza v povezavi s splošno družbenimi tendencami.

Ob iskanju bodoče poti razvoja ni posebno velik problem predvideti tista mesta in naselja, ki bodo nosilci oz. centri bodočega naseljitvenega razvoja. Ta naselja so v preteklih poglavjih pogosto citirana in po tradiciji znana. Nobenega dvoma ni, da bodo zaradi svoje zadostne že ugotovljene vitalnosti taka tudi ostala. Mnogo večji problem je vprašanje, kaj nam bodo v bodočnosti pomenila številna manjša, ne centralna, naselja, zaselki ali skupine hiš, ki danes sicer predstavljajo krajinsko tipiko, so pa po vseh znakih sodeč v fazi stagniranja in imiranja.

Ali nam predstavljajo nezamenljivo bogastvo, ki ga je za vsako ceno potrebno obdržati in s tem pogoj sine qua non za vse nadaljnje principe urejanja ali pa predstavljajo le še neprimerno omejevanje bolj zahtevnim in sedanjim tendencam v gospodarskem razvoju odgovarjajočim rešitvam?

Je za ta del Slovenije primernejši tak razvoj, ki stremi za čim večjo urbaniziranostjo prebivalstva ali pa je za obstoj nujna še vnaprejšna ("tradicionalna") povezanost z zemljo?

Dosedanji razvoj v občini je potencirano vplival na nekatere centre, ki so iz različnih razlogov - tradicionalnih, zgodovinsko pogojenih, gospodarskih, prometnih, upravnih - postali pomembnejši. Med te v prvi vrsti sodi Ptuj, Kidričevo, Majšperk, Podlehnik, Cirkovce, Cirkulane, Dornava in Trnovska vas. S stališča zahtev po enakomernem razvoju celotne občine, usmerjanje razvoja samo v te navedene kraje ne predstavlja zadovoljive rešitve. Za zagotovitev realizacije tistih ciljev, ki si jih je zastavila ta študija, je nujno poskrbeti za enakomernejši razvoj celotnega teritorija, sočasno z ustvarjanjem izenačenih bivalnih in delavnih pogojev za celotno prebivalstvo.

V okviru občine je že urbanistični program zastavil podobna izhodišča. Predvidel je razvoj tistih funkcij (oskrbnih, gospodarskih, storitvenih, družbenih), ki bi preprečevali premočno in nesmotrno depopulacijo v agrarnih območjih. K temu je potrebno dodati še ugotovitev, da sama deagrarizacija nu nujno negativen proces, če jo seveda spremljajo vsi ukrepi, ki vzporedno z odhajanjem ljudi v druge poklice ne povzročajo manjše agrarne produkcije, ne siromašijo zemlje in ne dopuščajo zaraščanja in propadanja obdelovalnih zemljišč ter ne povzročajo nadaljnjega drobljenja zemljišč.

Ob tem torej ni tako pomembno prehajanje zemlje v druge roke - pomembno je, da je to prehajanje usmerjeno, da so "dediči" zainteresirani za nadaljnje obdelovanje. Kadar ta pogoj ni dosežen je nujna takojšnja družbena intervencija in skrb, da se zemlja podruži ali pa da pride v roke tistega kmeta, ki jo je pripravljen in sposoben obdelati ter mu kmetijstvo predstavlja edini oz. daleč najpomembnejši vir dohodka.

Tu nas čaka vrsta ukrepov v odnosu do posameznih vasi in do zazidalnih možnosti v teh vaseh kot v odnosu do nezazidalnih zemljišč okrog teh vasi, ki niso vedno prijetni. So pa dolgoročno gledano edina rešitev za ohranitev določene stopnje obdelanosti in izpolnitev prehranske bilance, kot je to pogosto zapisano v različnih dokumentih.

Koncipiranje omrežja naselij, ki bo sledilo tem načelom in prodor dejavnosti, ki bodo ta načela podprla - posebno v agrarnem okolju - bo omogočalo skupaj z drugimi ukrepi smiseln in usklajen razvoj na celotnem območju občine. Ohranitev določenih centralnih funkcij v naseljih, ki predstavljajo sedež krajevne skupnosti, kaže na našo opredelitev, ki je v tem, da je v načelu potrebno skrbeti za normalno poselitev celotnega teritorija, da pa ni fatalna tragedija, če bodo nekatera naselja ostala prazna.

Ob želji, da se omrežje naselij ne spreminja in, da se razvoj formira znotraj vaških območij moramo posebej poudariti sledeče: vasi na Dravskem in Ptujskem polju se lahko širijo premišljeno, z zadržano rastjo. Zazidalne površine naj se ne večajo v smeri proti najkvalitetnejših obdelovalnih zemljiščem ampak tja, kjer bo škoda na kmetijski zemlji najmanjša. Strogost v omejitvah je potrebna povsod tam, kjer narašča število ljudi, ki nimajo več direktne zveze s kmetijstvom. Novo zaposleni v drugih panogah - polkmetje, ki niso zanesljiv partner pri vodenju dolgoročne družbeno usmerjene kmetijske politike naj praviloma v teh vaseh ne dobijo ustreznih zazidalnih lokacij. Če pa jih že dobe, naj

bo površina zemljišč res taka (700 m²) kot jo potrebujejo za normalno postavitve individualne hiše in nič večja. Ker se pretežna večina naselij nahaja na stiku mokrotnega sveta na ilovicah in glinah, kjer je potrebno za intenziviranje kmetijstva izvajati obsežen program hidroagromelioracij in sušnega sveta prodnih nanosov Drave, bi veljalo razmisliti o širitvi naselij na meliorirana območja, to je na Dravskem polju proti Polskavi, na Ptujskem polju pa proti Pesnici. Melioracije so zelo drage, rezultati pa so ob intenzivnih prizadevanjih zadovoljivi šele čez 7-8 let. Zato je manjši greh ohraniti že naravno rodovitna tla za kmetijstvo oziroma potrebno je preprečevati opuščanje obdelave njiv, ki je tudi v ravninskem svetu zavzelo precejšen obseg. Zatravljene površine bi bilo potrebno reaktivirati.

Na obrobju ravnine ter v obeh hribovitih predelih naj bo toleranca do novih prosilcev za zazidljiva zemljišča in do naselitvenih površin bistveno drugačna. Prevladati bi morala želja (ali zahteva), da potencialni kandidati za naselitev poskrbijo za obdelavo čim večjih zemljiških kompleksov. Tudi omejitve pri iskanju ustreznih lokacij naj bodo čim manjše, čeprav velja uveljavljati čim bolj strnjen sistem zazidave, ker velja računati na težnje po združevanju zemljiških proizvodnih kapacitet, pa tudi gradnja infrastrukture, pri čemer imajo še posebno vlogo ceste, vodovod in telefon, bi bila bistveno lažja in cenejša.

Samo tako izvajana naselitvena in zemljiška politika skupaj z nadaljnjim razvojem omrežja in zasnove posameznih naselij bo v največji meri privedla do željenega cilja: čim večje produkcije v ravninskih predelih ter večji stopnji obdelanosti v hribovitih in naselitveno manj interesantnih območjih.

Pri koncipiranju omrežja naselij je potrebno upoštevati, da bo zaradi prepletanja bivalnih interesov nekmečkega in proizvodno-bivalnih interesov agrarnega prebivalstva nujno prihajalo do konfliktov, še posebno na ravnini, kjer bodo zaradi specifičnega sistema poselitve (relativno strnjena zazidava) proizvodnje

usmerjenosti še posebno izrazit. Kako preprečevati nesporazume! Razmišljati velja o selektivnem usmerjanju nekmečkega elementa v samo nekaj večjih naselij, manjša pa naj bi ohranila pretežno kmečki značaj. Na drugi strani ostaja odprt problem zasnove posameznih naselij. Danes sta bivalni in proizvodni vidik tesno prepletena. Vsekakor vseh proizvodnih funkcij (kmečki dom z vsemi gospodarskimi poslopji) ne bo mogoče premestiti iz naselbinskega jedra na obrobje. Vendar bi ob predvidenem združevanju dela, sredstev in zemlje lahko na obrobju locirali večje objekte, ki praviloma negativno vplivajo na kvaliteto bivalnega okolja (skupni hlev, skupni svinjak, perutninarske farme, silosi, gnojišča, garaže za mehanizacijo). Na drugi strani bi se lahko širili manjši tovrstni objekti na površine sedanjih sadovnjakov med hišami, ki nimajo skoraj nobene ekonomske vrednosti, saj gre praviloma za staro, slabo negovano ter slabo rodno drevje kmečkih sort.

Za dosego teh ciljev je nujno poskrbeti za nekatere druge ukrepe, ki bodo tudi izven kmetijstva omogočali ustrezen preokret v naselitvi in v razvoju omrežja naselij. Z ustreznim razvojem oskrbnih, storitvenih in gospodarskih dejavnosti ter z okrepljenim odpiranjem neagrarnih delovnih mest v zaostalih območjih v obliki dislociranih obratov bomo šele dosegli bistven korak naprej. Razvoj omrežja naselij je vsak čas smiselno prilagajati specifičnim razmeram v posameznih predelih občine in poskrbeti za normalno rentabilno poslovanje. Morda je enak efekt mogoče doseči z dograjevanjem komunikacijskega omrežja v občini. Razporeditev omrežja naselij sledi funkciji, ki naj bi jo v bodoče imelo vsako posamezno območje v občini.

Spoznavanje o dosedanjih razvojnih zasnovah nam je omogočilo realno oceno in dokumentirano smer nadaljnjega razvoja in urejanje prostora. Spoznanja o procesih urbanizacije, dosedanji prostorski, družbenoekonomski in socialni razvoj ter iskanje odgovorov v okviru celotnega naseljenega in nenaseljenega prostora, ki se izraža v: gibanju in strukturi prebivalcev, smereh dnevnih in selitvenih migracij, trendih razvoja, strukturi in

velikosti naselij, zaposlenosti in razmerij med aktivnimi v domačem kraju in izven njega, zemljiško posestnih elementih, strukturi zaščitenih kmetij, prevladujočih načelih dedovanja, dinamiki stanovanjske in ostale gradnje, pri opremljenosti naselij, dostopnosti in prometni povezanosti, obstoječi funkciji naselij, doseženi stopnji urbanizacije, v ekonomski moči naselja.

Na podlagi izbranih kazalcev in njihovih karakteristik smo naselja razporedili v več skupin - A,B,C,D. V skupino A vključujemo naselja, kjer prevladujejo izrazito agrarne funkcije in predvsem manjša vaška naselja z do 200 prebivalci. Trend gibanja prebivalstva v teh naseljih izkazuje praznenje ali stagnacijo. Struktura aktivnega prebivalstva kaže prevlado agrarnega deleža. V to skupino spadajo naselja skoraj brez neagrarnih delovnih mest oz. zaposlenosti, z nizko komunalno opremljenostjo, s ostarelo strukturo prebivalstva ter slabo prometno dostopnostjo.

Tudi v B skupini prevladuje agrarna funkcija z močnim deležem kmetijskega prebivalstva in s stagnacijo prebivalstva. Povprečna velikost naselja je preko 200 prebivalcev. Zaznavna je manjša dnevna delovna migracija.

Karakteristike C tipa so izražene s pomembnim deležem zaposlenih izven naselij in z več kot 50% nekmečkih gospodinjstev. S tem je povezana specifična karakteristika - močna dnevna delovna migracija in lega naselij ob prometnih poteh ter lahka dostopnost do krajev zaposlitve. Značilnost teh naselij je tudi v koncentraciji oskrbnih funkcij. Sistem omrežja naselij in lastno gravitacijsko zaledje teh naselij že narekuje določeno opremljenost (sedeži krajevnih skupnosti).

Osnovna značilnost naselij višje gradnje (tip D) je poudarjena skrb za neagrarno urejanje naselja z večjo koncentracijo prebivalstva in pomembnejšimi gravitacijskimi funkcijami. Ta naselja se morajo urejati z zahtevnejšo urbanistično dokumentacijo.

Pri naseljih tipa A in B je za nadaljnji razvoj - v okviru načel, ki smo jih postavili na prejšnjih straneh - pomemben stimuliran razvoj kmetijstva in kmetijstva po delu. Kmetijska politika mora poleg gospodarske in zemljiško posestne problematike upoštevati tudi socialne probleme prebivalcev, probleme varovane kulturne krajine, ter probleme dostopa do uslug različnih vrst (zdravstvene, šolske, upravne) ter v manjši meri do delovnih mest. Pozorneje pa je potrebno proučiti vlogo naselij tipa A, ki nazadujejo in sicer z ustrezno politiko prostorske razmestitve delovnih mest in izboljšanjem prometne povezanosti, organizacijo javnega transporta ter usmerjeno individualno gradnjo.

Pri naseljih tipa C bo potrebno upoštevati možnosti in potrebe ločenih kmetijskih zemljišč in nekmetijskih zazidalnih območij. Nobenega dvoma ne bi smelo biti, da ima prioriteto pri razporejanju zemljišč znotraj vasi čista kmetijska dejavnost. Ob tem bo govora še v naslednjih poglavjih. Za normalno oskrbo prebivalcev v teh naseljih je treba skladno z določili urbanističnega programa prej ali slej omogočiti naslednjo dejavnost: osnovna šola, ustrezno dvorano (kulturni dom) s prostori za mlade in ev. starejše občane; otroški vrtec, trgovino s kmetijskimi pripomočki, strojno postajo; odkupno postajo, osnovno oskrbo, storitvene obrti, patronažno sestro, občasne obiske zdravnika, pošto z možnostjo opravljati bančne storitve; športno igrišče, telovadnico.

Naselja skupine D so izraziteje mestnega značaja z višjo stopnjo opremljenosti in višjo stopnjo centralnosti. Opremljenost teh krajev mora zagotavljati potrebne oskrbne funkcije, šolstvo, družbeno politične dejavnosti, ustrezen nivo urbanega standarda in komunalne opreme npr.: osnovna šola, dom družbenih organizacij, kulturni dom z ustreznimi klubi, vrtec, trgovine z vsemi pripomočki za normalni razvoj kmetijske dejavnosti in ustrezno založenostjo za nekmetijske potrebe, osnovna oskrba za dnevne in mesečne potrebe, strojne postaje s servisi za poljedelske stroje, izposojevalnico poljedelskih strojev in bencinsko črpalko, več

storitvenih in uslužnostnih obrti, zdravstveni dom (splošni zdravnik, zobozdravnik, lekarna, pošta, banka, postaja ljudske milice, gasilci, športne površine, telovadnice; možnost rekreacije ter dodatne dejavnosti, ki so smiselne v posameznih območjih.

Rajonizacija občine na posamezne tipe naselij je razvidna iz priloženih kart. Opozorimo naj le, da je skrb za pridobitev ustreznih funkcij pomembna, če hočemo izvajati in v naslednjih desetletjih tudi realizirati politiko takšno, kot smo jo zastavili.

Smiselna izgradnja omrežja naselij je tista, ki omogoča ukinjanje razlik med agrarnimi in urbanimi območji. Končni cilj vseh teh naporov je izenačiti bivalne pogoje v mestnih in agrarnih aglomeracijah, obenem pa doseči, da bo vsako od teh območij kar najbolj služilo svojemu namenu.

6.4.2. Proizvodne in neproizvodne dejavnosti

Zaključki razmišljanj o bodoči razmestitvi sekundarnega in terciarnega sektorja so pokazali, da je v principu sprejemljiva zasnova razvoja teh dveh dejavnosti, kot jo je v svojem elaboratu prikazal Zavod za urbanizem Maribor v urbanističnem programu občine Ptuj. Koncepta ni potrebno spreminjati, potrebno pa ga je prilagoditi nekaterim drugačnim postavkam, ki jih zasledujemo v tej študiji.

Glede na središčno lego Ptuja z njegovim zelo enakomernim in koncentričnim gravitacijskim območjem je mogoče združiti delovna mesta v sekundarnem sektorju v samem mestu oz. neposredni okolici (znotraj območja, ki se urejuje z urbanističnim načrtom mesta).

Formiranje novih delovnih mest na območju Dravskega in Ptujkega polja bi moralo biti podrejeno zaposlovanju avtohtone deagrari- zirane delovne sile, tako da bi ne bilo z novimi zaposlitvenimi možnostmi mogoče "skrbeti" za večanje števila zaposlenih polkmetov v industriji in kmetijstvu. Izhajajoč iz večkrat argumentiranih predpostavk bi morala politika zaposlovanja v teh dveh območjih skrbeti za manjšanje števila kmetov ob večjih obdelovalnih površinah, ki bi si jih le-ti postopno pridobivali v obdelavo. Obenem bi moralo zaposlovanje izven kmetijstva skrbeti za nekmete, ki bi sicer prebivali v teh krajih, zemlja pa jim ne bi predstavljala pomembnega vira dohodka. V kolikor želijo zemljo obdelati bi jih morali usmerjati na obrobje, kjer se pokrajina prazni, zemlja pa ostaja neobdelana.

Sočasno s tako formulirano zaposlitveno politiko (v sekundarnem in terciarnem sektorju) bi morali razvijati delovna mesta pretežno tam, kjer je naš cilj zadržati ljudi in jim ob skromnejših naravnih možnostih in majhnih zemljiščih omogočiti dodatni zaslužek.

Nobenega dvoma ni, da bo imela v industrializaciji še naprej osrednjo vlogo TGA Kidričevo. Zaradi tretjinskega prispevka te delovne organizacije v družbenem produktu občine in zaradi delovnih mest, saj jih daje kar 40%. Zaradi surovinske baze je najbolj perspektivna panoga prehrabena industrija s sodobnim konceptom razvoja, ki bo verjetno kaj kmalu igral odločilno vlogo pri formiranju novih delovnih mest.

Na tretjem mestu po pomenu za ekonomski in socialni razvoj občine je kovinska industrija, ki spada med vodilne industrijske panoge. Tudi ta panoga ima še pomembne razvojne možnosti, prav tako kot tekstilni center v Majšperku, ki je v največji meri preprečeval odhajanje ljudi iz manj razvitih zahodnih Haloz.

Tudi v prihodnje bo industrija osnova za hitrejši ddružbeno ekonomski razvoj. Upoštevati bo morala tradicionalne panoge in že doseženo raven razvoja ter vse prirodne prometne in tehnične faktorje, ki omogočajo naglo rast družbenega produkta ob intenzivnem zaposlovanju in premišljenem investiranju. Poglavitni faktorji za tak razvoj bodo bogastva na surovinah (kmetijski pridelki, sadje, vinogradništvo, živina); dalje prometni položaj občine, ki leži na stičišču notranjih in mednarodnih cestnih zvez, zadostna količina energije in vodnih kapacitet, ter seveda ob deagrarizaciji sproščana delovna sila, pri čemer gre računati na mlajše prebivalstvo obeh spolov (potrebno je načrtovati ustrezno poklicno usposabljanje).

Drugo alternativo predstavlja študija ECM o delovni sili kot faktor lokacije... (Maribor 1975), ki predvideva zasnovo bodočega razvoja na nadaljni koncentraciji delovnih mest v Ptujju, Kidričevem in Majšperku. Kot možne centre za lokacijo novih delovnih mest navaja Podlehnik (turizem), Videm, Moškanjce in Dornavo. Vsa ostala območja bi bilo potrebno prometno povezati in s tem izboljšati pogoje za dnevno delovno migracijo. Usmeritev je torej takšna, da je potrebno z dobrimi komunikacijami približati delovna mesta prebivalcem ostalih območij, v katerih se ne predvideva lokacija delovnih mest. Takšna usmeritev je v skladu z interesi investitorjev, ki so mnenja, da ne kaže odpirati obratov v oddaljenih krajih, temveč v že komunalno in prometno povezanih naseljih (Kaj pa sredstva za izgradnjo prometnic? Ali naj vse pade na rame občine in krajanov? Takšne investicije so res cenejše, a ne upoštevajo teženj po skladnejšem regionalnem razvoju).

Glede na nakazane usmeritve naj bi temeljila bodoči gospodarski in družbeni razvoj na nadaljni koncentraciji delovnih mest, s tem, da naj bi prišli v poštev za lokacijo nekmetijskih gospodarskih zmogljivosti še naselja Videm, Dornava in Moškanjci. Menimo, da je takšen koncept ob upoštevanju sedanjih možnosti za izgradnjo prometne infrastrukture in dinamike njenih

izboljšav povsem nesprejemljiv. Prav tako se ne moremo pridružiti apelu omenjene študije, da je potrebno intenzivneje razvijati gostinstvo in turizem, kjer naj bi bile možnosti za zaposlovanje predvsem ženske delovne sile. Možnosti za razvoj te panoge so v današnji situaciji omejene.

Lahko pa se pridružimo naslednjemu razmišljanju:

Previden je tudi intenzivnejši razvoj terciarnega sektorja. Dosedanji razvoj trgovine je bil sicer intenziven, a je bila značilna težnja po močni koncentraciji te dejavnosti v občinskem središču. Potrebna je tendenca, da se oskrbovalna funkcija še bolj približa prebivalcem, zato je potrebno podpirati tudi nerentabilne trgovine v gričevnatem, slabo prometno povezanem svetu. Drugače bo dan še en zagonski faktor, ki bo vplival na odseljevanje mlajšega, zahtevnejšega dela populacije. (Kako bi le živeli v urbanih sredinah brez osnovne oskrbe?)

V sklopu terciarnega sektorja je predviden intenzivnejši razvoj obrtne dejavnosti, zlasti še zato, ker je povpraševanje po sodobnih in kvalitetnih obrtnih storitvah vedno večje. Na to vpliva tudi standard kmečkega prebivalstva, ki se izboljšuje in uporaba kmetijske mehanizacije je zelo razširjena. Vzporedno z naraščanjem mehaniziranosti se niso razvijali obrati za popravilo teh strojev (mnogo različnih tipov). Zato so na tem področju še velike možnosti razvoja malega gospodarstva, prednost pa je tudi v tem, ker je lokacija tovrstnih obratov lahko v vseh predelih občine. Popoldansko obrt bi bilo potrebno selektivno zavirati.

Kar se tiče nadaljnega razvoja turizma in gostinstva, bi veljalo razmišljati o povečanju in izboljšanju gostinske ponudbe, katere nosilec bi bili lahko zdomci - povratniki. Tovrsten ukrep bi zagotovo izboljšal kvaliteto gostinskih storitev, ki je danes zaradi popolnega monopola KK Ptuj, TOZD Haloški biser na zelo nizki ravni, cene pa so glede na ponujene usluge astronomske. Druge organizirane veje turizma kljub dobrim prirodnim pogojem zaradi pomanjkanja zaledja nimajo večje perspektive. Izjemi sta kmečki in prehodni turizem.

V kvartarnem sektorju se naj zaposlenost predvidoma ne bi povečevala. Težnje po zmanjševanju upravno-administrativnega kadra v prid stabilizacijskih prizadevanj ptujske občine ne bi smele zaobiti. Nova delovna mesta naj bi se odprla le na področju vzgoje in izobraževanja, socialnega skrbstva in zdravstva, seveda pa je na teh področjih skupno število zaposlenih majhno.

6.4.3. Razvoj agrarnih območij

Če smo kot osnovni, izhodiščni princip bodočega razvoja kmetijstva vzeli naslednji dve načeli, namreč: čim večjo produkcijo v ravninskem predelu na Dravskem in Ptujskem polju ter v dolini Pesnice in obdelanost za vsako ceno v Halozah in Slovenskih goricah nam to narekuje usmerjenost bodoče poselitve praktično na 90% celotnega ozemlja občine.

Kot ta ugotovitev v osnovi pomeni dve popolnoma različni politiki v odnosu do kmetijstva, pomeni tudi dve popolnoma različni strategiji v odnosu do poselitve; do ohranjanja čistih kmetov, do podpiranja oz. nepodpiranja mešanih kmetij, do zemljiške politike, do počitniških hiš in njihove vloge v agrarnih predelih, do socialnih in lastniških odnosov, seveda vedno v povezavi z bodočim usmerjanjem razvoja in omrežja naselij.

Prvi princip - popolna obdelanost in izključna tržna usmerjenost je v veliki oporeki s spontanimi trendi razvoja, ki smo jim priča tudi v ravninskem predelu občine. Razvoj primestnega območja Ptuja ter razvoj nekdanj kmečkih naselij z novogradnjami, ki s kmetijstvom - razen da zasedajo kmetijski prostor - nimajo nobene zveze več, prinašajo pa značilno suburbanizacijo. Nastajajo polurbana naselja, ki nimajo nobenih značilnosti: niti povezujočih urbanih, niti agrarnih.

Naselja se širijo spontano, nekontrolirano in neurejeno, stihije ni mogoče več obvladovati. Oplajajo sama sebe, nastajajo novi prostorski vzorci brez enotnega koncepta, težko obvladljivi in problematični s stališča infrastrukturne opremljenosti (prvenstveno ceste, nato tudi ostala komunalna oprema). Ker pa so ta "predmestja" najbolj živahna v vsem ravninskem delu občine, lahko pričakujemo, da bodo vse slabe lastnosti brez korenitega posega družbe, podaljšane v prihodnost in da bodo angažirale vedno več obdelovalne zemlje. Odločitev o bodočem razvoju bi bila mnogo lažja, če ne bi prav taka razpršena gradnja in neposreden stik z zemljo ohranjal samobitnost našega človeka.

Drugačen problem je v obeh hribovitih območjih. Glede na strukturo in gibanje prebivalcev, ki nam jih kaže zadnji popis prebivalcev je nedvoumna ugotovitev, da se staranje in odmiranje vaškega prebivalstva nadaljuje, naselja ali propadajo ali stagnirajo in bodo v naslednjem obdobju (že do leta 2000) šla hitreje nasproti svojemu dokončnemu zatonu.

Posledic se zavedamo - opuščanje kmetijske obdelave, zaraščanje z gozdom, problemi v zvezi z obrambnimi koncepti - posebno še, ker gre za hribovit svet, kamor bo težko kogarkoli na novo pripeljati. Tudi ni računati z možnostjo sodobne kmetijske proizvodnje, niti pričakovati spontano naselitev (mešano kmetijstvo) z novimi zaposlitvami v sekundarnem ali terciarnem sektorju.

Izhajajoč iz že povedanega principa - obdelanosti za vsako ceno - je nujna družbena pomoč, ki bo mnogostranska - če seveda želimo pokrajino ohranjati živo: od spremenjene politike do naseljevanja počitniških hišic - z obvezo po kateri bodo ti ljudje prevzemali in obdelovali opuščeno zemljo. Na drugi strani bi morali dati ustrezno podporo vsem, ki se želijo ukvarjati z (ekstenzivno) obdelavo zemljišč in tretjič skrbeti bo treba za izgradnjo komunikacijskih zvez z ustvarjanjem pogojev za manjšo relativno (časovno) oddaljenost. Skrbeti bi morali za ustrezno vzpodbudo vsem mladim, ki bi hoteli - v časih, ki

prihajajo storiti nekaj več za pridelavo hrane. Podpirati bi tudi morali različne oblike mešanega kmetijstva - ki v ravninskem delu kot že povedano te podpore ne bi smel biti deležen. Končno ne moremo spregledati drugačne davčne politike in politike dedovanja, ki bi eventuelne dediče iz ravnine morala usmerjati v obrobne hribovite predele.

Ne nazadnje bi morala svoj delež odigrati tudi šola, ki bi morala v mnogo večji meri kot doslej podpirati, spoštovati in vzpodbujati odločitve vsakega mladega človeka - tudi deklet - k iskanju takih kvalitete življenja, dela in bivanja, ki jih daje samo stik z naravo, neodvisnost, samostojnost in usmerjanje svoje bodočnosti po lastnih hotenjih in utrjenih kolesnicah.

Ugotavljamo, da se želja po umiku od delovnih obveznosti, ki jih zahtevajo kmečka opravila, po prostem času, manjši dnevni in tedenski navezanosti in stalni prisotnosti, lepšem delu "molzla pa ne bom") pojavljajo prvenstveno med 15 in 25 letom starosti. Če bomo s skupnimi močmi - ob ustreznem odpiranju delovnih mest za delno izravnavo "ekonomske računice" - poskrbeli vsaj za nekatere olajšave pri tem delu (občasno dogovorno opravljanje nekaterih vsakodnevnih opravil v zvezi z živino, organiziranje strojnih postaj) efekt ne bo izostal!

Samo z dolgoročnimi dogovori o ustreznih rešitvah in njihovem postopnem, a doslednem uresničevanju bomo lahko po letu 2000 pričakovali drugačne rezultate, kot se nam danes nakazujejo.

Kljub temu, da agrarne vede še niso dale povsem zadovoljivega odgovora o konkretnih ekonomskih možnostih za nakazane odločitve, ni nobenega dvoma, da je prehrana in vse kar je z njo povezano, prioriteta našega bodočega razvoja in prav gotovo dolgoročno najbolj bistveni temelj naših hotenj.

Vse povedano ima svoj konkretni odraz v politiki bodočega urejanja prostora in v naslednjih načelih:

- ohranjanje njivskega sveta v ravninskem območju z zaviranjem vseh vrst gradenj, ki nimajo direktnega stika s kmetijsko produkcijo;
- odtujevanje zemlje prebivalcem, ki ne ohranjajo stika z njo;
- podpora vsem oblikam družbene proizvodnje v ravninskem delu občine posebno še usmerjenim kmetijam, ki bodo z večjimi in zaokroženimi kompleksi obdelovalne zemlje nosilci kmetijske proizvodnje;
- intenziviranje ter selekcija vseh vrst rastlinske proizvodnje s sočasno izpeljavo nujno potrebnih zemljiških operacij - prvenstveno v ravninskem predelu;
- podpora manjšim kmetijskim obratom v hribovitem svetu in vsem oblikam kmetovanja ter izrabe zemlje, ki bo ohranjalo zemljišče obdelano;
- iskanje novih oblik usmerjanja v tako kmetijsko proizvodnjo, ki bo pripomogla k intenzivnosti pridelovanja.

Ukrepe, ki jih moramo sprejeti pri bodočem načrtovanju in urejanju vasi je mogoče združiti v naslednje ugotovitve:

- vse kmečke vasi bodo služile za bivanje tako kmečkemu kot polkmečkemu in nekmečkemu prebivalstvu. Znotraj le-teh bo potrebno najti ustrezne lokacije za zadovolitev potreb enih, drugih in tretjih;
- razvoj različnih tipov naselij v nobenem slučaju ne sme omejevati možnosti gospodarjenja preostalih kmetov, niti ne moremo zahtevati od teh kmetov, da se podrejajo zahtevam nekmečkega dela prebivalstva, posebno v odnosu do čistega okolja;
- skrbeti je za tako pozidavo prostih površin v vaseh (plomb), ki bodo prvenstveno odgovarjale interesom kmetov. Stanovanjski objekti polkmetov in nekmetov naj se razporejajo tam in tako, da ne bodo ovirali proces proizvodnje;
- z novimi zazidalnimi posegi ne omejevati možnosti za sodobnejšo organizacijo kmečkih dvorišč (krožni dostopi za traktorje, silosi, razprostranje na gospodarska poslopja, direkten stik

- in dostop do kmetijskega zemljišča, zadostne širine dostopov;
- vse novogradnje prilagajati vklapljanju v okvir bodočih združenih zemljišč (komasacija);
- vse posege je reševati individualno in po strpnem dogovoru z vsemi, ki jih bodo spremembe kakorkoli prizadele.

Opuščanje kmetijstva ter pretirano zaposlovanje v sekundarnem in terciarnem gospodarskem sektorju zmanjšuje sposobnost in možnosti vzdrževanja in oblikovanja kulturne krajine, ogroža ravnovesje v naravi ter je negativen proces tudi z narodno obrambenega vidika.

V skrajni konsekvenci bi nastala nevarnost propadanja v večjem obsegu, kot to ugotavlja že urbanistični program občine, ki ga je mogoče preprečiti s smoternim zaposlovanjem in poselitvijo v ruralnem prostoru, kot smo navedli v prejšnjih poglavjih.

6.4.4. Možnosti razvoja kmetijstva

Prostor občine Ptuj se po naravnih svojstvih, kvaliteti zemljišč in po doseženi stopnji razvoja kmetijske proizvodnje bistveno razlikuje ter pogojuje specifično različne ukrepe pri dolgoročni usmeritvi: Dravsko in Ptujsko polje v visoko razvito kmetijsko območje z vsemi možnostmi (uporaba tehnike in sodobne tehnologije) ter poudarjenim razvojem v pridelovanje industrijskih surovin (velik del sladkorne pese), krmil in tradicionalnih kultur (pšenica, koruza, krompir) ter sodobno urejeno živinorejo. V Halozah in Slovenskih goricah bo proizvodnja usmerjena v pridelovanje kvalitetnih sort sadja in vin, to pa bo dopolnjevala še poljedeljska proizvodnja in živinoreja.

Koncentracijo in specializacijo proizvodnje je v poljedelstvu in travništvu mogoče realizirati z rajonizacijo, to je z organizacijo pridelovanja v primernih ekološko sličnih proizvodnih območjih. Ta proces pa hkrati vodi tudi v bolj ali manj izrazito

specializacijo posameznih kmetijskih gospodarstev. Vendar pa obseg in raven specializacije v poljedelstvu omejujejo biološke in obratoslovne zakonitosti vrstenja poljščin. Popolna in trajna specializacija pri pridelovanju poljščin, to je monokultura, v naših naravnih razmerah ni mogoča. Rajonizacija rastlinske proizvodnje naj bi bila prvenstveno odvisna od naravnih pogojev in šele nato od ekonomskih vidikov.

V poljedelsko-travniški proizvodnji je možno bolj ali manj učinkovito uravnavati posamezne lastnosti tal (najbolj uspešno vsebnost hranil v tleh, v precej manjšem obsegu hidrološke in druge fizikalne lastnosti tal, v še manjšem obsegu konfiguracijo tal), medtem ko najpomembnejšega dejavnika, svetlobne in toplotne energije, ne moremo bistveno spreminjati. Rajonizacija poljedelsko-travniške proizvodnje mora torej prvenstveno temeljiti na naravnih danostih, med katerimi so podnebni še pomembnejši kot talni.

Pri rajonizaciji pa ne gre zanemarjati tudi družbenoekonomskih dejavnikov. Sprejetje prehrabnih bilanc, tradicija v pridelovanju, stopnje opremljenosti s kmetijsko mehanizacijo in še posebno razpoložljiva delovna sila se morajo pri izbiri optimalnega proizvodnega sistema vsekakor upoštevati.

Čeprav je danes pretežni del njiv posejan s poljščinami, ki so v celoti ali pretežno namenjene za živinsko krmo, bi bilo v prihodnje potrebno večjo pozornost posvečati tržni proizvodnji nekaterih strateških poljščin: pšenice, koruze in sladkorne pese. Krompir bo še vnaprej ostal tradicionalno prisoten, pri čemer bi se morala ojačiti tržna komponenta. Pridelovanje prvonavedenih kultur bi moralo biti vezano na ravnino Dravsko-Ptujskega polja, na njivah v Slovenskih goricah in Halozah pa bo še naprej v ospredju polikulturalna proizvodnja za samooskrbo. Večja tržna proizvodnja zaradi visokih proizvodnih stroškov ne prihaja v poštev.

Pri načrtovanju pridelovanja poljščin pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da se njivski kolobar tako v zasebnem kot družbenem sektorju vse bolj zožuje. Zlasti na družbenih gospodarstvih že močno prevladuje dvopolje koruza-pšenica, ponekod pa celo monokultura koruze, medtem ko so metuljnice že skoraj povsem izginile. Posledica takega ravnanja je zmanjševanje rodovitnosti tal, slabšanje zdravstvenega stanja posevkov ter povečevanje zaplevljenosti njiv, končni rezultat pa stagnacija ali celo zmanjševanje donosa.

Relativno slabi rezultati so posledica več faktorjev, med katerimi velja izdvojiti napake v agrotehniko, slabo pripravo zemlje, zanemarjanje optimalnih setvenih rokov, pozno spravilo pridelkov, neustrezen kolobar, prenizko uporabo mineralnih gnojil, nestrokovnost pri uporabi sortnih semen, premajhno koriščenost svobodnih strnišč in predvsem neustrezno strukturiranost kmetij (razdrobljenost, ostarelost, mešane kmetije).

Posebno kategorijo njivskega sveta tvorijo vrtovi in proizvodnja vrtnin. V ravnem delu obstajajo dobri pogoji za intenzivno pridelovanje vrtnin, v gričevnatem svetu pa velja izdvojiti predvsem pridelovanje kumaric, ki^Z zahtevo po visoki delovni intenzivnosti še nekaj časa lajšajo problem agrarne prenaseljenosti.

Pri proizvodnji travinja ni odločujočega napredka tako glede donosov kot tudi kakovosti (škrobne vrednosti) teh pridelkov. Mimo tega se vse površine ne pokosi oziroma popase in je zato skupni pridelek travinja še nižji. Še vedno prevladuje dvokosni sistem, pri čemer pa usmerjene kmetije dosega tudi 3 do 4 košnje letno. Pašno-košni sistem je še zelo slabo razširjen (po oceni na vsega 7% travno-pašniških površin). Siliranje trave še ni močnejše prodrlo, predvsem pa se izredno malo pridelka posuši na presetvovalnih napravah. Izgube zaradi tega so v kvaliteti krme zelo velike. Kapacitete travinja so v splošnem zaradi prepičlega gnojenja in zastarele agrotehniko izkoriščene komaj

40%. Prav v navedenih slabostih oziroma njihovih izboljšavah je potrebno iskati poti načrtovanega razvoja.

Travinje predstavlja pomembno bazo za govedorejo, še zlasti v gričevnatem delu občine in na mokrotnih tleh v dnu nemelioriranih dolin. Posebno pozornost je potrebno posvetiti organizaciji govedoreje v hribovitih območjih na marginalnih kmetijskih površinah. Potrebno je obsežno pospeševalno delo in družbena materialna pomoč za uvajanje novega načina proizvodnje. Praviloma je nižinski del primernejši za mlečno govedorejo (urejene prometnice za odkup), hriboviti pa za mesno proizvodnjo, vendar je razmerje danes v praksi marsikje ravno obratno. Kmete je potrebno usmerjati v nove tehnologije reje govedi za meso s pašo in pridelovanjem travne silaže. Na urejeni paši lahko pridobivajo mlada goveda po 500 do 600 g prirasta žive teže na dan, pozimi pa ob kvalitetni silaži ravno toliko. Brez dodatnih krmil in samo z osnovno krmno prirejo je letni prirast lahko 300 do 400 kg žive teže na ha travinja. S tako rejo živine predstavljajo hribovite travne površine pomemben vir za pridelovanje hrane.

Zato je potrebno organizirati rejo mesnih govedi na travnih površinah, ki niso primerne za proizvodnjo mleka. Pri tej usmeritvi je v primerjavi z mlečno govedorejo sicer manjši dohodek, vendar je potrebno znatno manj dela in vlaganj.

Pri proizvodnji mleka se naj bi mlečnost kar še zlasti v zasebnem sektorju močno povečala. Čeprav družbeni plan predvideva konec leta 1985 povprečno mlečnost 1500 le, bo le-ta še vedno kar trikrat manjša od tiste v družbenem sektorju, zato bo potrebno na tem področju še veliko postoriti (združevanje dela in sredstev, uvajanje novih pasem). Za povečanje tržnih viškov mleka torej ni potrebno povečevati števila v odkup zajetih krav, ker ni smotrno širiti obseg odkupne mreže.

Kooperacijska proizvodnja postaja glavni nosilec povečanja prašiče-
rejske proizvodnje v prihodnosti. Čeprav so na tem področju že
bili doseženi določeni pozitivni rezultati, omogočajo ugodne na-
ravne razmere zlasti na Dravskem in Ptujskem polju (primerno za
koruzo) precejšnje povečanje. Na osnovi sodobne tehnologije veli-
kih farm bi bilo potrebno zgraditi in rekonstruirati kooperantske
hleve s preizkušeno serijsko opremo. Kooperatni se naj oskrbujejo
s kvalitetnim plemenskim materialom iz družbenih farm.

Potrebno je nadaljevati z razvojem perutninarske proizvodnje, ki
je doslej dala najugodnejše rezultate od vseh vej živinoreje in
kmetijstva nasploh. Organizirana kooperacija nudi zainteresiranim
možnost popolne usmeritve, velike intenzivnosti dela in visoke
produktivnosti, kar daje dobre možnosti tudi za izvozno usmerjenost.

Posebno pozornost bo potrebno posvetiti možnostim za uvajanje
ovčereje v hribovitih predelih. Zdi se, da so za rejo ovac še
posebno primerni pogoji v zahodnih - gozdnatih Halozah in tudi
ponekod v Slovenskih goricah. Za prirejo mesa je biološki poten-
cial ovac večji kot pri govedu. Razlika je zaradi krajše brejosti,
ki omogoča pogostejše jagnjitve, večjih gnezd in zgodnejše zre-
losti. Zaradi tega bi mogle ovce dati s hektara dvakrat ali celo
trikrat več mesa kot mesno govedo. Za izkoriščanje takih potenci-
alov pa je potrebno veliko znanja, ki ga morajo pospeševalci pre-
našati na proizvajalce. Dosedanja praksa reje ovac je namreč poka-
zala, da je potrebno skrbno izbrati primerne pasme, saj finomne
ovce ne prenašajo vlažnega podnebja. Resna ovira za razvoj je
razdrobljenost in majhnost kmetij. Polno zaposlen ovčar lahko
obvlada vsaj 300 plemenskih ovac in zanje pripravi zimsko krmo.
Slabša je storilnost v hribovitem svetu. Na nekaj arov velikih
parcelah pa ni mogoče organizirati gospodarne reje.

Posebno pozornost velja posvetiti sadjarstvu in vinogradništvu, ki imata zaradi specifičnih prirodnih pogojev in visoke delovne intenzivnosti izjemno ugodne možnosti z razvoj. Velik problem izhaja iz dejstva, da gre za dolgoletne nasade, ki še dolgo po vlaganjih ne dajo ustreznih rezultatov, obenem pa jih je potrebno v določenih periodah v celoti obnavljati. Zato razvoj z uvajanjem moderne tehnologije brez obsežne družbene pomoči in združevanja v ustrezne proizvodne skupnosti ne bo mogoč. Poudarjamo pa, da sta za gričevnati svet občine Ptuj ti dve panogi daleč najbolj perspektivni, saj drugod v Sloveniji že primanjkuje delovne sile, tržišče pa je lačno tovrstnih pridelkov. Položnejše Slovenske gorice so idealne za sadjarstvo, veliko bolj intenzivne Haloze pa za vinogradništvo (termalni pas).

Sadjarstvo je ena najintenzivnejših proizvodenj. Potrebuje mnogo znanja in ročne delovne sile. Kot gospodarska panoga je pomembna, ker zelo intenzivno izkorišča zemljo, izkorišča nagnjena zemljišča, ki so za druge kulture manj primerna, lahko daje velike dohodke na manjših površinah, zaposluje mnogo delovne sile in omogoča kmetom obstoj na sorazmerno majhnih kmetijah. Tudi v svetu imajo nekaj hektarske sadjarske kmetije zasiguran obstoj. Občasno delo v proizvodnih konicah lahko predstavlja pomemben dodaten vir dohodka za sezonsko delovno silo. V Sloveniji že vrsto let za lastne potrebe ne pridelamo dovolj sadja, čeprav bi lahko sami pridelali dovolj kvalitetnega sadja po ustreznih cenah in kupovali drugje samo tiste vrste, ki pri nas ne uspevajo. Ocenjuje se, da so jabolka iz sodobnih gostih nasadov eden od naših redkih kmetijskih pridelkov, ki so kvalitetno in ekonomsko konkurenčni na evropskem trgu.

Glede na to, da se lahko sadjarstvo nemoteno razvija na tipičnih sadjarskih legah (južna ekspozicija na blažjih naklonih), ne bi smeli prihajati do kakršnih koli neusklajenosti z drugimi kmetijskimi panogami. Še več, na račun ekstenzivnih sadovnjakov se lahko močno povečajo gričevnati travniki in pašniki. Na podlagi

znanstvenoraziskovalnih in ekonomskih vidikov bi bilo potrebno napraviti rajonizacijo primernosti gojitve posameznih drevesnih vrst.

Veliko bo potrebno postoriti v smislu komasacij sadjarskih območij in pri skupnih vlaganjih z zadrugo, kar bi pocenilo sedaj razdrobljeno proizvodnjo.

Vinogradniki - kmetje imajo majhne površine vinogradov, saj znaša povprečna velikost njihovih vinogradov le 18 a, kar je še znatno manj od republiškega povprečja (0,5 ha). Majhne površine onemogočajo rabo tehnike, nemogoče je uporabiti sodobne ukrepe in tehnologijo pri pridelavi grozdja. Večina vinogradov je na absolutnih vinogradniških površinah, na katerih ne bi bila mogoča druga, bolj donosna proizvodnja, to je na nagnjenih in zelo strmih zemljiščih. Zaradi pretežno klasične ureditve vinogradov z malimi medvrstnimi razdaljami in temu primernimi tehnološkimi sistemi, je obdelovanje skoraj izključno ročno. Pridelovalni stroški so veliki. Rekonstrukcija teh vinogradov je skoraj nemogoča.

Zaradi slabe, zastarele in velikokrat nedosledne ter napačne agrotehnike, zlasti še zaradi nepravočasnega ukrepanja v najbolj občutljivejših in odločilnih pridelovalnih fazah, pridelki iz leta v leto močno nihajo. Uvajanje mehanizacije je v prisotno v zadnjih letih tudi v zasebnem sektorju, žal pa je leta raznolika, zato so pestri tudi načini ureditve in tehnološki postopki, ki niso medsebojno usklajeni. Zato širjenje mehanizacije ponekod celo negativno vpliva na rast, razvoj in rodnost vinske trte. Optimalna substitucija nekaterih faz ročnega dela z mehanizacijo je mogoča le v sodobno in načrtno urejenih vinogradih.

Vsekakor si velja v prihodnje prizadevati uvajati visokoproduktivno mehanizacijo in nadomeščati živo delo v največji možni

meri s strojnim, tako pri urejanju vinogradov kot pri sami eksploataciji. Pomembno težišče mora biti na manjšem proizvodnjem tveganju (večje število trt, obramba pred točo - žične mreže, rakete), boljši kakovosti (asortiment kvalitetnih sort, uvajanje pozne trgatve) in večjih količinah, ki bi ob manjšem tveganju in boljši kakovosti zagotavljala večjo gospodarnost pridelovanja grozdja in predelanega vina.

Čistih specializiranih "pravih" vinogradniških kmetij je še zelo malo. V kolikor so, po gospodarski moči odstopajo od kmetij, usmerjenih v drugo vrsto proizvodnje, kar se odraža v najslabši razvisti tradicionalnih vinogradniških območij osrednjih vzhodnih Haloz, česar pa je krivo tudi nekdanje viničarstvo. Stremeti je potrebno za povečanjem števila specializiranih kmetij, kar pa brez združevanja dela, sredstev in zemlje, torej brez ustanavljanja vinogradniških skupnosti na najvišjem nivoju ne bo mogoče. Vinogradništvo je namreč ena izmed najbolj intenzivnih zvrsti kmetijske proizvodnje. Zahteva veliko živega dela. Fleksibilnost vinogradniške proizvodnje je med vsemi oblikami kmetijstva najmanjša, saj se prideluje grozdje v dolgoletnih nasadih z zelo dolgo življenjsko dobo. Preusmeritev ali prilagoditev tržnim ali drugim zahtevam je skoraj nemogoča. V vinogradništvo vloženi kapital zmanjšuje na kmetiji njegovo gibljivost, ga veže na daljši rok in se sorazmerno počasi oplaja.

Površine vinogradov na kmetijo so v razvitih deželah neprimerno večje. Velike, specializirane vinogradniške kmetije pretežno pridelujejo, finalizirajo ter tržijo svoje vino samostojno, srednje velike kmetije pa se povezujejo v zadruga in finalizirajo ter prodajajo vino skupno.

Potrebno je razmišljati tudi o ustrežnejši velikosti vinograda za usmerjene kmetije. Ugotavljamo, da je možnost za povečanje vinogradniških površin na obstoječih lastnih površinah skoraj nemogoča.

Realno povečanje, specializacija in smotrno vključevanje v vinogradniške skupnosti je možno le z dokupom sosednjih vinogradniških površin ali z zakupom. Proizvodno mešane kmetije bi lahko s povežovanjem v skupnosti optimalno izkoristile vse svoje proizvodne kapacitete.

Družbeni plan občine Ptuj v tekočem srednjeročnem obdobju sicer predvideva obnovo dolgoletnih nasadov, vendar je dinamika razmeroma počasna. (240 ha vinogradov, 101 sadovnjakov), zato se je bati, da bodo površine pod temi kulturami še nadalje nazadovale, prav gotovo pa bo težko izpeljati obsežen program nujne modernizacije.

Opozoriti velja še na možnosti gojenja nekaterih posebnih kultur, ki vse zahtevajo v konicah razmeroma veliko delovne sile. Tako pridejo v poštev na Dravsko-Ptujskem polju nasadi hmelja, ribeza, robidnic in jagod, v gričevnatem svetu zahodnih Haloz pa poleg že navedenih kultur tudi nasade leske, ki bi jih lahko sadili na kontaktu gozda in obdelovalnih površin, s čimer bi se preprečevalo nadaljevanje nenačrtnega zaraščanja. Po drugi strani se je potrebno zoperstaviti gojitvi določenih kultur na najbolj plodnih tleh v ravnini, kjer je v ospredju kratkoročen finančni profit, dolgoročni interesi prehrabene bilance pa so potisnjeni v ozadje. Takšna je pridelava rži za proizvodnjo rženih rožičkov, ki je danes zelo razširjena, ki poleg že navedenega tudi izredno siromaši tla.

Vsekakor bodo potrebni obsežni naporji, če hočemo, da bo letna rast kmetijske proizvodnje v tem srednjeročnem obdobju in kasneje naraščala po predvideni stopnji 5%. Večjo vlogo kot je zapisana bi veljalo pripisati zasebnemu sektorju, kjer pa bo potrebno izvajati obsežen program posodabljanja in proizvodnega združevanja. Brez doslednega uresničevanja tega programa je mogoče pričakovati stagnacijo, saj brez temeljitih sprememb ni mogoče povečati produktivnosti. Navsezadnje je skoraj 80% zemlje v lasti privatnega sektorja.

Omeniti velja, da je v družbenem planu predvidena izdelava agrokarte, ki bi morala biti osnova za prostorsko izvajanje kmetijske politike. Vendar dela kasnijo. Važno vlogo bo imela tudi samoupravna interesna skupnost za pospeševanje kmetijstva, ki bo skupaj s kmetijskimi organizacijami izobraževala kmetovalce po delu, stimulirala združevanje dela, zemlje in sredstev, regresirala proizvodnjo v Halozah in Slovenskih goricah, zagotavljala sredstva za izdelavo načrtov za preusmerjanje kmetij ter stimulirala najboljše proizvajalce v zasebnem sektorju.

6.4.5. Predvideni pospeševalni ukrepi v kmetijstvu

Izhodišča so pretežno povzeta iz veljavnih zakonskih določil. Čeprav se le-ta v praksi skoraj ne izvajajo oziroma nepopolno izvajajo, je možno doseči zastavljene cilje večje proizvodnje hrane edino in samo z njihovim doslednim uresničevanjem. Samoupravno organizirana socialistična služba ne ponuja druge alternative.

Če se teoretično ozremo na problem izvajanja najustreznejše politike, lahko usmerjamo razvoj v naslednjih treh smereh:

a) Vztrajamo na preživetem lastninskem sistemu zemlje. Ne izvajamo večjih družbenih ukrepov, s čimer se socialno posestna struktura še nadalje slabša. Proizvodnja se zaradi težav pri obdelovanju vse bolj razdrobljena zemlje kljub uvajanju moderne agrotehnike manjša, kar vodi do deagrarizacije in nadaljnjega opuščanja obdelave tal.

b) Spodbujamo privatno-lastniški proizvodni interes. Odpravimo določila o zemljiškem maksimumu oziroma ga ustrezno povečamo (20, 30 ha obdelovalne zemlje). S tem omogočimo proizvodnjo zahodnega - farmskega tipa, kjer bo vsak posameznik investiral v izboljšavo lastne zemlje.

Možnih je več variant:

- povečanje maksimuma brez prostorsko ureditvenih operacij
- povečanje maksimuma ob obsežnih komasacijah
- povečanje maksimuma ob izvedbi agrarne reforme (uvajanje prostorsko zaokroženih proizvodnih enot farmskega tipa).

Povsem jasno je, da bi bil teoretično najbolj sprejemljiv tretji model, ki bi dajal najboljše rezultate, najlaže izvedljiv pa bi bil seveda prvi pristop, ki pa prostorske neorganiziranosti ne bi izboljšal. Vsi trije principi bi povzročili močno deagrarizacijo, kar bi zahtevalo mnogo novih delovnih mest. Prišlo bi do brezobzirnega liberalizma, to je do večanja posesti na račun proizvodno šibkejših oziroma delovno nesposobnih sosedov. Drugi pomislek izhaja iz dejstva, da je v privatno-lastniškem odnosu težko prisiliti lastnika, da bi zemljo obdeloval z maniro dobrega gospodarja. Prav tako je težko skrbeti za neobdelana zemljišča. Nadaljna nevarnost se skriva v bitki za čim večjimi profiti, kar ima lahko za posledico neoptimalno proizvodno usmerjenost z ozirom na naravne razmere, neprilagajanje družbenim prehrabnim potrebam in celo ekstenzifikacijo proizvodnje v smislu pretiranega uvajanja monokulture.

c) Spodbujamo podružbljanje kmetijske proizvodnje. Ves razpoložljivi zemljiški fond se zbira v družbeni zemljiški sklad, ki se daje v obdelavo zainteresiranim kmetovalcem po principu iskanja čimbolj zaokroženih proizvodnih kompleksov. Seveda so tudi tu možni prej navedeni modeli organiziranja kmetijske proizvodnje. Čeprav je vztrajanje pri obstoječi zemljiški strukturi nesmiselno, je današnji razvoj dogajanj najbolj intenziven ravno v tem preživelem modelu. Mnogo bolj intenzivno bi veljalo izvajati vse oblike prostorsko ureditvenih operacij (arondacij, komasacij, hidroagromelioracij, skupnih pašnikov). Model agrarne reforme je ob sprejetih določilih nepotreben.

Iskanje optimalne poti podružbljanja kmetijstva bi moralo imeti za cilj podružbiti čimvečje površine kmetijskih zemljišč in jih nato deliti med zainteresirane kmetovalce, pri čemer obdelovalni maksimum ne bi bil opredeljen. Vsakdo naj obdeluje toliko zemlje, kot jo lahko oskrbuje kot dober gospodar. Jasno je, da zahteva nadzor kvalitete dela na zemlji temeljit sistem sprotnega pregledovanja zemljišč z novozaposlenim, neproizvodnim kadrom. Vendar bi efekt prav gotovo poplačal tudi tovrsten pristop.

Sprejeta zakonska določila pa žal premalo pozornosti posvečajo problemoma odvečne sproščene delovne sile in vlaganju v izboljšavo kvalitete zemljišč. Povsem jasno je, da bi tudi dosledno izvajanje združevanja dela, sredstev in zemlje ter oblikovanje družbenega zemljiškega fonda povzročalo na območju Ptujске občine močno deagrarizacijo, saj je bistvo novega pristopa v tem, da se poveča produktivnost proizvodnje na račun zmanjševanja delovne sile, čeprav je velik del povečanja produktivnosti tudi posledica racionalnejše uporabe tehnologije in povečanja proizvodnje. Za preslojeno delovno silo bo potrebno organizirati redno zaposlitev. Investiranje v izboljšavo kvalitete zemlje bi moralo biti domena kmetijskih zadrug.

Odprto ostaja vprašanje, kako izbrati tiste nosilce, na katerih bi se gradil nov sistem. Vsekakor velja pri tem upoštevati načelo perspektivnosti, zagnanosti in dojemljivosti, v prvi fazi pa dosledno poskrbeti za podružbljanje in rekultivacijo danes slabo obdelanih oziroma neobdelanih zemljišč. Za opredelitev perspektivnosti bi bila potrebna posebna regionalna demografska raziskava.

Za razvoj našega samoupravnega sistema je edina sprejemljiva zadnja varianta. (obsežna razprava o zemljiškem maksimumu v naših razgledih). Na starih, preživelih razmerah ne moremo več vztrajati. Potrebno je uveljaviti način proizvodnje, ki bi

omogočal produktivnost ter konkurenčnost na evropskem in svetovnem nivoju, to pa bo mogoče le ob popolnem razumevanju in doslednem izvajanju zastavljenega programa. Zakaj?

V proizvodnji hrane in surovin so se zaostрила nekatera razvojna vprašanja, ki se izražajo v neusklajenem odnosu med rastjo rastlinske proizvodnje, živinoreje in predelave, med obsegom proizvodnje in naraščajočim povpraševanjem med izvozom in uvozom hrane, med deagrarizacijo in izrabo zemljišč, med dohodkovno učinkovitostjo kmetijstva in socialno politiko.

Industrializirane in visoko produktivne poljedelske proizvodnje, ki je pogoj za razvoj živinoreje, ni mogoče izpeljati na majhnih površinah oziroma brez skupne obdelave zemlje družbenega sektorja in združenih kmetov oziroma samih združenih kmetov. Prav tako živinoreje ni možno organizirati in povečati produktivnosti v živinoreji brez skupne proizvodnje kmetov med seboj oziroma z družbenimi organizacijami.

Danes je tržna proizvodnja močno razdrobljena, kar predstavlja enega osnovnih problemov razvoja zasebnega kmetijstva. Večina kmetov je kljub članstvu v združnih organizacijah še vedno individualni tržni proizvajalec, ki se podreja ekonomski logiki nespecializiranih, majhnih kmetij. To kljub relativno visokim prodajnim cenam kmetijskih proizvodov ter razmeroma visoki tehnološki opremljenosti dela zaradi prevelikega obsega dela za enoto proizvoda ne zagotavlja primerne dohodka oziroma stabilnega socioekonomskega položaja kmeta.

V naši družbi ni mogoče konfrontirati družbene in zasebne proizvodnje, temveč je potrebno s krepitvijo samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in s podružbljanjem zasebne proizvodnje postopoma integrirati oba načina. Razdrobljena zasebno-lastninska proizvodnja objektivno nima nikakršne zgodovinske perspektive ne z vidika povečevanja produktivnosti dela in

zadovoljevanja družbenih potreb niti z vidika izboljševanja ekonomskega in socialnega položaja kmeta ter njegove družine.

Zakon o kmetijskih zemljiščih izhaja iz tega, da so glavni problemi kmetijskih zemljišč v SR Sloveniji zlasti naslednji:

- močno razdrobljena agrarna struktura
- slabo razvit družbeni sektor kmetijstva
- premajhna produktivnost dela v kmetijstvu
- precejšnja mera liberalizma pri razpolaganju z zemljo, tako v pogledu globalne prostorske politike kot v pogledu razpolaganja s strani obdelovalcev ter drugih lastnikov zemljišč.

Vsi navedeni problemi (z izjemo drugega) so še posebno izraziti v prostoru SV Slovenije.

Temeljni cilji zakona o kmetijskih zemljiščih pa so zlasti naslednji:

- izboljšanje kvalitete obdelave vseh razpoložljivih zemljišč
- usmerjanje kmetijskih zemljišč v družbeno lastnino in s tem tistim združenim kmetom in delavcem, ki jim kmetijska proizvodnja predstavlja osnovni oziroma pomemben vir dohodka ter eksistence
- razrešitev vprašanj v zvezi s pridobivanjem novih zemljišč, komasacij in melioracij kmetijskih zemljišč, združevanja kmetijskih zemljišč za skupno obdelavo, ipd.
- vzpostaviti večji red pri razpolaganju s kmetijskimi zemljišči: zagotoviti zaščito najboljših kmetijskih zemljišč, zagotoviti dolgoročno smotrno družbeno gospodarjenje z zemljo kot dobrino splošnega pomena tako, da postane planiranje rabe prostora integralni del sistema družbenega planiranja
- povečevanje obsega kmetijskih zemljišč v družbeni lastnini in s tem krepitev družbenih kmetijskih organizacij ter povečevanje obsega zemljišč v družbeno organizirani proizvodnji v okviru zadružnih organizacij (združevanje zemljišč za skupno proizvodnjo), s čimer se zagotavlja racionalno gospodarjenje s kmetijskimi zemljišči ob doslednem spoštovanju lastnine v skladu z ustavo in zakoni,

- postopna racionalizacija zemljiške posesti in strukture na podlagi razreševanja socialnih vprašanj kmetov, tako da se zemlja ostarelih kmetov prenaša v družbeno lastnino, v zameno zanjo pa se lastnikom zagotavlja ustrezna socialna varnost.

Odgovornost za doseganje teh ciljev naj bi v skladu z zakonom prevzemali obdelovalci, povezani v kmetijsko zemljiško skupnost (nosilka izvajanja) in občina, ki je odgovorna za družbeni gospodarski razvoj na svojem območju.

Pri ocenjevanju doslej doseženih rezultatov je potrebno upoštevati, da je uresničevanje in razreševanje tako zahtevnih in zapletenih vprašanj in nalog kot so na področju kmetijske zemljiške politike, ki imajo svoje zgodovinske korenine in materialne posledice, dolgotrajen proces, ki ne more biti končan v nekaj letih, temveč traja eno ali celo več generacij. Pripominjamo pa, da bo potrebno načrtane ukrepe pospešeno izvajati, če hočemo na področju proizvodnje hrane doseči zastavljene cilje, to je 85% prehrambeno samooskrbo.

Doslej ni bila dosežena takšna produktivnost dela, pa tudi ne obseg, kvaliteta in stabilnost kmetijske proizvodnje, ki jih razvitost sredstev dela omogoča. To je bistveni vzrok, da se v preteklem obdobju niso dovolj učinkovito odpravljali materialni vzroki gospodarskih, družbenih in socialnih problemov v kmetijski in gozdarski proizvodnji ter na vasi in zato, da se niso uspešneje reševali strukturni problemi kmetijstva.

V zvezi s produktivnostjo v kmetijstvu velja poudariti, da tehnična produktivnost ni sama sebi namen. Njeno večanje je smotrnole, kadar je na ta način omogočeno zvečanje produktivnosti dela vsega prebivalstva. Zato je prizadevanje za zvečanje produktivnosti delovnega časa smiselno ob predpostavki, da se skupni obseg pridelovanja ne zmanjša oziroma, da se tudi hektarski pridelki povečujejo. Ne smemo namreč pozabiti, da je kmetijstvo v vseh

svojih razvojnih obdobjih najbolj važna gospodarska panoga, ker zadovoljuje najbolj elementarne potrebe družbe. Zvečanje gole produktivnosti dela v kmetijstvu torej ni vse. Potrebno je paziti, da se tudi stopnja samooskrbe z živežem ohranja na določeni ravni. Le tako je splošni gospodarski razvoj lahko kolikor toliko nemoten.

Zanimiva je ugotovitev, kolikšen delež v gibanju produktivnosti kmetijstva odpade na zvečanje obsega kmetijske proizvodnje, kolikšen delež pa na zmanjšanje vložnega dela (Gliha, 1979). Slovensko kmetijstvo prehaja z zmanjševanjem kmečkega prebivalstva na 15% do 16% v stanje, ko se mora težišče zvečevanja produktivnosti dela v kmetijstvu polagoma prestaviti iz sfere zmanjševanja števila in deleža kmečkega prebivalstva (in s tem števila delovnih moči, oziroma količine letno vložnega dela) v sfero zvečanja fizičnega obsega proizvodnje. Zgornja trditev velja v nekoliko manjši meri za občino Ptuj, kjer so še rezerve kmečke delovne sile za deagrarizacijo. Taka smer razvoja produktivnosti dela v kmetijstvu je utemeljena z dejstvom, da imamo še velike tehnološke rezerve (majhna intenzivnost, neizrađjena površina) in je v skladu z načrtanimi cilji družbenoekonomskega razvoja naše republike (naslonitev na lastne surovinske vire, 85% prehrabena samooskrba, skrb za pozitivno zunanjetrgovinsko bilanco s kmetijskimi pridelki).

Hitrejše kakovostno spreminjanje načina proizvodnje v kmetijstvu je bistveni pogoj za to, da dosežemo hitrejšo rast produktivnosti oziroma povečevanje obsega proizvodnje, racionalizacijo stroškov ter optimalno izrabo vseh zmogljivosti kmetijske proizvodnje. Proizvodnja hrane in surovin mora v prihodnje biti naslonjena na razvoj in uporabo raziskovalnih dognanj ter na permanentno izobraževanje kmetijskih proizvajalcev. Nosilci uresničevanja takšnih razvojnih usmeritev morajo biti sodobno organizirani družbeni obrati, ki so proizvodno in dohodkovno trajno povezani z visoko produktivno, specializirano in sodobno organizirano predelovalno industrijo in trgovino.

Ob tem velja poudariti, da na ohranjeni ali celo okrepljeni zasebno-lastninski osnovi proizvodnje tudi povečanje hektars-kega maksimuma zemlje v zasebni lasti ne bi pomenilo nikakršne kakovostne podlage ali možnosti za uresničevanje strateških ciljev razvoja na področju kmetijstva in za učinkovito izrabo vseh proizvodnih zmogljivosti. V sedanjih razmerah bi le povečalo ekonomske, socialne in politične probleme na vasi, prav tako pa bi lahko odvrčalo kmete od povezovanja in združevanja za skupno produkcijo, kar je v nasprotju z osnovnimi načeli naše družbene in ekonomske ureditve, v kateri družbeni položaj človeka določa delo, ne pa lastnina.

Načelno se vsi strinjamo z usmeritvijo, da je potrebno obdelovalno zemljo ohraniti in jo optimalno izrabiti, po drugi strani pa v praksi za to ni bilo dejanske pripravljenosti in so velike površine najboljših kmetijskih zemljišč pozidane oziroma slabo obdelane.

Zaradi močnih procesov deagrarnizacije in spreminjanja socioekonomske strukture na vasi (staranje kmečke delovne sile, mešana delavsko-kmečka gospodinjstva) ter počasnega podružbljanja kmetijske proizvodnje je veliko zemljišč slabo obdelanih ali opuščeni, še posebno v gričevnatem delu občine. Značilno je, da v procesu deagrarnizacije ne prihaja do spreminjanja lastninskih odnosov, kar je eden od glavnih razlogov za nadaljno drobitev kmetijskih zemljišč. Še vedno je močno zakoreninjeno prepričanje, da je stihijsko opuščanje kmetijske proizvodnje in zemljišč povsem normalen proces. Ukrepi, ki jih določa zakon glede zmanjševanja zaraščanja oziroma ukrepi za ohranitev prvotnih ali uvajanja novih, družbeno dogovorjenih funkcij takih zemljišč, se ne izvajajo. Prav tako se ne izvajajo ukrepi v zvezi s slabo obdelanimi zemljišči (določila dobrega gospodarja).

Zato ostaja pomemben del zemljišč zunaj naporov za povečanje proizvodnje. V prihodnosti bo potrebno poleg strokovnih akcij dosledno izvajati tudi ukrepe, ki jih v primerih neustrezne

obdelave zemljišč določa zakon o kmetijskih zemljiščih (18,33 čl.). Izvajanje teh določb pa je močno otežkočeno, ker se zaradi medsebojnih sosedskih odnosov kmetje upirajo prevzeti v obdelavo ta zemljišča. V skladu z zakonom so lastniki oziroma uporabniki kmetijskih zemljišč, ki so trajno namenjena za kmetijsko proizvodnjo pa tudi v skladu z družbenim planom občine. V nasprotnem primeru predlaga Kmetijska zemljiška skupnost postopek za dodelitev zemljišča v začasno upravljanje.

V tem postopku Kmetijska zemljiška skupnost v primeru, ko ugotovi, da obdelovalec ne ravna kot dober gospodar, razišče vzroke za takšno stanje, mu predlaga ustrezne ukrepe ter nudi strokovno pomoč. Če obdelovalec v enem letu ne upošteva predlogov Kmetijske zemljiške skupnosti, se ta zemljišča prenesejo v začasno upravljanje za dobo petih let. Ta doba petih let se lahko podaljša, če se niso spremenile okoliščine, zaradi katerih je bilo uvedeno začasno upravljanje nad temi zemljišči. Po preteku desetih let postanejo taka zemljišča družbena lastnina in se prenesejo v kmetijski zemljiški sklad.

Podlaga za uspešno sprovajanje sprejetih določil pa je evidenca neobdelanih kmetijskih zemljišč, katere pa v občini Ptuj ni. Zato je potrebno, da občinski upravni organ, pristojen za kmetijsko inšpekcijo, v skladu z navodili o dobrem gospodarjenju izdela pregled slabo obdelanih in neobdelanih zemljišč, ki ga mora sprotno dopolnjevati oziroma korigirati.

Med ukrepi ekonomske stimulacije za poživitev kmetijske produkcije pa bi bilo potrebno sprejeti in izvajati predvsem naslednje:

- izplačevanje premij za organizirano tržno proizvodnjo
- pridelovalne premije za krušna in krmna žita
- premije za živino na skupnih pašnikih
- premije za vključevanje novopridobljenih ali opuščanih zemljišč v aktivno obdelavo
- subvencioniranje načrtov, brezplačna strokovna pomoč in ugodni krediti za nove gradnje in preureditev kmečkih hiš

- izboljšanje pogojev kreditiranja pri gradnji in obnovi gospodarskih zgradb, nakupu plemenske živine in specialne mehanizacije
- regresi za osemenjevanje krav in premije za rejo plemenskih živali
- organizacija brezplačnih tečajev in izobraževanje za poklicno usposabljanje delovnih moči za zaposlitev v zimskem času
- davčne olajšave za registrirano domačo obrt
- nadomestila za kritje dela stroškov pri gradnji dovoznih poti do gospodarskega dvorišča, poti do domačij in gozdnih poti
- nadomestila za vzdrževanje in posodobitev predelovalnih zmogljivosti (za mletje doma pridelanega žita, sirarstvo) ter objektov za oskrbo z energijo (uporaba novih, racionalnejših virov energije)
- dodatno financiranje osnove pospeševalne službe v zadružnih organizacijah
- omejitev staleža divjadi in zagotovitev sredstev, ki so potrebne za preventivno dejavnost preprečitve škode pri divjadi
- sofinanciranje ureditvenih del in graditev objektov skupnega značaja, če gre za pridobitev in usposabljanje kmetijskih zemljišč.

6.4.5.1. Uresničevanje samoupravnih socialističnih družbeno-ekonomskih odnosov v kmetijskem združenstvu

Cilj združevanja kmetov je v povečanju in izboljšanju kmetijske proizvodnje, v povečanju storilnosti dela in racionalnejšem pridelovanju, v organiziranem vključevanju v blagovno menjavo, v zagotavljanju trajnejših in stabilnejših pogojev pridelovanja:

na tej osnovi naj ustvarjajo kmetje materialno podlago za svoj ekonomski položaj, ki je v osnovi enak družbenemu položaju, kot ga imajo delavci v združenem delu z družbenimi sredstvi, pogoje za zagotovitev svoje socialne varnosti ter pogoje za uveljavitev svojega položaja v celoti socialističnih družbenoekonomskih odnosov.

Uresničitev srednjeročnega programa razvoja kmetijstva je v največji meri odvisna od uresničevanja načrtanih ciljev na področju kmetijskega združništva, to je od povečevanja obsega družbeno organizirane kmetijske proizvodnje z vključevanjem čim več kmečkih gospodarstev v različne oblike združevanja dela, sredstev in zemlje.

Najhitreje in v največjem obsegu se uveljavljajo enostavnejše oblike skupnosti (strojne, mleinarske), prepočasi pa se uveljavljajo višje in zahtevnejše oblike, kot so skupni hlevi, združevanje kmetijskih zemljišč v komplekse zaradi skupne obdelave, skupni nasadi ter investicijska sovlaganja. Ob vrsti pomembnih objektivnih dejavnikov, ki vplivajo na počasno uveljavljanje teh skupnosti (razvitost proizvodnje, odnosi med ljudmi, nerazumevanje bistva združevanja, bojazen pred izgubo lastništva) je mogoče ugotoviti, da je glavna ovira v premajhni načrtnosti in dolgoročnosti pristopa združnih organizacij k pripravi pogojev za ustanovitev skupnosti, v prešibki kadrovske usposobljenosti za te zahtevne naloge, v veliki obremenjenosti z drugimi, zlasti administrativnimi opravili in ad hoc akcijami (izpolnjevanje setvenega načrta pšenice in sladkorne pese, ki že v republiških okvirih ni bilo optimalno načrtovano) ter v pomanjkanju strokovnih proizvodno-ekonomskih modelov za posamezne oblike proizvodnega združevanja.

Neposredni vpliv kmetov na oblikovanje razvojne in poslovne politike, na pridobivanje in delitev dohodka se v zadrukah vzpostavlja izredno počasi. Praviloma gre namreč še vedno le za kratkoročne poslovne odnose med zadrugo in posameznimi člani,

odkup tržnih presežkov po dnevni cenah ter za oskrbovanje članov zadrug in kooperantov s krediti, gnojili in podobno.

Zadružne organizacije tehnološko, finančno in kadrovske večinoma še niso usposobljene tako, da bi ustvarjale pogoje za intenzifikacijo kmetijske proizvodnje združenih kmetov. Pospeševalna služba ni dovolj učinkovita. Delavci v zadrugah kmetom ne nudijo zanimivih programov za družbenoorganizirano proizvodnjo na osnovi skupnih vlaganj oziroma združevanja dela, sredstev in zemlje v zaokroženih proizvodnih celotah. Prav tako večina nosilcev predelave in prometa s kmetijskimi pridelki nima oblikovanih programov za trajno preskrbo na osnovi skupnega vlaganja in rizika. Prav takšna usmeritev naj bi najhitreje prispevala k spreminjanju proizvodne sestave združenih kmetov, k delitvi dela med proizvajalci in naravnopokrajinskimi enotami glede na naravne danosti in k spreminjanju načina proizvodnje po načelu "vsakega malo". Tak proces bi bil izhodišče za večjo kmetijsko proizvodnjo, večjo in intenzivnejšo tržno usmerjenost, večjo medsebojno odvisnost in za stabilno dohodkovno povezanost.

Navedena načela pa naj ne bi veljala samo na področju kmetijstva. Razširiti bi jih veljalo tudi na gozdno gospodarstvo, kjer tudi še ni dosežena ustrezna samoupravna povezanost in je še vedno prisotna stihija. V Halozah bi se obe panogi morali tesno povezati in skupno načrtovati ustrezno prostorsko proizvodno usmeritveno politiko, saj drugače lahko pride do konfliktnih prepletanj interesov tako med posameznimi delovnimi organizacijami kot do usmeritvenih dilem posameznih proizvajalcev.

6.4.6. Urejanje vasi

Ugotovitve v prejšnjih poglavjih nedvoumno kažejo na dva bistveno različna vzorca življenja in bivanja na obravnavanem območju. Enkrat gre za naselja, pretežno urbanega karakterja v celotnem ravninskem predelu občine (tip c na karti), ki so vitalna, perspektivna, hitro se razvijajoča, z mladimi, agilnimi in zagnanimi ljudmi. Drugič gre za kar velik del poseljenega sveta, kjer za življenjsko vitalnost v naseljih ugotavljamo prav nasprotno stanje: staranje, odseljevanje, manjšo fleksibilnost. Medtem, ko je pri razvoju in urejanju vasi v ravninskih predelih potrebna še kako premišljena politika ohranjanja in zaščite preveč napadenih zemljišč in celo zaviranja prenapete zagnanosti, je v hribovitih območjih prvenstvena skrb oživiti in ohranjati žive vse površine, ki so bile nekdanj naseljene oz. kultivirane. To seveda pomeni povečano skrb vse družbe za ohranitev. Ukrepi s tem v zvezi ne morejo biti in ostati samo na ramenih kmetijstva.

Osnova ukrepov mora biti neke vrste stimulacija (tako ekonomska kot socialna), ki bo v mnogo večji meri kot doslej trajno povdarjala naš skupni interes za ohranitev življenja tudi v teh območjih. Skrb za obstoj naselij z ukrepi ekonomske narave ter dobre prometne zveze vseh vrst (ceste, avtobusne zveze, telefon) so predpogoj za kakršnokoli načrtnejšo družbeno akcijo po oživljanju. Ta bi se morala odraziti še v vrsti drugih ukrepov, ki bodo končno privedli do vidnih posledic.

Smatramo, da v teh vaseh (deloma tudi v območjih tipa c) ne bi smeli pretiravati z različnimi zahtevami po ohranitvi nekdanje agrarne tipičnosti. Zahteva po "obdelavi za vsako ceno" bi morala potegniti za seboj dovolj tolerantni odnos do vseh tistih:

- ki bi želeli z adaptacijami narediti bivanje v obstoječih objektih bolj humano;
- ki bi z uvajanjem turizma in rekreacije spreminjali izgled naselij in postopoma tudi pokrajine;
- ki bi se z novogradnjami stalno naselili in bi jim kmetijstvo predstavljalo pomemben vir dohodka.

Prav je, da zaščitimo posamezna tipična naselja tako v Slovenskih goricah kot v Halozah in na ravnini, ki jih predlaga že urbani-
stični program občine Ptuj - čeprav je po našem mnenju spisec
nekoliko pretiran - in imajo dovolj kvalitet za tako zaščito.

Pri preoblikovanju naselij postaja vikendaštvo vedno bolj po-
memben in upoštevanja vreden element. V naselja prihajajo s tako
obliko turizma in rekreacije drugačne gospodarske možnosti za
avtohtono prebivalstvo in tudi izraba tal (vinogradništvo) lahko
doživi bistvene spremembe. Pojavi se gospodarska vzpodbuda s
prodajo parcel, opuščeni hiš oz. gospodarskih poslopij; poveča
se odkup kmetijskih proizvodov ter prodaja uslug različnih
vrst (obrt, pomoč pri obnavljanju, zakup vprežne živine in me-
hanizacije); javlja se večja zavzetost za izboljšanje dostopov
v odročnejše kraje, s tem pa se poveča možnost dopolnilne zapo-
silitve za obstoječe prebivalce itd. Vse to prinese močnejše želje
po izboljšanju obstoječih bivalnih pogojev (urejanje komunalnih
naprav, višji higijenski nivo, boljša oskrba, več kulturnih
dobrin).

Ne, da bi posebej opredeljevali slabe strani sprememb (rušenje
nekdanje skladnosti naselij, vnašanje novih pogledov in življenj-
skih principov, pri-našanje manj delovnih navad itd.) smatramo,
da je v predelih, kjer je zemlja v opuščanju pozitivnih prido-
bitev nedvoumno več. To pa pomeni potrebo po podpori vsem obli-
kam take rekreacije, posebno v predelih z možnostjo koriščenja
vinogradom namenjenih zemljišč. Osnovni princip pri lociranju
novih objektov ali naselij bi moral biti ohranitev ambientalno
nesporno lepih predelov.

Ker se želje po počitniških bivališčih pojavljajo v različnih
oblikah (samostojni objekt ob robu naselja ali na popolnoma
novih površinah; adaptacija že zgrajenega bivalnega ali gospo-
darskega objekta; zidanice kot počitniški objekt) je nujno v
pripravi dolgoročnega plana predvideti neka načela oblikovanja
za vsak tak primer posebej. Ponovno pa poudarjamo, da podeželja

in še posebno kulturne krajine ne bomo uspeli ohraniti z zaostritvijo pogojev pri gradnji in adaptaciji objektov, ampak s trudom, da bo pokrajina sploh naseljena (vsaj občasno) ter obdelana!

Ob tem razmišljanju naj se dotaknemo še ene sestavine dolgoročnih ukrepov, ki sicer ni predmet te raziskave: ob predpostavki, da bi morali v Haloze in Slovenske gorice bolj usmerjati tudi "dediče" iz ravninskih, najstrožje zaščitenih območij, smatramo, da je enako pomembno kot podružbljanje oz. združevanje zemljišč v ravnini tudi pridobivanje ustreznih zemljišč v hribovju. Gre torej za postopno zaokrožanje vseh tistih zemljišč, ki jih bomo potrebovali za bolj donosno izrabo (komasacije in arondacije v ravninskem predelu) kot tudi za tista zemljišča v hribovitem svetu, ki bodo poenostavila in olajšala nekatere ukrepe na ravnini. S takim postopnim pridobivanjem bomo zadovoljili željo prebivalcu kot tudi preperečili, da bi dediči (nekmetje) vplivali na zemljiško politiko in še naprej pospeševali drobljenje že tako preveč razparcelirane zemlje.

6.4.7. Zavarovano območje

V strategijo usmerjanja razvoja in urejanja prostora vključujemo tudi vsa pomembnejša varovalna območja, ki jih zaradi različnih varovalnih kriterijev deloma ali v celoti izključujemo iz kakršnih koli razvojnih posegov.

Potencialni konflikti med kmetijstvom in drugimi dejavnostmi zaradi razvoja in gradnje naselij so vedno bolj prisotni v ravninskem delu občine. Kmetijske površine so bolj izpostavljene spreminjanju namenske rabe, ker so praviloma razprostranjene ob obstoječih večjih naseljih in tudi zato, ker še nimamo dokončno oblikovane perspektivne politike in organizacije

gospodarjenja s kmetijskimi zemljišči. Pri tem mislimo na dolgoročneje zasnovano preobrazbo kmetijstva na podlagi tehnoloških, ekonomskih in socialnih dejavnikov. Določene spremembe v vodenju te politike je prinesel zakon o kmetijskih zemljiščih. Efekti uporabe določil tega zakona v zvezi z varovanjem zemljišč, doslej niso bili vzpodbudni. Zakon določa tog varovalni režim za zemljišča, ki so trajno namenjena kmetijski izrabi. Verjetno je to razlog, da v vsakdanji praksi nastopa toliko izjem in vzporednih poti. Zato se v našem kartografskem gradivu nismo opredelili za zavarovanje kmetijskih zemljišč v dve coni kot to predvideva zakon.

Trajno zavarovana zemljišča smo razdelili v dve podskupini: V prvo skupino so razporejena najstrožje zaščitena kmetijska zemljišča na katerih je potrebno z vso strogostjo in doslednostjo čim prej izvesti vse predpisane ukrepe ter v drugo cono (ta v največji zajema meliorirana zemljišča), kjer je potrebno politiko podružbljanja izvajati postopoma.

Pri določanju bodoče namembnosti kmetijskih zemljišč smo upoštevali v največji možni meri naslednje splošne usmeritve oz. cilje:

- zaščititi najboljšo in izboljšati manj rodovitno zemljo, predvsem v strnjenih kompleksih
- združevati in izboljševati kmetijske površine v skladu z ukrepi za zaščito tipičnosti pokrajine
- izvesti melioracije in komasacije postopoma in v skladu z dolgoročnim konceptom ter arondacije v območjih kjer so ali bodo pogoji za to
- nadaljevati proces usmerjanja kmetij in poiskati nosilce bodočega razvoja
- kmetijsko izrabo vzdrževati tudi na tistih zemljiščih, ki so za sodobno kmetijstvo sicer manj ugodna, vendar je taka raba pomembna za ohranitev kulturne in rekreacijske vrednosti območja, naravnega ravnovesja ter za potrebe splošnega ljudskega odpora
- za kmetijstvo neinteresantna območja in območja opuščениh kmetijskih zemljišč, ki jih ni smotrno rekultivirati, je potrebno načrtno pogozditi.

Na področju varstva kmetijskih zemljišč bo potrebno izdelati agrokarto na osnovi katere bomo dolgoročno ohranili zemljišča za njeno osnovno funkcijo. Izhodišča, ki jih delno predstavlja urbanistični program smo dopolnili z našimi razmišljanji in prikazi, tako, da je dovolj osnov za skrbno premišljeno in vsklajeno pripravo karte.

Enako bo potrebno z ustreznimi občinskimi odloki zavarovati varstvena območja in varstvene pasove za oskrbo s pitno vodo na območjih podtalnice in izvirov v skladu z določili urbanističnega programa.

Pri varstvu gozdov z vidika novih posegov v prostor bo potreba pri realizaciji ev.novih območij stanovanjskih naselij upoštevati vrsto gozdov in se izogibati posegom v gospodarsko najdonosnejših gozdovih. Pri posegih v gozdni prostor (krčenje ali pogozdovanje) bo potrebno upoštevati krajinski okvir in kulturno dediščino. Gozdna zaščita naj velja za vse že pogozdene predele. Zaščita gozdov je namreč v tem, da se mora v njih uveljaviti smotrno gospodarjenje in ne poslabšati naravne razmere (zadrževanje podtalnice, erozija, plazovi, čiščenje ozračja).

Vsa poselitvena območja izven strnjenih naselij so koncipirana tako, da ne zmanjšujejo obsega najboljših obdelovalnih površin. Pod pogojem, da bomo uspeli usmerjati nadaljnji razvoj, predvsem individualno stanovanjsko gradnjo tako kot je v preteklih poglavjih navedeno, bomo v zadostni meri ohranjali kmetijska zemljišča. Kot že navedeno, je treba v bodoče zavirati, če že ne v celoti ustaviti nadaljnjo ekstenzifikacijo izrabe zemlje, intenzivirati izrabo orne zemlje ter pridelovanja sadja in grozdja in izrabiti povečane površine travnikov in pašnikov za intenzivno živinorejo.

Za ustrezno aktivno varovanje narave bo potrebno izdelati predvsem podrobnejše dokumente za varovanje kulturne dediščine.

Izdelati bo potrebno program ohranjanja v možnih materialnih okvirih in določiti ustrezne oblike varovanja oz. pokroviteljstva nad njimi (krajevne skupnosti, nekateri SIS-i, šole in drugi). Predlogi so v celoti navedeni v urbanističnem programu.

Pri detajlnejšem planiranju bo potrebna ustrezna skrb tudi zaščiti predelov za turizem in rekreacijo ter prirodnim znamenitostim. Govorili smo že o različnih tipih vaških naselij. Zaščito zahtevajo kulturno zgodovinski spomeniki (Ptuj v celoti), posamezne vaške hiše, relief, vegetacija, favna ter posebno narodnostno kulturne značilnosti, ki jih je prav v tem delu Slovenije največ in nudijo dobre pogoje za razvoj turizma. Naj skrbno izbranemu izboru zaščite vrednih objektov, ki je opredeljen v urbanističnem programu dodamo samo misel, da je skrb za te objekte znak naše visoke kulture in pravilnega odnosa do dediščine, ki so nam jo pustili prednamci. Za vse to je nujna posebna družbena skrb in občutek odgovornosti do zdomcev.

Prav tako naj bo posebna skrb namenjena realizaciji zelenih površin. Vse premalo se zavedamo, da so tudi zelene površine odraz kulturne stopnje družbe. Več pozornosti moramo posvečati nastajanju in vzdrževanju le-teh, tako v stanovanjskem kot v delovnem okolju in še posebej v večjih industrijskih kompleksih.

6.4.8. Ukrepi za varovanje in izboljšanje kvalitete okolja

Spremembe, ki se pojavljajo v človekovem okolju, so odraz aktivnosti družbe in vsak posega v to okolje ima dve nasprotujoči si vlogi: negativno in pozitivno. Z zavestnim in strokovnim ocenjevanjem in raziskavami pa je potrebno pred vsakim posegom oceniti obseg in pomen tako negativnih kot pozitivnih vplivov in šele nato sprejeti odločitve, ki v večini primerov pomenijo dolgotrajne, če že ne trajne spremembe v človekovem okolju.

Pod pojmom vpliv človeka (družbe) na okolje si namreč predstavljamo proces kvalitativnih in kvantitativnih sprememb v življenjskem okolju (takih, ki kvaliteto življenjskega okolja izboljšajo, ali tistih, ki manj negativno vplivajo). Med produkcijskimi dejavnostmi moremo izpostaviti: industrijo, proizvodnjo energije, rudarstvo kot tiste, ki so do okolja agresivnejše, povzročajo večje spremembe ter kmetijstvo, vodno gospodarstvo, gozdarstvo, kot tiste, ki imajo pri spremembah v človekovem okolju pasivnejšo vlogo. Agresiven in v mnogih primerih že destruktiven odnos do okolja še kaže tudi pri širjenju urbanizacije (novogradnje, infrastrukturno omrežje). Posege v okolje vodijo mnogokje že do konfliktov ob raznovrstnih uporabnikih prostora (širjenje urbanizacije - kmetijstvo, industrija - kmetijstvo - gozdarstvo - vodno gospodarstvo).

Ptujska občina se uvršča med gospodarske občine, kjer problematika degradacije okolja ni posebej izpostavljena (izjema je TGA Kidričevo).

Po Odloku o razvrstitvi območij v SR Sloveniji o območju onesnaženosti zraka za potrebe varstva zraka (Ur.l.SRS 21/75) je med naselji ptujske občine le Kidričevo v IV.območju, kar pomeni, da je zrak onesnažen nad kritično mejo. Odprta geografska lega Kidričevega z večjo prevetrenostjo pa povzroča, da se emisije

prenašajo na večje površine, kjer se jim vzporedno z oddaljenostjo manjša koncentracija in s tem tudi negativni vplivi na žive organizme.

Na osnovi omenjenega odloka je določeno še, da naj bi v prihodnje na stalnih merilnih mestih spremljali:

- za IV.območje povprečne polurne in 24-urne koncentracije SO_2 in dima ter mesečne količine usedlin;

Vsa ostala naselja ptujske občine sodijo v I.območje, kjer je zrak onesnažen do 1/5 dovoljene meje.

Emisije TGA Kidričevo vsebujejo SO_2 , v sunkih je njihova koncentracija tudi do $3,1 \text{ mg/m}^3$, še fluor. Toksičnost le tega je ob enakih količinah tri krat večja od SO_2 , na vegetaciji pa povzroča značilne poškodbe; listi so na robovih ožgani in upognjeni.

Osnovne sestavine emisij, ki jih v zrak oddaja mesto Ptuj sta SO_2 in dim, ki nastajata pri kurjenju. Predvidevati je, da se bo ob energetske krizi in uporabi slabših goriv z večjo vsebnostjo žvepla, se povečala količina emitiranega SO_2 . To velja v prvi vrsti za ogrevanje stanovanj v zimskih mesecih.

V tabeli lll so naštetni vsi industrijski, večji obrtni in kmetijski onesnaževalci voda. Pri vsakem onesnaževalcu je navedena količina odpadnih vod v m³/dan ali m³/leto ter breme onesnaženosti odpadnih voda izraženo s številom populacijskih ekvivalentov (E). Število E ni zgolj preračunana analitična vrednost BPK5 na količino odpadnih vod na dan, pač pa ta vrednost vključuje tudi anorgansko onesnaženje in taksičnost in zato predstavlja obseg onesnaženja primerjav s številom prebivalcev, ki povzročajo enako stopnjo onesnaženosti.

Pri količini odpadnih voda je daleč na prvem mestu TGA Kidričevo, vendar pa je breme onesnaženosti odpadnih voda KK farme bekonov Kmetijskega kombinata višje kljub manjši količini odpadnih voda. Visoko breme onesnaženosti oddvajajo še odplake Perutnine, Petovie ter mlekarne. Karakteristična lastnost teh odpadnih vod je velika vsebnost organskih odpadnih snovi, kakor tudi občutna nehomogenost glede količin in koncentracij. Čiščenje teh odpadnih vod zahteva dobro proučitev sestave odplak in s tem v zvezi tudi možnosti izbire ustreznih metod za prečiščenje.

Odpadne vode TGA Kidričevo so slabo alkalne, vsebujejo pa kloride in nitrato. Alkalijske iz rdečega blata, ki nastajajo kot stranski produkt in se odlaga na "haldah" pa se izpirajo celo v podtalnico.

Zavod za vodno gospodarstvo Slovenije je pripravil predlog, da bi se naj ob doslednem upoštevanju prečiščevanja odpadnih voda (80% čiščenje) do leta 2000, zmanjšalo obremenitev Drave v ptujski občini na 53 600 E/letno oziroma ob minimalni zahtevi 40% čiščenja na 160 800 E/leto.

Drava	obremen.ob 80% čiščenju		Obremenitev ob 40% čiščenju		Pretok Q 355 m ³ /s
	E	E/l/s	E	E/l/s	
med Ptujem	280100	2,8	824900	8,3	99,0
po pritoku odplak ptujske občine	53600		160800		
	333700	3,4	985700	10,0	

Drava se pri Ptujju uvršča v II./III.kakovostni razred.

Vir: Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije. Projekt raziskav za izdelavo programa urejene dispozicije industrijskih odpadnih voda v SRS

Tab. 111
Tabela št.111

KOLIČINA ODPADNIH VODA TER NJIHOVA OBREMENITEV (E)

Izvor	Količina odpadne vode v m ³ na leto in dan				obremenitev	
	1971 leto dan		2000 leto dan		1971	2000
KK Tehnoservis	3300	11,0	6600	22,0	200	700
SGP Drava	8400	28,0	14280	476,0	4200	7500
Agrotransport	1500	5,0	2100	7,0	1000	1800
Elektrokovine	3300	11,0	6600	22,0	260	470
Komunalno p.	21300	71,0	27000	90,0	800	1400
Intes - pekarne	12000	40,0	18000	60,0	200	700
TGA Kidričevo	4083000	13610,0	8100000	27000,0	36200	70000
Agrooprema	75310	251,0	135000	450,0	2200	4000
Sigma(gume)	23060	77,0	41400	138,0	900	1700
Podjetje za popr.voz.	3000	10,0	4500	15,0	200	300
Petovia živila	13500	45,0	24300	81,0	4000	7200
Perutnina,meso	178500	595,0	303000	1010,0	18500	33300
Tiskarne	1500	5,0	5400	18,0	200	450
KK mlekarne	48600	143,0	51000	170,0	2000	3600
KK farma bikonov	182500	608,0	360000	1200,0	60000	120000
Klavnica Kidričevo	600	2,0	1500	5,0	400	750
	4653370	15512,0	9100680	30764,0	131260	253870

Vir: Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije
Projekt raziskav za izdelavo programa urejene dispozicije industrijskih odpadnih voda v SR Slovenije

Ob že znanih in izmerjenih podatkih o vplivu industrijskih obratov na življenjsko okolje pa se nam prav na primeru ptujske občine vsiljuje ugotovitev, da se ob mehaniziranem in moderniziranem kmetovanju vedno pogosteje pojavljajo tudi negativni učinki te vrste človekove dejavnosti na okolje.

Najbolj ogroženi so:

- tla zaradi zastrupitve s pesticidi,
- tla zaradi površinske erozije in usadov v strmih pobočjih; vzroke je iskati v stihijski izrabi tal zaradi močne deagrariacije in urbanizacije;
- njivske površine zaradi uporabe umetnih gnojil, močnega upadanja organskih gnojil in opuščanja kolobarjenja;
- talna voda zaradi površinskega iztoka gnojevke iz nezaščitenih gnojnic pri ekstenzivni živinoreji;
- talna voda zaradi iztoka silosnih sokov in druge odpadne vode v kmetijstvu;
- zrak (smrad, prah) zaradi koncentrirane farmske reje, zaradi prašičev in perutnine;
- tla, zrak, voda zaradi velike uporabe gnojevke in umetnih gnojil na majhnih površinah.

Večje število govejih farm zasledimo pri KK Ptuj v krajih:

Dornava, Sobotinci, Placar, Ravno polje, Kidričevo (3400 glav živine). Povsod imajo betonsko zaščitene gnojnice. V vseh primerih se smrad širi le do okoli 100 m, razen v času čiščenja gnojnic. Z odlaganjem gnojnic imajo probleme, ker jo porabijo na lastnih kmetijskih površinah, silosni sokovi pa se še vedno v večini odtekajo v podtalnico.

Drugače pa je z govedorejo na privatnem sektorju, kjer je večja koncentracija goveda, skoraj nikjer pa ne zasledimo zaščitenih gnojnic. Tekočine iz gnojnic in odpadne vode naselij se stekajo

v potoke ali pa kar prosto in malo seveda v podtalnico. Neposredna nevarnost okužbe pitne vode je z zgraditvijo vodovodnega omrežja na zgornjem Dravskem polju in Ptujskem polju odpravljena, še vedno pa je problematična v Halozah in Slovenskih goricah.

Na problem onesnaženosti okolja pri vzreji svinj naletimo tam, kjer je večja koncentracija proizvodnje. (Turnišče s 50 000 glavami). Osnovni problem farme je zaščita in čiščenje gnojnice, ki je speljana v izvir studenčnice in nato v Dravinjo. Smrad te farme prizadana še naselja Drašenci, Hajdino in Pobrežje, ob južnem vetru pa sega vse do Ptuja. Z delnim mehaničnim čiščenjem in s tem, da so gnojevko speljali v kanalizacijo TGA Kidričevo so ta problem le delno omilili.

Obravnava perutninskih farm zajema samo vzrejo piščancev, organizirano v okviru OZD Perutnina (Sela, Trnovci, Kidričevo, Breg, Starošince), medtem ko klasična vzreja za potrebe kmečkih in mešanih gospodinjstev ni vredna omembe.

Pri ovčji koncentraciji te proizvodnje prihaja do večjih emisij v zraku (amoniak, prah), ki se širijo nekako v premeru 1 km, ob vetru pa še dalje. Zaradi razširjenosti teh farm so najbolj prizadeta primestna naselja na južnem robu Ptuja.

Povzamemo lahko, da so v občini Ptuj najbolj ogrožena:

- tla na pobočju Haloz; Slovenskih goric zaradi erozije in usadov; usade pospešuje stihijska izraba tal, gradnja kolovozov in teras v vinogradih;
- tla in rastje zaradi industrijskih emisij TGA Kidričevo;
- tla zaradi velike uporabe pesticidov in delno še zaradi negativnega vpliva izpušnih plinov motornih vozil (ob pomembnejših prometnih poteh);
- zrak zaradi svinjskih in perutninskih farm, zlasti v okolici Ptuja, Turnišča, Kidričevega;
- talna voda zgornjega Dravskega polja in Ptujškega polja zaradi nezaščitenih gnojníc in silosov;
- talna voda zaradi uporabe pesticidov.

MATRICA - DELOVANJE KMETIJSTVA NA ČLOVEKOVO OKOLJE IN POSLEDICE TEGA DELOVANJA

P o l j e d e l s t v o				Ž i v i n o r e j a				
Oblika, delovanje, količina in kakovost Pokazatelj Objekti delovanja	Velikost površin pod 20 ha 20 - 50 ha nad 50 ha	Melioracija z dol. posledicami pod 5 ha 5 - 10 ha	Pesticidi pod 7kg/ha 7-lokg/ha nad 10kg/ha	Mineralna gnojila pod 220kg/ha 220-350kg nad 350 kg	Organska gnojila Št. živine 15000 15000-35000 nad 35000	Sposobnost očiščenja 1. čist. napr. 2. obč. čišč. 3. brez čišč.	Velikost gnojnice 250 m ³ 250-750 m ³ nad 750 m ³	Količina silosnih sokov
Voda	Onesnaženost zaradi površinske erozije prsti	Padec nivoja podtalnice	Onesnaženost po kem. poti kakovost pitne vode	Povečanje nitratov	Onesnaženost z bolezen- skimi mikroorganizmi	Onesnaženost z bole- zenskimi mikroorganizmi		
Prst	Povečana površinska erozija	Izsušene prsti	Kočičenje strupenih kemikalij in sterilizac.	Povečanje nitratov fosforja	Onesnaženost z bolezen- skimi mikroorganizmi	Nakopičenje nitratov, razvoj bolezenskih mikroorganizmov		
Zrak	Prah v zraku- erozija	-	Zaprašitev z uporabo uporabo letala letala		Smrad, onesnaženost z amonijakom	Smrad, one- snaženost z Smrad amonijakom		
Rastlinstvo	Porušeno biološko ravnotežje	Porušeno biološko ravnotežje	Porušeno biološko ravnotežje kakovost okusa prid.	Pri nepra- vilni upo- rabi vpliva na okus pridelkov	Postopno uničenje Prvotne flore			
Živalstvo	Porušeno biološko ravnovesje		Kočičenje strupenih snovi v org. (rib, ptic)		Razširjenost glodalcev, škodljivih žuželk			

SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE IN VIROV

1. Analiza dosedanjega razvoja in dolgoročne razvojne možnosti kmetijstva v občini Ptuj. IREL, 1977
2. Anketiranje v izbranih sondnih območjih
3. Avtobusni vozni red KGP, TOZD Avtopark
4. Avtobusni vozni red Certus, Maribor
5. Avtobusni vozni red Izletnik, Celje
6. Belec B., R. Genorijo, V. Klemenčič, 1980, Razreševanje nerazvitosti v Severovzhodni Sloveniji. IGU Ljubljana
7. Belec B., 1981, Prostorska preobrazba slovenskih pokrajin pod vplivom posebnih kultur. GS-12 Ljubljana
8. Božič S., J. Lajovic, 1978, Projekcija razvoja primarnega sektorja. ECM - IREL, Ljubljana
9. Bračič V., 1964, Vánorodne Haloze. Doktorska disertacija. Maribor.
10. Bračič V., 1969. Povojni razvoj in problemi kmetijstva v subpanonskem delu Slovenskega Podravja s posebnim ozirom na Kmetijski Kombinat Ptuj. IGU Ljubljana
11. Bračič V., 1975, Ptujsko polje, Maribor
12. Bregar I., v strojnih skupnostih smo vsi bogatejši. Delo, sobotna priloga. 29. V. 1982
13. Cizej D., 1978, Sedanje stanje in perspektive kmetovanja v Slovenskih goricah. VAŠ Maribor
14. Colnarič J., 1981, Sočobne razvojne težnje ter vloga in pomen raziskovanja v slovenskem vinogradništvu. Znanstveno-tehnološki posvet Murska Sobota 1981
15. Černe A., 1980, Tehnična infrastruktura v prostoru. Dolgoročni prostorski razvoj SR Slovenije. Ljubljana
16. Dilič E., 1980, Motivacije za bavljenje dvojnimi aktivnošću. Sociologija dela 69/70. Zagreb.
17. Delovna sila kot faktor lokacije v pogojih uravnoveženega razvoja manj razvitih območij SR Slovenije. Maribor 1975
18. Dolgoročna koncepcija razvoja turizma v občini Ptuj. Plan in program razvoja do leta 2000. Fakulteta za zunanjo trgovino Vseučilišća v Zagrebu. Center za turizem. 1978.

19. Družbeni plan občine Ptuj za obdobje 1981 - 1985.
20. Ferčelj J., J. Osterc, 1981, Razvoj govedoreje v Sloveniji. Znanstveno-tehnološki posvet Murska Sobota 1981
21. Finžgar D., 1980, Prispevek k usmerjanju zasebnega kmetijstva na območju krajevnih skupnosti Stoperce in Žetale. Diplomskanaloga. BTF, VTOZD za agronomijo. Ljubljana
22. Furlan D., 1963, Klimatski opis Severovzhodne Slovenije. IGU Ljubljana
23. Gams I., 1972, Prispevek k klimatogeografski delitvi Slovenije. Geografski obzornik XIX, št. 1, Ljubljana
24. Gliha S., 1979, Količinske in kakovostne spremembe v produktivnosti dela v kmetijstvu v SR Sloveniji. Tipkopis.
25. Gliha S., J. Guzelj, T. Robič, L. Senegačnik, 1981, Hribovsko kmetijstvo v Sloveniji - stanje, razvojne tendence in ukrepi za izboljšanje. Znanstveno tehnološki posvet Murska Sobota 1981
26. Glinšek S., 1981, Znanost in praksa v proizvodnji hrane. Znanstveno - tehnološki posvet Murska Sobota, 1981
27. Gojčič S., 1982, Funkcija turizma v Ptujski občini v luči prostorskega razvoja in poselitvi prebivalstva. Seminarska naloga, PZE za geografijo, Ljubljana
28. Gosar A., 1975, Migracijski cikel začasno zaposlenih iz SR Slovenije v tujino. IGU. Ljubljana
29. Gosar A., 1978, Začasno zaposlovanje iz SR Slovenije v tujino. Geografski vestnik L. Ljubljana
30. Gosar L., 1976, Vpliv gibanja kmečke delovnesile na oblikovanje agrarnega prostora. Doktorska disertacija. Ljubljana
31. Gosar L., V. Štern, M. Koman, 1981, Planiranje delovne sile v kmetijstvu Jugoslavije. Ljubljana.
32. Guzelj J., B. Nendl, J. Kumer, T. Robič, 1981, Pospeševanje in izobraževanje v kmetijstvu. Znanstveno-tehnološki posvet, Murska Sobota 1981.
33. Ilešič S., 1961, Pokrajinsko geografske karakteristike severovzhodne (podravske) makroregije SR Slovenije. Tipkopis
34. Jenčič R., 1980, Mehanizacija gorskih kmetij. Raziskave in študije 59. KIS Ljubljana

35. Kert B., 1977 Socialnogeografske proučitve Pesniške doline s posebnim ozirom na pokrajinsko transformacijo pod vplivom hidromelioracij. IGU Ljubljana
36. Kert B., B. Belec, 1981, Proces razvoja manj razvitih območij v SV Sloveniji. IGU Ljubljana
37. Kladnik D., 1981, Problematika zemljiške strukture v luči dolgoročnega razvoja Slovenije do leta 2000. IGU Ljubljana
38. Klemenčič M., 1977, Funkcijska analiza naselij na Tržaškem Krasu. Geografski vestnik XLIX. Ljubljana
39. Klemenčič V., 1971, Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. Geografski zbornik XII. Ljubljana
40. Klemenčič V., 1972, Geografija prebivalstva Slovenije. Geografski vestnik XLIV. Ljubljana
41. Klemenčič V., R. Genorijo, T. Zakotnik, 1980., Temelji razvoja agroživilstva v SV Sloveniji za obdobje 1978 - 2000. Subprojekt : Prebivalstvo in zaposlenost, I. faza. IGU Ljubljana
42. Krajevni leksikon Slovenije, IV. knjiga. Ljubljana 1980
43. Kraševac S., 1965, Budućnost mješovitih gospodinjstava. Sociologija sela. Zagreb.
44. Kravos A., M. Oblak, J. Smole, D. Modic, M. Lekšan, 1981, Razvoj sadjarstva v luči dolgoročnega dela. Znanstveno tehnološki posvet Murska Sobota, 1981
45. Kruglova G., 1980, Matrica delovanja kmetijstva na človekovo okolje in posledice tega delovanja. Komisija za ekonomsko in neekonomsko oceno vpliva človeka na okolje 1.3. pri SEV-u. Informativni bilten 10.
46. Malovrh C., 1963, Analiza gospodarsko- prostorske strukture individualnih kmetijskih obratov. Doktorska disertacija. Ljubljana
47. Medved J., 1965, Problematika agrarnih predelov Podravja in pomurja. IGU Ljubljana
48. Medved J., 1967, Uvod v metodologijo agrarnogeografskih raziskav pokrajine. IGU Ljubljana
49. Napast S., 1978, Vpliv kmetijstva na varstvo okolja (na primeru območja občine Ptuj). IGU Ljubljana
50. Novelacija urbanističnega programa občine Ptuj. IREL, ECM. Demografski razvoj občine Ptuj

51. Novelacija urbanističnega programa občine Ptuj. Globalna projekcija razvoja občine Ptuj do leta 2000.
52. Odlok o določitvi po zakonu o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev - kmetij. Osnutek z dne 6. 12. 1976. SO Ptuj
53. Otorepec S., 1980, Agrometeorologija. Beograd
54. Pedološka karta SFRJ 1 : 50000. Ptuj1, Rogatec 2
55. Plan razvoja PTT prometa za razdobje 1981 - 1985
56. Podatki Hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije
57. Podatki Geodetske uprave SO Ptuj
58. Podatki matičnih uradov SO Ptuj
59. Podatki Medobčinske skupnosti za zaposlovanje Maribor
60. Podatki Skupnosti otroškega varstva Ptuj
61. Podatki Skupnosti zdravstvenega varstva Ptuj
62. Podatki Skupnosti za vzgojo in izobraževanje občine Ptuj
63. Podatki Skupnosti socialnega skrbstva Ptuj
64. Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju, Perutnine Ptuj in Gozdnega gospodarstva Maribor
65. Podatki Kmetijskega kombinata Ptuj
66. Podatki Republiške skupnosti za ceste
67. Podatki Komunalnega podjetja Ptuj
68. Podatki Skupnosti invalidskega in pokojninskega zavarovanja Ljubljana
69. Pogoji in možnosti ustanavljanja dislociranih obratov v manj razvitih območjih SV Slovenije. ECM, Maribor 1977
70. Poljoprivredna enciklopedija. Jugoslovanski leksikografski Zavod Zagreb 1970 - 1973
71. Popis prebivalstva SR Slovenije po občinah 1971
72. Poročilo o izvajanju zakonov s področja kmetijstva. Priloga Poročevalca. Ljubljana 1980
73. Pravni dokumenti za urejanje okolja
74. Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko
75. Pregledna karta občine Ptuj, merilo 1 : 50 000. Geodetska uprava SO Ptuj
76. Program razvoja vzgojnovarstvenih zavodov v občini Ptuj. ECM Maribor 1973

77. Prosenc M., 1981, Naloge ZKS pri nadaljnem družbeno-ekonomskem razvoju kmetijstva in gozdarstva. Referat na 11. seji CK ZKS
78. Razvoj malega gospodarstva v občini Ptuj. IREL, ECM. Ljubljana 1977
79. Razvojne možnosti posameznih gospodarskih centrov na manj razvitih območjih SR Slovenije v obdobju 1976-1980. IREL, ECM. Ljubljana 1977
80. Razvojne perspektive turizma na vasi v SV Sloveniji. 1. in 2. knjiga ECM, Maribor 1977
81. Rezultati terenskega dela v sondnih območjih leta 1981
82. RRP - Temelji razvoja agroživilstva v SV Sloveniji za obdobje 1980 - 2000. VAŠ. Maribor 1981
83. Rues M., 1976, Študija lokacij proizvodnih obratov na nerazvitem območju. ECM. Maribor
84. Srednjeročni program Kmetijske zadruge Ptuj za obdobje 1981-1985
85. Statistični letopis SR Slovenije 1979, 1980, 1981
86. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XV. zvezek, Ljubljana 1981
87. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XVI, zvezek, Ljubljana 1979
88. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, X. zvezek, Ljubljana 1981
89. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, I. zvezek, Ljubljana 1981
90. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, XIII. zvezek, Ljubljana 1981
91. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, IV. zvezek, Ljubljana 1981
92. Stritar A., 1971, Izraba tal v spodnjem delu gorenjskih ravnin. Geografski vestnik XLIII. Ljubljana
93. Stritar A., 1973, Pedologija (kompendij). Ljubljana
94. Šifrer Ž., 1969, Prebivalstvo naselij 1869 - 1969. Ljubljana
95. Šilc J., R. Jenčič, J. Korošec, M. Leskošek, I. Matajč, J. Spanring, 1981 Možnosti in načini povečanja in izboljšanja poljedeljske in travniške proizvodnje v Sloveniji. Znanstveno-tehnološki posvet, Murska Sobota 1981.

96. Šrnaljšelj J., J. Butinar, 1965, Kmetijstvo občine Ptuj, Ptuj
97. Telefonski imenik SR Slovenije 1982
98. Uradni vestnik SO Ptuj in Ormož 1977
99. Urbaništvilni programi občine Ptuj. Predlog za javno razpravo. Ptuj 1978
100. Urbas J., L. Krivec, J. Lovrec, L. Oskanič, 1981, Vloga in pomen znanstveno- raziskovalnega dela za napredek prašičereje v Sloveniji. Znanstveno-tehnološki posvet Murska Sobota 1981
101. Varstvo zemlje in naravnih bogastev. Pravni dokumenti za urejanje okolja. Naše okolje 1980
102. Vogelnik D., C. Trampuž, M. Petelin, D. Čepar, M. Šircelj, 1979, Dolgoročna projekcija prebivalstva po občinah od 1980 do 2000. II. del, Ljubljana
103. Vrišer I., 1972, Mesto in podeželje - eden od aspektov socialnega razlikovanja. Geographica Slovenica 3. Ljubljana
104. Vrišer I., 1978, Regionalno planiranje, Ljubljana
105. Vrišer I., 1978, Slovensko urbano omrežje in policentrični razvoj. Geographica Slovenica 7. Ljubljana
106. Zagožen F., 1981, Problemi raziskovalnega dela v živinoreji. Znanstveno- tehnološki posvet Murska Sobota 1981.
107. Zagožen F., 1981, Srednjeročne in dolgoročne možnosti razvoja ovčereje v SR Sloveniji. Znanstveno-tehnološki posvet Murska Sobota 1981
108. Zakotnik T., D. Fatur, 1981, Temelji razvoja agroživilstva za obdobje 1978 - 2000. II. faza. IGU Ljubljana
109. Zakotnik T., D. Fatur, 1982, Temelji razvoja agroživilstva za obdobje 1978-2000. III. faza. IGU Ljubljana
110. Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije. Projekt raziskav za izdelavo programa Urejene dispozicije industrijskih odpadnih voda v SR Sloveniji. Ljubljana 1972.

SEZNAM TABEL MED TEKSTOM

1. Nekateri značilnosti območij, obdelanih z anketiranjem v primerjavi s celo občino (vsi podatki iz 1981)
2. Nekateri parametri lastništva in koriščenja zemlje po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1981)
3. Struktura lastništva zemlje glede na poklicno strukturo gospodinjstev - lastnikov 1981
4. Velikost posesti - v ha - anketa
5. Struktura zemljiških kategorij glede na sektor lastništva po naravnopokrajinskih enotah (stanje 31.12.1980)
6. Sprememba lastništva zemlje - anketa
7. Možnost - odločitev - anketa
8. Trend gibanja površin (površine in deleži zemljiških kategorij po naravnopokrajinskih enotah v obdobju 1953-1979 - računalniška tabela)
9. Trend gibanja površin (spreminjanje površin zemljiških kategorij po naravnopokrajinskih enotah v obdobju 1953-1979) - računalniška tabela
10. Intenzivnost izrabe glede na starostno strukturo - anketa
11. Povprečno število delovnih moči na gospodinjstvo - poklicna grupa
12. Število delovnih moči na celotno posest, kmetijske površine in obdelovalno zemljo in površine na delovno moč po naravnopokrajinskih enotah
13. Predvidena deagrarizacija v zasebnem sektorju
14. Nekateri elementi stanja kmetijske proizvodnje po naravnopokrajinskih enotah leta 1981 -
15. Udeležba narodnega dohodka od samostojnega dela v kmetijstvu v skupnem narodnem dohodku (v%) in narodni dohodek v zasebnem kmetijstvu na kmečkega prebivalca v obdobju 1975-1979.

16. Število GNŽ 1981 - anketa
 17. Število GNŽ 1981 glede na starostno strukturo gospodinjstev
- računalniška tabela
 18. Število GNŽ 1981 glede na poklicno strukturo gospodinjstev
- računalniška tabela
 19. Število GNŽ na ha kmetijskih površin
Število goved na ha travnikov in pašnikov
Površina kmetijskih tal na 1 GNŽ
Površina travnikov in pašnikov na 1 govedo
-] po naravno-
- pokrajinskih
enotah
20. Število GNŽ na 1 delovno moč glede na poklicno strukturo
gospodinjstev - računalniška tabela
 21. Posedovanje kmetijskih strojev glede na poklicno strukturo
- anketa
 22. Uporaba umetnih gnojil na 1 ha obdelovalne zemlje
 23. Tržnost kmetijstva - anketa
 24. Vrednostna struktura in delež ustvarjenega družbenega
proizvoda po dejavnostih
 25. Struktura družbenega produkta po sektorjih dejavnosti
 26. Vrednost ustvarjenega družbenega proizvoda in indeks
sprememb v obdobju 1970 - 1979
 27. Struktura zaposlenih v združenem delu in samostojnem osebem
delu po sektorjih dejavnosti
 28. Število, delež in spolna struktura zaposlenega prebivalstva
 29. Delavci v združenem delu po področjih dejavnosti po
naravnopokrajinskih enotah njihovega stalnega bivanja
 30. Delavci v združenem delu po stopnjah strokovne izobrazbe po
naravnopokrajinskih enotah njihovega stalnega bivanja
 31. Delavci v združenem delu po starosti po naravnopokrajinskih
enotah njihovega stalnega bivanja

32. Gibanje števila prebivalstva po naravnopokrajinskih enotah v obdobju 1869 - 1981
33. Število prebivalcev (aritmetična gostota prebivalcev) - računalniška tabela
34. Gibanje prebivalstva (tipi demografskih območij po številu prebivalcev glede na gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953 - 1979 in 1971-1979) - računalniška tabela
35. Gibanje prebivalstva (tipi demografskih območij po površinah glede na gibanje števila prebivalstva v obdobjih 1953-1979 in 1971-1979) - računalniška tabela
36. Nekateri elementi demografskega razvoja po naravnopokrajinskih enotah
37. Indeks staranja po KS občine Ptuj za leti 1971 in 1981
38. Struktura prebivalstva za Haloze (starostna piramida prebivalstva v Halozah)
39. Struktura prebivalstva za Dravsko-Ptujsko polje (starostna piramida prebivalstva za Dravsko-Ptujsko polje)
40. Struktura prebivalstva za Slovenske gorice (starostna piramida prebivalstva v Slovenskih Goricah)
41. Starostna struktura gospodinjstev - anketa
42. Mobilnost gospodinjstva glede na starostno strukturo - računalniška tabela
43. Počitnice - anketa
44. Aktivnost prebivalstva leta 1981
45. Kmečko prebivalstvo leta 1981
46. Nekateri pomembnejši kontingenti prebivalstva po naravnopokrajinskih enotah leta 1981
47. Nekateri elementi socio-ekonomskega razvoja po naravnopokrajinskih enotah leta 1981
48. Delavci v združenem delu po občini stalnega bivališča in delavci v združenem delu po občini sedeža organizacije

49. Odhajanje na delo, šolo - anketa
50. Čas v min. (čas do delovnega mesta v minutah)-anketa
51. Zdomci - razlog za odhod na začasno delo v tujino
52. Zdomci - namen vrnitve glede na dolžino delovne dobe v tujini po naravnopokrajinskih enotah
53. Povprečno število odseljenih - računalniška tabela
54. Obdobje odselitve v povezavi s spolno strukturo po naravnopokrajinskih enotah
55. Razlog odselitve po naravnopokrajinskih enotah v povezavi s spolno strukturo
56. Nasledstvo - kmetovanje - anketa
57. Število sezonskih delavcev KK Ptuj glede na trajanje sezone zaposlitve po naravnopokrajinskih enotah za leti 1976-1981.
58. Število opravljenih delovnih dni sezonskih delavcev po posameznih vrstah opravil; ocena iz podatkov KK Ptuj o številu zaposlenih sezonskih delavcev
59. Število sezonskih delavcev KK Ptuj glede na vrsto opravila po naravnopokrajinskih enotah za leti 1976 in 1981
60. Vzrok brezposelnosti po naravnopokrajinskih enotah (1982)
61. Izobrazbena struktura brezposelnih po naravnopokrajinskih enotah (1982)
62. Dolžina dobe brezposelnosti po naravnopokrajinskih enotah (1982)
63. Otroci v vzgojnovarstvenih ustanovah po naravnopokrajinskih enotah leta 1982
64. Koeficienti za osnovno šolstvo v občini Ptuj
65. Učenci po stopnjah glede na način prihajanja v šolo po naravnopokrajinskih enotah
66. Prebivalci stari 10 in več let glede na šolsko izobrazbo

67. Najpogostejše bolezni glede na starostno strukturo-anketa
68. Obiskovanje zdravnikov - anketa
69. Oskrbovanci v domovih za ostarele glede na prejšnji poklic po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1.3.1982)
70. Občani, ki prejemajo družbeno denarno pomoč po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1.3.1982)
71. Zmogljivosti in delavci v gostinstvu v obdobju 1976-1980
72. Vrednostni promet v gostinstvu leta 1980
73. Gosti, nočitve in dolžina bivanja v obdobju 1976-1980 v občini Ptuj
74. Možnost dostopa - anketa
75. Obrtniki po vrsti dejavnosti in načinu opravljanja obrti leta 1979 po KS občine Ptuj
76. Opremljenost stanovanj z inštalacijami po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1981)
77. Način oskrbe z vodo po naravnopokrajinskih enotah leta 1981
78. Nekateri elementi stavbnega fonda in opremljenosti z inštalacijami po naravnopokrajinskih enotah leta 1981
79. Zgrajena stanovanja v obdobju 1975-1979
80. Starost hleva - anketa
81. Opremljenost gospodinjestev z infrastrukturnimi elementi, gospodinjskimi aparati in prevoznimi sredstvi po naravnopokrajinskih enotah leta 1982
82. Opremljenost gospodinjstva glede na poklicno strukturo - računalniška tabela
83. Število in struktura kooperantov, povprečen odkup na koope-ranta ter gospodinjestvo in delež kooperantov od vseh gospo-dinjstev leta 1980
84. Odkup, struktura in število kooperantov po panogah kmetijstva leta 1980 (v 1000 din)

85. Povprečen odkup na kooperanta po panogah kmetijstva leta 1980 (v 1000 din)
86. Struktura odkupa od kooperantov po naravnopokrajinskih enotah leta 1980
87. Kmečki upokojeenci po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1982)
88. Gospodinjstva v KS občine Ptuj leta 1971 glede na vir dohodka
89. Poklicna grupa glede na starostno strukturo gospodinjstev - anketa
90. Zaščitenost kmetije - anketa
91. Zaščitenost kmetije glede na poklicno grupo - anketa
92. Zaščitenost kmetije glede na starostno strukturo gospodinjstev - anketa
93. Zaščitenost kmetije glede na nasledstvo kmetovanja - anketa
94. Povprečne mesečne in letne količine padavin v obdobju 1956 - 1980
95. Povprečna temperatura zraka v obdobju 1960-1980
96. Povprečna oblačnost v obdobju 1956-1980
97. Pričetek, konec, trajanje, aktivne in efektivne temperature, povprečna temperatura zraka. Podatki za obdobje nad temperaturnimi pragi 5°C oziroma, 10°C (1956-1980)
98. Vrednost nekaterih meteoroloških elementov za vegetacijsko dobo s temp. pragom 5°C oziroma 10°C v primerjavi s celoletnimi vrednostmi (1956-1980)I.
99. Vrednost nekaterih meteoroloških elementov za vegetacijsko dobo s temperaturnim pragom 5°C oz. 10°C v primerjavi s celoletnimi srednjimi vrednostmi (1956-1980)II.
100. Značilnosti termalnega pasu po naravno-pokrajinskih enotah glede na ekspozicijo
101. Delež termalnega pasu v površini posameznih naravnopokrajinskih enot glede na ekspozicijo

102. Uporabnost kmetijske mehanizacije pri različnih vrstah delovnih opravil v kmetijstvu glede na težavnost zaradi nagiba terena
103. Velikost parcel in sprememba povprečne površine parcel po naravnopokrajinskih enotah v obdobju 1953-1979 - računalniška tabela
104. Povprečna velikost parcele glede na sektor lastništva za občino Ptuj (v m²)
105. Število, tip in starost vikendov po krajevnih skupnostih in naravnopokrajinskih enotah v občini Ptuj leta 1981
106. Izraba njiv po kategorijah kultur v letu 1980
107. Primerjava med dejansko in katastrsko izrabo tal po naravnopokrajinskih enotah leta 1981
108. Primerjava med dejansko in katastrsko izrabo tal glede na poklicno in starostno strukturo, delovne moči, kmetijsko mehanizacijo in oddaljenost parcel v letu 1981
109. Projekcija kmečkih, polkmečkih in nekmečkega prebivalstva do leta 1985 in 2000
110. Opremljenost krajevnih skupnosti s centralnimi dejavnostmi glede na število prebivalcev
111. Izvor in količina odpadnih voda ter njihova obremenitev (E)

SEZNAM TABEL V PRILOGI

- I. Posedovanje zemlje - anketa
- II. Struktura lastništva zemlje glede na kraj bivanja lastnikov 1981
- III. Delež obdelovalne zemlje , v procentih - anketa
- IV. Zanimanje za nakup zemlje po naravnopokrajinskih enotah
- V. Kdo se zanima za nakup zemlje - izvor po naravnopokrajinskih enotah
- VI. Deleži površin v območju (Deleži posameznih zemljiških kategorij od celotnih površin kategorij po naravnopokrajinskih enotah v obdobju 1953-1979)-računalniška tabela
- VII. Trend gibanja površin - računalniška tabela
- VIII. Sprememba izrabe zemljišč - računalniška tabela
- IX. Kolobar - anketa
- X. Intenzivnost izrabe - anketa
- XI. Intenzivnost - spremembe - anketa
- XII. Tipologija sprememb - anketa
- XIII. Delež prizadetih površin - anketa
- XIV. Vzroki sprememb intenzivnosti - anketa
- XV. Delež posesti - Haloze - anketa
- XVI. Delež posesti - Slovenske gorice - anketa
- XVII. Delež posesti - ravnine - anketa
- XVIII. Delovne moči - anketa
- XIX. Povprečno število delovnih moči na gospodinjstvo - starostna struktura gospodinjstva - računalniška tabela
- XX. Število in struktura delovnih moči po naravnopokrajinskih enotah v povezavi s poklicno strukturo
- XXI. Posedovanje živine 1981 - anketa

- XXII. Število GNŽ 1981 glede na poklicno strukturo gospodinjestev - anketa
- XXIII. Število GNŽ 1981 glede na delovne moči - anketa
- XXIV. Število GNŽ 1971 - anketa
- XXV. Spremembe v številu GNŽ po naravnopokrajinskih enotah
- XXVI. Spremembe v številu GNŽ glede na poklicno strukturo gospodinjestev - anketa
- XXVII. Vzroki sprememb števila živine - anketa
- XXVIII. Število GNŽ 1981 glede na velikost posesti
- XXIX. Število GNŽ glede na delovne moči - računalniška tabela
- XXX. Število GNŽ glede na posedovanje kmetijskih strojev - računalniška tabela
- XXXI. Število GNŽ na 1 delovno moč - glede na starostno strukturo gospodinjstva - računalniška tabela
- XXXII. Gibanje posameznih vrst živine med letoma 1971 in 1981 glede na poklicno strukturo po naravnopokrajinskih enotah
- XXXIII. Struktura znotraj živinske populacije glede na poklicno strukturo po naravnopokrajinskih enotah
- XXXIV. Delež posameznih poklicnih struktur v celotni populaciji določene vrste živine po naravnopokrajinskih enotah
- XXXV. Posedovanje kmetijskih strojev - anketa
- XXXVI. Kmetijska mehanizacija - anketa
- XXXVII. Najemanje strojev - anketa
- XXXVIII. Tip traktorjev po naravnopokrajinskih enotah leta 1981
- XXXIX. Povprečno letno število delovnih ur na 1 stroj
- XL. Uporaba organskih gnojil - anketa
- XLI. Uporaba umetnih gnojil v centrih - anketa
- XLII. Tržnost kmetijstva glede na poklicno strukturo gospodinjestev - anketa

- XLIII. Tržnost kmetijstva glede na velikost posesti - anketa
- XLIV. Artikli tržnosti - anketa
- XLV. Vrednost prodaje - anketa
- XLVI. Gibanje števila zaposlenih po krajevnih skupnostih stalnega bivališča med letoma 1971 in 1976
- XLVII. Zaposleni po krajevnih skupnostih in naravnopokrajinskih enotah v občini Ptuj med letoma 1971 in 1976 (po panogah)
- XLVIII. Delavci v združenem delu po področjih dejavnosti ter po krajevnih skupnostih in naravnopokrajinskih enotah njihovega stalnega bivanja
- XLIX. Delavci v združenem delu po stopnji strokovne izobrazbe ter po krajevnih skupnostih in naravnopokrajinskih enotah njihovega stalnega bivanja
- L . Delavci v združenem delu po starosti ter po krajevnih skupnostih in naravnopokrajinskih enotah njihovega stalnega bivanja
- LI. Struktura zaposlenih po gospodarskih dejavnostih v občini Ptuj v obdobju 1971 - 1980
- LII. Gibanje števila prebivalstva po krajevnih skupnostih v obdobju 1869 - 1981
- LIII. Spreminjanje površin zemljiških kategorij v obdobju 1953-1979 po demografskih območjih
- LIV. Koeficienti prirasta, naravnega prirasta in selitvenega prirasta v občini Ptuj v obdobju 1976 - 1980
- LV. Elementi demografskega razvoja po krajevnih skupnostih v obdobjih 1976-1981 in 1966-1971
- LVI. Starostna grupa - anketa
- LVII. Gospodinjstva glede na število družinskih članov po krajevnih skupnostih leta 1971
- LVIII. Število družinskih članov - anketa

- LIX. Izobrazbena struktura gospodinjstev - anketa
- LX. Mobilnost - lokalni center - anketa
- LXI. Mobilnost - Ptuj - anketa
- LXII. Mobilnost - Maribor - anketa
- LXIII. Mobilnost - Avstrija - anketa
- LXIV. Nekateri pomembnejši kontingenti prebivalstva po krajevnih skupnostih leta 1981
- LXV. Deleži nekaterih pomembnejših kontingentov prebivalstva po krajevnih skupnostih leta 1981
- LXVI. Aktivno prebivalstvo po sektorju dejavnosti po popisih 1953, 1961 in 1971
- LXVII. Ekonomska struktura kmečkega prebivalstva v občini Ptuj
- LXVIII. Delo na kmetiji - anketa
- LXIX. Način dela na kmetiji - moški - anketa
- LXX. Način dela na kmetiji - ženske - anketa
- LXXI. Pomoč pri kmetovanju - anketa
- LXXII. Kraj zaposlitve, šolanja - anketa
- LXXIII. Zdomci - dolžina začasnega dela v tujini v povezavi s spolno strukturo^o naravnopokrajinskih enotah
- LXXIV. Država zaposlitve zdomcev po naravnopokrajinskih enotah
- LXXV. Zdomci - pogostnost vrašanja domov po naravnopokrajinskih enotah
- LXXVI. Zdomci - s čim se nameravajo ukvarjati po vrnitvi v domovino
- LXXVII. Zdomci - pomoč družini v povezavi z dolžino delovne dobe v tujini
- LXXVIII. Število odseljenih - anketa
- LXXIX. Odseljeni po naravnopokrajinskih enotah v povezavi s spolno in starostno strukturo

- LXXX. Kraj odselitve z ozirom na spolno strukturo po naravno-pokrajinskih enotah
- LXXXI. Izobrazbena struktura odseljenih po naravnopokrajinskih enotah v povezavi s spolno strukturo
- LXXXII. Poklicna struktura odseljenih z ozirom na spolno strukturo po naravnopokrajinskih enotah
- LXXXIII. Zaposlovanje izven kmetijstva (Razlogi za zaposlovanje izven kmetijstva) - anketa
- LXXXIV. Posedovanje kmečkega gosp. (Razlogi za nadaljne posedovanje kmečkega gospodarstva) - anketa
- LXXXV. Zaposlenost na kmetiji & Razlogi, da se ljudje niso zaposlili izven lastne kmetije) - anketa
- LXXXVI. Nasledstvo - kmetovanje glede na velikost posesti - anketa
- LXXXVII. Predvideni naslednik - anketa
- LXXXVIII. Način kmetovanja (Način kmetovanja naslednika)
- LXXXIX. Število sezonskih delavcev, zaposlenih v KK Ptuj, po krajevnih skupnostih in spolu od leta 1976 do leta 1981
- XC. Število sezonskih delavcev KK Ptuj glede na vrsto opravila po krajevnih skupnostih za leti 1976 in 1981
- XCI. Število sezonskih delavcev, zaposlenih v polmesečnih razdobjih po naravnopokrajinskih enotah glede na vrsto opravila
- XCII. Število sezonskih delavcev KK Ptuj glede na trajanje sezonske zaposlitve po krajevnih skupnostih za leti 1976 in 1981
- XCIII. Število sezonskih delavcev KK Ptuj glede na starost po krajevnih skupnostih za leti 1976 in 1981
- XCIV. Brezposelni v občini Ptuj po spolu z ozirom na kvalifikacijsko strukturo v obdobju 1977 - 1980

- XCIV. Brezposelni v občini Ptuj po spolu glede na trajanje brezposelnosti v obdobju 1977-1981
- XCVI. Starostna struktura brezposelnih po naravnopokrajinskih enotah (1982)
- XCVII. Denarna pomoč oziroma nadomestilo brezposelnim po naravnopokrajinskih enotah (1982)
- XCVIII. Vzrok brezposelnosti po krajevnih skupnostih (1982)
- XCIX. Starostna struktura brezposelnih po krajevnih skupnostih (1982)
- C. Izobrazbena struktura brezposelnih po krajevnih skupnostih (1982)
- CI. Dolžina dobe brezposelnosti po krajevnih skupnostih (1982)
- CII. Število otrok, vključenih v vzgojno-varstvene ustanove, število učencev, dijakov in študentov v obdobju 1976-1980
- CIII. Vzgojnovarstvene ustanove v občini Ptuj v obdobju 1976 - 1980
- CIV. Otroci, vključeni v 120-urni program male šole po osnovnih šolah leta 1982
- CV. Otroci v vzgojnovarstvenih ustanovah po krajevnih skupnostih leta 1982
- CVI. Otroci, vključeni v 120-urni program male šole po osnovnih šolah leta 1982
- CVII. Učenci po stopnjah glede na način prihajanja v šolo po krajevnih skupnostih
- CVIII. Učenci srednjih šol v občini Ptuj v obdobju 1976-1981
- CIX. Redni in izredni študenti v obdobju 1976-1980
- CX. Učenci srednje kmetijske šole v Ptujju po naravnopokrajinskih enotah

- CXI. Zdravstveno stanje (Zdravstveno stanje nad 50 let starih prebivalcev) - anketa
- CXII. Starostna struktura oskrbovancev v domovih za ostarele po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1.3.1982)
- CXIII. Občani, ki prejemajo družbeno denarno pomoč po krajevnih skupnostih (stanje 1.3.1982)
- CXIV. Dostopnost z avtobusi po naseljih
- CXV. Telefonski priključki po katastrskih občinah
- CXVI. Investicije v komunalne naprave v obdobju 1975-1981
- CXVII. Problemi v naselju - anketa
- CXVIII. Tipizacije problemov - anketa.
- CXIX. Obdobje izgradnje stanovanj po naravnopokrajinskih enotah (stanje 1981)
- CXX. Starost stanovanja - v letih - anketa
- CXXI. Adaptacije - anketa
- CXXII. Tipologija adaptacij - anketa
- CXXIII. Obdobje adaptacij - anketa
- CXXIV. Razlog neadaptacije - anketa
- CXXV. Površina stanovanja v m² - anketa
- CXXVI. Nasledstvo - stanovanje - anketa
- CXXVII. Ali imajo hlev - anketa
- CXXVIII. Opremljenost gospodinjstva glede na starostno strukturo gospodinjstva - računalniška tabela
- CXXIX. Sodelovanje z zadrugo - anketa
- CXXX. Zadovoljnost (zadovoljnost pri sodelovanju z zadrugo)
- CXXXI. Oblika kooperantskih odnosov glede na velikost posesti po naravnopokrajinskih enotah

- CXXXII. Število in struktura kooperantov, povprečen odkup na kooperanta ter gospodinjstvo in delež kooperantov od vseh gospodinjstev po krajevnih skupnostih leta 1980
- CXXXIII. Odkup od kooperantov po naravnopokrajinskih enotah leta 1980
- CXXXIV. Število kooperantov, ki oddajajo posamezne proizvode po naravnopokrajinskih enotah leta 1980
- CXXXV. Povprečen odkup na kooperanta po naravnopokrajinskih enotah leta 1980
- CXXXVI. Število in struktura kooperantov, povprečen odkup na kooperanta ter gospodinjstvo in delež kooperantov od vseh gospodinjstev po krajevnih skupnostih leta 1980
- CXXXVII. Odkup, struktura in število kooperantov po panogah kmetijstva po krajevnih skupnostih leta 1980
- CXXXVIII. Struktura odkupa od kooperantov po krajevnih skupnostih leta 1980
- CXXXIX. Povprečen odkup na kooperanta po panogah kmetijstva po krajevnih skupnostih leta 1980
- CXL. Kmečki upokojenci po krajevnih skupnostih (stanje 1982)
- CXLI. Poklicna grupa - anketa
- CXLII. Zaščitene kmetije po naseljih in krajevnih skupnostih
- CXLIII. Povprečno število dni s točo ali sodro v obdobju 1956-1980
- CXLIV. Število dni z meglo in meglenih dni z vidnim nebom v obdobju 1956 - 1980
- CXLV. Povprečno število dni s padavinami nad 0,1 mm v obdobju 1956 - 1980
- CXLVI. Povprečno število dni s snežno odejo ob 7.uri v obdobju 1956-1980

- CLVII. Povprečno število dni z maksimalno temperaturo nad 25°C v obdobju 1960 - 1980
- CXLVIII. Povprečno število dni z maksimalno temperaturo nad 30°C v obdobju 1960 - 1980
- CXLIX. Povprečno število dni z minimalnimi temperaturami pod 0°C v obdobju 1960 - 1980
- CL. Povprečno število dni z maksimalnimi temperaturami pod 0°C v obdobju 1960-1980
- CLI. Absolutni maksimum temperature v obdobju 1956-1980
- CLII. Absolutni minimum temperature v obdobju 1956-1980
- CLIII.. Povprečne maksimalne temperature v obdobju 1956-1980
- CLIV. Povprečne minimalne temperature v obdobju 1960-1980
- CLV. Viri uničevanja po naravnopokrajinskih enotah
- CLVI. Število parcel - anketa
- CLVII. Število parcel nad 1 km - anketa
- CLVIII. Povprečna velikost parcel po zemljiških kategorijah z ozirom na opremljenost gospodinjstev s kmetijsko mehanizacijo v letu 1981
- CLIX. Povprečna velikost parcel po naravnopokrajinskih enotah z ozirom na opremljenost gospodinjstev
- CLX. Vrednost kmetijske proizvodnje po panogah v obdobju 1975-1979
- CLXI. Izraba njiv po kulturah v letu 1980
- CLXII. Število sadnih dreves in donos sadja na rodno drevo leta 1980
- CLXIII. Pridelek sena in stanje vinogradništva leta 1980
- CLXIV. Razlika med površinami zemljiških kategorij glede na podatke katastra in ocene cenilcev v letu 1979 (v %)

- CLXV. Primerjava med dejansko in katastrsko izrabo tal z ozirom na oddaljenost zemljišč v letu 1981
- CLXVI. Projekcija kmetijskega prebivalstva v občini Ptuj
- CLXVII. Opremljenost (na osnovi števila točk za posamezno centralno dejavnost) in centralnost (izračunano na osnovi lokacijskih koeficientov za centralne dejavnosti) naselij v občini Ptuj
- CLXVIII. Nekateri pomembnejši parametri socioekonomskega razvoja po katastrskih občinah (1981)

SEZNAM KART V PRILOGI

1. Povprečna površina obdelovalne zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom (v ha)
2. Površina obdelovalne zemlje na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca (v ha)
3. Delež družbene posesti (stanje 31.12.1980)
4. Zemljiške kategorije v zasebnem sektorju (stanje 31.12.1980)
5. Zemljiške kategorije v družbenem sektorju (stanje 31.12.1980)
6. Spreminjanje površine njiv v obdobju 1953-1979
7. Spreminjanje površine vinogradov v obdobju 1953-1979
8. Spreminjanje površine gozdov v obdobju 1953-1979
9. Spreminjanje površine nerodovitnih površin v obdobju 1953-1979
10. Tipologija spreminjanja izrabe tal v obdobju 1953-1979
11. Tipologija spreminjanja izrabe tal v obdobju 1971-1979
12. Površina obdelovalnih površin na en traktor
13. Število GNŽ na ha obdelovalnih zemljišč
14. Število GNŽ na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca
15. Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953-1979
16. Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1971-1979
17. Aritmetična gostota prebivalstva leta 1979
18. Naravni prirastek po K.O. v obdobju 1966-70
19. Naravni prirastek po K.O. v obdobju 1976-80
20. Rodnost po K.O. v obdobju 1966-70
21. Rodnost po K.O. v obdobju 1976-80
22. Smrtnost po K.O. v obdobju 1966-70
23. Smrtnost po K.O. v obdobju 1976-80
24. Indeks staranja 1981
25. Indeks priselitev po K.O. v obdobju 1966-70
26. Indeks priselitev po K.O. v obdobju 1976-80
27. Indeks odselitev po K.O. v obdobju 1966-80
28. Indeks odselitev po K.O. v obdobju 1976-80
29. Migracijski saldo po K.O. v obdobju 1966-70
30. Migracijski saldo po K.O. v obdobju 1976-80
31. Starostna struktura prebivalstva leta 1981
32. Stopnja aktivnosti prebivalstva leta 1981

33. Delež gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi leta 1981
34. Delež kmečkega prebivalstva 1981
35. Gibanje števila kmečkega prebivalstva po katastrskih občinah - indeks 1971/1981
36. Delež aktivnega kmečkega prebivalstva od vseh aktivnih leta 1981
37. Število zasebnih aktivnih kmečkih prebivalcev na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom leta 1981
38. Migracija industrijske delovne sile po kraju zaposlitve glede na kraj bivanja in spol leta 1979
39. Sezonski delavci na Kmetijskem kombinatu Ptuj v letu 1981
40. Delež zdomcev od vsega aktivnega prebivalstva leta 1981
41. Delež brezposelnih od vseh zaposlenih 31. decembra 1981
42. Mreža vzgojnovarstvenih ustanov in osnovnih šol s programom male šole z gravitacijskimi območji
43. Število otrok vključenih v VVZ in število otrok s 120-urnim programom male šole z gravitacijskimi območji
44. Šolska mreža v šolskem letu 1981/82 z gravitacijskim območjem
45. Število učencev po stopnjah šol
46. Način prihoda v šolo
47. Osebe, ki prejemajo družbeno denarno pomoč leta 1982
48. Oskrbovanci v domovih za ostarele leta 1982
49. Cestno omrežje in časovna oddaljenost od Ptuja
50. Avtobusne zveze s časovno dostopnostjo do Ptuja
51. Število telefonskih priključkov na 100 prebivalcev
52. Obrtniki v občini Ptuj leta 1979
53. Oskrba z vodo po naseljih leta 1971
54. Centralnost krajev
55. Delež novozgrajenih stanovanj (po letu 1970) od vseh stanovanj (v %)
56. Kooperanti po vključevanju v kooperantske odnose ter delež gospodinjstev kooperantov od skupnega števila gospodinjstev leta 1981
57. Struktura odkupa leta 1980

58. Povprečen odkup na kooperanta leta 1980
59. Razporeditev kmetijske infrastrukture v občini Ptuj leta 1982
60. Delež kmečkih upokojencev od vsega kmečkega prebivalstva leta 1982
61. Socioekonomska struktura gospodinjstev leta 1971
62. Delež zaščitenih kmetij od gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi
63. Karta naklonov po metodi Kudrnovske
64. Termalni pas z ozirom na ekspozicijo
65. Povprečna velikost parcele leta 1979 v arih
66. Spreminjanje povprečne velikosti parcele v obdobju 1953-1979
67. Prostorska razporeditev sekundarnih počitniških bivališč v občini Ptuj leta 1981
68. Izraba tal v K.O.Ljubstava po katastru
69. Dejanska izraba tal v K.O.Ljubstava
70. Izraba tal v K.O.Prvenci po katastru
71. Dejanska izraba tal v K.O.Prvenci
72. Izraba tal v K.O.Drstelja po katastru
73. Dejanska izraba tal v K.O.Drstelja
74. Predvidena proizvodna usmerjenost kmetijske proizvodnje
75. Izraba prostora in opremljenost območja
76. Smeri in centri razvoja v občini Ptuj